T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TATAR ŞAİRİ NAİL KASIYM'IN ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR DİL İNCELEMESİ (GİRİŞ-METİN-İNCELEME-DİZİN)

Yüksek Lisans Tezi

Damla DEMİRKAYA

Danışman
Prof. Dr. Mustafa ÖNER

İzmir
2026

EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TATAR ŞAİRİ NAİL KASIYM'IN ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR DİL İNCELEMESİ (GİRİŞ-METİN-İNCELEME-DİZİN)

Damla DEMİRKAYA

Danışman
Prof. Dr. Mustafa ÖNER

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Dili Yüksek Lisans Programı

İzmir
2026

TEZ DEĞERLENDİRME KURULU JÜRİ ÜYELERİ

Başkan (Danışman) : Prof. Dr. Mustafa Öner

Üye: Doç. Dr. Ahmet Turan Türk

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yasin Kaya

Yüksel Lisans Tezinin kabul edildiği tarih: 25/06/2026

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "***Tatar Şairi Nail Kasıym'ın Şiirleri Üzerine Bir Dil İncelemesi (Giriş-Metin-İnceleme-Dizin)"*** adlı çalışmanın, tarafımca bilimsel, ahlak ve normlara uygun olarak hazırlandığını, tezin yazımında yararlanılmış olunan kaynakların tümünün uygun atıflarda bulunarak kaynak gösterildiğini onurumla doğrularım.

Damla DEMİRKAYA

ÖN SÖZ

Kıpçak grubu lehçeleri arasında en eski yazı dili geleneğine sahip olan Tatar (Kazan) Türkçesi, tarih içerisinde yetiştirdiği büyük yazar ve şairler ile zengin bir edebî gelenek inşa etmiştir. Şiirlerinde Mercani, Abdullah Tukay, Hesen Tufan, Derdmend, Hadi Taktaş, Sibgat Hekim gibi Tatar edebî mektebinin öncü isimlerini yankılatarak onların izinden giden Nail Kasıym, modern Tatar şiirinin çağdaş dönemdeki başarılı kalemleri arasında yer almaktadır. Sanatçının halkın ruhuna dokunan, toplumsal hafızayı canlandıran ve milli duyguları ön plana çıkaran şiirlerinin birçoğu Tatar ses sanatçıları ve bestecileri tarafından yorumlanmıştır. Bu durum şairin geniş kitleler tarafından sevilmesine ve literatürde *cırcı şair* "türkücü şair" olarak anılmasını sağlamıştır. Sanatçının edebî başarıları yalnızca halk nezdinde kalmamış, resmi makamlarca da tescillenmiştir. Şairin 2014 yılında layık görüldüğü Tataristan Cumhuriyeti Emektar Sanatçısı ünvanı ile 2017 yılında almış olduğu Hadi Taktaş ödülü, onun çağdaş Tatar edebiyat dünyasındaki saygın konumunu ve sanatsal başarısını göstermektedir.

Şairin daha önce yayımlanmış halk tarafından sevilen şiirlerinin de içerisinde yer aldığı 2013 yılında yayımlanan *Küñĕlĕm Ḳoyaşı* "Gönlümün Güneşi" adlı şiir kitabı, yürütülen tez çalışmasının temel dil malzemesini oluşturmaktadır. Şiir kitabında yer alan toplam 153 şiir kitaptaki sırasını koruyarak tez çalışmasına alınmıştır. Çalışmamızda Tatar edebiyatındaki yerini ortaya koyarak Nail Kasıym'ın tanıtılması ve şiirlerinin Türkiye Türkçesine kazandırılması amaçlanmış, şiir metinleri üzerinden bir dil incelemesi yapılmıştır.

"*Giriş*", "*İnceleme*", "*Metin*", "*Dizin*" ve "*Sonuç*" olarak beş bölümden oluşan tezin *Giriş* bölümünde Nail Kasıym'ın hayat hikâyesine ve edebî kişiliğine yer verilmiştir. Şairin edebî kişiliği şiirlerinden örnek dizeler Türkiye Türkçesi karşılıkları ile birlikte verilerek açıklanmıştır. Bu bölümde Nail Kasıym'ın Tatar edebiyatındaki yeri ve şiirleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca *Metin Hakkında* başlığı altında şiir kitabı ile ilgili bibliyografik bilgiler, şiir metinlerinin transkripsiyon esasları ile metinlerin Türkiye Türkçesine aktarılmasında esas alınan prensipler gibi metin ile ilgili bilgiler de giriş bölümde yer almıştır.

Çalışmanın esasını *Metin, İnceleme* ve *Dizin* bölümleri oluşturmaktadır. *Metin* bölümü

iki alt başlık şeklinde ayrılmıştır. İlk alt başlık olan *Tatar Türkçesi Metin*de Kiril esaslı standart Tatar alfabesi ile yazılmış olunan şiir metinleri bilimsel transkripsiyon kurallarına göre metine satır numaraları verilerek Latin harfleri ile gösterilmiş, yani metinlerin transkripsiyonu yapılmıştır. Bu bölümün ikinci alt başlığında ise Tatar Türkçesi metinler olabildiğince orijinaline sadık kalmak suretiyle serbest bir aktarma yoluna gidilmeden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Türkiye Türkçesine aktarımı sırasında şiirsel söyleyişteki devrik yapılar olduğu gibi aktarılarak söz dizimi sırası korunmuştur.

Ses Bilgisi ve *Şekil Bilgisi* olmak üzere iki alt başlığa ayrılan *Dil İncelemesi* bölümünde metinde rastlanılan dil bilgisi yapıları mümkün olduğunca ayrıntılı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır. *Ses Bilgisi* başlığı altında öncelikle Tatar Türkçesindeki ünlü ve ünsüz seslerin temel fonetik özellikleri metinden taranan örnek sözcükler ile birlikte sunulmuştur. Daha sonra *Ses Olayları, Diakronik (Tarih İçindeki)* ve *Senkronik (Dil İçindeki)* olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır. Burada Tatar Türkçesinin karakteristik yapısını oluşturan ses değişmeleri şiir metinlerinden taranan örnek sözcükler ile birlikte tespit edilmiştir. *Şekil Bilgisi* kısmı üç ana başlık altında incelenmiştir: *İsim, Fiil* ve *Edat*. *İsim* bölümünde *isim yapım ekleri* ve isim *çekimi*ne yer verilmiş bu ekler metinden taranan örnekler ile birlikte açıklanmıştır. *Fiil* bölümünde de aynı şekilde *fiil yapım ekleri* ve *fiil çekimi* verildikten sonra şiir metinlerinden taranan örnek cümleler yanlarında satır numaraları belirtilerek verilmiştir Bu bölümde *çekimsiz fiil çekimleri* de konu edinilmiştir. *Edat* bölümünde Tatar Türkçesinde yer alan *Ünlem Edatları*, *Bağlama Edatları* ve *Son Çekim Edatları* konu edilinilmiştir.

Genel Dizin ve *Özel Ad Dizini* olarak iki alt başlık altında toplanılan *Dizin* bölümünde, şairin şiirlerinde kullandığı sözcüklerin hepsi madde başı haline getirilerek eldeki şiirlerin söz varlığı ortaya koyulmuştur. Bu bölümde ek olarak, metinde geçen kelimelerin ne kadar sık kullanıldığı da ilgili maddelerin yanında köşeli ayraç içerisinde belirtilmiştir. *Özel Ad Dizini*nde yer alan Tatar edebiyatının önemli isimleri ile ilgili bilgiler için *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* kaynağından faydalanılmıştır. Dizin aracılığıyla ele alınan şiir kitabının söz varlığı da gözler önüne serilmiştir.

İzmir, 2026 Damla Demirkaya

ÖZET

Çalışmanın ana malzemesini çağdaş Tatar edebiyatının önemli şairlerinden olan Nail Kasıym'ın 2013 yılında yayımlanmış olan lirik şiirlerinin toplandığı *Küñĕlĕm Ḳoyaşı "Gönlümün Güneşi"* adlı şiir kitabı oluşturmaktadır. Tezin amacı, daha önce hakkında çalışma yapılmamış olan Nail Kasıym'ı Türk dünyasına tanıtmak ve şairin Tatar Türkçesiyle yazılmış şiir kitabında yer alan şiirlerinin Türkiye Türkçesine kazanımını sağlamaktır. Bu şiir kitabı içerisinde yer alan şiirler üzerindeki çalışmamız "*Giriş*", "*İnceleme*", "*Metin*", "*Dizin*" ve "*Sonuç*" olmak üzere beş bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde şairin yaşamı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bölümde, çalışmanın temelini oluşturan şiirlerin orijinal metni ile ilgili bilgiler sunulmuş, bu metinlerin Türkiye Türkçesine aktarımı ile transkripsiyon esasları açıklanmıştır. Metin bölümünde Kiril esaslı standart Tatar alfabesi ile yazılmış olunan şiir metinlerinin transkripsiyonu yapılmış ve metinler mümkün olduğunda metne sadık kalınarak Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. İnceleme bölümünde metin üzerinden taranan örneklerden hareketle Tatar Türkçesi üzerine, ses bilgisi ve şekil bilgisi alt başlıkları altında, dil incelemesi yapılmıştır. Dizin bölümünde metinde geçen her bir sözün madde başı olarak verilerek metnin söz varlığı anlamlarıyla birlikte ortaya konulmuştur. Ek olarak, sözcüklerin işletme ekli biçimleri ve kullanım sıklıkları da kaydedilmiştir. Sonuç bölümünde ise çalışma neticesinde elde edilen bilgiler değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe, Tatar Türkçesi, Tatar edebiyatı, Nail Kasıym, ses bilgisi, şekil bilgisi.

ABSTRACT

The main material of this study is the poetry collection titled *Küñĕlĕm Ķoyaşı "The Sun of My Heart"*, published in 2013, by Nail Kasıym, a significant poet of contemporary Tatar literature, which contains his lyrical poems. The aim of this thesis is to introduce Nail Kasıym, who has not been previously studied, to the Turkic world and to ensure the translation of his poems, written in Tatar Turkic, into Turkish. Our study on the poems in this book consists of five sections: "Introduction," "Analysis," "Text," "Index," and "Conclusion." The Introduction provides brief information about the poet's life, literary personality, and works. This section also presents information about the original texts of the poems that form the basis of the study, and explains the principles of transcription and their translation into Turkish. In the Text section, the poems written in the Cyrillic-based standard Tatar alphabet were transcribed and translated word-for-word into Turkish. In the analysis section, a linguistic analysis of Tatar Turkic was conducted, focusing on phonology and morphology, based on examples scanned from the text. The index section presents each word in the text as a headword, showcasing its vocabulary along with its meaning. Additionally, the suffix-based forms and frequency of use of the words have been recorded. Finally, the conclusion section evaluates the information obtained from this study.

Keywords: Turkish, Tatar Turkic, Tatar literature, Nail Kasıym, phonetics, morphology.

İÇİNDEKİLER

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ..... III

ÖN SÖZ.....IV

ÖZET.....VI

ABSTRACT..... VII

İÇİNDEKİLER VIII

TABLOLAR LİSTESİ.....XIII

KISALTMALAR VE GÖSTERGELER XIV

GİRİŞ 1

1.1. Nail Kasıym'ın Yaşam Öyküsü ve Edebî Faaliyetleri 2

1.2. Metin Hakkında 6

II. METİN 8

2.1. Tatar Türkçesi Metin 9

2.2. Türkiye Türkçesi Metin 122

III. DİL İNCELEMESİ 235

3.1. Ses Bilgisi 236

3.1.1. Ünlüler (Vokaller) 236

3.1.1.1. Tatar Türkçesindeki Ünlülerin Sınıflandırılması 236

3.1.1.2. Tatar Türkçesindeki Ünlülerin Genel Özellikleri..... 236

3.1.2. Ünsüzler (Konsonantlar) 237

3.1.2.1. Tatar Türkçesindeki Ünsüzlerin Sınıflandırılması..... 237

3.1.2.2. Tatar Türkçesindeki Ünsüzlerin Genel Özellikleri 238

3.1.3. Ses Olayları 241

3.1.3.1. Diakronik (Tarih İçindeki) Ses Olayları..... 242

3.1.3.1.1. Ünlülerde Tarihî Ses Olayları 242

3.1.3.1.1.1. Ünlülerde Tarihî-Düzenli Ses Olayları..... 242

3.1.3.1.1.2. Ünlülerde Tarihî-Düzensiz Ses Olayları..... 244

3.1.3.1.2. Ünsüzlerde Tarihî Ses Olayları..... 246

3.1.3.1.2.1. Ünsüzlerde Tarihî-Düzenli Ses Olayları 246
3.1.3.1.2.2. Ünsüzlerde Tarihî-Düzensiz Ses Olayları 246
3.1.3.2. Senkronik (Dil İçindeki) Düzenli Ses Olayları 249
3.1.3.2.1. Yardımcı Sesler 249
3.1.3.2.2. Ses Uyumu 250
3.1.3.2.2.1. Ünlü Uyumları 250
3.1.3.2.2.1.1. Damak (İncelik- Kalınlık) Uyumu 251
3.1.3.2.2.1.2. Dudak (Düzlük-Yuvarlaklık) Uyumu 252
3.1.3.2.2.2. Ünsüz Uyumu 252
3.1.3.2.3. Ünlü Düşmesi 253
3.1.3.2.4. Ünlü Daralması 253
3.1.3.2.5. Ünlü Türemesi 253
3.1.3.2.6. Benzeşmeler 254
3.1.3.2.6.1. İlerleyici Benzeşmeler 254
3.1.3.2.6.2. Gerileyici Benzeşme 254
3.1.3.2.7. Sedalılaşmalar 255
3.1.3.2.7.1. Damak Ünsüzlerinde Sedalılaşmalar: 255
3.1.3.2.7.2. Dudak Ünsüzünde sedalılaşma 255
3.2. Şekil Bilgisi 256
3.2.1. İsim 256
3.2.1.1. İsim Yapımı 256
3.2.1.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri 256
3.2.1.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri 258
3.2.1.2. İsim Çekimi 260
3.2.1.2.1. Çokluk Çekimi 261
3.2.1.2.2. İyelik Çekimi 261
3.2.1.2.3. Aitlik Çekimi 262
3.2.1.2.4. Hâl Ekleri 263
3.2.1.2.4.1. İlgi Hâli (Genitif Hâli) 263
3.2.1.2.4.2. Yükleme Hâli (Akuzatif Hâli) 263
3.2.1.2.4.3. Yönelme Hâli (Datif Hâli) 264
3.2.1.2.4.4. Bulunma Hâli (Lokatif Hâli) 264
3.2.1.2.4.5. Ayrılma Hâli (Ablatif Hâli) 265
3.2.1.2.4.6. Eşitlik Hâli (Ekvatif Hâli) 265

3.2.1.2.4.7. Vasıta Hâli (Instrumental Hâli) 266
3.2.1.2.4.8. Yön Hâli (Direktif Hâli) 266
3.2.1.2.4.9. Sınırlama Hâli (Limitatif Hâli) 267
3.2.1.2.5. İsimlerde Soru 267
3.2.1.2.6. İsim Bildirmesi (Ana Yardımcı Fiil) 267
3.2.1.2.6.1. Geniş-Şimdiki Zaman 268
3.2.1.2.6.2. Görülen Geçmiş Zaman 268
3.2.1.2.6.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman 269
3.2.1.2.6.4. Şart 270
3.2.2. Fiil 270
3.2.2.1. Fiil Yapımı 271
3.2.2.1.1. İsimden Fiil Yapma Ekleri 271
3.2.2.1.2. Fiilden Fiil Yapma Ekleri 273
3.2.2.2. Fiil Çekimi 274
3.2.2.2.1. Şahıs Ekleri 274
3.2.2.2.1.1. I. Tip (Zamir Kökenli) Şahıs Ekleri 275
3.2.2.2.1.2. II. Tip (İyelik Kökenli) Şahıs Ekleri 275
3.2.2.2.1.3. III. Tip (Emir Çekimi) Şahıs Ekleri 275
3.2.2.2.2. Şekil ve Zaman 275
3.2.2.2.2.1. Basit Çekimler 276
3.2.2.2.2.1.1. Bildirme Kipleri 276
3.2.2.2.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman 276
3.2.2.2.2.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman 276
3.2.2.2.2.1.1.3. Şimdiki Zaman İfadeli Geniş Zaman 277
3.2.2.2.2.1.1.4. Geniş Zaman 277
3.2.2.2.2.1.1.5. Kesin Gelecek Zaman 278
3.2.2.2.2.2. Tasarlama Kipleri 278
3.2.2.2.2.2.1. Şart Kipi 278
3.2.2.2.2.2.2. İstek Kipi 278
3.2.2.2.2.2.3. Gereklilik Kipi 279
3.2.2.2.2.2.4. Emir Kipi 279
3.2.2.2.2.3. Birleşik Çekimler 280
3.2.2.2.2.3.1. Hikâye Birleşik Çekimi 280
3.2.2.2.2.3.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi 280

3.2.2.2.2.3.1.2. Geniş Zamanın Hikâyesi 280
3.2.2.2.2.3.1.3. Şimdiki Zaman İfadeli Geniş Zamanın Hikâyesi 280
3.2.2.2.2.3.2. Rivayet Birleşik Çekimi..... 281
3.2.2.2.2.3.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti 281
3.2.2.2.2.3.2.2. Şimdiki Zaman İfadeli Geniş Zamanın Rivayeti 281
3.2.2.2.2.3.2.3. Geniş Zamanın Rivayeti 281
3.2.2.2.2.3.3. Şart Birleşik Çekimi 281
3.2.2.2.3. Fiilde Soru..... 282
3.2.2.2.4. Çekimsiz Fiil Şekilleri (Fiilimsiler)..... 282
3.2.2.2.4.1. İsim-fiil (İnfinitif) 282
3.2.2.2.4.2. Sıfat-fiil (Partisip)..... 283
3.2.2.2.4.3. Zarf-fiil (Gerundiyum)..... 284
3.2.2.2.4.3.1. Basit Zarf-fiiller 284
3.2.2.2.4.3.2. Birleşik Zarf-fiiller..... 285
3.2.3. Edat..... 286
3.2.3.1. Ünlem Edatları..... 287
3.2.3.1.1. Ünlemler..... 287
3.2.3.1.2. Soru Edatları 288
3.2.3.1.3. Cevap Edatları..... 289
3.2.3.1.4. Gösterme Edatları..... 289
3.2.3.1.5. Ses Yansımalı (Ses Taklidi) Ünlem Edatları..... 290
3.2.3.2. Bağlama Edatları 290
3.2.3.2.1. Sıralama Edatları..... 291
3.2.3.2.2. Açıklayıcı Bağlama Edatları 291
3.2.3.2.3. Denkleştirme-Karşılaştırma Edatları..... 291
3.2.3.2.4. Cümle Başı Edatları..... 293
3.2.3.2.5. Sona Gelen Edatlar 295
3.2.3.3. Son Çekim Edatları 296
3.2.3.3.1. Yalın Hâl ile Bağlanan Son Çekim Edatları..... 297
3.2.3.3.2. Yaklaşma Hâli Eki ile Bağlanan Son Çekim Edatları ... 301
3.2.3.3.3. Uzaklaşma Hâli Eki ile Bağlanan Son Çekim Edatları . 301

IV. DİZİN **303**

4.1. Genel Dizin **304**

4.2. Özel Ad Dizini **421**

SONUÇ **424**

KAYNAKÇA **426**

EKLER **429**

TEŞEKKÜR **435**

ÖZ GEÇMİŞ **436**

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Transkripsiyon Alfabesi 7
Tablo 2: İyelik Çekimi 262
Tablo 3: Geniş-Şimdiki Zamanda İsim Bildirmesi 268
Tablo 4: Görülen Geçmiş Zamanda İsim Bildirmesi 269
Tablo 5: Öğrenilen Geçmiş Zamanda İsim Bildirmesi 269
Tablo 6: İsim Bildirmesi Şart Çekimi 270
Tablo 7: I. Tip (Zaman Kökenli) Şahıs Ekleri 275
Tablo 8: II. Tip (İyelik Kökenli) Şahıs Ekleri 275
Tablo 9: Emir Kipi Çekimi 279
Tablo 10: Küñĕlĕm Ķoyaşı Adlı Şiir Kitabında Yer Alan Şiirlerin Listesi 429

KISALTMALAR VE GÖSTERGELER

Akt. Aktaran

Ar. Arapça

bk. Bakınız

c. Cilt

çev. Çeviren

Ed. Editör

EDPT An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish (Clauson 1972)

ET Eski Türkçe

Far. Farsça

haz. Hazırlayan

Krş. Karşılaştırınız

Rus. Rusça

s. Sayfa aralığını belirtir

SS. Sayfa sayısı

OT Orta Türkçe

Tat. Tatar Türkçesi

TTAS Tatar Tělěněñ Anlatmalı Süzlěgě I-III (Abdullin vd. 1977-1981)

vb. Ve benzeri

vd. Ve diğerleri

~ Denklik gösterir

> Bir biçimden başka bir biçime geçişi gösterir

< Bir biçimin başka bir biçimden geliştiğini gösterir

/ / Ses birimleri (fonem) gösterir

/ Bir biçim birimin farklı sesçil biçimlerini ayırır

***** Varsayımsal (hipotetik) biçimi gösterir

Ø Eksiz biçim birimi (sıfır morfem) gösterir

§ İlgili paragrafı gösterir

- Çekim eklerinin önünde kullanılır

GİRİŞ

1.1. Nail Kasıym'ın Yaşam Öyküsü ve Edebî Faaliyetleri

Resim I

Çağdaş Tatar şiirinin bugünkü temsilcilerinden birisi olan Nail Vasıyl oğlu Kasıymov, 1955 yılının 18 Ağustos günü Tataristan'ın Arça bölgesine bağlı Aşıtbaş köyünde dünyaya gelmiştir. Eğitimine doğduğu köyde yer alan Aşıtbaş sekiz yıllık mektebinde başlamış, ardından komşu köyde yer alan Tukay-Kırlay ortaokulunda devam etmiştir. 1972-1977 yılları arasında Kazan İnşaat Mühendisleri Enstitüsünde eğitim alan şair, 1992 yılına kadar çeşitli inşaat ve ticaret kuruluşlarında kıdemli mühendis olarak çalışmıştır. 1992-1997 yıllarında Tataristan Devlet Televizyon Stüdyosunda editör ve kıdemli editör; 1997–1999 yıllarında Kazan şehri yönetiminin Kültür İdaresinde idare başkanının birinci yardımcısı olarak çalışmıştır. 1999 yılında Yollar İnşaat İdaresinde başkan yardımcısı görevinde bulunmuştur. 2005 yılından itibaren emekli olana kadar da Tataristan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığında bölüm müdürlüğü görevini yürütmüştür. (Tatarstan Rĕspublikası Yazuçılar Bĕrlĕgĕ, t.y.).

Şiire olan ilgisi henüz öğrencilik yıllarında başlayan Nail Kasıym'ın ilk şiirleri, *Yalkın* "Alev" dergisi ile o dönemdeki adı *Yeş Lĕninçı* "Genç Leninist" şimdiki adı ise *Sabantuy* olan gazetede okurlar ile buluşmuştur. Edebiyat dünyasına ilk adımını ise 1993 yılında basılan *Su Buyında Uçaķ Yana* adlı eseri ile atmıştır. Sanatçının kaleme aldığı diğer şiir kitapları *Küñĕlĕm Ķarşıñda Tĕzlendĕ...* (1996), *Küñĕlĕm Ķoyaşı* (2013), *Tıñlar İdĕm Tavışıñnı...* (2020) adlarıyla basılmıştır (Garipov, 2020).

1993 yılından beri Tataristan Yazarlar Birliği üyesi olan şair, Tatar edebiyatı ve sanatının gelişimine sunduğu kıymetli katkılar ve uzun soluklu edebî faaliyetleri neticesinde ödüllere layık görülmüştür. Nail Kasıym, 2014 yılında Tataristan Cumhuriyeti'nin emektar sanatçısı onur ünvanı ile, 2017 yılında ise Tataristan Yazarlar Birliğinin Hadi Taktaş adına verdiği ödül ile mükâfatlandırılmıştır (Tatarstan Rĕspublikası Yazuçılar Bĕrlĕgĕ, t.y.).

Şairin geniş bir halk kitlesine ulaşan *Aķ Yavlıķlı Eniyĕm* "Ak Başörtülü Annem", *Su Buyında Uçaķ Yana* "Su Kıyısında Ocak Yanar", *Arçam "*Arça'm*", Ķaytam*

Siña Arçam "Dönüyorum Sana Arça'm", *İḫ, Arça Çitĕklerĕ* "Ah, Arça Çizmeleri", *Ḳayçan Ġına Oçraşırbız* "Ne Zaman Buluşuruz?", *Ḳulyavlıġıñ* "Mendilin", *Enkem Küzlerĕ* "Annemin Gözleri" *Soñġı Zvonok* "Son Zil", *Ḳaytuvınnı Sağınırmın* "Dönüşünü Özlerim", *Tuy Külmegĕ* "Düğün Elbisesi" gibi pek çok şiiri; Luiza Batır-Bulgari, Reşit Kalimullin, Rezeda Ahiyarova, Vadim Usmanov gibi tanınmış Tatar ses sanatçıları ile bestecileri tarafından bestelenip yorumlanmıştır. (Garipov, 2020). Ondandır ki kendisi Tatar edebiyatında *cırcı şair* olarak tanınmaktadır. Bunun yanı sıra, Tataristan'da muhtelif dönemlerde gerçekleştirilen ses yarışmalarında birincilik elde eden yarışmacıların, repertuvarlarında Nail Kasıym'ın şiirlerinden bestelenen eserlere yer verdikleri bilinmektedir (Garipov, 2020; Mansurov, 2023: 161).

Resim II

Nail Kasıym ile Sibgat Hekim

Nail Kasıym, ilk bestelenen şiirlerinin konser salonlarında sıkça yankılandığı ve geniş kitlelere ulaştığı dönemde, Tatar edebiyatının çınarlarından birisi olan şair Sibgat Hekim'i ziyaret etme imkanı bulmuştur. Bu görüşme sırasında usta şair, Kasıym'a Tatar halkının kültürel değerleri ve toplumsal hafızasıyla güçlüm bağlar kuran lirik nitelikli eserler üretmenin önemini vurgulamış; sanatını bu doğrultuda şekillendirmesini öğütlemiştir (Mansurov, 2023: 161). Nail Kasıym'ın Sibgat Hekim ile görüştükten sonra kaleme aldığı şiirleri dikkate alındığında, Sibgat Hekim'in bu yönlendirici tavsiyelerinin onun sanatında belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir.

Resim III

Nail Kasıym'ın sanatı, çağdaşı olan önemli edebî şahsiyetler tarafından da büyük bir takdir görmüştür. Tataristan'ın halk yazarı Garif Ahunov, Arça bölgesinin yetiştirdiği otuz edibin yanına artık "*cırcı şair*" ünvanıyla Nail Kasıym'ın da eklendiğini dile getirerek onu takdir etmiş; edebiyat eleştirmeni Mansur Veliyev ise şairin kendisinden önceki büyük öncülerin bıraktığı edebî mirası başarıyla

sürdürdüğünü ifade etmiştir (Mansurov, 2023: 157; 162). Bununla birlikte Mansurov (2023: 159), Nail Kasıym'ın şairlik yeteneğine dikkat çekerek onun, hayata dair şiirsel bir imgeyi, iki üç kıtalık bir şiir metin içerisinde ustalıkla işleyip eksiksiz ve çarpıcı bir tabloya dönüştürebilen güçlü bir kaleme sahip olduğunu vurgulamıştır.

Garif Ahunov'un "Arça" vurgusu, Kasıym'ın şairliğini besleyen mekânsal köklere ışık tutmaktadır. Sanatçının şiirlerinde tezahür eden ana vatan sevgisi, şiirlerinin temel muhteva unsurlarından birisi olarak karşımıza çıkar. Nitekim şairin *Arçam* "Arça'm" adlı şiirinde bu sevgiyi somutlaştırdığı görülür:

Ķırlarıñ da, urman-suvlarıñ da	"Kırların da, orman ve suların da
Küz aldımda — ķaya barsam da.	Gözümün önünde nereye gitsem de.
Canġa — şifa, yörekke yal alam	Cana şifa, yüreğe dinlence alırım
Barı sinde — güzel Arçamda!	Hepsi sende: güzel Arça'mda!"

Kasıym'ın bu şiirinde Arça, gidilen her yerde gözde canlanan, ruha şifa veren bir yer olarak betimlenir. Şairin doğup büyüdüğü Arça'ya bağlı olan Aşıtbaş köyünü konu edindiği *Aşıtbaşım* "Aşıtbaş'ım" adlı şiirinde geçen:

Ay da başķa, yoldızlar da başķa,	"Ay da başka, yıldızlar da başka,
Hava başķa, ḫetta cil başķa!	Hava başka, hatta yel başka!
Yöregĕme şundıy yaķın bar da —	Yüreğime öylesine yakın hepsi de
Tuġan avılım Aşıtbaşta!	Memleketim Aşıtbaş'ta!"

dizeleri ile şair ay, yıldız, hava ve rüzgarın Aşıtbaş'ta farklı olduğunu ifade ederken kalbine en yakın olan yerin doğduğu köy olan Aşıtbaş olduğunu vurgular. Yine aynı şiirde Aşıtbaş için:

Ġomĕr başım, tevgĕ yul başım…	"Ömrümün başı, yolumun ilk başı…
Sin — bĕr gĕne, ġaziz enkem sıman.	Sen bir tanesin: aziz annem gibi."

ifadelerini kullanan şair, Aşıtbaş'ı bir anneye benzetir. Tıpkı insan için annesinin bir tane olması gibi, ana vatan da Kasıym için bir tanedir.

Nail Kasıym, köklü bir edebî geleneğe sahip olan bu coğrafyanın edebî mirasını şiirlerinde başarıyla yansıtabilmiş bir isimdir. *Ķazan Ardı* "Kazan Taşrası" şiirinin başında epigraf olarak Abdullah Tukay'ın Seyit Sünçeley'e yazdığı mektuptan bir kesit verir ve:

Tuķay, Ķamal, Ġomer, Sibġat, Ġarif,	"Tukay, Ķamal, Ġomer, Sibġat, Ġarif,
Möḫemmet, Mercani… — küp alar.	Möḫemmet, Mercani… Çok onlar.
Herķaysına heykel ķuyıp bula,	Her birisine heykel koyulabilir,

Bar da Ķazan artı — arçalar! Hepsi de Kazan taşrası, Arçalılar!”

diyerek Tatar kültür, edebiyat ve fikir dünyasını inşa eden isimleri arka arkaya sıralar. Şair, “çok onlar” diyerek Arça bölgesinin yetiştirdiği sanatçıların sayılmak ile bitmeyeceğini söyler ve Tatar milletinin ruhunu, dilini ve kimliğini ayakta tutan bu isimlerin tarihsel ve edebî ölümsüzlüklerini vurgular.

...Tuķay kĕrgen urmannarġa kĕrem “Tukay’ın girdiği ormanlara giriyorum

Yöriym Tuķay yörgen ķırlarda... Yürüyorum Tukay’ın yürüdüğü kırlarda…”

Ķırlayġa Ķaytuv “Kırlay’a Dönüş” şiirinde geçen bu dizelerde şair Kırlay’ı ormanlarını ve kırlarını yalnızca birer coğrafi unsur olarak değil; Tatar milli kimliğinin ve şiirinin kurucu ismi Abdullah Tukay’ın ruhunu, ilhamını ve hatırasını taşıyan bir yer olarak nitelendirir. Kasıym, Tukay’ın ayak izlerini şiirlerinde de takip edip onun yürüdüğü yollardan geçer ve böylelikle Tatar edebiyatının asırlık geleneğinin de bir parçası olur. Tıpkı Tukay gibi Tatar halkı arasında millî beraberlik duygusunu güçlendirir ve ana dili vurgusu yapar. *Bĕrgelĕkte Köç!* “Birliktelikte Güç!” şiirinde, şair ana dilin hâlkı koruyan birlikte güçlü olmayı sağlayan bir unsur olduğunu belirtir:

Ḫalıķnı saķlıy tuġan tĕl “Hâlkı koruyor ana dili”

“Şiġriy tĕlegĕm de — yöreklerde

Uyatırġa tĕlev ġorurlıķ!”

diyerek şiir yazma amacına yüreklerde gurur uyandırma isteğinin yön verdiğini belirten Kasıym, *Ķaytam Siña, Arçam!* “Döneyim Sana, Arça’m!”, *Bĕrgelĕkte Köç! “*Birliktelikte Güç!”, *Ḫalķım*! “Halkım!”, *Taķıya Ürdĕm* “Takıya Ördüm”, *Sünmes Cır Sin, Tatarstan* “Sönmez Türküsün Sen, Tataristan”, *Ķırlayġa Ķaytuv* “Kırlay’a Dönüş” gibi şiirlerinde ‘gurur’u Tatar halkının yüreğinde uyandırmayı başaran bir şairdir.

Tatar edebiyatının önemli isimlerini sık sık şiirlerinde yankılatan Kasıym, Abullah Tukay’a, Hesen Tufan’ın eşi Luiza Hanım’a, Sibgat Hekim’e, Ferdinand Fethi’ye ve Rinat Fazlıahmetov’a şiirler ithaf etmiştir. Ayrıca Feyzullin, Tukay, Yüzeyev gibi şairlerin şiirlerinden alınan dizeleri şiirlerinde epigraf olarak kullanmıştır.

1.2. Metin Hakkında

Tatar Türkçesi Metin Hakkında

Bu tez çalışmasının temel dil malzemesini Nail Kasıym'ın 2013 yılında İẖlas yayınevi tarafından Kazan'da basılan *Şiġırĕmde Bügĕn Suġam Ç*añ "Şiirimde Bugün Çalıyorum Çan", *Ḫislerĕmnĕ Tuplap, Takıya Ürdĕm* "Hislerimi Toplayıp Takıya Ördüm", *Cır Ul – Ḫisnĕn Balḳışı*! "Cır O Hissin Parıltısı!" olmak üzere üç bölüm hâlinde düzenlenmiş *Küñĕlĕm Ḳoyaşı* "Gönlümün Güneşi" isimli şiir kitabı oluşturmaktadır.

Şiir kitabında bulunan toplam şiir sayısı 153'tür. Şiir kitabının birinci bölümünü olan *Şiġırĕmde Bügĕn Suġam Ç*añ "Şiirimde Bugün Çalıyorum Çan" kitabın 14-78. sayfa aralığındadır ve toplam 52 adet şiir bulunmaktadır. İkinci bölüm olan *Ḫislerĕmnĕ Tuplap, Takıya Ürdĕm* "Hislerimi Toplayıp Takıya Ördüm" kitabın 80-124. sayfaları arasındadır ve bu bölümde toplam 43 adet şiir bulunmaktadır. Kitabın 126-185. sayfaları arasında bulunan *Cır Ul – Ḫisnĕn Balḳışı*! "Cır O Hissin Parıltısı!" adlı kısım da kitabın son bölümüdür, bu bölümde de toplam 58 adet şiir bulunmaktadır.

Kitabın 5–11. sayfaları arasında yer alan edebiyat eleştirmeni Mansur Veli-Barçılı tarafından kaleme alınan *Şiġriyetnĕñ Olı Yolında* "Şiiriyetin Ulu Yolunda" başlıklı ön söz, incelememize dahil edilmemiştir.

Aktarma Metin Hakkında

Kitap içerisinde yer alan şiirler Türkiye Türkçesine aktarılırken kitaptaki kronolojik sıra takip edilmiştir. Şiirler, Tatar Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılırken sözcüklerin anlamları için *TTAS* (*Tatar Tĕlĕnĕñ Anlatmalı Süzlĕgĕ)(1977-1981)* ile *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü (2025)* adlı çalışmalardan yararlanılmıştır ve mümkün olduğunca metne sadık kalınmaya çalışılmıştır.

Metnin Transkripsiyon Esasları Hakkında

Küñĕlĕm Ḳoyaşı "Gönlümün Güneşi" şiir kitabının dili Kazan Tatar Türkçesidir. Transkripsiyon metni oluşturulurken *Dizin* ve *Dil İncelemesi* bölümlerinde verilmiş olan örnek sözcüklerin metin içerisindeki bulunabilirliğini kolaylaştırmak adına transkripsiyon metnine satır numaralandırması eklenilmiştir.

Metnin Kiril harflerinden Latin harflerine aktarılmasında Mustafa Öner'in *Tatar Türkçesi* (2007) adlı çalışmasında kullandığı işaretler esas tutulmuştur. Metinde Kiril harflerine karşılık gelen ses değerleri şu şekilde gösterilebilir:

LATİN	KİRİL
A a	А а
B b	Б б
V v	В в
G g / Ġ ġ	Г г / Г г
D d	Д д
ě, yı/yě	Е е
J j	Ж ж
Z z	З з
İ i, iy	И и
Y y	Й й
K k / Ķ ķ	К к / К к
L l	Л л
M m	М м
N n	Н н
O o	О о
P p	П п
R r	Р р
S s	С с
T t	Т т

LATİN	KİRİL
U u, uv	У у
F f	Ф ф
Ң ң	Х х
Ts ts	Ц ц
Ç ç	Ч ч
Ş ş	Ш ш
Şç, şç	Щ щ
Kalınlık işareti	Ъъ
I ı	Ы ы
İncelik işareti	Ь ь
Ĕ ĕ	Э э
yu, yü	Ю ю
ya, ye	Я я
E e	Ә ә
Ö ö	Ө ө
Ü ü, üv	Ү ү
C c	Җ җ
Ñ ñ	Ң ң
H h	Һ һ

Tablo 1 Transkripsiyon Alfabesi

METİN

TATAR TÜRKÇESİ METİN

ŞİĠIRĔMDE BÜGĔN SUĠAM ÇAÑ!

“ĶAYA AŞIĠASIÑ — DÖNYA ĶUVIP?!.”

Ķaya aşıġasıñ — dönya ķuvıp?!.
Tuķtalıp bĕr, başıñ küterçĕ:
Ķara, ene, öyĕñ tübesĕnde
Niçĕk görliy ap-aķ kügerçĕn!..

ĦALĶIM!

Nindiy güzel, matur miněm ħalķım! —
Seħnelerge kilĕp çıġa balķıp!
Hay, ķızları!.. Sıluvlardan sıluv!
İħ, yĕgĕtler! Beħĕt — Tatar buluv!

Nindiy güzel, matur miněm ħalķım! —
Küz ķaraşı küñĕlĕme yaķın!
Talantķa bay herbĕr ķızı, ulı,
Cırlarında sanduġaçlar moñı!

Nindiy güzel, matur miněm ħalķım! —
Ġoreff-ġadet, yolaları altın!
Beyremnerĕ — nindiy olı anıñ,
Sabantuyı eylene Cir şarın!

Nindiy güzel, matur miněm ħalķım! —
Ķızlar — ķoyaş, yĕgĕtlerĕ — yalķın!
Devlet totķan ħetĕr bar ķanında,
İsĕmĕ zur, ĕzlĕ Cir şarında!

Nindiy güzel, nindiy matur ħalķım! —
Yeşer meñgĕ cir yözĕnde balķıp!

TUĠAN YAĶTA

Ķoyaş bata ekrĕn, ofıķlarda —
Kön perdesĕ kile yabılıp.
Su buyında üsken ķart tallardan
Külegeler kile ağılıp.
Ülen aşa külegeler aġa,
Dulķınnarı — ķara, kĕçkĕne,
Ķara yurġan yaba külegeler,
Kilĕp citĕp avıl östĕne.
Terezeler aşa ķara dulķın
Öy ĕçĕne kĕre şuvışıp.
Ķarañġılıķ basa bar yortlarnı,
Ülennerge töşe ĕncĕ çıķ.
Avıl indĕ tınġan… Bĕren-seren
Ĕtler ķuva ekrĕn örgelep.
Klub yanındaġı yanġan utta
Oçıp yöriy ap-aķ kübelek.
Ķapķa şıġırdavı işĕtĕle,
Avıl başındaġı uramnan.
Kĕmdĕr deşe ĕzlep mal-tuvarın,
Kötüvdendĕr ķaytmıy ul ķalġan.
Ķarañġılıķ aça yoldızlarnı,
Aynı ķuya ĕlĕp bĕr çitke,
Mul tınlıķnı bozıp, siskendĕrĕp,
Şaşıp-şaşıp sayrıy çikĕrtke!
Kinet kĕne ul da tınıp ķala,
Tınlıķ tireneye tağın da…
Şul tınlıķta tuvġan moñnı
reḫet
Tıñlavları tuġan avılda!..

ĶIRLAYĠA ĶAYTUV

— Asramaġa bala birem! — diyĕp,
Ķıçķıruvġa yörek tüzermĕ?!
Yazmış üzĕ kilĕp işĕttĕrdĕ
Segdi yöregĕne bu zarnı.

Oçraķlı yazmış küñĕl cĕbĕn
Suzġanmı elle Ķazan artına?
“Ulım!” — diyĕp, anı Segdi abzıy
Alıp ķayttı arıķ atında.

“Ulım!” — diyĕp, saf çişmeler deştĕ.
“Ulım!” — diyĕp, ķartlar söydĕlĕr…
…Ķırlayınnan kitkeç, ul alarnı
Siḫriy ekiyet itĕp bĕr söyler!

İlham birgen bu cir ḫetĕrliydĕr
Şat avazın ügiy malaynıñ.
“Aşıñ suvına, ulım, ķayt, eyde!” — dip,
Borçıluvın Segdi aġaynıñ.

Yeşlengendĕr küzĕ kitken çaķta:
“Onıtma!” — dip, Zöhre apaynıñ…
Töşĕne de kĕrĕp çıķmaġandır
Ķaytaçaġı böyĕk Tuķaynıñ!

Tar bulmaġan küñĕl, ġazap çigĕp,
Cirsĕzlĕkten iñrep torsa da,
Saķlap ķalġan ḫalķım Tuķayların —
Asramaġa alıp bulsa da!

Yetimlĕgĕ anıñ — yazmıştandır,
Böyĕklĕgĕ lekin — ḫalıķtan!
Tuķay üzĕ — ḫalķın üksĕzlĕkten

Yolıp alır öçĕn ḳalıḳḳan!

…Tuḳay kĕrgen urmannarġa kĕrem,
Yöriym Tuḳay yörgen ḳırlarda…
Ügiy tügĕl, söygen ulı bulıp
Meñgĕ ḳaldı Tuḳay Ḳırlayda!

TORMIŞ ARBASI

Anı kürĕp, totıp ḳarap bulmıy,
Avırlıġın ġına toyasıñ.
Anı taşlap ḳaldırıp ta bulmıy,
Sĕrlĕ arba — tormış arbası!

Ḳaybĕrevler, küpmĕ ġomĕr yeşep,
Nik bĕr arba tartıp ḳarasın?!
Min arbanıñ küp törlĕsĕn tarttım,
İñ avırı — tormış arbası!

Etiy irte kittĕ, eniy ḳaldı,
Ḳulġa totıp biş yeş balasın.
Olı malay… Min tertege kĕrdĕm:
“Yardem bulsın, eniy armasın!..”

Maylanmaġan küçer, arba avır,
Ürge mĕnüv bĕzge ḳaya ul?!
Eniy, eniy… Sin yılmayıp tüzdĕñ,
Ciñĕl bulmadı şul barır yul…

Olı yulġa, enkey, çıġardıñ da,
Biş balañnı ozattıñ ḳul bolġap.
Bişĕbĕzge tormış biş arbanı
Bik tiz taptı olı yul buylap!

Dus-işlernĕ utırttım min türge
Cırlar aldım… Arbam tulmadı.
Şatlıḳ-uñışlarnı min töyedĕm,
Ḳaygını da almıy bulmadı…

Miněm yul da çoḳır-çaḳır buldı,
Çitlep uzdı tigĕz yullarnı…
Ürge, belki, měngen bulır idĕm,
Arttan ĕtüvçĕ şul bulmadı.

Yıllar töyep, avıraydı arbam –
Bĕlmiym indĕ, küpmĕ tartırmın?..
…Eger bĕrkön min arbasız ḳalsam, –
Güya balaçaḳḳa ḳaytırmın!..

ARTIŞ

Aġaç isĕmnerĕ yörtken töbek
Bar miken ul — bĕle almadım…
“Arça” — törĕk süzĕ: “artış” iken! —
Küpmĕ yeşep şunı añladım.

Ul ılıslı ḳuvaḳ bulıp üse,
Küp bulġandır, ḫezĕr az ḳalġan.
Ḳırım, Ḳavḳaz yaḳlarınnan kilĕp,
Ul Arçaġa isĕm kuşalġan!

Cılı yaḳ artışı bĕzde ḳaydan —
Elle cılı ciller isemĕ?..
Ḫalıḳ bĕzde cılı tabiyġatlĕ —
Elle indĕ şuña üsemĕ?

Tav başları, çista hava kirek —
Üser miken artış baḳçada?..

Ruḫiy çistalıḳ ta kirektĕr şul,
Şuña da ul üse Arçada!

Artışlarnı kürmiy kitmegĕz sĕz,
Bulġan çaḳta Arça yaġında.
E alarnıñ aġaç ḳaderlĕsĕ
Üse barı miněm avılda!

Sigĕz-tuġız mĕtr çaması ul,
Biyĕk tügĕl ḳarap torışḳa.
Kitap yaza: “Şulay üser öçĕn,
Cidĕ yöz yıl kirek artışḳa!..”

Zur Arçaġa isĕm ḳuşḳan aġaç,
Belki, şuldır — uylap ḳarasañ?..
Şul artışnı isen saḳlıyḳ, diyĕp,
Şiġırĕmde bügĕn suġam çañ!

Artış isen — dimek, Arça isen! —
Saḳlıyḳ bĕrge, diyĕp, suġam çañ!

KĔM ḲOTḲARIR?..

Dörĕslĕkně ĕzlep niçe buvın,
Niçençĕ ḳat devlet alıştı?..
Cirge yatıp, avıl ıñġıraştı,
Meydannarda şeher satuvlaştı:
— Yalġıştı, — dip, — ḳabat yalġıştı…

“Kĕşĕlerden Kĕşĕ Yasıym” — diyĕp,
Din tırıştı, zakon tartıştı.
Suġış açıp, kükler yañġırattı
Kĕşĕlĕkněñ ḳırġıy tavışı.

Uylarımnan tělep arınırġa,
Çıġıp kittěm aylı kırlarġa.
Küpmě yeşep, ķırġıy ķalġan zaman?! —
Cavap ězliy küñěl şuñarġa…

Cirně nazlıy moñlı ay nurları,
Açış köte siḫriy moñ sěrě.
Yalġız aynıñ moñlı ķaraşına
Ķarıy-ķarıy ulıy ķart bürě.

Yuķ, ulamıy- anıñ canı yılıy,
Ay moñınnan yaña moñ tuva.
Moñġa çuma dönya tañnı kötěp…
Ķırġıylıķlar ḫetta ontıla!

…Añladım min: moñnan moñ tuvġanın,
Kěşělěkke taptım yul turı.
Ķırġıylıķtan bězně moñ ķotķarır,
Bar ışanıç sinde — ay nurı!

ĶAZAN ARTI

“Min… Ķazan artı tatarların şuşı könge ķader milletěn yuġaltmaġan ve kileçekte de yuġaltmayaçaķ töp ḫalıķ, dip sanıym. Milliy edebiyatıbız feķat şular tělěnde, şular ruḫında ġına buluvın těliym”.

(Ġabdulla Tuķaynıñ Ķazannan
1910 yılnıñ 9 Noyabrěnde
Seġıyt Sünçeleyge yazġan ḫatınnan özěk)

“Ķazan artı” digen süzně barı
Eytüv cite Tatar ḫalķına:
Ķul suzalar tanıp, eytěrsěñ le,
Barlıķ Tatar Ķazan artınnan!

Ķazan artı, sinde yeşĕ-ķartı
Şiğır söye, cırlıy, garmunçı.
Sanap ķına bĕtĕrĕrlĕk tügĕl—
Bĕrüzĕññen küpmĕ yazuçı!

Tuķay, Ķamal, Ġomer, Sibġat, Ġarif,
Möḫemmet, Mercani… — küp alar.
Herķaysına heykel ķuyıp bula,
Bar da Ķazan artı — arçalar!

Ķazan artı, bar soñ nindiy sĕrler
Sinĕñ yemlĕ, nurlı cirĕñde?
Elle sinde çeçĕp üstĕreler
Şaġıyrlernĕ, moññı, cırnı da?

Eytĕrler kük: “Nige sĕzde gĕne?
Bĕzde de bar sĕzge torırlıķ”!
Şigriy tĕlegĕm de — yöreklerde
Uyatırġa tĕlev ġorurlıķ!

Ġorurlıķ ul — tiren yatķan zur köç,
Tügĕl minlĕk, tügĕl maķtanuv…
Min şiklenem: ḫalķın söymegenneñ
Dörĕslĕkně cirde yaķlavın!

Güzel tabiyġatlĕ küp cirler bar,
Nige yuķ soñ annan talantlar?..
Yemlĕ cirde toruv az, küresĕñ,
Ġorurlıķtan melle ķanatlar?!

Ķazan artı ġorurlanıp yeşiy,
İske alıp danlı ulların.
Nıķ ışanam: şul ḫalıķtan elĕ
Yaña Tuķaylarnıñ tuvarın!..

1990

İDĚL AĠA…

“İdël -Böyĕk Rus Yılġası!” – diyüvçĕlerge…

Ḫalıḳlarnı, yazmışlarnı beylep,
Ġasırlarnı yalġap, İdël aġa…
Yeşev köçĕ birĕp yöreklerge,
Bĕzden soñ da yeşep, İdël ḳala!

Niçe tĕlde cırlıy balalarıñ,
Sinĕ maḳtap, böyĕk İdël-ana!
Şul cırlarnı tıñlap, tınıç ḳına
Herbĕr yörek aşa İdël aġa…

Ḳaysı ḫalıḳ ḳanı sinde aġa?!
Deġva ḳılıp, kĕmner sorıy anda?
Deġva — tötĕn!
Cavap:
“Ul — Bĕrbötĕn! —
Analarġa ana — İdël-ana!!!”

ÜZĔM TÜLİYM…

Utlar yana — uylar sıman,
Taksi kötĕp basıp toram…
Barır cirĕm yuḳ ta sıman,
Bĕr maḳsatsız yulġa çıġam.

Taksist, taksist, nik deşmiysĕñ?
Yul behasĕn bĕlmek tĕliym…
Her adımġa bu tormışta
Min bit üzĕm, üzĕm tüliym…

Behalerněñ üsken çağı,
Sin eytmeseñ, ķayan běliym?!
Şatlığıma hem ķayğıma
Min hervaķıt üzěm tüliym…

Yalğışıma, uñışıma,
Beӈětěme üzěm tüliym.
Her kěşěge bu tormışta
Tülenmegen beӈět těliym!

Taksist, taksist, yuķ, ěndeşme —
Süzler miña kirek tügěl!
Maşinañnı tizlet, eyde,
Üz-üzěmnen ķaçam bügěn…

YAÑĠIRLI İSTELĚK

Terezeme bere-bere,
Ķoyaşlı yañğır yava…
Ķızlar küñělě şikěllě,
Çistara bara hava!

Yañğır suların çeçretěp,
Ķızlar yögěrěşeler —
Yözlerě şat, küzlerě şat,
Çırķıldap kölěşeler!

Ķızuv da soñ çabışalar,
Cirge basmıy ayaķlar —
Ķızlarnıñ şul iñnerěnde
Yeşlěk ķuyğan ķanat bar!

“Ayaķ basma, su bit asta!..”
Alķa yasıy tamçılar.

Cil, cıynap yañğır cĕplerĕn,
Yasap ala “ķamçılar”.

Çaba ķızlar, aḫ, ul tĕzler!..
Çişĕlgenner sedepler,
İzüv açıķ, oyalçanlıķ… —
Dert bulsa da, edep bar!

Saflıķ bĕlen yeşlĕk bĕrge,
Uynap-kölĕp, kür, ene! —
Yañğır tamçıları bĕlen
Ķızlar vals eylene…

Köndelĕkke yazdım bügĕn
Şundıy matur isteleķ…
Yañğır yuvdı tabiyġatnĕ,
Canım ķaldı çistarıp!..

YEŞEV YEMĔ

Zamana Ĕşķuvarına

Ķaya aşıġasıñ — dönya ķuvıp?!..
Tuķtalıp bĕr, başıñ küterçĕ:
Ķara, ene, öyĕñ tübesĕnde
Niçĕk görliy ap-aķ kügerçĕn!

Dönya ķuvıp, dönya kürmiy ķalma,
Yögĕrĕp uzma ġomĕr arasın!
Vaķıt tabıp, çıķ sin tabiyġatke…
Herkĕm tarta tormış arbasın!

Soķlana bĕl, küzet tabiyġatnĕ! —
Ul bit moḫtac bĕzneñ kürüvge.
Bitaraf hem iġtibarsız buluv,

Alıp bara anı ülĕmge…

Vaḳıt tap sin taġı moñlı cırġa,
Şiğır uḳırġa da vaḳıt tap.
Ĕşnĕ anı at ta ĕşliy, dustım,
Sin bit kĕşĕ — uḳı bĕr kitap!

Yeşev yemĕ — güzel tabitġatte,
Tabiyġatsĕz ḳala kürmiyk bĕz.
“Ruḫiy açlıḳ!..” — dip, açına zaman;
Vaḳıtınnan alda ülmiyk bĕz!

Dönya ḳuvıp, anı kĕm totalġan?!
Bu tormışḳa dörĕs iyer sin!
…Ḳara, ene, öyĕñ tübesĕnde
Niçĕk görliy ap-aḳ kügerçĕn!

ERSĔZLERGE…

“Tariyḫnıñ ciz ilegĕnde ileněp,
yazġan bĕr gĕne cömleñ isen ḳalsa da,
sin — beḫĕtlĕ icatçı!”

Sibğat Ḫekim

Çirat kötmiy uzġan ersĕzlerge
Ḳarıysıñ da — ḫeyran ḳalasıñ.
Baş östĕnnen yöriy alar ḫezĕr,
Ay-hay, azdı adem balası!

Ersĕzlĕkten tuyġan indĕ dönya,
Yazası da kilmiy bu ḫaḳta…
Ruḫiy çüplĕk bulıp, ul töpleněp,
Çeçek ata bigrek icatta.

Dan artınnan ḳuva tavışsızlar:

“Min — cırçı!” — dip, çeçrep çıġalar.
İsĕmnerĕ: atķazanġan, ḫalıķ…
Tıñlıy alsañ, tıñla… Küp alar!

Kitap yazıp, yarışalar küpler:
“Sinĕñ niçe? Miněm yöz iken…”
Bu tormışta ķayçaķ bĕr kitap ta
Derdmend bulır öçĕn bik citken!

Ene, bĕrev ķabarınıp söyliy:
“Ḫalıķ yazuçısı abzaġız!..”
Ḫalıķ anıñ yazġan bĕr cömlesĕn
Bĕle miken — sorap ķaraġız?!

Kĕm vlastķa yaķın — dusları küp,
E duslarnıñ bula tuġanı.
Nerse tora şul dus-tuġannarġa
Ḫalıķ isĕmnerĕ “urlavı”!..
(Bardır tağın başķa yulları…)

İcatķa bit tariyḫ beha ķuya,
Bik tiz uzar ġomĕr yılları.
Min alarnı jellep uylap ķuydım:
“Kĕmge kirek isĕm ķolları?!”

BĔRGELĔKTE — KÖÇ!

Yal itken çaķta diñgĕzde,
Bar idĕ bĕr tĕke yar.
İmen üsken şuşı yarġa
Cil küterdĕ dulķınnar.

Cil, bötĕrĕp, dulķınnarnı
Zeñger küklerge attı

Hem annan… Yarġa ırġıttı! —
Yar tüzdĕ, ıñġıraştı…

Tamırları bĕlen imen
Yarnı tottı ķoçaķlap;
Cil hem dulķın tĕke yarġa
Nige yeşiy üç saķlap?..

Yarġa sikĕrdĕ dulķınnar,
Yanap ülĕm imenge.
Yar bĕlen bĕr yaralġan ul —
Tamırları tirende!..

Yar saķlıy izgĕ cirĕmnĕ,
E yarnı — nıķ imenner.
Bu tormışta ciñe barı:
“Bĕrlĕkte — köç!” — digenner…

…Şul kürĕnĕş isten çıķmıy,
Uylanırlıķ sebep bar:
Ӈalıķnı saķlıy Tuġan tĕl,
Tuġan tĕl ul — tĕke yar!
Ӈalķıña yardem iterlĕk
İmen bulıp üse al!

BĔR KİTAPĶA RĔTSĔNZİYA

Külege bar — üzĕ yuķ,
Tavışı bar — süzĕ yuķ…

ÜZĔN ZURĠA ĶUYUVÇIĠA

Diñgĕz — külden tirenrek,
Toman — tavdan tübenrek,

Çeçek tügĕl — tigenek…

Küpmĕ sin sikĕrseñ de,
Buyıñ ḳala tebenek!..

BAŞ ĠASIRI

Ḳama Alanında atom ĕlĕktr
stantsiyasĕ tözĕle başlaġaç…

Taş ġasırı tügĕl — baş ġasırı,
Uylanırġa kirek, kĕşĕler!
Şatlıḳlarnı arttırmasın bĕlĕp,
Cirde haman atom ĕşliyler…

Atom ĕşĕ… Bik kĕçkĕne töşĕ,
Lekin cirnĕ yotar köçĕ bar!
Köç bulġanda, aḳıl kirek tügĕl…
Maḳsat şulmı elle, kĕşĕler?

Atom cıyuv — tügĕl altın cıyuv,
Haman: “Kirek!” — diyĕp, tuḳıylar.
Atom bĕlen bĕrge yeneşede —
Tınıç bulırmı soñ yoḳılar?!

Eger sĕzge bĕrev, yortḳa kĕrĕp,
Uçaḳ yaḳsa iden-taḳtada,
Ye, ḳaysıġız tüzĕp torır şuña?! –
Bik tiz alır yolḳıp yaḳadan…

Ġacep kündem ḫalḳım — yoklıy bĕrdem,
Sizmegendey yaḳḳan uçaḳnı…
Yortsız ḳalġaç, belki, isen ḳalsa,
Uyanırmı iken şul çaḳnı?..

“Atom bělen aḳıl yeneşede”, —
Diye almıy ḫetta “köçlěler”.
Taş ġasırı tügěl — baş ġasırı…
Uylanırġa kirek, kěşěler!
Uyanırġa kirek, kěşěler!
1988

“ĚSSĚ BÖRKÜV”

Ĕssĕ börküv… İndĕ bĕr ay bulır —
Ḳoyaş cirde ite tantana!
Cıyırçıḳlar basḳan basuvlarnı —
Yaz ayında cirĕm ḳartaya.

Küpnĕ kürgen ḳart tal yılıy ḫetta,
Küz yeşlerĕ — sarı yafraḳlar.
Bar tabiyġat cirge yatıp sorıy:
“Kĕm ḳotḳarır bĕzně, kĕm yaḳlar?!”

Kinet kĕne cihan tınıp ḳaldı,
Salḳın hava kittĕ ḳaġılıp —
Kükněñ çista zeñger ofıġına
Ḳara bolıt kile yaġılıp!

Davıl ḳuptı, yılġa yardan çıḳtı,
Kük totaştı ḳara cir bělen,
Çıbırḳıday yeşěn ḳat-ḳat şartlıy,
Cirge yatḳan, ḳurḳıp, her ülen.

Tal çayḳaldı cilněñ ḳoçaġında,
Bar köçěne cirge yabıştı.
Cil sındırġan nezĕk botaḳları
Ḳaynap aḳḳan yılġaġa oçtı.

Bu meḫşerde kĕmner isen ḳalır?..
Ḳart tal avdı,
Yana kevsesĕ…

Tındı yañġır yatıp ülennerge,
E alarġa —
Üsesĕ de indĕ üsesĕ!

Yanġan talnı kürĕp, dustı yılġa
Tal çıbıġın yarġa çıġardı.
Yuşḳınnarı bĕlen kümdĕ nazlap,
Kön de kilĕp anı suġardı.

Könner üttĕ, tal çıbıġı üstĕ,
Yılġa yarın bizep iñ ĕlĕk.
Min ḳıçḳırdım şahit zeñger kükke:
— Ḳart tal isen — yeşev meñgĕlĕk!

CİRSU

Yullarımda — yullar küp, ḫisapsız! —
Ḳaysın saylasañ da buladır…
Tuġan yaġım bolınına iltken
Yul, saġınıp, kirĕ boradır!

Ul bolınġa iltken çiremlĕ yul
Ayaḳ tabannarın ḳıtıḳlıy.
Yaña tuvġan bala bula küñĕl —
Asılına ḳaytsa, tutıḳmıy!

Tañ çıġına göller başın iygen,
Başım iydĕm min de göllerge.
Tañ çıḳların ḳoyaş alır tizden,
Kübelekler ĕzler külege.

Şundıy reẖet, bolınımda yatıp,
Küzetĕrge tormış ķaynavın
Hem tıñlarġa, bar tabiyġat bĕlen,
Saf havanıñ tıp-tın çıñlavın.

Ķoyaş nurı, çikĕrtkeler cırı,
Bal ķortları nindiy yaġımlı!
…Bu çeçeklĕ utrav — zur bolınım —
Asıl taşı tuġan yaġımıñ!

TİBRELE TALLAR, TİBRELE..

Tibrele ciller iskende,
Sözek yarda bödre tal.
Tibrelĕp arġaç ķulları,
Suġa yatıp ite yal.

Bödre talġa saķ sanduġaç
Nige soñ ġaşıyķ iken?
Talġa ķunıp tirbelĕrge
Elle yarata miken?

Tibrele tallar, tibrele,
Çeçlerĕn ciller tarıy.
Bödre tallar, tañ atķanda,
Sanduġaç bulıp sayrıy!

Tibrele tallar, tibrele
Ekrĕn isken cilge de.
Bĕzdegĕdey zifa tallar
Yuķtır ul bĕr cirde de!

Tibrele tallar, tibrele,

Sularġa tiye-tiye.
Alar güya ķullar iziy:
“Kitmegĕz!” — diye-diye.

Tirbelděm min de tallarda —
Güzel bala çağımda.
Küñĕl bişĕgĕděr alar —
Tuġan cir ķoçağında!

CEY URTASI

“Cey — yeşĕl ķoş.
Oçtı kittĕ!”

Ravil Feyzullin

Bĕzněñ yaķta tabiyġatte
Güzel çaķ — cey urtası.
Cilek pĕşken tav bitlerĕn
Niçĕk soñ onıtasıñ?!

Cey urtası — tabiyġatněñ
Tulġan-tulışķan çorı.
İy ul, çeçekler alķışı!
İy ul, ķoşlarnıñ cırı!

Cey urtası, cey urtası…
Ӈislerně yañartasıñ.
Ķaytķan sayın, avılıma
Kilĕp tora ķaytası!

Avılda ĕş ķaynaġan çaķ…
Avıl cey küre miken?
Elĕ ķayçan çeçken idĕ,
Pĕçen östĕ de citken!..

Bolınnarda min yörĕdĕm,
Çeçeklerge kümĕldĕm.
Ķayın sĕbĕrkĕsĕ beylep,
Anı çormaġa ĕldĕm.

Ġacep cılı ceygĕ kiçler,
Suvıķ “suvıttı ĕzĕn”.
Ķarasañ ķızlar küzĕne —
Kürĕrsĕñ ceyněñ yözĕn!

Ķoyaşnıñ yeş, köçlĕ çaġı —
Ölgĕrgen cilek sıman!
Su buyında — bala-çaga,
Reẖet nerse yuķ sudan!

Tönner ķısķa, könner ozın —
Cey biyĕk noķtasında.
Ġomĕr de ozaya sıman
Yemlĕ cey urtasında!..

“BALAÇAĶĶA ĶAYTIYM ELĔ…”

Balaçaķķa bĕr eyleněp ķaytıym elĕ,
Zeñger kükten bolıt ķarap yatıym elĕ,
Yalanayaķ yul tuzanın taptıym elĕ,
Balaçaķķa, balaçaķķa ķaytıym elĕ!

Balaçaķķa bĕr eyleněp ķaytıym elĕ,
İrten torıp mektebĕme atlıym elĕ,
Tön utırıp, yaña şiġır yatlıym elĕ,
Balaçaķķa, balaçaķķa ķaytıym elĕ!

Vaķ taşlarnı su östĕne atıym elĕ,
Tatlı ẖıyal diñgĕzĕne batıym elĕ…

ĠARİF BOLINI

Běz üskende bik şuķ, bik ut iděk,
Tik tartmadıķ ķızlar tolımın.
Malaylarnı gěl üzěne tarttı,
Magnit kěběk, Ġarif bolını!

Ġarif abıy, sin üzěñ küpten yuķ,
E bolınıñ isen elě de.
Avılımnıñ ul — pěçenlě cirě,
Avılımnıñ ul — yemě de!

Běz, malaylar, siněñ bolınıñda
Yöriy iděk aşap aķbaşlar,
Ķuzġalaķlar, ķaķı hem cilekler…
Ķuva iděñ bězně: “Taş…baş…lar!..”

Yuġıyse bit, aķbaş bětkenměni?! —
Ul avılda — herběr adımda…
…Bolınıñda běrkön kinet kěne
Kilěp çıķtıñ miněm aldıma!

Min siskeněp kittěm, sině kürgeç,
Ķatıp ķaldım süzsěz běr ḫelde.
Hem yögěrděm taptap bolınıñnı,
Ķuvıp ķara mině sin, eyde?!

Taptalġandır bolınıñ şul çaķta,
Běz bit malay iděk, sizmeděk…
Orışsañ da bězně, ķarġasañ da,
Bolınıñnan hiç te bizmeděk!

…Ġarif abıy, küpmě yıllar uzġaç,

Ġafu ütěnem min —“taşbaşıñ”.
Kilděm taġı saġınıp bolınıññı,
Toram měne iyěp aķ başım…

TURĠAY

Sanduġaç tallıķ yarata,
E sıyırçıķ yort türěn.
Kekkük urmannı yarata,
E turġay ķırlar kügěn.
Şul turġay turında idě
Ҷezěr eytesě süzěm.

Soķlanıp tuymıym añarġa,
Ķırlardan ķaytıp kěrmiym —
Turġay kěběk ķırġa ġaşıyķ
Min başķa ķoşnı bělmiym!

Ġaceyěp ķoş! Ķır türěnde —
Běrüzě, ķurķıp tormıy.
Ķuvaķlarġa posıp tügěl,
Ul kükke měněp cırlıy!

Cilpěp ķanat, tuķtap-tuķtap,
Sayrıy-sayrıy kük yavlıy.
Ķarap toram küz de almıy:
Ěriy kükte, hiç ķalmıy!

Yuķ bula biyěk noķtada…
Sayrıy sıman zeñger kük.
Ķıyuv turġay
Tuġan cirěn
Moñı bělen saķlıy kük!

…“İkmek bulsa, cır da bulır!” —
Eytĕp te soñ ķarıysız?!.
Moñsız ķırlar ikmek birmes,
Ķala kürmiyk turġaysız!

TAL BASMA

Tal basma inĕşke kilĕşe,
Sanduġaçlar ķunıp su ĕçe.
Kĕrlerĕn çayķarġa basmaġa
Kilĕnner, yeş ķızlar gĕl töşe.

Tal basma inĕşke kilĕşe,
Kür, ene, çıpçıķlar übĕşe.
Küçlerĕn, tulġan ay ķalıķķaç,
Yĕgĕtler hem ķızlar kürĕşe.

İkĕ yar bik yaķın inĕşte,
Yuġıyse, kirek ul ni ĕşke?
Basmanıñ sĕrlerĕ tirende…
Tal basma kilĕşe inĕşke!

BOLINDA

Yeşĕl bolın… Babay çalġı yanıy,
Çalġı cırlıy anıñ ķulında.
Pĕçen isĕ, cılı cilek isĕ —
Ķıtıķlıylar kĕrĕp borınġa!

Ülen ava pĕçen bulıp cirge,
Ķışın bulır öyde ap-aķ söt…
Malay çaġıñ iste ķalsın diseñ,
Bolınnarġa çıġıp kötüv köt!

Aşatķan da bolın, şat itken de:
Kübelekler küzně irkeliy.
Min soķlanıp güzel çeçkelerge
Ķarşıladım küpmě irteně?!

Bolınnarġa ķızlar tělep yöriy,
Bolınsız ul — avıl küñělsěz.
Bolın çeçkelerěn bülek itseñ,
Ķızlar ķala idě bit tělsěz…

Min ul güzel ķızını tevgě tapķır
Oçrattım bit şuşı bolında.
Hem ütěnděm annan: “her irteně
Kötem, diyěp, ķabat kil monda!..”

…Ap-aķ başım iyěp ķarap toram,
Çalġı uynıy babay ķulında.
İndě měne niçençě ķat ķayttım?!
Şul ķız köte töslě bolında…

KĚŞĚ BALASI

Cirge kuyıp başın, yılıy cilde
Nep-nezěk tal, güya narasıy.
E bişěkte, tınıç yoķlıy şulçaķ,
Cilně bělmiy, kěşě balası.

Sabıy çaķta kěşě balasına
Yaramıy şul isken běr cil de!
E nezěk tal, haman nıġıy barıp,
Yılıy-yılıy üse bu cirde.

Yıllar uzar,
Ķart tal sınar běrkön,

Kĕşĕ ķalır cirde köreşĕp.
Cilnĕ de ul ķuşar üz ĕşĕne,
Yeşer anıñ bĕlen bĕrleşĕp!..

Bişĕgĕnde elĕ bala yılıy,
Cil sızġıra, tĕliy kĕrĕrge…
Eytĕrsĕñ le, kilgen indĕ bügĕn
Ul ḫucasın cirnĕñ kürĕrge!

SĔRLĔ ĶAYIN

Aķ ķayın, küzleréñ bar melle? —
Şomırttay ķap-ķara küzleréñ…
Kürgen kük yıraķtan, çaķırıp,
Sin miña ķullarıñ izedéñ!

Aķ ķayın, küzleréñ bar melle? —
Ķoyaşķa ürĕlgen börĕleréñ.
Nige soñ yözleréñ yeşlengen,
Bar melle yeşĕrĕn sĕrleréñ?

Aķ ķayın, küzleréñ bar melle? —
İyĕlĕp çeçlerĕm taradıñ,
Kitkende, cibermiy tuķtatıp,
Küzĕme tup-turı ķaradıñ.

…Aķ ķayın, süzleréñ bar melle?...

YAZ KİLDĔ

Yaz kildĕ, yaz! Ķoyaş köle,
Uram şundıy küñĕllĕ.
Boz çitlĕgĕn alıp taşlap,
Yılġa taşıp tügĕldĕ!

Söyĕneměn, sabıy kĕbĕk,
Sıyırçıḳlar kürgende,
Şatlanam herbĕr çeçekke,
Şatlanam her ülenge.

Yaz kildĕ, yaz! Yaz havası
Kĕrsĕn, eyde, terez aç!
Çeçek totıp, ḳulın suzġan
Terez aşa almaġaç…

Yeşiysĕ kile, yeşiysĕ! —
Yeşerem, ḫisleneměn.
Yazlar citkeç, ikĕlete
Toyamın tormış yeměn!..

AVĠUST

Avġust ayı — cey aḫırı,
E közněñ indĕ başı.
Sürĕle başlıy, sürĕle
Altın tac — cey ḳoyaşı.

Şundıy vaḳıt: cey uñışın
Ambarlarġa cıyar çaḳ
Küreně indĕ, küzetseñ,
Cey yözĕnde cıyırçıḳ.

Basuv-ḳırda buraznalar,
Sayramıy sanduġaç ta…
Tik şulay da ḳayġırmıyḳ bĕz,
Cey ölgĕre avġustta!

Cilek-cimĕş, avġust balı…

Aylarnıñ ul iñ bayı!
Her yort sayın yeşler tuyı,
Avġust — ķavışuv ayı!

Çeçekler az. Öy ķarşında
Ķoyaş tulġan mileş bar.
Fĕyĕrvĕrk töslĕ yana
Her botaķta telgeşler!

Ap-aķ tomannarı übĕp,
Gömbe ķaça üzĕnnen.
Yoldız yañġırı siběle
Kükněñ zeñger küzĕnnen.

Yoldızlı kĕlem ĕçĕnde
Asıl taştay tulġan ay!
Avġust — aylarnıñ patşası!
Avġust ul — min tuġan ay…

KÖZGĔ BAĶÇADA

Sorap tormıy, köz kĕrgen baķçaġa —
Ölgĕrgen ķayan yul tabarġa?
Baķçanıñ ķapķasın cılı ciller
Onıtķannar, aḫrı, yabarġa.

Sarı külmek közde, sarı buyav…
(Yeşĕl tösnĕ elle yaratmıy?)
Saġayışıp ķalġan aġaçlarda
Bardır sıman moñsu tiren uy.

Seyĕr tınlıķ. At poşķırıp ķuya,
Yeşĕl ülen, aḫrı, tapmaġan.
“Reḫmet!” — diyĕp, eytmes idĕm közge —

Yeşĕllĕkně salıp taptaġan.

Köz tın ġına sarı yafraķ ķoya,
Salķın cilĕ bĕraz soñlaġan.
“Altın!” — diyĕp, eytmes iděm közně —
E barmı soñ minnen soraġan?!.

Közněñ ĕşĕ — ceyně çişĕndĕrüv,
Bakçа ķalġan şere, iy, kürçĕ!
Ilısları közně ķurķıtķanmı? —
Östĕn salmıy ķalġan bĕr çırşı…

“ĶIYNALDI KÜÑĔL, ĶIYNALDI…”

Ķıynaldı küñĕl, ķıynaldı —
Ķıynadılar ķamçısız.
Süz bĕlen de, küz bĕlen de
Saldılar yaraġa toz!

Ķıynaldı küñĕl, ķıynaldı —
Ķıynaldı yalġan naḫaķ.
Aķnı ķara, diyüçĕler
Küñĕlge berdĕ herçaķ.

Ķıynaldı küñĕl, ķıynaldı —
Taptalġanda namusım:
Yalġan antlar ite-ite,
Aldaġanda çın dustım.

Ķıynaldı küñĕl, ķıynaldı —
Tüzerge kirek — bĕlem…
…Yeşevĕ avır dönyada
Şaġıyr küñĕlĕ bĕlen!...

“KÖTMEGENDE, YAP-YEŞ KİLĚŞ ÜLDĚ…”

Kötmegende, yap-yeş kilĕş üldĕ…
Maşinası bĕlen ul berĕldĕ.
(Soñġa ķalġan bulsañ bĕr minutķa,
Salmas iděñ bĕzně sin bu utķa!)

Niçe ġasır üsken yalġız narat,
Kinet isken cilden buldı ḫarap…
(Ķaydan şundıy zeḫmet cilĕ tiydĕ,
Yeşiy idĕ elĕ, yeşiy idĕ…)
……
…Her yazmışnıñ bula “üz kölĕ”,
Her ülĕmnĕñ bula “üz cilĕ”!

YILAN AĠUVI

Ķoştay tulpar atta ḫan av çaptı,
At abındı artıķ çabuvdan.
Yıġıldı ḫan ķara bĕr tasmaġa…
Hem can birdĕ yılan çaġuvdan!

Ķara ķayġı yıķtı ḫanbikeně,
Daru ĕzleděler bar yaķtan.
Yılan aġuvınnan daru yasap,
Ĕçkeç kĕne bastı ayaķķa!..

…Bĕr matdede ikĕ törlĕ sıyfat:
Yeşev yeki ülĕm tabasıñ…
Süz de şulay — yılan aġuvı kük:
Ye, aġuvlıy küñĕl havasın,
Ye, tözete yörek yarasın!

“ARI ÇABA, BİRĔ ÇABA KĔŞĔ…”

Arı çaba, birĕ çaba kĕşĕ,
Kön-tön ĕşlese de, bĕtmiy ĕşĕ.
Dönya ķuva, ciñĕl ķartlıķ köte,
Bĕrkön bayırmın, dip, ömĕt ite.
Beḫĕt, şatlıķ köte herbĕr irte,
Köte-köte şulay ġomĕr üte…
Kötmegende ķartlıķ kilĕp cite:
Teně sızlıy, tını, ḫelĕ bĕte…
Kilĕr bĕrkön, avıruv bĕter, diyĕp,
Yörĕrmĕn, dip, yeşler kĕbĕk biyĕp,
Kileçekten herçaķ ķoyaş köte.
…Ömĕt ite-ite kĕşĕ kite!...

“TINIÇ ĶOYAŞ KİNET ĶIZUVLANDI…”

Tınıç ķoyaş kinet ķızuvlandı,
Cirge köçlĕ ĕssĕ nurlar yavdı.
“Ķızdıra ul şulay, — didĕ babay, —
Yañġır aldı”.
Eytĕrsĕñ le, ķoyaş,
Ķara bolıt kilĕp ķaplaġançı,
Soñ mertebe,
Dönya ķarap ķaldı.

Bula şulay:
Ülĕm kötĕp ıñġıraşķan avıruv
Tınıp ķala, yözĕ alsulana…
E bĕrazdan anı kisek kĕne
Ülĕm ala!
Eytĕrsĕñ le, kĕşĕ,
Tormış bĕlen meñgĕ ḫuşlaşķançı,
Soñ mertebe,
Dönya ķarap ķala…

TEN HEM CAN

Ten lezzetĕ — diñgĕz suyı,
Ķoyaşı hem cimĕşĕ…
Yal iterge cılı yaķķa
Şuña aşķına kĕşĕ!

Tenge reḫet, tik şulay da
Cilĕ küñĕl cilkĕte…
Barı Tuġan yaķta ġına
Canım miněm yal ite!

İKĔYÖZLĔGE

Tulġan aynı ķoyaş diyer iděm
Eger de ķoyaşnı kürmesem…
Sině, belki, kĕşĕ diyer iděm,
Kĕşĕněñ çın yözĕn bĕlmesem!

" "ĶARA TÖSTE AĶLIĶ BULMAS" DİME…"

"Ķara töste aķlıķ bulmas" dime —
Buraznaġa tama ķara tir.
Ķara töste ķara ġına kürme —
Ap-aķ ikmek bire ķara cir!

"KÖN UZĠANĠA ŞATLANMA SİN…"

Kön uzġanġa şatlanma sin, —
Ġoměr uza… hem ülĕm!
Könner ķuvma,
Şatlan hezĕr:
—Yeşiym elĕ, — dip, — bügĕn!

“FİL ARTINNAN BĚR ĚT ÇABA…”

Fil artınnan bĕr ĕt çaba,
Öre yarsıp, e ul bara…
Filge anı kĕm de öre,
Üz ḫucaña örĕp ḳara!...

ḲIŞḲI OZIN KİÇTE

Ḳışḳı ozın kiçte, ġaile bĕlen,
Çey ĕçüvler üzĕ ni tora?!
Çeyler ĕçe-ĕçe, küp söyleşĕp,
Dönyalar da ḳayçaḳ ontıla.

Ḳışḳı ozın kiçte cılı öyde
Duslar bĕlen utıruv ni tora?!
Yaḳtıradır öyneñ her poçmaġı,
E uramda… buran ḳotıra!

Ḳışḳı ozın kiçte, yalġız ḳalıp,
Ḫatlar yazuv üzĕ ni tora?!
Ap-aḳ ḳarġa buran niděr sıza —
Cavap yazarġamı omtıla?..

Ḳışḳı ozın kiçte, ayġa ḳarap,
Ḫıyallanıp aluv ni tora?!
…Suvık zeñger kükten miña taba,
Cılı ĕzlep, yoldız atıla!...

CIR UL — ḪİSNĚÑ BALḲIŞI!

Ḫislenemĕ barlıḳ kĕşĕ,
Ḫissĕz kĕşĕ — kĕşĕmĕ?..

Ҕislenüvler, ҕisler barlav —
Elle şaġıyr ĕşĕmĕ?

Ҕisnĕ totıp ḳaraġan yuḳ —
Ḳaynar ikenĕn bĕlem!
Ҕissĕz kĕşĕ — salḳın kĕşĕ,
E min cılısız ülem…

Ҕisler törlĕ töste bula,
E töslerĕn kürgen yuḳ.
Miña ḳalsa, iñ tössĕz ҕis,
İñ yemsĕz ҕis — yalġızlıḳ!

Ҕisler de iskĕre, diyler,
Çönki bit ġomĕr aġa.
İskĕrmiy de, ḳartaymıy da —
Yaratuv ҕisĕ ḳala!

Süzge sıymıy ҕis dulḳını,
Süz ul — ҕisnĕñ yartısı.
Cırġa iye ҕis yalḳını,
Cır ul — ҕisnĕñ balḳışı!

Sibeliy Yañġır, Sibeliy…

Sibeliy yañġır, sibeliy —
İlegĕn ḳaydan alġan?
— Tomanı ḳaydan, tomanı?
— Cir elĕ suvınmaġan…

Sibeliy yañġır, sibeliy —
Bĕr de tuḳtamas sıman!
— Etiy, etiy, şulḳader su
Niçĕk ul kükke sıygan?

Sibeliy yañġır, sibeliy —
Tuķtatırġa yuķ çara!
— Terezege, etiy, ķara!
Pıçraķ yırıp, Köz bara…

“ĶABATLANA YAZLAR, ĶABATLANA”

Ķabatlana yazlar, ķabatlana —
Tamçı bulıp şatlıķ yeşĕ tama,
Ḫisler taşıy, küñĕl ķanat ķaġa!

Ķabatlana ceyler, ķabatlana —
Bolınnarġa, ene, çıġıp ķara,
Çeçek isĕ huşlarıñnı ala!

Közler, ķışlar — bar da ķabatlana…
“Ķabatlanmam, ķabatlanmam!” — diyĕp,
Ķabatlanmas canım ġazaplana…

ĶOYAŞLI YAÑĠIR*

Sibġat Ḫekimge

Özĕlgende ġomĕrĕñ, irĕnnerĕñ
Cir cilegĕ kilĕp ķızarttı.
Cir cilegĕ bulıp, Tuġan ciRĕñ
İrĕnnerĕñ übĕp ozattı.

Uyġa talıp, öyge ķaytıp kilem,
Cılı yañġır yava, ķoyaşlı…
Tınıç ķına yava, sĕñĕp kĕne,
Ĕrĕtĕrge tĕlep her taşnı!

Cirge sĕñĕp, yañġır, ekrĕn gĕne

Tabiyġatnĕ nazlap uyattı;
Uyattı ul fazıl çişmelerĕn,
Öyenkĕnĕ… Bĕzne uylattı.

Tamırlarġa sĕñĕp ķaldı yañġır,
Ofiķlarġa suzıp küpĕrnĕ…
Herbĕr süzĕñ, cılı tamçı sıman,
Yöreklerge sĕñĕp utırdı!

Uyġa talıp, öyge ķaytıp kilem,
Ĕzlep siña layıķ almaşnı.
…İrĕnneren übĕp, ciren ozattı,
Yañġır yavdı — cılı, ķoyaşlı!

4 İyul, 1986

* Sibġat Aġa Ḫekimneñ ḫatını Mörşide apa: “Bolnitsada yatķanda, avızına cir cilegĕ ķaptı da, tıp-tın ġına dönya ķuydı Sibġatĕm”, — dip, ķayġısı bĕlen urtaķlaşķan idĕ.

ĠARİF AḪUNOV URAMI

Herbĕr uram — üzĕ canlı tariyḫ:
Baķıy aġa, Sibġat, İsenbet…
Mĕñ istelĕk söyliy herbĕr terez,
İske alġanda bĕz — isenner!

Şayan süzĕñ, açıķ yaķtı yözĕñ
Nurġa küme idĕ dönyamnı.
Salķın ķışta mĕne ķabat uzdım
Yılmayıñ ķalġan uramnı.

Cılı ķaraşıñnıñ yaķtısına
Küpler sıydı — şahit min aña.
İḫlas canıñ ķoştay ķanat ķaķtı,

Sin üpkeseğ iděñ dönyaġa.

Uramnardan uramnarġa uzam…
Sineñ uram… Měne tamaşa!
Tup-tup basıp tulpar atı kile —
Sin yaratķan cırdan ķar aşa…
Uram, buran — küzler ķamaşa!

Bu tulpar at — elle Parnas atı? —
Sině ězlep çıķķan uramġa.
“Yazılmaġan anıñ cırı ķaldı!..” —
At yuġaldı kěrěp buranġa.

Terezlerde utlar — süzler sıman,
Yortlar, güya, sineñ kitaplar…
Bu yortlarda üsken Arıslannar*
İsěměññně meñgě ķabatlar!

…Moñlı Ķazanımnıñ uramnarı —
Měñer yıllıķ ġoměr yulları!
Alar, ozın ҕetěr cěbě sıman,
Beylep tora millet ulların!

---

*“Ҕezine” romanındaġı töp gěroyġa işare.

CIRLA, YAĶTAŞ!

(Tuķayġa İyerěp)

Tatarstannıñ ҕalıķ artistı
Fěrdinand Fetҕige bağışlana.

İşěttěm min kiçe — běrev cırlıy:
Moñlı tavış — üzek özěle!..
Tüze almıy, anı ězlep kittěm,
Ķarıym elě, diyěp, üzěne.

Matur, töz gevdelĕ— çiber yĕgĕt
Bulıp çıḳtı tavış iyesĕ…
Moñlı cırçılarnı tıñlaġanda
Kile miněm başım iyesĕ!

Ḫalḳım ruḫı elĕ sayıḳmaġan,
Bire ala şundıy talantlar! —
Şul talantlar yeşete bit bĕzně,
Şul talantlar ḳuya ḳanatlar…

Cırla, yaḳtaş, ḳunıp yöreklerge,
Küñĕl biklerĕn, sin, aç elĕ!
Sin talantlı cirněñ balası bit —
Sin — Tuḳaylı, sin bit — Arçalı!

RUḪİY UÇAḲ

Arça rayonında 22 yıl buyına "Medeniyet Ministrı" bulıp ĕşlegen
Rinat abıy Fazlıyeḫmetovḳa bağışlana

Rinat abıy, siña bĕrḳayçan da
Bĕr ḫat, bĕr süz yazġan bulmadı…
Bügĕn mĕne şuşı yalġışımnı
Tözetĕrge, diyĕp uyladım!

Rinat abıy, sin "vlastta" çaḳta
Bik küp süzler ḳaldı eytĕlmiy.
"Vlastsızġa" ni eytseñ de bula,
Tıya almıym ḫezĕr bu tĕlně!

Ḳarşı aldıñ barlıḳ icatçını,
Ḳolaç ceyĕp, matur yılmayıp.
Bar kĕşĕně tigĕz küre idĕñ…

Měne monsı — bĕrĕnçĕ “ġayĕp”!

Kĕşĕ baylıķ cıydı ġoměr buyı —
Mömkin tügĕl siña beylenmiy…
“Matdi baylıķ ul — bĕr aylıķ”, — diděñ,
Siněñ baylıķ buldı medeniy!

Sin kĕsege kĕrmiy iděñ süzge,
Tapķır süzge buldıñ bik osta.
Hem şunda uķ östep cavap birděñ,
E cavabıñ buldı bik ķısķa:

“Tiz onıta ḫalıķ matdi baynı
(Çönki üzĕ gĕne tuķlandı…),
Onıtmas ul küpmĕ yeşese de,
Ruḫiy baynı — böyĕk Tuķaynı!”

Medeniyet — ciñĕl ipiy tügĕl,
İcat kĕşĕlerĕ yanıñda.
E alarnıñ küñĕllerĕ nĕçke
Hem köylerge kirek barın da!

Her icatçı bĕlen urtaķ tĕlnĕ
Taba bĕlĕp, matur ĕşleděñ,
Sin — bĕlĕmlĕ hem medeniyetlı,
“Vlasttan” da bik tiz töşmeděñ.

Ruḫiy uçaķ yana Arçalarda —
Anı toyuv canġa bik reḫet.
Şul uçaķnı sündĕrmiyçe saķlap
Yeşevĕñe siněñ — měñ reḫmet!

…Kĕm soñ eytsĕn siña dörĕslĕkně —
“Vlast” barda üzĕñ ķulıñda?!

Minĕ indĕ ġayĕp ite kürme…
Dörĕslĕk şul sinĕñ turında!

YÜBİLEYĔÑ BĔLEN, ĔNĔM RİNAT!

Söyleşkende bĕzneñ tavışlarnı
Ayıra almıy niktĕr bĕrkĕm de.
Yöz-ķıyafet sinĕñ minnen matur,
Ayıra bulır monı herkĕm de.

Ayıra almas lekin sinĕ minnen,
Minĕ sinnen tormış buranı.
Cir yözĕnde buldı miken elĕ
Bĕzdey tuġannarnıñ bulġanı?!

Ayıra almas bĕznĕ altınnar da,
Baylıķ diyĕp, tormış ķuvġan yuķ.
Ayıra almas ḫetta ḫatınnar da,
Çönki bĕzde ruḫiy tuġanlıķ!

Tırış buldıñ sabıy çaķlarıñnan,
Herbĕr ĕşke citdiy ķaradıñ.
Tormışnı sin minnen tiz añladıñ,
Ĕşlegende hiç te armadıñ.

Sin tuvġanġa yartı ġasır uzġan,
Işanmıym da moña min ķayçaķ…
Sin bit miña haman ĕnĕm elĕ,
Yaķın ġına kĕbĕk balaçaķ!

Balaçaķtan şulay yeşedĕk bĕz,
Kileçekke taba omtılıp…
Kileçek ul — mĕne bügĕngĕ kön,
Beyrem itiyk elĕ ontılıp!

Tuġan köněñ bělen, tuġan köněñ!
Şatlanamın min sin bulġanġa.
Reẖmet eytem ẖörmet itěp kilgen
Duslarıña, herběr tuġanġa!

Tebriyk item sině, tebriyk item!
Küñěl cırlıy, ẖisler tulġan kön.
İllě yeş ul — citdiy zur yübiley,
Běr kile ul mondıy tuġan kön!

Ķotlıym sině, ķotlıym sině, ěněm,
Gěl yeş bulıp ķalsın küñělěñ!
İllě yeş ul — barı yartı ġoměr,
Ozın bulsın siněñ ġoměrěñ!

KİÇE GĚNE…

Kiçe gěne elě ķoyaş idě,
Bügěn kükně bolıt ķaplaġan.
Bu bolında çeçek üse idě,
Bügěn kěmděr anı taptaġan.

Kiçe gěne mektep suķmaġınnan
Yöriy iděk urtaķ törkěmde…
Bügěn indě üsken sin — sıluv ķız,
Yeşiy almıym sinsěz běr kön de!

Kiçe gěne sin yılmayġan iděñ,
Bügěn yözěñ nige ķarañġı?
Tabiyġatten ürnek alasıñmı,
Elle indě özděñ aranı?...

Kiçe gěne görlep tuylar uzdı,

İñge ķuyıp ķanat-cilkenner,
Küz açıp ta yomıp ölgĕrmedĕk —
Balalar da üsĕp citkenner!

Kiçe gĕne onıķlarnı çöyĕp,
Uynıy idĕk…
Ķayan bu afet?..
Kiçe gĕne sin: “Yaratam!” — diděñ,
Bügĕn indĕ… Bügĕn sin… vafat.

Kiçe gĕne elĕ ķoyaş idĕ,
Bügĕn kükně bolıt ķaplaġan.
Bu bolında çeçek üse idĕ…
(Ofıķlarda uynıy acaġan!)

…Cir eylene vaķıt küçerĕnde;
Sular kipken, ķom da, taşlıķ ķına —
Ay pĕyzacı cirněñ öslerĕnde…
Leysen yañġır yavıp uzġan idĕ
Kiçe gĕne elĕ, kiçe gĕne…

TURĠAY ÇEÇEGĔ

“Nail!
Ḫesen Tufan niçĕk
Yeşedĕ?
Bĕz de bulıyķ
Turġay çeçegĕ!
İldar Yuzeyev.
08.10.89.”
(*Kitaptağı istelĕk yazuvınnan*)

Bu vasıyetně ul üzĕnçe eytken,
E min añlıym anı üzĕmçe:

Bik ķızġanıç bulır devamıbız,
Şiġriy moñ, eger, özělse!

“Turġay çeçegě bul” —
Ġacep obraz!..
Yeşiy, yeşer meñgě uyımda:
Ḫalķıñ küñělěnde turġay bul sin,
Çeçek bulıp yeşe ķuynında!

Özěp alsın ḫalķıñ şiġırlerěñ
Sin tuvdırġan icat baķçañnan,
Cırlap torsın alar turġay kěběk
Hem saf bulsıñ ḫetta al tañnan!

…İldar abıy, siněñ vasıyetněñ
Ütiy aldım elě bik azın…
Tufan tapķan turġay çeçegěněñ
Bula alsam idě běr tacı!

ḪİSLERĚMNĚ TUPLAP TAĶIYA ÜRDĚM…

“MEḪEBBET TURINDA SORAMA…”

Meḫebbet turında sorama,
Çeçekler tacınnan yurama,
Meḫebbet — yaratıp ülüv ul,
Yañadan tuvuv ul dönyaġa!

AÑLA MİNĚ, AÑLA!..

Ķoyaştan da aldanıraķ torıp
Çeçek cıydım irten.
Ḫislerěmně tuplap, taķıya ürěp,
Kilděm siña, irkem!

Aķ romaşkalarġa ķuşıp ürdĕm
Zeñger nevrüz gölĕn.
Saf çişmede ķoyındırıp, annan
Kilděm siña bügĕn.

Çeçeklerněñ yuķa taclarınnan
Çişme suyı tama.
Ḫisleréme ürĕlĕp, süzsĕz toram:
Añla minĕ, añla!..

İY, ḪATIN-ĶIZ!..

İy, ḫatın-ķız, iy, izgĕ zat!
Sin — cirněñ ferĕştesĕ!
Süzler azdır, kile siña
Ḫis bĕlen ĕndeşesĕ…

Küzleréñ — kül, çeçlereñ — tön,
Kĕrfĕkleréñ — yarımay,
Ķıyġaç ķaşıñ — ķoş ķanatı,
Yözéñ alsu almaday!

Sin — ķoyaşı, sin — çeçkesĕ,
Sin — bizegĕ cirĕmnéñ!
Sin — saġışı, sin — balķışı
Hem — sin moñı cırımnıñ!

İy, ḫatın-ķız — iñ güzel zat,
Cihanda sin bĕr — tiñsĕz!
Ul ķaraşıñ, ul nazlarıñ…
Tormış yemsĕz ul sinsĕz!

Sin köçlĕ — kirek çaġında,

Köçsĕz ir ķoçağında.
Ķaděrlep ķarap yeşiysĕñ
Sin ġaile uçağın da!

Ķayçağında — yomşaķ pĕsiy,
Ķayçağında — kĕrpĕ sin!
Matur süzler yaratasıñ,
Bĕzden küpke ḫislĕ sin!

Ķayçağında sin — tınıç kül,
Ķayçağında — cil-davıl.
Ķayçaķ — yalķın, ķayçaķ — salķın:
Añlavı sinĕ avır…

İy, ḫatın-ķız — ilahi zat!
Ķamiyl sinĕñ bar yağıñ.
Ķarşılıķlar bĕlen tulı
Zur sĕrĕ sin dönyanıñ!

İy, ḫatın-ķız — alihe zat!
Kile sĕrĕñ çişesĕ.
Kĕşĕlĕkke can örüvçĕ,
Sin — tormışnıñ çişmesĕ!

ḪETĔR URMANI

Ḫetĕr urmanında — çıtırmanlıķ,
Kön de kĕrĕp şunda adaşam.
Yeşlĕk alanında kötesĕñ kük —
Sinĕ ĕzlep, aḫrı, min şaşam.

Ḫetĕr urmanında — saġış külĕ,
Kĕrme, diyĕp, üzĕm orışam.
Niçe yıllar, sıķrap, sinsĕz gĕne

Min yeşerge cirde tırışam.

Ҕetĕr cilĕ yeşlĕk alanında,
İse nazlap, sıypap bitĕmnĕ.
Ķaytavazıñ urman ĕzlerĕnde:
— Tavlar işĕlse de… Köt minĕ!

Üzek özgĕç şuşı süzlerĕñde
Küpmĕ söyüv ķaldı sarılıp…
Sikeltelĕ tormış suķmaġında
Yıġılmaġan bulsam abınıp,

Beҕĕt ķoşım Ҕetĕr urmanına
Oçmas idĕ minĕ ķaldırıp…
…Yıraķlarda kürseñ bĕr ut — ul min,
Sinĕ kötem — ömĕt yandırıp!

“DİÑGĔZNĔÑ BAR TÖRLĔ ÇAĠI…”

Diñgĕzneñ bar törlĕ çaġı:
Bĕr ķarıysıñ — tın elĕ…
Bĕr ķarıysıñ — kükně yalıy
Usal dulķın tĕllerĕ!

Üzgerĕp gĕl tora cir de:
Bar yazları, közlerĕ…
Tın küller de gĕl tın bulmıy —
Yarda dulķın ĕzlerĕ…

Üzgerĕr şul yözlerĕñ de,
Üzgerĕr şul küzlerĕñ…
Üzgerĕşsĕz ķalsın barı
“Söyem!” digen süzlerĕñ!

Üzgerĕşler — meñgĕlĕk ul,
Ĕzlep tormıyķ sĕrlerĕn…
Üzgerĕşsĕz ķalsın lekin
“Söyem!” digen süzlerĕñ!

ONITIRĠA TĔLİYM…

Onıtırġa tĕliym sinĕ küpten…
“Onıt!” — diyĕp, onıtıp bulamı?!
Ütkennerden beӈĕt davlıy-davlıy,
Añnı küme ӈisler buranı.

Uy bĕlen Ӈis minde yaķalaşa,
Ķaya ķuyıym iken bu cannı?
“Ġazaplansın!” — diyĕp, Ӈoday minde
Yaratķanmı ikĕ “ӈuca”nı?!

Sinĕñ öçĕn kön-tön köreş bara,
Aķıl bĕlen Yörek köreşe.
Bu köreşte kĕm ciñse de… Bĕlem:
Sin bulmassıñ indĕ yeneşe…

TİÑLEP ĶARŞILA!

Tügerek kül. Yalġız aķķoş yöze.
Min utıram yarda yalġızım.
Sin ul — aķķoş, dulķın ķoçaġında,
E min mĕne — yarda könozın.

Sin de yalġız, min de yarda yalġız,
Aralarda su bar, upķın bar.
Sinĕñ yeşlĕk, ene, ķanat ķaġa,
Şayarasıñ — uynıy dulķınnar!..

Ķolaç ceyĕp, siña yözer idĕm,
Ey, aşķına, yarsıy bu küñĕl.
Ara yıraķ, köçĕm citermĕ soñ? —
Min bit indĕ alay yeş tügĕl…

…Batsam — batam, bĕtsem — bĕtem bügĕn,
Yözĕp kittĕm sinĕñ ķarşıña.
Yeş arası — ikĕ yar arası…
İñlep yözem, tiñlep ķarşıla!

“MEĶEBBET YUĶ, DİYĔP YURAMA…”

Meķebbet yuķ, diyĕp yurama,
Her könnĕ törlĕçe tañ ata…
Her çişme üzĕnçe moñlana,
Her kĕşĕ üzĕnçe yarata!

Meķebbet yuķ, diyĕp uylama,
Meķebbet — bala ul bilevde,
Meķebbet tuva ul yörekte,
Yaratmıy ķalmıy ul bĕrev de!

Meķebbet turında sorama,
Çeçekler tacınnan yurama
Meķebbet — yaratıp ülüv ul,
Yañadan tuvuv ul dönyaġa!

SAĠINDIM ŞUL, SAĠINDIM!..

Ciller bulıp ķaġıldıñmı,
Moñ bulıp aġıldıñmı,
Tibreldĕ küñĕl ķıllarım,
Elle soñ saġındımmı?..

Aķķoş bulıp sin oçtıñmı,
Dulķın bulıp ķoçtıñmı,
Uy-ĥislerĕm birmiy tınġı,
Elle soñ saġındımmı?..

Bödre tallarġa sarıldım,
Küñĕlĕmde talġın moñ.
Tallar, cırlap, cavap suzdı:
“Saġındıñ şul, saġındıñ…”
…Saġındım şul, saġındım!..

MEĤEBBETTE UYAV BUL!..

“Yaratam!” — dip eytken her kĕşĕnĕ,
Sin tıñlarġa ezĕr ontılıp.
“Yaratamın” süzĕ hervaķıtta
Yañġıramıy bit ul ant bulıp.

“Yaratam”nan meĥebbetke ķader
Vaķıt digen ara bar bit ul.
Sin isĕrme ĥisler balķışına,
Meĥebbette herçaķ ayıķ bul!

Süz perdesĕ yapķan aldaķçını
Sin uzdırma yörek türĕñe.
Kĕşĕnĕñ çın yözĕ bu tormışta
Süzde tügĕl, ĕşte kürĕne.

Bĕr tamçı su elĕ diñgĕz tügĕl,
Bĕr börĕden urman bulamı?!.
“Yaratam” ul — tamçı, börĕ gĕne,
Meĥebbette, zinhar, uyav bul!..

SAĠINUVLARIM BĔLE…

“Saġındım!” — dip, cırlar cırlap,
Üzĕmnĕ yuvatamın.
Ġomĕr uza sinĕ uylap,
Yuġalttım tormış yemĕn.

“Saġındım” digen cırlar küp,
Kĕm gĕne saġınmaġan?!
Yalġızı moñlana kekkük,
Bar tire-yaḳ tın ḳalġan.

Saġınam sinĕ, yuḳsınam,
Kilçĕ, kil, söygen yarım!
Yalġızlıḳḳa deva sıman
Özlĕp saġınuvlarım.

Kötĕp alam tañ atḳannı,
Yalġızlıḳ cannı tĕle.
Sinĕ gĕne yaratḳannı
Saġınuvlarım bĕle…

KÜBELEK — ḲULIMDA…

Çeçekler diñgĕzĕ…
Kübelek bĕrüzĕ
Bolında — çeçekler ḳuynında.
Küzetem min anı,
Onıtıp dönyamnı,
Ḳundı ul, tibrele ḳulımda.

Kübelek — ḳulımda,
Sin gĕne uyımda…
Tügĕl şul bu dönyam tügerek.
Çeçekler ĕçĕnde,

Çeçekler tösĕnde
Sin iděñ iñ güzel kübelek!

İsĕmde bügĕn de,
Onıtırlıķ tügĕl le,
Çeçekler siptĕñ sin yulıma…
Kötkensĕñ bolında…
Kübelek buldıñ da,
Sin ķundıñ tın ġına ķulıma.

“ZUR YORT SALDI YĔGĔT — OYA ĶORDI…”

Zur yort saldı yĕgĕt — oya ķordı,
Ḫatın aldı söyĕp, bik yaratıp.
Ĕşke yörmiy, ḫatın öyde tordı —
Ķarap şunda mallar hem ķaraltı.

Arı çaptı yĕgĕt, birĕ çaptı,
Taptı malnı muldan, dönya ķuvdı.
Bu zur yortnı yemlep, şatlandırıp,
Bĕr-bĕr artlı ķız hem malay tuvdı!

Tormış bara idĕ matur ġına,
Nerse citmiy indĕ ḫatın-ķızġa?..
İrĕ ĕşte çaķta, sebep tabıp,
Kürşĕ irge yördĕ “şırpı-toz”ġa.

Yöriy torġaç, “cilden” bala taptı —
Şatlıġınnan, kürşĕ açı köldĕ!..
…Hem bĕrkönnĕ, şunı bĕlgennen soñ,
Yörek totıp, irĕ kinet üldĕ…

Artıķ süzge bar ķapķalar yabıķ;
“Bĕz ķapçıķta yatmıy!” — digen ḫalıķ…

YEŞĔRĔN SÖYÜV

Çişme yanın tal yarata,
E tallıḳnı — sanduġaç.
Çişme yulın bik yaratam,
Bik yaratam, sin uzġaç!

Çĕltĕr-çĕltĕr çişme cırlıy,
Çut-çut itĕp sanduġaç.
Cırlamıyça niçĕk tüzsĕn,
Yannarında sin bulġaç?!

Çişme übe irĕnnerĕñ,
E min salḳın çişmenĕ.
Kön de şulay übĕşebĕz —
Hiç sĕrĕmnĕ çişmemĕn.

Küpmĕ şulay üpkenmĕnder,
Sin dip, salḳın çişmenĕ,
Tomav töştĕ borınıma,
Tavış elle nişledĕ.

Doktor eyte: “Übĕşüvler
Kitken aḫrı bik küpke,
Meḫebbetĕñ yalḳınınnan
Yalḳınsınġan, diy, üpkeñ!”

…Çişme suyı basmıy iken
Yeşĕrĕn söyüv yalḳının…
Üzĕñ kilĕp, bĕr üpseñçĕ —
Tĕrĕlĕr idĕm, altınım,
Tĕrĕlĕr idĕm, altınım!

SİNĔ SAĠINA!..

Bu baķçada sinĕñ ĕzler ķalġan,
Kön de çıġam alar yanına…
Nurlı küzleréññéñ nazın toyġan
Almaġaçlar sinĕ saġına!

Min baķçada her kön ķarap yöriym
Çeçeklernĕn zeñger, aġına…
Sin özmegen şomırt çeçeklerĕ,
Cimĕş birĕp, sinĕ saġına!

Bu küñĕlĕm nige moñsu iken,
Nik yöregĕm ķoştay ķaġına?
Ķuyı dulķın çeçleréññnĕ bĕlgen
Tañ cillerĕ sinĕ saġına!

Bu bolıtlar ķaya aġıla iken,
Belki, sinĕñ tuġan yaġıña?
Yılmayıñ kürgen bu uramnar
Yörĕvĕññnĕ sinĕñ saġına!

ÇEÇEK YAZMIŞI

Bellür vazada — roza çeçegĕ…
Totķın ẖelĕnde, sinĕñ şikĕllĕ.
Suda torsa da, sulap torsa da,
Bĕle üzĕnĕñ şiñesĕ könnĕ…

Bellür vazaday yaķtı zur öyĕñ!
Borçuvlı uyıñ — yuķ şul irĕgĕñ…
Her adımıññı kön-tön küzetĕp,
Öyden çıġarmıy, hay, köngĕ irĕñ!

İrkĕn tufraḳta üsken asıl göl
Bellür çitlĕkte barıbĕr kibeçek…
İrĕk bulmaġaç, nerse ul çeçek?
Kiber al yözĕñ… Ul kön kileçek!

Bellür vazada şiñgen çeçekně
Bĕrkönně irĕ çıġarıp attı:
“Yañasın alıp ḳaytırmın!” — didĕ…
…Çeçek yazmışı küpně añlattı!

“YEŞĔL ALMA KÖZLER CİTKEÇ ALLANA…”

Yeşĕl alma közler citkeç allana,
Eçĕ balan ḳışlar citkeç ballana.
Köte bĕlgen parlar ġına yalġana…
… Tüzĕmsĕzler küp oçraḳta aldana!

YALĠIZ ḲALA KÜRME!

Canġa cılı yeş çaḳta da kirek,
E ḳartayġaç indĕ — bigrek te!
Yalġız canġa ḳayan kilsĕn cılı? —
Parlı buluv kirek yörekke!

Cannı ĕrĕtĕrlĕk cannı tabuv —
Avır bik te! — eytiyk turısın…
Ḳartlıḳ könde yapa-yalġız ḳaluv —
Sınavlarnıñ iñ-iñ zurısı!

Bĕr yemsĕz süz: üse süz yomġaġı,
Tegeriy de — tota almıysıñ!
Ul yomġaḳnı kirĕ sütüv avır,
Süz eytmeseñ ülçep, bula soñ…

Yalğızlıķnıñ başı yemsěz süzde,
Nıķlap tot sin süzler yomġağın.
Cannı canġa ķuyıp yeşer öçěn,
Süz bizmeněn běl sin dönyanıñ!

Temlě süzněñ bula üz tabası,
Maylap tor sin, töbě yanmasın…
Üz parıññı nazlıy bělüv kirek,
“Yaẖşı bulır, — dime, — yañası!”

“Yazmışlardan uzmış yuķ la…”, — dime,
Saķla parıñ — oçma yuġarı!..
Ķartlıķ könde yalġız ķala kürme —
“Ozın süzněñ ķısķa yomġağı!”

YALINDIRMA…

Yaratuvım běleseñ le,
Saġındırıp ķına kilme.
“Yaratam!— dip, “Yaratmıym…”, — dip,
Yalındırıp, canġa tiyme…

Yuķ süzden de dulķın yasap,
Tiz eylene sineñ köyme.
Ye übkelep, ye üpkelep,
Yalındırıp canġa tiyme!

Ķoyaş bulıp, ye boz bulıp,
Yörekkeyěm miněm tělme.
Kilsiñ — kil sin, kitsiñ — kit sin,
Yalındırıp canġa tiyme!

ĚŞ UZĠAÇ…

“Ĕş uzġaç, yılamıylar”, — dip,
Ni öçĕn ḫalıḳ eytken?..
Yılamıy hiç tüze almıym,
Söygeneм minnen kitken.

Yoldızlar ĕndeşe kükten,
Ciller de, sıypap bitten:
“Yılama, tınıçlan, — diyler, —
Ul kitken hem ĕş bĕtken!”

Eytĕrge ciñĕl tĕl bĕlen:
“Ĕş bĕtken hem vesselam!”
Yörekně niçĕk tıñlatıym? —
Kötĕp yeşiy ul selam!

Ġorurlığım nıḳ torsa da,
Yılamıy mömkin tügĕl,
Çönki yalġış minde de bar,
Min tügĕl, yılıy küñĕl…

Küñĕl taşḳa eylene ul,
Kĕşĕ bĕr yılamasa.
Yılav — küñĕlně çistarta,
Taş ĕrĕte, lebasa…

ÇAḲIRMA!

Sin çaḳırma indĕ, bĕr kitkeçtĕn,
“Saġınam!” — dip, canġa ḳaġılma.
Ciller tındı, ḳanat cilkeněme
Avır ḳarşı yözüv aġımġa.

Çaḳırma sin, yalḳın küpten sündĕ,
Meḫebbetněñ üldĕ olısı.

Ķabızma sin uçaķ yañabaştan,
Ķabınsa da — bulmas cılısı…

Küz yeşlerĕm bastı yalķınnarı,
Vaķıt yuvdı açı saġışım.
Sin çaķırma minĕ ütkennerge,
Kileçekke kitĕp barışım…

ÜKĔNMİYM YARATĶANĠA

Küñĕlĕmnĕñ tulġan çaġı,
Yaķın kilme, yuvatma da:
Min ükĕnmiym yaratķanġa,
Ükĕneměn yuġaltķanġa…

Ķaldırıġız yalġızlıķta,
Üz ķayġımnı üzĕm yotam.
Yanıp bĕtsem — yanıp bĕtem,
Ķurıķmıym min ḫezĕr uttan!

Cir çayķala, cir eylene,
Yıġılırmın kük toyıla —
Miněm öçĕn sinnen başķa
Bup-buş ķaldı indĕ dönya…

Küñĕlĕmnĕñ tulġan çaġı,
Yuvatma elĕ, yuvatma elĕ!
Ķoyaş bar la… Dönya suvıķ —
Bĕttĕ miña yeşev yemĕ…

…Min ükĕnmiym yaratķanġa,
Ükĕneměn yuġaltķanġa!

TÖNNERNĔÑ ĶADĔRĔN

KĚM BĚLE?

Tön üldě alsu tañ nurınnan,
Çıķ bulıp ķaldı küz yeşlerě.
Sin kittěñ… Çeçretěp çıķlarnı,
Eytěrsěñ, yeşěnner yeşnedě!

Min ülděm, bělmiym, ozaķķamı?..
Yörek te isen bit, yuġıyse.
Ul tönner ķabattan tuvarmı?
Tuvaçaķ, min bělem, sin kilseñ!

Oçraşuv bulmıy ul kitmiyçe,
Tön ülmiy — kön tuvmıy: yuvatam…
Tönnerněñ ķaděrěn kěm běle?
Běleděr barı tik yuġaltķan…

SINAV

"Yanam!" — diysěñ, nige "Ķöyem!" — diysěñ?
Yazlar citsěn indě, yazlar citsěn —
Uyanırmın, ışan, yılmayırmın,
Siněñ utta ġına min yanırmın!

Sin yaratķan çeçek ķar astında,
Ěrětěrge ķarnı tik yarsıma…
Yuķķa çıķma, ěrěp, aķ ķar sıman,
Yazlar citkeç, kölěp, çıķ ķarşıma!

Ķoyaş, nazlap, ěrětěr ķışnıñ ķarın —
Onıtma sin miña yullar barın…
Kil sin yazın, baş östěñde totıp,
Ķışın saķlap ķalġan söyüv utın!..

“ “YARATAM!” — DİP, EYTE ALMIYM…”

“Yaratam!” — dip, eyte almıym,
“Yaratmıym”, — dip te…
Saġına uķ başlıym üzěñ,
Yuġalsañ küpke!

Min sinsěz yeşiy de almıym,
Yeşer de töslě.
“Yaratam” digen ayıķ süz
Eytemě ḫisně?

Siněñ bělen min ķalırmın,
Ķalmam da sıman…
Tabiyġatte de bula bit
Ķayçaķ aķ toman!

“CILINIÑ SOÑĠI TÖNĚ BU…”

Cılınıñ soñġı töně bu,
Yafraķnıñ soñġı köně…
Kürüvě avır, ġazaplı —
Tormış suvı kipkenně.

Söyüvněñ soñġı töně bu,
Beḫětněñ soñġı köně…
Sarı yafraķ ķarap ķaldı
Bězněñ Söyüv kitkenně…

SİNĚÑ ŞEVLE

Ķarañġı tön — siněñ dönya,
Běr yaķtı nur süzěñ miña.
Küñělěnde niler barın

Söylep birçĕ, söygen yarım!
Miněm bĕlen añlaşmavıñ —
Elle indĕ aldaşmavıñ?
Tönnĕ übĕp, uçaķ yana…
Miněm yanda sinĕñ şevle —
Cansız gevde…

Cılına almıym ķoçaġıñda,
Utın östiym uçaġıma! —
Yalķın köçlĕ bulġan melde,
Yıraġaya bara şevleñ…
Uçaķ sıman süne küñĕl,
Ķarañġı tön — ķara küměr…

…Tönnĕ übĕp, uçaķ yana…

“ÜZĔM GĔNE BĔLGEN ŞATLIĠIM BAR…”

Üzĕm gĕne bĕlgen şatlıġım bar,
Üzĕm gĕne bĕlgen ķayġım bar.
Üzĕm gĕne bĕlgen ķoyaşım bar,
Üzĕm gĕne bĕlgen ayım bar…

Ӈislerĕmnĕ köçke min tıyamın,
Ķatlı tügĕl küñĕl külmegĕm.
Sinĕñ öçĕn, barı sinĕñ öçĕn —
Sĕrlĕ bulıp ķaluv tĕlegĕm!

SATAŞUV

Bıyıl cey bik suvıķ buldı,
Köz mĕne nindiy cılı!
Elle indĕ sataştım min:
İşĕttĕm turġay cırın!

Yaz dip bĕlĕp, baķçalarda
Almaġaç çeçek atķan.
Cirde küpmĕ yılġalar bar,
Suvı kirĕge aķķan.

Sataşa ķayçaķ tabiyġat,
Kĕşĕnĕ eytken de yuķ.
Sataşmıy hiç, yalġışmıy da,
Kĕşĕge kile ķartlıķ.

İsbatlasın, eyde, tormış —
Aķmıy dip, kirĕ ķan da…
Ķartlıķ yeşlĕkke eylene,
Sin barda miněm yanda!

AŞIĶMA SİN!

.....ge

Nige, canım, nige aşıġasıñ,
Tuķta indĕ, tuķta, aşıķma!
Tıñla, ene, niçĕk vaķıt aġa
Hem yöregĕm tibe yarsıp la…

Aşıķma sin, bĕr de aşıķma sin —
Ġoměr bĕzněñ ķısķa bolay da.
Aşıķķannar aşķa pĕşken, diyler, —
Aşıķmasķa ķuşķan Ḫoday da!

Ķara, ene, yomşaķ ķarlar yava,
Ap-aķ itĕp ķara cir östĕn.
Güzellĕkně kürmiy çabıp uzma,
Güzellĕk bit bĕzge köç östiy!

…Nindiy reḫet, nindiy lezzet diy ul,
Tiz-tiz gĕne kĕrgen munçadan?..
Tuḳtalıp bĕr uyla elĕ barsın,
Uylar uylav avır bulsa da…

SAĠINĠANIÑ BULDIMI?

“Ġoměr uzdı…” — diye kĕşĕ,
Citměş yeşĕ tuldımı…
E şul ġoměrĕñ ĕçĕnde
Saġınġanıñ buldımı?

Uysız, ḫissĕz yeşeděñmĕ,
Elle yandıñmı utta,
Elle indĕ saġınmıyça
Tormadıñ bĕr minut ta?

Ḳışlar citkeç, saġındıñmı
Yemlĕ, cılı yaz ayın?
Yazlar citkeç, saġındıñmı
Ceyněñ cileklĕ çaġın?

Elle baylıḳ cıydıñmı sin
Bar dönyañnı onıtıp?..
Saġındıñmı soñ kiçlerĕn,
Sin bĕrevnĕ, ut yotıp?

E saġınsañ — saġınuvlarıñ
İsĕñde meñgĕ ḳalsın!
Uzmaġan ġoměrĕñ zaya,
Dimek, sin yaratḳansıñ!

KÜRŞĔ ḲIZI

Kürşĕ ķızı — ķoyma aşa,
Küzetemĕn ķızıġıp:
Ul ķaraşı, ul kĕrfĕkler,
Ķaşı tora sızılıp!

Ķıyuvsız çaķ… Tik şulay da,
Süzler ĕzliym, aptırap.
Ni eytkeněm ҷetĕrlemiym,
Cavap köttĕm, ķaltırap.

Süz ķuyıştıķ: oçraşırġa
Kül buyında tallıķta!
İmĕş, sin suġa barasıñ,
E min baram balıķķa…

Sanduġaçlı şul tallıķta
İkev çıķķa ķoyındıķ…
Ul kön miña su buyları
Ocmaҷ bulıp toyıldı!

“Eniy köte” — dip, yılmaydıñ…
Min ķaldım su buyında.
Ҷetĕrĕmde şul mizgĕller,
Tottırmadıñ ķulıñ da…

Ul oyalçan yılmayıñ
Ķabatlana uyımda —
Ey, insaflı kürşĕ ķızı,
Tottırmadıñ kulıñ da…

Küpmĕ yözler onıtıldı,
E sin iste bügĕn de:
Küñĕl siña heykel ķuydı
Yöregĕmnĕñ türĕnde!

“MİN YARATĶAN ÇEÇKE YUĶ ŞUL…”

Min yaratķan çeçke yuķ şul
Allı-göllĕ bu baķçada —
Küñĕlĕme şuña moñsu…
Bar çeçkeler üz baķsa da!

“CIRLADI YARDA ĶAMIŞLAR…”

Cırladı yarda ķamışlar…
Tuķtattı cil, nik iken?
“Cırlat!” — disem, tıñlarmı soñ? —
Ĕndeşĕrge min ķurķam.

Sayradı talda sanduġaç…
Tuķtadı ul, nik, irkem?
“Sayra!” — disem, oçmasmı soñ? —
Ĕndeşĕrge min ķurķam.

Kügĕmde yana bĕr yoldız…
Ĕndeşsem… sünmes miken?
“Söyem!” — disem, tiñlermĕ soñ? —
Ĕndeşĕrge min ķurķam…

“AĶ ÇEÇEKLER KÜPĔR ÖSTĔNDE…”

Aķ çeçekler küpĕr östĕnde —
Aķ ķavrıylar sıman taralġan.
Ķanatları sınġan ķoş sıman,
Kĕm yazmışı monda ķarġalġan?..

SİN KİREK!

Yıllar uzġan sayın ķaděrlěrek!..
Yuġaltuvdan ķurķa bu yörek.
Yoldızlarnı běrge sanar öçěn,
Elě de bit miña sin kirek!

Bula şulay yalġış abınuvlar,
Ciller kěre ķayçaķ araġa.
Meẖebbetěñ nıķmı, elle yuķmı? —
Barı şul çaķ bula añlarġa.

Meẖebbet ul sınavlardan tora,
Soravlar da anda ẖisapsız…
Soravlar da, sınavlar da bulsın,
Bulmasın ul lekin cavapsız!

ĶULLARIÑNI ĶULDAN ALMA SİN!

Bik soñ kildě, niktěr, cılı yazlar,
Ķışlar suvıķ buldı, şuñamı?..
Ozaķ köttěm canġa cılı nazlar,
İndě cılıda da tuñamın.

Bik soñ kilděñ sin de, yazlar kěběk,
Canım tuñġan — şunı añla sin.
Cannı ěrětěrlěk süzler tabıp,
Ķullarıñnı ķuldan alma sin!

Cılı yazlar kile kötkennerge,
Köttěm min de sině, beġırěm.
Küpmě ġoměr indě soñġa ķalġan,
Her minutnıñ běliyk ķaděrěn!

Bar ġalemnen nazlar ězleděm min,
Taptım sinde beẖět almasın.

Vaḳıtlıça nazlar kirek tügĕl,
Ḳullarıñnı ḳuldan alma sin!

KĔRFĔKLERĔÑ…

Küzĕñ sirpĕp, yılmayıp sin bĕr ḳaradıñ,
Şul ḳaraşıñ vattı Ḫisnĕñ bar biklerĕn.
Yöregĕme nurlar çeçĕp uḳ ḳadadı
Yoldız ḳunġan kĕrfĕkleräñ, kĕrfĕkleräñ!

Ḫisĕm saldı oyalçanlıḳ bitlĕklerĕn,
Sinĕñ arttan kitĕp bardı ayaḳlarım.
Güzel sında ocmaḫ ḳoşı ḳanatları —
Yoldız ḳunġan kĕrfĕkleräñ, kĕrfĕkleräñ!

Taġın şulay bĕr yılmayıp ḳara elĕ! —
Ḳaraşıñnı örkĕtmemĕn, örkĕtmemĕn…
Ḳanat ḳuyıp, minĕ kükke küterdĕler
Yoldız ḳunġan kĕrfĕkleräñ, kĕrfĕkleräñ!

“KÜKTE UYNIY AḲ BOLITLAR…”

Kükte uynıy aḳ bolıtlar,
Bĕrsĕn bĕrsĕ ḳoçaḳlap…
Küklerden sorıym, yalvarıp:
Ḳayda miněm yeş çaḳlar?

YÖREGĔMNĔ AÑLA!

Matur süzler, bĕlem, yaratḳanıñ —
Nindiy gĕne süzler tabıym soñ?
Süzsĕz ḳara, añlap yöregĕmnĕ,
Küñĕlĕm bit söyliy barısın!

Taşķın kěběk ḫisler dulķınında
Süz kümělse, küzěme ķara sin…
Küzlerěmnen añla yöregěmně,
Küñělěm bit söyliy barısın!

Altın tavlar siña veġde itmiym,
Çeçeklerněñ birmem sarısın…
Süzler citmiy ḫisěm añlatırġa,
Yöregěm bit söyliy barısın!..

“SİN IŞANMIYSIÑ SÜZLERGE…”

Sin ışanmıysıñ süzlerge,
E min — şayan küzlerge.
Sin tabınasıñ küklerge,
E min — siněñ ězlerge.

Min yaratam zeñger çeçek,
E sin — alın, ķızılın.
Sin küzliysěñ kükten yoldız,
E min — cirněñ yoldızın!

Miněm öçěn bu dönyada
Güzel yoldız sin ğěne!
Uylap kuyam: tulı dönya —
Miña, siña büläne?..

Lekin bar bit urtaķ sıyfat:
Sin köttěñ…
Min de köttěm…
Běz bit bolay yartı ġına,
Bulıyķ, eyde, běrbötěn!

“TEREZEME ĶAĶTI KĚMDĚR…”

Terezeme ḳaḳtı kĕmdĕr,
Bĕrkĕm de yuḳ buş uramda —
Belki, tönděr?...

Nindiy tavış döbĕr-döbĕr?..
Sulış ḳabıp, torıp bastım —
Belki, cilděr?..

…Tönnerĕn min sizgĕr bulam,
Könděz cıyġan uy-ḫislerĕm
Taşıp tula!..
Saġış yotıp, sinĕ kötem!
Her tavışḳa siskeneměn,
Sündĕrděm şem..

İşĕgĕme ḳaḳtı kĕmdĕr —
Elle yalġış işĕtemmĕ?..
Belki, sinděr?!.

ONITTIR!

Ütkenner turında sorama,
Ḳaġılma avırtḳan yarama,
Könleme, ul diyĕp ḳarşımda,
Yaratsañ, onıttır barsın da!

Ontırġa tĕliyměn küptennen,
Küterme perdesĕn ütkenněñ.
Ḳalsın ul bulıp bĕr yalġışım,
Bula alsañ, bul miněm yazmışım!

Ütkenner turında sorama,
Yaramnan elĕ ḳan tama…

Uyat ta ör-yaña dulķınnar,
Alıp çıķ minĕ şul upķınnan!

CIR UL — ĢİSNĔÑ BALĶIŞI!

“SÜZGE SIYMIY ĢİS DULĶINI…”

Süzge sıymıy ģis dulķını,
Süz ul — ģisnĕñ yartısı.
Cırġa iye ģis yalķını,
Cır ul — ģisnĕñ balķışı!

SU BUYINDA UÇAĶ YANA

Tıp-tın ķalġan töngĕ avıl,
Yoķlıy avıl — süngen utı.
Ķayttım siña yıllar uzġaç,
Ģetĕr uynıy, kĕrmiy yoķı.

Ķuşımta:
Su buyında uçaķ yana,
Kĕm ķabızġan ul uçaķnı?
Töşsem eger su buyına,
Tabarmın kük balaçaķnı!

Tınıç sulap yoķlıy avıl,
Yöriym töngĕ uramında.
Tanış suķmaķ, tanış ķoyı —
Utsız da min kürem monda!

Ķuşımta:
Su buyında uçaķ yana,
Sünmes miken tañġa çaķlı?
Uramıñda, tuġan avılım,

Tabarmın kük balaçaḳnı!

Ḫetĕrleseñ, onıtmasañ,
Min başḳanı ömĕt itmiym.
Yalantepiy uramıñda
Uynap üsken balañ bit min!

Ḳuşımta:
Su buyında uçaḳ yana —
Ḫatireler töslĕ yaḳtı.
Ḳayttım kĕbĕk yeşlĕgĕme…
Tabarmın kük balaçaḳnı!

GÜZEL CİRĔM

Nurlı cirĕm miněm, moñlı cirĕm,
Yeşe meñgĕ tınıç balḳışlarda!
Çeçek isĕ kilsĕn cillerĕññnen,
Aḳlıḳ ḳına bulsın aḳ ḳışlarda!

Ḳuşımta:
Güzel cirĕm miněm,
Zeñger küzlĕ cirĕm,
Küzlerĕme ḳarıysıñ moñ bĕlen.
Sularıññnıñ temĕn, çeçeklerněñ yemĕn
Saḳlar kĕşĕ meñgĕ-meñgĕge!

Ḳoyaş nazlıy könděz, tönle — yoldız,
Ġalem bĕlmiy sindey güzel cirně! —
Göller üse barı sinde gĕne,
Sinde gĕne sanduġaçlar cırı!

Ḳuşımta.

SÜNMES CIR SİN, TATARSTAN!

Rĕspublikam Tatarstan! —
Ḫalḳım beḫĕtĕne bit sin tuvġan!
Sinĕ yaḳlap, irler utḳa kĕrgen,
İsĕmĕñnĕ tariyḫ taşḳa uyġan!

Ḳuşımta:
Küterĕle bayraḳlarıñ
Küpmĕ ġasır ḳatlamınnan!
Tuġan tĕl, sünmes cır sin bĕzge,
Rĕspublikam miném — Tatarstan!

Ḳuşımta.

Tatu yeşiy ḫalḳım sinde,
Görlep uza her yıl Sabantuylar!
Danlı ĕşler ḳala tariyḫıñda,
Yaña ĕşler köte sinĕñ ḳullar…

Ḳuşımta.

AY, BİLERĔM, AY, BOLĠARIM!

Ĕlĕk monda şeher bulġan…
Manaralar ḳalḳıp torġan,
Gömbezlerde ḳoyaş kölgen,
Ĕlĕk monda şeher bulġan!

Ḳuşımta:
Ay, Bilerĕm, ay, Bolġarım,
Siña ilte uylarım…
Ay, Bilerĕm, ay, Bolġarım,
Yöregĕmde — moñnarıñ!

Ğalıķ monda çuyın ķoyġan,
Çitĕk kiygen, namaz ķılġan…
Yosıf bĕlen Zöleyğalar
Monda indĕ, monda tuvġan!

Ķuşımta.

Doşman kilgen, doşman kölgen —
Ğalıķ bölgen, şeher ülgen…
Taşķa yatıp, min yıladım —
Ĕlĕk monda şeher bulġan…

Ķuşımta.

KİÇKĔ ĶAZAN

Kiçkĕ Ķazan İdĕl yarında,
İdĕl dulķınıday çayķala…
Utlar süne, utlar ķabına,
Dulķın kĕbĕk Ķazan — yeş ķala!

Ķuşımta:
Dulķınnarı, İdĕl dulķınnarı,
Ķazan utlarında ķabına…
Aġıp kitken İdĕl dulķını da
Ķazannı, Ķazannı saġına!

Kiçkĕ Ķazan İdĕl östĕnde
Aķ paroğod sıman çayķala…
Tınıç bulsın İlĕm, İdĕlĕm,
Aķ yul siña, güzel aķ ķala!

Ķuşımta.

ARÇAM

Arça urmannarı ķuyı ķara,
Arça urmannarı alanlı.
Ķayta almasam da, toyıp yeşiym:
Saġınasıñdır moñlı balañnı.

Arça ķızlarında — arış, boday,
Arça ķızları ul turġaylı.
Onıtılıp tıñlıym şul turġaynı,
Size bulır küñĕl tulġannı!

Arça tavı biyĕk, aķ meçĕtlĕ,
Yañġırıy azan yıraķ-yıraķķa.
Arça tavı — Tuķay mĕngen tav ul,
İman çeçe herbĕr tarafķa!

Ķırlarıñ da, urman-sularıñ da
Küz aldımda — ķaya barsam da.
Canġa — şifa, yörekke yal alam
Barı sinde — güzel Arçamda!

AŞITBAŞIM

Aşıtbaşta sirĕn çeçek atķan,
Almaġaçlar bĕlen bĕrretten.
Aşıtbaşķa sanduġaçlar ķaytķan,
Sayrıy alar özĕp yörekten!

Ķuşımta:
Ay da başķa, yoldızlar da başķa,
Hava başķa, ẖetta cil başķa!

Yöregĕme şundıy yaḳın bar da —
Tuġan avılım Aşıtbaşta!

Aşıt — yılġa başın isĕm itken,
Ġorur bulġan bĕzneñ babaylar.
Aşıt yılġa kĕbĕk diñgĕzlerge
Çıḳsın, diyĕp, ḳıyuv malaylar!

Ḳuşımta.

Siñde — tuġannarım, çın duslarım,
Ġomĕr başım, tevgĕ yul başım…
Sin — bĕr gĕne, ġaziz enkem sıman,
Yıraḳlardan toyam ḳaraşıñ!

Ḳuşımta.

TUY KÜLMEGĔ

Tuy külmegĕ aḳ yĕfekten,
Ḳızlar, güya, aḳḳoşlar!
Aḳlıḳ bit ul, saflıḳ bit ul,
Yavsın, eyde, alḳışlar!

Ḳuşımta:
Tuy kümlegĕ kiygen ḳızdan
Könleşĕp le ülerlĕk!
Tuy külmegĕ bĕr könlĕkmĕ? —
Tuy külmegĕ — ġomĕrlĕk!

Aḳ kümlekler, aḳ tĕlekler
Tuyda ġomĕr-ġomĕrden.
Tuy külmegĕ kiygen ḳıznıñ
Urını bula gĕl türden!

Ķuşımta.

Beẖět bit ul, şatlıķ bit ul —
Tuy külmegě kiyüvě.
“İrkem!” — diyěp, “Yarım!” — diyěp,
Onıtılıp söyüvě.

Ķuşımta.

AVILIM TAVIŞLARI

Şav-şuvlı şeherge beylě
Bulsa da şul yazmışım,
Her ceyně, tıñlarġa susap,
Ķaytam avılım tavışın!

Ķuşımta:
Cırlıy çişme, sayrıy ķoşlar,
Cırlıylar arışlarım.
Hava sıman kirek miña
Avılım tavışları!

Moñlı sanduġaç uyata
Saf balaçaķ ẖislerěn.
Yeşlěk cırların yañarta
Talyan moñı kiçlerěn!

Ķuşımta.

Tuylar uza. Cırlap uza
Ķıñġıravlı tavışı.
Avılımnıñ moñnarınnan
Ayırmasın yazmışım!

Ķuşımta.

AĶ YAVLIĶLI ENİYĚM

Çeçleřñe yapķan aķ yavlıġıñ
Bik kilĕşe, enkem, yözěñe.
Aķ yavlıġıñ töslě aķ küñělěñ,
Saf küñělěñ çaġıla küzěñde.

Ķuşımta:
Aķ töslerně elle küp söygenge —
Çeçleřñ de bügěn aķ sineñ…
Küñěl kügěmde sin — yaķtı ķoyaş,
Aķ yavlıķlı eniyěm miněm!

Aķ könneřñ, belki, az bulġandır,
Yuġalttıñ şul indě savlıġıñ.
Ķara ķayġılarnı kürseñ de sin,
Ķaraltmadıñ, enkem, yavlıġıñ.

Ķuşımta:
Aķ töslerně elle küp söygenge —
Çeçleřñ de bügěn aķ sineñ…
Küñěl kügěmde sin — yaķtı ķoyaş,
Aķ yavlıķlı eniyěm miněm!

AY, DUNAY

Ay, Dunayda aylı kiçte
Su ěçěrem atlarġa…
Ay ķoyaşķa eylendě bit—
Sin kilgeç bu yaķlarġa!

Ay ķoyaşķa eylendĕ de,
Yoķılarım ķaçırdı.
Sinĕñ kilüvĕñnĕ kürĕp,
Kük ķapusı açıldı!

Ay, Dunayda kürdĕm elĕ
Yoldızdan yeş tamġanın.
Tik bĕr üzĕm gĕne bĕlem —
Sinsĕz yeşiy almamın!..

ĶAYTAM SİÑA, ARÇAM!

Sinĕñ turındaġı cırnı, Arçam,
Cırlamıy min tüzmiym, ķaya barsam…
Cırlar yaġı, moñnar yaġı, Arçam,
Siña ķaytam, yullar yörĕp arsam!

Ķuşımta:
Suza Arça poĕzdları
Gudokların, gudokların.
Sorıy alar: “Tuġan yaķnı
Onıtmadıñ?..”
Çaba Arça poĕzdları,
Cırlar cırlap, ķırlar buylap.
Ķaytıp kilem, Arçam,
Sinĕ uylap!

Arça, Arça — danlı Ķazan artı! —
Ķız-ullarıñ bĕle dönya ẖalķı.
Talantlı sin, ilham ķanatlı sin,
Bĕrüzĕñde küpmĕ yoldız balķıy!

Ķuşımta.

Tuġan yaġım miněm, yemlě Arçam! —
Siña ķaytam, yullar yörěp arsam.
Tuġan yaġım miněm, güzel Arçam! —
Ķaytmas iděm, sinsěz yeşiy alsam…

Ķuşımta.

BĚR OÇRAŞUV — BĚR ĠOMĚR!

İděl—yılġa ekrěn aġa,
Cir-anadan köç ala.
Yemlě İděl buylarında
Ġoměr de ekrěn aġa.

Oçraşıyķ, yaķın duslarım,
Vaķıt tuķtasın elě.
Bězněñ öçěn sular aķsın,
Ġoměr aķmasın elě!

Sizělmiy ġoměr uzġanı
Duslar cıyılġan cirde.
Ķayġı, saġış onıtıla,
Alar tik ķala cırda.

Oçraşıyķ, yaķın duslarım,
Vaķıt tuķtasın elě.
Bězněñ öçěn uçaķ yansın,
Ġoměr yanmasın elě!

Eyleniyk uçaķ yanında,
Totınışıp ķulġa ķul.
“Běr oçraşuv — běr ġoměr!” — dip,
Ḫalıķ bělěp eytken ul.

Oçraşıyķ, yaķın duslarım,
Vaķıt tuķtasın elĕ.
Bĕzneñ öçĕn sular aķsın,
Ġoměr aķmasın elĕ!
Bĕzneñ öçĕn uçaķ yansın,
Ġoměr yanmasın elĕ!

BU ĠACEYĔP MUZIKA!

Nindiy moñlı muzıka!
Küñĕl yöze nazlı dulķınnarda,
Yöregĕmnĕ bilep alġan bu moñ
Tuvġan iken nindiy güzel canda?
Ķaygılarġa, saġışlarġa,
Avırlıķķa, yalġızlıķķa
Birĕşmeske öndep tuva canda —
Yeşev üzĕ sin, muzıka!

Ķuşımta:
Muzıka, muzıka — ķoyaşlı, saġışlı,
Muzıka, muzıka — tormışnıñ yuldaşı.

Nindiy siḫriy muzıka!
Ķuzġata ul ḫetĕr ķatlamnarın,
Ütkennerge bügĕngĕnĕ yalġıy,
Kileçekneñ toyam atlavların.
Tılsımnarġa hem nazlarġa —
İyedĕr sin měñ üzlĕkke!
Moñlı küñĕlĕmnĕ deşĕp torġan
Zur bĕr dönya sin, muzıka!

Ķuşımta.

ALTIN BALDAĶ

Beḫět tulı tuy bokalın vattı
Ḫıyanetěñ, cannı tělgelep…
Ciz ḳıñġırav çıñın ḫetěrletěp,
Altın baldaḳ, töştěñ tegerep!

Ḳuşımta:
Altın baldaḳ, altın baldaḳ…
Yazmışlarnı bulmıy yalġap.
Altın baldaḳ, altın baldaḳ…
Ḫıyanetnĕ bulmıy añlap,
Ḫıyanetnĕ bulmıy añlap…

Altın baldaḳ, ḫıyalımnı aldap,
Ḳoyaş bulıp yandıñ ofıḳta!
Ḫıyanetke şahit bulġan baldaḳ,
Meḫebbetke buldıñ zur noḳta…

Ḳuşımta.

BİYİYK, EYDE!

Ḳız:
Ḳarama sin miña moñlanıp,
Tıñlama sin minĕ tın ḳalıp.
Bu muzıka bĕzge uynamıy,
Min bit elĕ sinĕ uylamıym.

Ḳuşımta:
Uylamıym min, uylamıym min,
Tik şulay da, tik şulay da
Sin ḳayġırma, sin moñayma
Çaḳır minĕ, biyiyk, eyde!

Yĕgĕt:
Küpmĕ ĕzlep yörgen töslerně
Taptım sinde, tıymıym ḫislerně.
Ala almıym sinnen küzlerĕm,
Küňĕlĕm ḳarşıñda tĕzlendĕ.

Ḳuşımta:
Süzler bĕlen ḫislerĕmně
Eyte almam, tik şulay da,
Çığıyḳ elĕ bĕz urtaġa —
Bir ḳulıññı, biyiyk, eyde!

Bĕrge:
Küňĕlĕmně biyĕp uyattıñ,
Bar dönyama şatlıḳ tarattın.
Bĕr ḳaradıñ — sin měñ ḳarattıñ,
Yarattım min sině, yarattım!

Ḳuşımta:
Tabışmasḳa, ḳavışmasḳa,
Sin bit cirde — tügĕl Ayda!
Küňĕllerně yalġıyḳ bĕrge —
Bir ḳulıññı, biyiyk, eyde!

İḪ, ARÇA ÇİTĔKLERĔ!

Çitĕk kiygen, igĕn ikken
Ḫalḳım ĕlĕk-ĕlĕkten.
Çitĕk kiygen ḫalḳım kürĕp,
Doşman borılıp kitken.

Ḳuşımta:
İḫ, Arça çitĕklerĕ,

Bizeklĕ, iskitmelĕ!
Arça çitĕklerĕ kiyĕp,
Uramnan bĕr üt elĕ!

Pĕşken çiye, alma töşken,
Ķayulı da, çĕlterlĕ!...
İlde itĕkler küp bulır,
Çitĕkke soñ citermĕ?

Ķuşımta.

Arça ķızları nik çiber? —
Çitĕk kiygenge çiber.
Çitĕk kiyĕp, uynap-biyĕp,
Eyde, bĕr cırlap ciber!

Ķuşımta.

ENKEM KÜZLERĔ

Bu tormışta tuñġan çaķlarımda
Yıraķlardan ķoyaş ĕzlemiym —
Bar dönyamnı cılıtırġa cite
Enkeyĕmnĕñ nurlı küzlerĕ.

Ķaya barsam, nerse ĕşlesem de,
Ķarap tora enkem küzlerĕ…
Enkey, sinĕ min ķayġıġa salmam,
Sin ķayġırsañ, niçĕk tüzerměn?

Yoldız ķunġan herbĕr kĕrfĕgĕñe,
Çiksĕz ġalem — nurlı ķaraşıñ.
Ķoyaş bulıp yana enkey canı,
Ġoměr buyı saķlap balasın.

Mině kötĕp, moñlı küz ķaraşıñ,
Ofiķlarda yana kiç-irte.
Enkem, siněñ nazlı ķaraşıñnan
Tirbelem kük ķabat bişĕkte.

KÖTKENNER ĶARŞINDA BAŞ İYİYK!

Ḫesen Tufannıñ söyĕklĕ ḫatını — artistķa
Luviza ḫanım Saliasġarovaġa bağışlana.

Ķan tamġan yıllarda
Naḫaķķa atılġan
İrlerĕn elĕ de
Köteler ḫatınnar.

Ķuşımta:
İndĕ niçe yıllar,
“Ķaytır!” dip tilmĕrĕp,
Köteler ḫatınnar —
Baş iyiyk, baş iyiyk!

Çeçek kük ḫatınnar
Vaķıtsız ķartayġan.
Tufannar ķaytsa da,
Kerimner ķaytmaġan.

Ķuşımta.

Ĕzlersĕñ, tapmassıñ,
Yuķ, ḫetta, ķabĕrler…
Işanmıy küñĕller,
Sızlana beġırler!

Ķuşımta.

ĶULYAVLIĠIÑ...

Küpmĕ yıllar indĕ ütĕlse de,
Tormış ķırın sinsĕz kiçsem de,
Ayırılġanda birgen ķulyavlıġıñ
Yörek yanımdaġı kĕsemde.

Çit-çitlerĕ — zeñger çĕlter bĕlen,
Ӈetĕrlete sineñ küzlernĕ…
Ķabat-ķabat uķıym yavlıķtaġı:
“Onıtma!” — dip yazġan süzlernĕ.

Yıraķ yıllar ayıra aralarnı,
Ķulyavlıķlar citmes yalġarġa.
Devalıymın saġınuv yaraların —
Ķulyavlıġıñ ķaplap yarama.

Küz aldımda sin yaratıp çikken
Al çeçekler, yeşĕl bolın da…
Tösĕñ itĕp saķlıym ķulyavlıġıñ,
Yöregĕme ķısıp, ķuynımda.

KÜÑĔLĔM ĶOYAŞI

Sıypıy cil çeçĕmnĕ,
Nazlıy cil bitĕmnĕ —
Moñarçı bĕlmegen nazlı cil…
Zep-zeñger kügĕm de,
Yaña cır küñlĕmde,
Gĕl nazdan tora kük bötĕn cir.

Ķuşımta:
Tabıldı, tabıldı,

Bĕr gĕne ķaġıldı,
Min kötken cılı küz ķaraşıñ.
Ķabındı, ķabındı,
Cılıta canımnı,
Sin bulıp, nazlı üz Ķoyaşım!
Ķoyaşım!
Ķoyaşım!

Nur sirpĕp yılmaydıñ,
Yörekke yul aldıñ,
Ķabızdıñ yörekte yalķınnar.
Ķuzġaldı küñlĕmde,
Uyandı küñlĕmde
Moñarçı sizmegen dulķınnar.

Ķuşımta.

TAĶIYA ÜRDĔM

Bolınnarda çeçek cıydım —
Zeñger, ķızıl, alların.
Çeçeklerden taķıya ürdĕm,
Sarıların almadım.

Ķuşımta:
Küzleréñde ķoyaş kürdĕm,
Taķıya — çeçlereñde…
Töşlerĕme şulay kĕrdéñ,
Eytĕrséñ, yeşlĕgĕmde.

Bolındaġı çeçeklernéñ
Sarıların almadım.
Nige yazmış ayırdı soñ,
Nik ul bĕzně aldadı?

Ķuşımta.

Çeçeklerněñ ḫuş islerě
Uylarımnı çuvalttı…
Tomannarda yıllar gizěp,
Söygen yar, siña ķayttım!

Ķuşımta.

BOLITLAR ĶALDILAR TÜBENDE

Tomanġa kümělgen tire-yaķ,
Bolıtlar yılġadan su ala.
Ķoyaşķa tilmĕrgen dönyada
Yörekler, küñĕller sınala.

Ķuşımta:
Aķ ķanat, par ķanat iñnerde —
Běz ikev ķavışķan könnerden.
Küklerge aşķındı küñĕller,
Bolıtlar ķaldılar tübende.

Yaķtırdı, nurlandı dönyalar,
Ķanatlı canıbız küklerde.
Ķayġılar, saġışlar, yalġışlar
Ķaldılar yıraķta, ütkende.

Ķuşımta.

Yeşevler beyremge eylendĕ,
Yörekler añlaşa biyĕkte:
“Yaratam,
yaratam,

yaratam…
Tuymamın kürĕp te, söyĕp te!”

Ḳuşımta.

SİN UL, SİN!

Sin sorama minnen:
—Nige yaratasıñ?
—Nige ḳoyaş çıġa?
Nige tañ ata soñ?

Ḳuşımta:
Yaratamın şuña:
Cılı ḳaraşıña,
Nazlı tavışıña
Min susıym.
Küñĕlĕmnĕñ nurı,
Yöregĕmnĕñ ḳılı,
Cırlarımnıñ moñı —
Sin ul, sin!

Sin sorama, eytmiym,
Nige yaratḳannı.
Min bit üzĕm bĕlmiym
Nige tañ atḳannı…

Ḳuşımta.

Meḫebbetnĕ anı
Niçĕk añlatasıñ?..
Özĕlĕp söygen öçĕn,
Özĕlĕp yaratasıñ.

Ķuşımta.

GARMUNÇIĠA

Garmunçıbız bigrek yalķav,
Uynavdan bik tiz tuya.
Küpmĕ gĕne yalınsaķ ta,
Garmunın çitke ķuya.

Ķuşımta:
Garmunçı, garmunçı,
Cırlamıy sinsĕz cırçı,
Sızdırıp uynap torçı!
Eyde, uyna elĕ,
Özdĕrĕp le uyna elĕ.
Ḫisleréññě tıyma elĕ!

Garmunçınıñ ḫelĕn añlıym:
Çiber ķızlar ķarşında
Torġan çaķta cırlap-biyĕp,
Küñĕlĕ aşķına şunda.

Ķuşımta.

Cırıma sin ķuşıl, eyde,
Ķızlardan küzĕñ al da!
Bar çiberler onıtılsın,
Min barda sinĕñ yanda…

Ķuşımta.

TÖNGĔ ĶARLAR

Tön perdesĕn açıp,

Aķ mamıķtay oçıp,
Yava ķarlar, yaña ķarlar.
Sızıp yaña yullar,
Uza yaña parlar,
Ңetĕrlete sinĕ alar, sinĕ alar.

Ķuşımta:
Kübelektey ciñĕl,
Nurlar sibĕp cĕm-cĕm,
Matur bulıp ķarlar yava, ķarlar yava.
Sin gĕne yuķ yanda,
Yalġız ĕzler ķarda,
Yalġızlıķtan yörek yana, yörek yana.

Çeçĕp cirge aķlıķ,
Töngĕ utta balķıp,
Tıp-tın ġına ķarlar yava.
Yaña yavġan ķarda
Yaña ömĕt bar la,
Yalġızlıķķa yuķ şul deva, yuķ şul deva.

Ķuşımta.

Tıp-tın ġına ķarlar yava, ķarlar yava..

GÜZELĔM

Kilĕşe kiyĕmnerĕñ,
Börlĕgen irĕnnerĕñ,
Özĕlederĕ billerĕñ,
Çaķırdım, nik kilmedĕñ?

Ķuşımta:
Güzel, Güzel, Güzelĕm,

Ḳarlıġanday küzleréñ.
Ay moñı ḳaraşıñda,
İrkeliy tavışıñ da.

Kük tomanlı ḳaraşıñ,
Ḳarlıġaç ikĕ ḳaşıñ.
Yaratır idĕm bik te,
Oçar ḳoş sin biyĕkte.

Ḳuşımta.

Ḫisĕméñ isĕméñde,
Meḫebbet barı minde…
Küñĕl şuña ġazaplı,
Kötĕp yeşiym cavapnı.

Ḳuşımta.

E SİNNEN CAVAP YUḲ…

Ḳarıymın yullarġa,
Kileméñ yılġaġa,
Yılġada bolıtlı kön aġa…
Kĕreméñ urmanġa,
Méneméñ tavlarġa,
İsĕméññĕ deşem dönyaġa.

Ḳuşımta:
Sin bik tiz ütkennĕ
Onıttıñ mikenni,
Onıttıñ mikenni şulay uḳ?
Urmannan cavap bar,
Tavlardan cavap bar,
E sinnen cavap yuḳ,

Cavap yuḳ…

Yañara ḳaytavaz,
Yañadan kile yaz,
Tornalar tavışı havada.
Yullarda par narat,
Yılġada aḳçarlaḳ
İsěměññě deşe haman da.

Ḳuşımta.

ENKEM SÜZĚ

Ġoměrěmněñ herběr minutına
Enkeyěm küzlerě baġalar.
Yeşedě ul üzě öçěn tügěl,
Yeşedě ul, diyěp: “balalar!”

Ḳuşımta:
Bala öçěn ġoměrlerěn birgen
Küpmě cirde ġaziz analar.
Nindiy töşler enkem küre iken?
“Balalar, — diy üzě, — balalar…”

Elě de bit tönle yurġanımnı
Enkeyěm ḳulları yabalar.
Ekrěn gěne şunda eytěp ḳuya:
— Beḫětlě bulıġız, balalar!

Ḳuşımta.

CİL YANDI UÇAḲLARDA

Tulġan aynı açıp, yabıp,

Cil uynıy bolıt bělen.
“Yaratam!” — digen süzěñ bar,
Süzěñ bar: “Onıt!” — digen.

Ķuşımta:
Cil uynadı, cil uynadı,
Cil yandı uçaķlarda.
E min yandım, kübelektey,
Sin açķan ķoçaķlarda.

Cil uynıy dulķın bělen de,
Cil uynıy yafraķ bělen.
E sin miněm ḫisler bělen
Saġıraķ, zinhar, ķılan.

Ķuşımta.

Sin — cil tügěl, e min — yafraķ,
Özme, beġırěm, üzekně.
Cil de tınar, yatıp yılar,
Kürěp sınġan tirekně…

Ķuşımta.

SİN MİNĚM SÖYGEN YARIM!

Yaz idě, yaz… Ḫislerěmněñ
Taşıp tügělgen çaġı.
Yöregěmně açtım siña:
— Sin miněm söygen yarım!

Ķuşımta:
Sin miněm söygen yarım,
Ķabatla taġın, taġın!

Sin miněm söygen yarım,
Ķoyaşım, moñlı ayım.
Sin miněm söygen yarım,
Ķanatım, ḫıyallarım.
Sin miněm söygen yarım,
Ķabatlap tuyalmamın,
Yaratıp tuyalmamın.

Közler cittě. Aġaçlarnıñ
Cil ķoya yafraķların.
Ekrěn gěne eyte kuydıñ:
— Sin miněm söygen yarım!

Ķuşımta.

CİRDE BAR SÖYGEN YAR!

Min yaratam töngě zeñger kükně —
Ay bulġanda, yoldız yanġanda.
Yeşev teměn min köçlěrek toyam,
Ġalem bělen běrge ķalġanda.

Ķuşımta:
Çaķırıp, küz ķısıp,
Ni diysěz, yoldızlar?
E bit sěz bělmiysěz:
Cirde bar söygen yar!
Cirde bar söygen yar!

Ġoměr totaş yeşlěk bulır töslě,
Sin barında miněm yanımda.
Yoldızlarġa küçer bězněñ söyüv,
Matur yanar alar tağın da.

Ķuşımta.

Yıraķ tügël yoldız araları —
Yaķın alar miña, bik yaķın!
Meẖebbetĕm, yaña yoldız bulıp,
Ġalem kiñlĕgĕnde sin balķı!

Ķuşımta.

ĶAYÇAN ĠINA OÇRAŞIRBIZ?

Yaķtı ķoyaş sinĕ küre,
Çeçlereñnĕ nazlıy ciller gĕne…
Ķoyaş, ciller, yul kürsetĕp,
Oçraştırmıy bĕzně cirde nige?

Ķuşımta:
Ķayçan ġına oçraşırbız?
Onıtır iděm saġışımnı.
Kükregĕme ķoçıp, yılıy-yılıy,
Tıñlar iděm nazlı tavışıñnı.

Kötken yazlar kitĕp bardı,
Sinsĕz gĕne kĕrem indĕ közge,
Yalġızlıķnıñ ġazapları
Yöregĕmnĕ miněm öze, öze…

Ķuşımta.

Kĕmner gĕne sinĕ bĕle,
Nurlı yözlereñnĕ kön de küre?
Ĕzlep tapsam sinĕ al tañnarda,
Uyatırmın nazlap übe-übe.

Ķuşımta:

Ķayçan ġına oçraşırbız?
Onıtır iděm saġışımnı.
Moñlı cırlar kěběk tıñlar iděm,
Tıñlar iděm nazlı tavışıñnı.

ĶARŞINA ÇIĶ İNDĚ!

Ciller ķuva baş östěme bolıtlarnı,
Basıp toram běrnerse de töşěnmiy:
“Sav bul!..” — diděñ…“Ķaytmam!..” — diděñ,
“Ķaytmam!..” — diděñ…
Töşěmmě bu, öněmmě bu, töşěmmě?..

Ķuşımta:

Cil, cil, cil,
Sıypama çeçěmně,
Nazlama bitěmně.
Yuvatma, kittě ul,
Ķaytmasķa kittě indě,
Ķaytmasķa kittě indě…

Ernüv těle siña tuġrı yöregěmně,
Ķarañġılıķ ķaplap aldı kügěmně.
Cil kütere yullardaġı tuzan-kölně…
Töněmmě bu, köněmmě bu, töněmmě?..

Ķuşımta:

Cil, cil, cil,
Köçlěrek is indě,
Ayaķtan yıķ mině.
Borılır, belki, ul,
Ķarşına çıķ indě,

Ķarşına çıķ indě!

TINLIĶTA TUVĠAN MOÑ

Zep-zeñger kül,
Ap-aķ toman,
Bĕr tavış yuķ, cir-su tınġan.
Küzler gĕne aķ tomanda
Nidĕr ĕzlep onıtılġan.

Ķuşımta:
Uylar, uylar…
Ap-aķ toman aşa
Ütkennerge barıp totaşa.
Nindiy tınlıķ
Canġa moñ iñdĕrgen!..
Ӈetĕr bĕlen yörek oçraşa.

Zep-zeñger kül,
Ap-aķ toman,
Zeñger küldey ӈisler tulġan.
Ӈetĕrletĕp sinĕñ tösnĕ,
Aķ kübelek yarġa kunġan.

Ķuşımta.

Zep-zeñger kül,
Ap-aķ toman,
Bĕr tavış yuķ, cir-su tınġan.
Tıñlap yörek sulışıñnı
Uzar iděm ķabat şunnan.

Ķuşımta:
Uylar, uylar…

Ap-aḳ toman aşa
Ütkennerge barıp totaşa.
Nindiy tınlıḳ
Canġa moñ iñděrgen!..
Yörek siněñ bělen oçraşa.

URAZA TOTAM

Eteç měngen tür kirtege:
“Kikěrikük” — iterge.
“Uraza totarġa,” — diyěp,
Ebkem torġan irterek.

Ḳuşımta:
Terezede ay nurları
Uḳıy töslě běr azan.
Tatlı beyrem, ballı beyrem,
İzgě beyrem — Ramazan!

Könner buyı su da ěçmiy,
Aşamıy da ebkeyěm.
Namaz uḳıy, doġa ḳıla —
Canġa sěñe eytkeně.

Ḳuşımta.

İrten irtük ebiy bělen
Min de toram seḫerge:
Ciměş bělen, konfět bělen
Bik temlep çey ěçerge!

Ḳuşımta.

BĚZNĚÑ PĚSİY

Zeñger küzlĕ, ap-aķ,
Yomşaķ ķına atlap,
Pĕsiy yöriy öyde,
Cır suzıp, bĕr köyge.

Ķuşımta:
Miyav, miyav, miyav,
Öyde toram uyav.
Miyav, miyav, miyav,
Uyan indĕ, uyan!

İrten irtük tora,
Bitĕn-ķulın yuva.
Küzlerĕ bik nurlı,
Bik yaġımlı cırı.

Ķuşımta.

Yomşaķ mamıķ üzĕ,
Sıypıy, nazlıy bĕzně.
Añlap bula süzĕn,
Bik yaratam üzĕn!

Ķuşımta.

TUZANLI YUL

Tuzanlı yulda min yalġızım,
Ķarġıymın ķoyaşsız köněmně.
Kĕmnerdĕr ĕndeşmiy uzalar,
Tuzanġa ķaplap bar kügĕmně.

Min dörĕs barammı?

Ofıḳlar ḳarañġı…
Küzlerde köl, tuzan,
İrněmde gěl tuzan.
Yulġamı min çıḳtım,
Tuzanda yeşiym, dip?
Ḳayda saf çeçekler,
Ḳayda saf yeşělləḳ?

Yalġızım, yalġızım, yalġızım…
Kön ozın, tön ozın, yul ozın.
Adaşmıy ḳalırġa, Ḫodayım,
Ḳabızçı běr yaḳtı yoldızıñ!

Min dörěs barammı?
Ofıḳlar ḳarañġı…
Küzlerde köl, tuzan,
İrněmde gěl tuzan.
Yulġamı min çıḳtım,
Tuzanda yeşiym, dip?
Ḳayda saf çeçekler,
Ḳayda saf yeşělləḳ?

SOÑĠI ZVONOK

Yıllar şavı basa almıy
Soñġı zvonok tavışın.
Her kön sině küre aluv
Beḫět idě, klasstaşım.

Ḳuşımta:

Soñġı derěs, soñġı zvonok…
Nik běraz soñlamadıñ?
Süzsěz gěne söyüvěmně

Küzĕmnen añlamadıñ.

Kön de irten sinĕ köttĕm,
Aldan kilĕp derĕske.
Yuḳsına uḳ başlıy idĕm
Min sinĕ tenefĕste.

Ḳuşımta.

Ozın tenefĕs şikĕllĕ,
Ayırılġan yıllarım…
Başlanır da yaña derĕs,
Kilĕrsĕñ kük — yılmayıp!

Ḳuşımta.

KÜZ TİYMESĔN!

Tavlar, yılġa, urman, küller
Maturlığıñ sineñ küre.
Tañ atḳanda Zöhre yoldız
Küzlerĕññen kilĕp übe.

Ḳuşımta:
Küz tiymesĕn kĕrfĕgĕñe,
Yılmayıp küz sirpüvĕñe!
Küz tiymesĕn buy-sınıña,
Küz tiymesĕn sin sıluvġa!

Bĕr süz eytseñ, bĕr yılmaysañ,
Yaḳtıra da kite dönya.
Aġaylar da, apaylar da:
“Nindiy güzel!” — diyĕp ḳuya.

Ķuşımta.

Çeçek atķan güzel çağıñ,
Şatlıķ çeçĕp, köl de, uyna!
Çeçekleréñ paķ, saf kilĕş
Kilĕp citsĕn idĕ tuyġa!

Ķuşımta.

TÜZĔM BUL, YĔGĔT!

Küzlerĕme turı ķaradıñ:
— Bĕrge bulıyķ, — diděñ, — ġomĕrge!
Min nazlandım, uylap cavapnı —
Sin tĕleděñ tizrek bĕlĕrge.

Ķuşımta:
Yĕgĕt bulsañ, üpkeleme, süzĕm şul:
Ķız küñĕlĕ tiz ĕrĕmes, tüzĕm bul!

Kĕrfĕkleréñ bik ĕş kürĕşe,
Ӈelleréññĕ añlıym, töşĕnem.
Nik yĕgĕtler şundıy tüzĕmsĕz?
Elle kötüv — ķızlar ĕşĕmĕ?!

Ķuşımta.

Yalındıruv bĕraz ķızlarġa
Bik kilĕşe — tiyĕş bĕlĕrge!
Yĕgĕt bulsañ, měñ ķat ķabatla:
— Bĕrge bulıyķ, — diyĕp, — ġomĕrge!

Ķuşımta.

SİNĚÑ BĚLEN KĚREM BURANNARĠA

Siněñ bělen kěrem burannarġa —
Adaştırma minĕ, adaştırma…
Sinĕ añlar öçĕn miña barı
Ķaraşıñ da cite, ķaraşıñ da.

Siněñ bělen kěrem burannarġa, —
Aķ tělekler ap-aķ yullarımda.
Güzel kübelek sin ḫıyalımda —
Tirbelesěñ yaķtı uylarımda.

Siněñ bělen kěrem burannarġa —
Birěşmebĕz ikev cil-davılġa,
Ozın bulsın barır yullar alda,
Beḫĕt yuldaş bulsın bĕzge yulda!

KÜZLERĚÑ NİGE ZEÑGER?

Zeñger küzleréñde
Zeñger göl barmı?
Zeñger dulķınnarmı,
Zeñgersu ķarmı?
Bělem: meḫebbetně
Almıylar sorap.
Ķarıym küzleréñe,
Tuya almıym ķarap!

Ķuşımta:

Nige, nige siněñ
Küzleréñ zeñger?
Güzel dönyadan sin
Aldıñmı yemner?

Siněñ küzler bulıp,
Zeñger tön baġa.
Siněñ küzler bulıp,
Yaķtı kön yana.
Siněñ küzler bulıp,
Ķarıy bar dönya.
Sině özělěp söyem,
Sinsěz — tar dönya!

Ķuşımta.

LAMBADA

Cir, eylene torġaç, běr cır taptı,
Bik te moñlı hem şul çaķlı yaķtı!
Dulķınnarġa berělěp, dulķın aķtı,
Taraldı cır, cırnı dönya ottı.
Yöreklerde söyüv utı arttı,
Biyiyk elě běrge tañġa çaķlı!

Ey, Lambada — dertlě güzel biyüv! —
Alıp kilděñ miña tevgě söyüv…
Siněñ moñda — okeannar şavı,
Sině cırlap, eylene Cir şarı.
Ey, Lambada, uyna, bělme yalnı,
Ayırma sin minnen söygen yarnı!

SİNĚÑ ÖÇĚN CIRLIYM BÜGĚN

Ḫislerěm yeşěrděm tirenge,
Süzlerden bělmesseñ ḫelěmně.
Küzlerěm söyliyler şulay da,
Cırlarım çişe şul tělěmně.

Ķuşımta:

Meẖebbetĕm, söygen gölĕm,
Meẖebbetĕm, bĕrdenbĕrĕm!
İşĕtemsĕñ, sinĕñ öçĕn
Cırlıym bügĕn, cırlıym bügĕn!

Süzlerden bĕlmessĕñ ẖelĕmnĕ —
Añlarsıñ, tıñlasañ cırlarım.
Küçsĕnner yörekten yörekke,
Cırlarım — küñĕlĕm nurları.

Ķuşımta.

Sĕr birmes utlarda yansa da, —
Ķız bala, ķız bala tüzĕmlĕ.
Cır bulıp tügĕle ẖislerĕm,
Añlamıym, añlamıym üzĕmnĕ…

Ķuşımta.

MİN SİNĔ ĔZLEDĔM

Yoldızlar ķabına tönnerĕn,
Bar alar — yanalar könděz de.
Min bĕlem: ķayadır sin barın,
Ķarıysıñ, miněm kük, yoldızġa.

Ķuşımta:

Min sinĕ ĕzledĕm, ĕzledĕm,
Ĕzledĕm ĕzleréñ, yözleréñ.
Küñĕlĕm ķarşıñda tĕzlendĕ,
Kürgeçtĕn naz tulı küzleréñ.

Balaçaķ ekiyetĕ idĕñmĕ,
Töşĕmde min sinĕ kürdĕmmĕ? —
Resĕmĕñ yöregĕm türĕnde
Yeşedĕ, yeşedĕ ġomĕrge!..

Ķuşımta.

HERVAĶIT KÜÑĔLĔMDE

Ontılıp ķuyam min,
Saġınıp tuyalmıym —
Ĕndeşem isĕmĕññĕ
Çit-yatķa ķayçaķta.
Küñĕlnĕ tıyam min,
Yörekně tıyalmıym,
Bĕlsem de ul könner
Ķalġanın yıraķta.

Ķuşımta:
Köněn de, töněn de
Hervaķıt tĕlĕmde,
İsĕmĕñ cır bulıp
Yañġırıy küñĕlĕmde.

Yörekně tıyalmıym,
Saġınıp tuyalmıym —
Ĕndeşem isĕmĕññĕ
Töşĕmde ķayçakta.
Yörekte isĕmĕñ
Ut-küměr töslĕ gĕl,
Can örĕr töslĕ bĕr
Ul süngen uçaķķa!

Ķuşımta.

SİNĔ KÖTTĔM

Bu cırımnı min cırlamas idĕm,
Anı tıñlar kĕşĕm bulmasa.
“Sinĕ köttĕm!” — digen süzlerĕñnen
Küñĕlĕmnĕ yaḳtı moñ basa.

Ḳuşımta:
“Sinĕ köttĕm, diysĕñ, sinĕ köttĕm!” —
İñnerĕme ḳuydıñ ḳanatlar.
“Sinĕ köttĕm, sinĕ köttĕm!” — diyĕp,
Taġı, taġı, taġı ḳabatla —
Şul süzlernĕ meñgĕ ḳabatla!

Sinĕ köttĕm, min de sinĕ köttĕm,
Ay nurına ḳarap, tön kĕrdĕm.
Ay yalġızı ḳaldı zeñger kükte,
Tañ ḳoyaşı bulıp sin kildĕñ!

Ḳuşımta.

Sinĕñ öçĕn gĕne cırlıym bügĕn —
Cırım cavap bulsın, söygen yar!
“Sinĕ köttĕm!” — digen nazlı süzde
Çın yaratuv, iḫlas söyüv bar!

Ḳuşımta.

TULPAR ATIM

Atlar kürsem, oça küñĕlĕm,
Ḫıyal ḳoşım ḳanat ḳaġa.
At östĕnde meydan totḳan

Malay çağım ķabatlana.

Ķuşımta:
Nurġa küměp meydan kügěn,
Balķıy ciñüv ķoyaşı.
Malay çaķta iñ zur bülek —
Ķızlarnıñ küz ķaraşı.
Hay!
Ķızlarnıñ küz ķaraşı!

Yarış ķıza, meydan ķıza,
Yörekler yörekke ķaġa.
At çabışı — ẖis dulķını,
Aķtıķ at ta bülek ala!

Ķuşımta.

Sizmiy ķaldıķ, çaba-çaba,
Çıķķanbız bit olı yulġa.
Malay çaķlar artta ķaldı,
E şulay da — yögen ķulda!

Ķuşımta.

ẖETĚRLİYSĚÑ MİKEN UL TÖNNĚ?

Ay nurında ikev su kěrděk,
Ķul totınıp, yardan sikěrděk,
Ķolaç ceyěp ciñděk dulķınnı! —
H̱etěrliysěñ miken ul tönně?

Ķuşımta:
Kěriyk elě şul yılġaġa,
Kěrmesek te şul uķ suġa.

Ör-yañadan ġaşıyķ iç min
Tağı siña, barı siña!

Bar yoldızlar sinĕ küzledĕ,
Güzellĕgĕñ kürĕp, tĕzlenděm.
Kükregĕñde dulķın uynadı,
Siña ķarap küzĕm tuymadı.

Ķuşımta:
Yalġışnı da, yazmışnı da
Yuvıyķ elĕ ağımsuda.
Ör-yañadan ġaşıyķ iç min
Tağı siña, barı siña!

Ay nurına manıp küñĕlnĕ,
Yıraķ yarġa yözĕp kümĕlděñ…
Bügĕn mĕne tağın tüzmeděm,
Ĕzleréñnĕ yardan ĕzleděm.

Ķuşımta:
Yazmış itmiyk yalġışlarnı,
Onıtıyķ elĕ barsın da…
Ör-yañadan ġaşıyķ iç min
Tağı siña, barı siña!

YUĠALTTIM

Ķabatlanmas indĕ ul könner,
Ķabatlanmas indĕ ul tönner.
Yöregĕmnĕ ķısıp uçıma,
Sinsĕz yeşiym, bĕlmiym — bu çınmı?..

Ķabatlanmas indĕ ul yazlar,
Ķabatlanmas indĕ ul nazlar.

Sině uylap küñël cılıtam,
Yalğız yazmışımnı onıtam.

İşětsem de yalğış isěměñ,
Ķarasam da alıp resěměñ,
Ķabatlana aylı ul kiçler,
Ķabatlana tevgě saf ḫisler.

Yuğalttım şul sině, yuğalttım! —
Dönyam ḫezěr totaş aķ toman…
Aķ çeçekler özěp bolınnan,
Aķ tomanda siña omtılam!..

FEVZİYE

Küñělěm gěl sině uylıy,
Sině uylap, kükler yılıy,
Yañğır tügěl, yeş yava…
Aķ kěrleréñ nige ělděñ?
Yöregěmně měñge tělděñ,
Sağınuvğa yuķ deva.

Ķuşımta:
Sağışlardan yana-ķoya,
Bu tormışnı söye-söye,
Yeşeděñ sin, Fevziye.
Kükten ķoyaş sině ězliy,
Tönle — yoldız, ömět özmiy,
Sině ězliy, Fevziye.
Aķķoş bulıp oçtıñ melle,
Sin küklerge aştıñ melle?
Fevziye!..

Yuğaltuvnı, aḫrı, běldě,

Sin utırtḳan yaran gölnĕñ
Çeçeklerĕ ḳoyıla..
Yazın ḳoşlar ḳaytḳan çaḳta,
Kiçĕn ḳoyaş batḳan çaḳta,
Ḳaytırsıñ kük toyıla!...

Ḳuşımta.

ÇEÇEKLER ÖLEŞEM

Ḳaděrlep çeçekler üstĕrem,
Nerkisler, tyulpannar, landışlar.
Ḳarıym da soḳlanam, saflanam,
Tĕlemiym çeçekseĕz yazmışlar.

Çeçekler cillerde tirbele,
Yılmaya, ḳoyaşḳa söyĕne.
Çeçekler cırın sin tıñlarsıñ,
Yañğırasın bĕr matur köy gĕne!

Bar dönyam çistara, paḳlana,
Çeçekler bĕlen bĕr söyleşsem.
Küñĕller yaḳtırsın, aḳ bulsın —
Kilĕgĕz, çeçekler öleşem!

YALĠIŞMA SİN!

Üpkeleme, üpkeleme,
Bolıt yuḳ bit ütkennerde —
Üpkeleme!

Ḳuşımta:
Könleşüvler ḳaraşıñda,
Uynıy küñĕl burannarıñ…

Burannarda adaşma sin,
Yalġışma sin, söygen yarım!
Yalġışma sin!

Sin aşıḳma, sin aşıḳma,
Küñĕlĕm siña gĕl açıḳ la —
Sin aşıḳma!

Ḳuşımta.

Salḳın dime, salḳın dime,
Siña ġına yalḳın minde —
Salḳın dime!

Ḳuşımta.

AḲYARIM

Yıllar aşa yullar uza,
Yul başım sin, Aḳyarım! —
Sindey güzel cirler bardır,
Sindey yaḳın yuḳ taġın!

Ḳuşımta:
Aḳ küñĕllĕ, yaḳtı yözlĕ,
Aḳ avılım — Aḳyarım! —
Şavlı tormış diñgĕzĕnde
Ḳaytıp sıyınır yarım!

Yalantepiy taptap üstĕm
Çiremlĕ suḳmaḳlarıñ.
Bar cillerden saḳlap minĕ
Üstĕrdĕñ sin, Aḳyarım!

Ķuşımta.

Yıllar aşa ķullar suzam —
Ĕzlep min balaçaġım.
Uramıñda köte sıman
Balaçaġım, Aķyarım!

Ķuşımta.

ĶAYTUVIÑNI SAĠINIRMIN

"Sav bul indĕ, — diysĕñ, — sav bul indĕ!" —
Yörekkeyĕm kinet tuķtap ķuydı.
Ķullar indĕ ķuldan ayırıldı,
İkĕ ķanat, güya, ķayırıldı.

Ķuşımta:
İşĕttĕñmĕ iken tavışımnı?
Min kötermĕn her kön ķavışuvnı
Bĕrge yörgen suķmaķlarġa tabınırmın,
Saġınırmın, ķaytuvıñnı saġınırmın!

Salķın ġına özdĕñ aralarnı,
Nindiy süzĕm sinĕ yaraladı?
Adımnarıñ yörek sanap tordı:
"Ayırıldıķ, — didĕ, — ayırıldı…"

Ķuşımta.

SOÑLAMA!

Küñĕlĕmde nurlar, dertlĕ moñnar.
Yöregĕmnĕ dörĕs añla da —
Ġomĕr yazım şav çeçekte elĕ,

Söygen yarım, kil sin, soñlama!

Ķuşımta:

Yafraķ übe ězler…
Cittě közler…
Meẖebbet ul közde sınala.
Közlerde de yazlar ķabatlana —
Söygen yarım, soñlama, soñlama!

Aķ ķarlarnıñ tösě çeçlerěmde —
Ķış citkeněn minnen sorama.
Çal ķışlarnıñ aķlıġında sěr bar —
Söygen yarım, kil sin, soñlama!

Ķuşımta

TÜRKİYE TÜRKÇESİ METİN

ŞİİRİMDE BUGÜN ÇALIYORUM ÇAN!

“NEREYE ACELE EDİYORSUN, DÜNYAYI KOVALAYARAK?”

Nereye acele ediyorsun, dünyayı kovalayarak?!.
Durup bir, başını kaldır lütfen:
Bak, işte, evin tepesinde
Nasıl da ötüyor bembeyaz güvercin!..

HALKIM!

Ne güzel, hoş benim halkım!
Sahnelere gelip çıkar parlayarak!
Hey, onların kızları!.. Güzellerden güzel!
Ah, delikanlılar! Mutluluk, Tatar olmak!

Ne güzel, hoş benim halkım!
Bakışı gönlüme yakın!
Yetenekte zengin her bir kızı, oğlu,
Türkülerinde bülbüller ezgisi!

Ne güzel, hoş benim halkım!
Örf, *â*det ve gelenekleri altın!
Bayramları ne kadar ulu onun,
Sabantuy dolanıyor yeryüzünü!

Ne güzel, hoş benim halkım!
Kızlar güneş, delikanlıları ateş!
Devlet kuran hatıra var kanında,
İsmi büyük, izli yeryüzünde!

Ne güzel, hoş benim halkım!
Yaşar ebedi yeryüzünde parlayarak!

MEMLEKETTE

Güneş batıyor usulca, ufuklarda
Gün perdesi geliyor kapanıp.
Su kıyısında büyüyen yaşlı söğütlerden
Gölgeler geliyor akarak.
Ot üzerinden gölgeler akıyor,
Dalgaları kara ve küçük,
Kara yorgan seriyor gölgeler,
Gelip yakınlaşarak köyün üzerine.
Pencereler üzerinden kara dalga
Evin içine giriyor süzülerek.
Karanlık basıyor bütün evleri,
Otlara düşüyor inci çiy.
Köy artık susmuş… Az az ve ayrı ayrı
Köpekler kovalıyor usulca havlayarak.
Kulüp yanındaki yanan ateşte
Uçup gidiyor bembeyaz kelebek.
Kapı gıcırtısı işitiliyor,
Köy başındaki sokaktan.
Birileri konuşuyor arayarak çiftlik hayvanlarını,
Sürüdendir dönmüyor o kalmış.
Karanlık açıyor yıldızları,
Ay'ı koyuyor asıp bir kenara,
Büyük sessizliği bozup, ürküterek,
Şaşa şaşa ötüyor çekirge!
Birdenbire o da sessizleşiveriyor,
Sessizlik derinleşiyor daha da…
Bu sessizlikte doğan ezgiyi
Huzurdur
Dinlemesi memlekette!...

KIRLAY'A GERİ DÖNÜŞ

“Yetiştirmeye çocuk veriyorum!” diyerek,
Bağırmaya yürek dayanır mı?
Yazgı kendisi gelip işittirdi
Segdi’nin yüreğine bu kederi.

Tesadüf eseri yazgı gönül ipini
Uzatmış mı yoksa Kazan taşrasına?
“Oğlum” deyip, onu Segdi Amca
Alıp geri döndürdü cılız atında.

“Oğlum” deyip, saf çeşmeler konuştu.
“Oğlum” deyip, yaşlılar sevdiler…
…Kırlay’ından gidince, o onları
Sihirli hikaye yaparak kendisi anlatır!

İlham veren bu yer hatırlıyordur
Sevinçli sesini üvey çocuğun.
“Yemeğin soğuyor, oğlum, dön, haydi!” diyerek,
Telaşlanmasını Segdi Ağabeyin.

Yaşlanmıştır gözü gittiği zamanda:
“Unutma” deyip, Zöhre Ablanın…
Düşüne de girip çıkmamıştır
Döneceği büyük Tukay’ın!

Dar olmayan gönül, azap çekerek,
Yersizlikten inleyip dursa da,
Koruyarak kalmış halkım Tukay’larını
Evlatlık edinerek olsa da!

Yetimliği onun, yazgıdandır,
Lakin büyüklüğü, halktan!
Tukay bizzat, halkını öksüzlükten

Çekip çıkardığı için kalmıştır!

…Tukay'ın girdiği ormanlara giriyorum,
Yürüyorum Tukay'ın yürüdüğü kırlarda…
Üvey evlat değil, sevilen oğlu olup
Ebedi kaldı Tukay Kırlay'da!

HAYAT ARABASI

Onu görüp, tutup bakmak olmaz,
Ağırlığını sadece duyarsın.
Onu bırakıp terk etmek de olmaz,
Sırlı araba, hayat arabası!

Kimileri, nice ömür yaşayıp
Neden bir araba çekip çaba sarf etsin?!
Ben arabanın çok türlüsünü çektim,
En ağırı, hayat arabası!

Baba erken gitti, anne kaldı,
Elini tutup beş genç çocuğun.
Büyük oğlan… Ben, araba okuna[1] girdim:
"Yardım olsun, anne yorulmasın!.."

Yağlanmamış dingil, araba ağır,
Tepeye çıkmak bize nerede o?!
Anne, anne… Sen tebessüm edip katlandın,
Kolay olmadı o gidilecek yol…

Büyük yola, anneciğim, çıkardın da,
Beş çocuğunu uğurladın el sallayarak.
Beşimize hayat beş arabayı

[1] **at arabasında, atı koşmak için atın her iki yanındaki sırık**

Pek tez buldu büyük yol boyunca!

Eş dostları oturttum ben misafir odasına
Türkü aldım… Arabam dolmadı.
Mutlulukları başarıları ben doldurdum,
Kaygıyı da alamadı…

Benim yolum da çukurlu tümsekli oldu,
Görmeyip geçti düz yolları…
Tepeye, belki, çıkmış olurdum,
Arkadan iten kimse olmadı.

Yıllar birikip, ağırlaştı arabam,
Bilmiyorum artık, ne kadar daha çekerim?..
…Eğer bir gün ben arabasız kalırsam,
Güya çocukluğa dönerim!...

ARDIÇ AĞACI

Ağaç isimleri taşıyan bölge
Var mı ki o, bilemedim…
"Arça", Türk kelimesi: "ardıç" imiş!
Nice yaşayıp bunu anladım.

O iğne yapraklı çalı olarak büyür,
Çok var olmuştur şimdi az kalmış.
Kırım, Kafkas taraflarından gelip,
O Arça'ya isim vermiş!

Sıcak iklimin ardıç ağacı bizde nereden,
Yoksa sıcak rüzgarlar esiyor mu?..
Halk bizde sıcak tabiatlı,
Yoksa artık bu yüzden büyüyor mu?

Dağ başları, temiz hava gerek,
Büyür mü acaba ardıç ağacı bahçede?..
Ruhi temizlik de gerektir,
Ondan dolayı da o büyür Arça'da!

Ardıç ağaçlarını görmeden gitmeyiniz siz,
Olduğunuz zaman Arça tarafında.
Onların en değerlisi ise
Yetişir hepsi benim köyümde!

Sekiz dokuz metredir tahmini o,
Büyük değil görünüş olarak.
Kitap yazar: "*Böyle büyümek için,*
Yedi yüz yıl gerek ardıç ağacına!.."

Büyük Arça'ya isim koyan ağaç,
Belki de budur düşünüp baksan.
Bu ardıç ağacını sağ salim koruyalım, diyerek,
Şiirimde bugün çalıyorum çan!

Ardıç ağacı esen, demek ki Arça esen!
"Koruyalım birlikte" diyerek çalıyorum çan!

KİM KURTARIR?..

Doğrusunu arayıp nice kuşak,
Kaçıncı kez devlet değişti?..
Yere yatıp köy acı çekerek feryat etti,
Meydanlarda şehir tartıştı:
"Yanlıştı" diyerek tekrar yanlış yaptı…

"İnsanlardan İnsan Yapıyorum" deyip,
Din çabaladı, kanun tartıştı.
Savaş açıp, gökleri yankılattı

İnsanlığın vahşi sesi.

Düşüncelerimden isteyerek kurtulmak için,
Çıkıp gittim aylı kırlara.
Ne kadar yaşayıp, vahşi kalmış zaman?!
Cevap arıyor gönül bunlara…

Yeryüzünü şımartıyor hüzünlü ay ışıkları,
Keşfi bekliyor sihirli ezginin sırrı.
Yalnız ayın hüzünlü bakışına
Baka baka uluyor yaşlı kurt.

Yok, ulumuyor; onun ruhu ağlıyor,
Ayın hüznünden yeni hüzün doğuyor.
Hüzne dalıyor dünya şafağı bekleyip…
Vahşilikler hatta unutuluyor!

…Anladım ben: hüzünden hüzün doğduğunu,
İnsanlığa buldum doğru yolu.
Vahşilikten bizi hüzün kurtarır,
Bütün ümit sende; ay ışığı!

KAZAN TAŞRASI

"Ben… Kazan taşrası Tatarlarını bu güne kadar milletini
kaybetmemiş ve gelecekte de kaybetmeyecek köklü halk
olarak düşünüyorum. Milli edebiyatımızın sadece onların dilinde,
sadece onların ruhunda olmasını dilerim."
(Abdullah Tukay'ın Kazan'dan
1910 yılının 9 Kasım'ında
Seyit Sünçeley'e yazdığı mektuptan kesit)

"Kazan taşrası" denen sözü tamamen
Söylemek yeter Tatar halkına:
El uzatırlar tanıyıp, söylersen eğer,

Bütün Tatar Kazan taşrasından!

Kazan taşrası, sende genci yaşlısı
Şiir sever, türkü yakar, garmun üstadı.
Sayıp bitirilecek gibi değil
Kendisinden birçoğu yazar.

Tukay, Kamal, Gomer, Sibgat, Garif,
Möhemmet, Mercani… Çok onlar.
Her birisine heykel koyulabilir,
Hepsi de Kazan taşrası, Arçalılar!

Kazan taşrası! Mevcut değil mi ne sırlar
Senin güzel, nurlu yerinde?
Yoksa sende mi ekip yetiştiriyorlar
Şairleri, ezgiyi, türküyü de?

Derler şöyle: “Niye sizde sadece?
Bizde de var size benzerlik”!
Poetik amacım da, yüreklerde
Uyandırmayı istemek gurur!

Gurur o, derinde yatan büyük güç,
Değil benlik, değil övünç…
Ben tehlikeli sayıyorum: Halkını sevmeyenin
Doğruluğu yeryüzünde savunmasını!

Güzel tabiatlı çok yerler var,
Niye yok o zaman ondan ustalar?..
Güzel yerde yaşam az, anlıyorsun,
Gururdan mı yoksa kanatlar?!

Kazan ardı gururlanarak yaşıyor,
Anıp şanlı oğullarını.

Çok inanıyorum: bu halktan daima
Yeni Tukay'ların doğacağına!...

1990

İDİL AKAR…

"İdil, büyük Rus Irmağıdır!" diyenlere…

Halkları, kaderleri bağlayarak,
Yüzyılları birleştirerek İdil akar…
Yaşama gücü verip yüreklere,
Bizden sonra da yaşayarak İdil kalır!

Birçok dilde türkü söyler çocukların,
Seni överek büyük İdil-ana!
Bu türküleri dinleyerek sakince
Her bir yürek üzerinden İdil akar…

Hangi halkın kanı sende akar?!
Hak iddia edip kimler sorar orada?
İddia, duman!
Cevap:
"O, bir bütün!
Analara ana, İdil-ana!!!"

KENDİM ÖDÜYORUM…

Ateşler tutuşur, düşünceler gibi,
Taksi bekleyip duruyorum…
Gidecek yerim yok da gibi,
Bir maksatsız yola çıkıyorum.

Taksici, taksici! Neden konuşmuyorsun?
Yol ücretini bilmek istiyorum…
Her adıma bu hayatta

Ben tabii ki kendim, kendim ödüyorum.

Ücretlerin arttığı zamanı,
Sen söylemezsen nereden bileyim?!
Mutluluğuma ve üzüntüme
Ben her zaman kendim ödüyorum…

Yanlışıma, başarıma,
Şansıma kendim ödüyorum.
Her insana bu hayatta
Ödenmemiş şans diliyorum!

Taksici, taksici! Yok, cevap verme,
Sözler bana gerekli değil!
Arabanı hızlandır, hadi,
Kendi kendimden kaçıyorum bugün…

YAĞMURLU ANI

Pencereme çarpa çarpa,
Güneşli yağmur yağıyor…
Kızların gönlü gibi,
Temizlenir gider hava!

Yağmur sularını sıçratarak,
Kızlar koşuşuyorlar.
Yüzleri mutlu, gözleri mutlu,
Cıvıldaşarak gülüşüyorlar!

Hızlı da sonra yarışıyorlar
Yere basmıyor ayaklar.
Kızların bu omuzlarında
Gençliğin koyduğu kanat var!

“Ayak basma, su altta!..”
Halka yapıyor damlalar.
Yel, toplayarak yağmur iplerini,
Yapabiliyor “kamçılar”.

Koşuyor kızlar, ah, o dizler!..
Açılmışlar düğmeler,
Yaka açık, utangaçlık…
Dert olsa da, edep var!

Saflık ile gençlik birlikte,
Oynayıp gülerek, anla, işte!
Yağmur damlalarıyla
Kızlar vals yapıyor…

Günlüğe yazdım bugün
Şöyle güzel anı…
Yağmur yıkadı tabiatı,
Gönlüm kaldı temizlenip!...

HAYAT GÜZELLİĞİ

Zamane Tüccarına

Nereye acele ediyorsun dünyayı kovalayıp?!..
Durup bir, başını kaldır lütfen:
Bak, işte, evin tepesinde
Nasıl da ötüyor bembeyaz güvercin!

Dünyayı kovalayıp, dünyayı görmeden kalma,
Koşup geçme ömür mesafesini!
Vakit bulup, çık sen tabiata…
Herkes çeker hayat arabasını!

Hayran olmayı bil, izle tabiatı!

O muhtaçtır bizim görmemize.
Tarafsız ve dikkatsiz olmak
Götürür onu ölüme…

Vakit bul sen yine ezgili türküye,
Şiir okumaya da vakit bul.
İşi onu at da yapıyor, dostum,
Sen ki insansın, oku bir kitap!

Hayatın tadı güzel tabiattadır,
Tabiatsız kalalım demeyelim biz.
"Ruhsal açlık…" deyip, kederleniyor zaman;
Vaktinden önce ölmeyelim biz!

Dünyayı kovalayıp onu kim tutabilmiş?!
Bu hayata doğru katıl sen!
…Bak, işte, evin tepesinde
Nasıl da ötüyor bembeyaz güvercin!

ARSIZLARA…

"Tarihîn pirinç eleğinde elenip,
yazdığın sadece bir cümlen sağ salim kalsa da,
sen, şanslı sanatçısın!"

Sibgat Hekim

Sıra beklemeden geçen arsızlara
Bakarsın da hayran kalırsın.
Baş üstünden gider onlar şimdi,
Vah vah, ahlaksızlaştı insanoğlu!

Arsızlıktan bezmiş artık dünya,
Yazası da gelmiyor bu konuda…
Ruhsal çöplük olarak o toprağa kök salıp,
Çiçekleniyor daha çok sanatta.

Şöhret ardından kovalar sessizler:
“Ben, türkücüyüm!” deyip, sıçrayarak çıkarlar.
İsimleri: Saygıdeğer, halk…
Dinleyebilirsen dinle… Çok onlar!

Kitap yazarak yarışırlar çoğu kişiler:
“Seninki ne kadar? Benim yüzmüş…”
Bu hayatta bazen bir kitap da
Derdmend olmak için tabii ki yetmiş!

İşte, birisi böbürlenerek söylüyor:
“Halk yazarı ağabeyiniz!...”
Halk onun yazdığı bir cümlesini
Bilir mi acaba sorup bakınız?!

Kim iktidara yakın, dostları çok,
Dostlarınınsa olur akrabası.
Ne engel olur o dost ve akrabalara
Halk isimleri “soyguncu”!...
(Vardır yine başka yolları…)

Sanata elbette tarih değer koyar,
Pek hızlı geçer ömür yılları.
Ben onları acıyarak düşünüverdim:
“Kime gerek isim köleleri?!”

BİRLİKTELİKTE — GÜÇ!

Dinlendiği zaman denizde,
Vardı bir dik uçurum.
Meşe ağacı büyüyen bu uçuruma
Rüzgar yükseltti dalgalar.

Rüzgar, çevirip dalgaları
Mavi göklere attı
Ve sonra… Uçuruma fırlattı!
Uçurum dayandı, acı çekerek feryat etti…

Kökleriyle meşe ağacı
Uçurumu tuttu sarılarak;
Rüzgar ve dalga dik uçuruma
Neden yaşar kin tutarak?..

Uçuruma sıçradı dalgalar,
Tehdit edip ölümle meşe ağacına.
Uçurumla birlikte yaratılmış o
Kökleri derinde!...

Uçurum koruyor kutsal yerimi,
Uçurumu ise güçlü meşe ağaçları.
Bu hayatta kazanır hepsi:
“Birlikte — güç!” diyenlerin…

… O manzara akıldan çıkmaz,
Düşünülecek sebep var:
Halkı koruyor ana dili,
Ana dili, o dik uçurum!
Halkına yardım edecek
Meşe ağacı olup büyüyebil!

BİR KİTABA ELEŞTİRİ

Gölge var, kendisi yok,
Sesi var, sözü yok…

KENDİSİNİ YÜCELTENE

Deniz, gölden daha derin,
Duman, dağdan daha alçak,
Çiçek değil, dulavrat otu…

Ne kadar sen sıçrasan da,
Boyun kalır alçak!..

AKIL DEVRİ

Kama alanında atom elektrik
santrali inşası başlayınca…

Taş devri değil, akıl devri,
Düşünmeli, insanlar!
Sevinçleri çoğaltmayacağını bilerek,
Yeryüzünde hep atom yapıyorlar…

Atom işi… Çok küçük çekirdeği,
Fakat yeryüzünü yutacak gücü var!
Güç olduğunda, akıl gerekli değil…
Amaç bu mu yoksa, insanlar?

Atom toplamak, değildir altın toplamak,
Hep: "Gerek!" deyip, ısrar ediyorlar.
Atom ile birlikte yan yana
Huzurlu olur mu ki uykular?!

Eğer size birisi, yurda girip,
Ocak yaksa döşeme tahtada,
Ya, hanginiz dayanıp durur buna?!
Pek çabuk alır çekerek yakadan…

Olağanüstü uysal halkım uyuyor hep birlikte,
Fark etmemiş gibi yakılan ocağı…
Yurtsuz kalınca, belki, sağ kalırsa,

Uyanır mı acaba o zaman?

“Atom ile akıl yan yana”,
Diyemiyor hatta “güçlüler”.
Taş devri değil, akıl devri…
Düşünmeli, insanlar!
Uyanmalı, insanlar!

1988

SICAK, BUNALTICI SICAK

Sıcak, bunaltıcı sıcak… Şimdi bir ay olur
Güneş yeryüzünde eder bayram!
Kırışıklıklar basmış tarlaları
Yaz ayında toprağım yaşlanır.

Ne çok görmüş yaşlı söğüt ağacı ağlar hatta,
Göz yaşlarıdır sarı yapraklar.
Bütün tabiat yere yatarak soruyor:
“Kim kurtarır bizi, kim korur?!”

Birden bire cihan sessizleşip kaldı,
Serin hava gitti dokunup;
Göğün temiz mavi ufkuna
Kara bulut geliyor sürülerek!

Fırtına koptu, ırmak yatağından çıktı,
Gök birleşti kara toprak ile,
Kamçı gibi şimşek defalarca çarpıyor,
Yere yatmış korkarak, her ot.

Söğüt ağacı silkelendi rüzgarın kucağında,
Bütün gücüyle yere tutundu.
Rüzgarın kırdığı zayıf ağaç dalları

Köpürüp taşarak akan ırmağa uçtu.

Bu kargaşada kimler sağ kalır?..
Yaşlı söğüt ağacı yan yattı,
Yanıyor gövdesi…

Dindi yağmur uzanarak otlara,
Onlara ise
Kaldı büyümek de artık büyümek!

Yanan söğüt ağacını görüp, dostu ırmak
Söğüt dalını kıyıya çıkardı.
Külleriyle gömdü okşayarak,
Her gün de gelip onu suladı.

Günler geçti, söğüt dalı büyüdü,
Irmak kıyısını süsleyip en önce.
Ben haykırdım şahit mavi göğe:
"Yaşlı söğüt sağ, yaşamak ebedi!".

TOPRAK VE SU

Yollarımda yollar çok, hesapsız!
Hangisini seçsen de oluyordur…
Memleketimin çayırına götüren
Yol, özleyip, kabul etmiyordur!

O çayıra götüren çimenli yol
Ayak tabanlarını gıdıklıyor.
Yeni doğmuş bir çocuk oluyor gönül,
Özüne dönse, paslanmıyor!

Tan çiyine güller başını eğmiş,
Başımı eğdim ben de güllere.

Tan çiylerini güneş alır hemen,
Kelebekler arar gölge.

Böyle rahat, çayırımda yatıp,
Gözetlemek için hayatın karışmasını
Ve dinlemek için, bütün tabiat ile,
Temiz havanın sepsessiz çınlamasını.

Güneşin ışığı, çekirgelerin türküsü
Bal arıları ne kadar sevimli!
… Bu çiçekli ada, büyük çayırım,
Temel taşıdır memleketimin!

SALLANIR SÖĞÜTLER, SALLANIR…

Sallanır rüzgarlar estiğinde,
Eğik uçurumda salkım söğüt.
Sallanarak ağacın kolları,
Suya yatıp dinlenir.

Salkım söğüte nöbetçi bülbül
Neden acaba aşıkmış?
Söğüt ağacına konup sallanmayı
Acaba seviyor mu ki?

Sallanır söğütler, sallanır,
Saçlarını rüzgarlar tarar.
Salkım söğütler, tan attığında,
Bülbül olup ötüyor!

Sallanır söğütler, sallanır,
Yavaş esen rüzgara da.
Bizdeki gibi nefis söğüt ağaçları
Yoktur başka bir yerde de!

Sallanır söğütler, sallanır,
Sulara değe değe.
Onlar güya ellerini sallıyor:
“Gitmeyin!” diye diye.

Sallandım ben de söğüt ağaçlarında,
Güzel çocukluk çağımda.
Gönül beşiğidir onlar;
Memleket kucağında!

YAZ ORTASI

“Yaz: yeşil kuş.
Uçtu gitti!
Ravil Feyzullin.

Bizim memlekette tabiatta
Güzel zamandır, yaz ortası.
Çilek olgunlaşan yamaçlarını
Nasıl olur da unutursun?

Yaz ortası; tabiatın
Dolup taştığı dönemi.
Ey o, çiçeklerin alkışı!
Ey o, kuşların şarkısı!

Yaz ortası, yaz ortası…
Hisleri yenilersin.
Geri döndükçe köyüme
Gelip durur dönesi!

Köyde iş kaynadığı zaman…
Köy yaz görür mü ki?
Daha ne zaman ekilmiş idi,

Otun üstüne de yükselmiş!..

Çayırlarda ben yürüdüm,
Çiçeklere gömüldüm.
Kayın süpürgesi bağlayarak
Onu tavan arasına astım.

Olağanüstü sıcak yazınki akşamlar,
Soğuk "soğuttu izini"
Baksan kızların gözüne;
Görürsün yazın yüzünü!

Güneşin genç, güçlü çağı;
Olgunlaşmış çilek gibi!
Su kenarında, çoluk çocuk,
Rahat bir şey yok sudan!

Geceler kısa, günler uzun;
Yazın yüksek noktasında.
Ömür de uzuyor gibi
Güzel yaz ortasında!...

ÇOCUKLUĞA DÖNEYİM HADİ

Çocukluğa doğru bir gezip geleyim hadi,
Mavi gökten bulut bakarak yatıyım hadi,
Yalın ayak yolun tozunu basıp ezeyim hadi,
Çocukluğa, çocukluğa döneyim hadi!

Çocukluğa doğru bir gezip geleyim hadi,
Sabah kalkıp mektebime gideyim hadi,
Gece oturup yeni şiir ezberliyim hadi,
Çocukluğa, çocukluğa döneyim hadi!

Ufak taşları suyun üstüne atıyım hadi,
Tatlı hayal denizine batıyım hadi…

ĠARİF ÇAYIRI

Biz büyürken çok yaramaz, çok hareketliydik,
Fakat çekmedik kızların saç örgüsünü.
Çocukları hep kendisine çekti,
Mıknatıs gibi, Ġarif çayırı!

Ġarif ağabey, sen kendin çoktandır yoksun,
Fakat çayırın ise sağ salim bugün de.
Köyümün o, otlu yeri,
Köyümün o, güzelliği de!

Biz, çocuklar, senin çayırında
Geziyorduk yiyerek çörekotları**,**
Kuzukulakları, sinir otu ve çilekler….
Kovardın bizi: "Taş…kafa…lar!.."

Yoksa acaba, sinir otu bitmiş mi ki?!
O köyde, her bir adımda…
…Çayırında bir gün ansızın
Gelip çıktın benim önüme!

Ben irkilip gittim, seni görünce,
Donup kaldım sözsüz bir hâlde.
Ve koştum çiğneyip çayırını,
Kovup seyret beni sen, hadi?!

Çiğnenmiştir çayırın o zamanda,
Biz çok çocuktuk, fark etmedik…
Azarlasan da bizi, beddua da etsen,
Çayırından hiç de bezmedik!

…Ġarif ağabey, birçok yıllar geçince,
Özür dilerim, ben: “Taş kafalın”.
Geldim yine özleyip çayırını,
Duruyorum işte eğip temiz başımı…

TARLA SERÇESİ

Bülbül söğütlük sever,
Sığırcıksa bina köşesini.
Guguk kuşu ormanı sever,
Tarla serçesiyse kırların göğünü.
Bu tarla serçesi hakkında idi
Şimdi söyleyeceğim sözüm.

Hayran olup doymuyorum ona,
Kırlardan dönüp girmiyorum;
Tarla serçesi gibi kıra aşık
Ben başka kuşu bilmiyorum!

Olağanüstü kuş! Kır içinde
Kendi başına, korkup durmuyor.
Çalılıklara pusup değil,
O gökyüzüne yükselerek ötüyor!

Çırparak kanat, durup durup,
Öte öte göğü sarıyor.
Bakıp duruyorum gözümü de almıyorum:
Yavaşça yok oluyor gökyüzünde, hiç kalmıyor!

Yok oluyor büyük noktada…
Ötüyor gibi mavi gökyüzü.
Cesur tarla serçesi
Memleketini

Ezgisi ile koruyor gibi!

…“Yemek olursa, şarkı da olur!”
Deyip de bakarsınız değil mi?!.
Ezgisiz kırlar yemek vermez,
Kalmayalım tarla serçesiz!

SÖĞÜT KÖPRÜ

Söğüt köprü dereye yakışır,
Bülbüller konup su içer.
Çamaşırlarını yıkamaya köprüye
Gelinler, genç kızlar her zaman gelir.

Söğüt köprü dereye yakışır,
Bak, işte, serçeler öpüşüyor.
Akşamları, dolunay yükselince,
Delikanlılar ve kızlar görüşür.

İki sevgili çok yakın derede,
Yoksa, gerek o hangi işe?
Köprünün sırları derinde…
Söğüt köprü yakışır dereye!

ÇAYIRDA

Yeşil çayır… Dede tırpan biliyor,
Tırpan şakıyor onun elinde.
Ot kokusu, sıcak çilek kokusu:
Gıdıklıyorlar girip buruna!

Ot değişir saman olarak yere,
Kışın olur evde bembeyaz süt…
Çocukluğun akılda kalsın desen,

Çayırlara çıkıp sürü bekle!

Besleyen de çayır, mutlu eden de:
Kelebekler gözü okşar.
Ben hayran olup güzel çiçeklere
Az mı karşıladım sabahı?!

Çayırlarda kızlar dileyerek gider,
Çayırsız o köy ruhsuz.
Çayır çiçeklerini hediye etsen,
Kızlar kalırdı şüphesiz dilsiz…

Ben o güzel kızı ilk kez
Rastladım tabii ki bu çayırda.
Ve rica ettim ondan: "Her sabahı
Beklerim, deyip, yeninden gel burada!..

… Tertemiz başımı eğerek bakıp duruyorum,
Tırpan oynuyor dedenin elinde.
Şimdi işte kaçıncı kez döndüm?!
Bu kızı bekler gibi çayırda…

İNSAN YAVRUSU

Yere koyup başını, ağlıyor rüzgarda
İpince söğüt, sanki yavrucuk.
Beşikteyse, sessizce uyuyor o anda,
Rüzgarı bilmiyor, insan yavrusu.

Çocukluk çağında insan yavrusuna
Uygun değil bu esen biraz rüzgar da!
Ama ince söğüt, daima kuvvetlenir gelişip,
Ağlaya ağlaya büyür bu yerde.

Yıllar geçer,
Yaşlı söğüt kırılır bir gün,
İnsan kalır yerde mücadele edip.
Rüzgarı da o ekler kendi işine,
Yaşar onunla birleşip!..

Beşiğinde şu an çocuk ağlıyor,
Rüzgar uğulduyor, diliyor girmeyi…
Sanki, gelmiş artık bugün
O yerin sahibini görmeye!

GİZLİ KAYIN

Ak kayın, gözlerin var mı acaba?
Kuş kirazı gibi kapkara gözlerin…
Görmüş gibi uzaktan, çağırıp,
Sen bana ellerini salladın!

Ak kayın, gözlerin var mı acaba?
Güneşe uzanmış tomurcukların.
Neden peki yüzlerin gözyaşı dolmuş,
Var mı acaba gizlenmiş sırların?

Ak kayın, gözlerin var mı acaba?
Eğilip saçlarımı taradın.
Giderken göndermiyor, durdurup
Gözüme dosdoğru baktın.

… Ak kayın sözlerin var mı acaba?...

BAHAR GELDİ

Bahar geldi, bahar! Güneş gülüyor,
Sokak böyle neşeli.

Buz sınırını alıp atarak,
Irmak taşıp döküldü!

Sevinirim, çocuk gibi,
Sığırcık kuşlarını gördüğümde,
Sevinirim her bir çiçeğe,
Sevinirim her ota.

Bahar geldi, bahar! Bahar havası
Girsin, hadi, pencere aç!
Çiçek tutarak elini uzatmış
Pencereden elma ağacı.

Yaşayası gelir, yaşayası!
Yaşarım, duygulanırım.
Baharlar gelince, iki kat fazla
Duyarım hayatın tadını!..

AĞUSTOS

Ağustos ayı: yaz sonu,
Sonbaharınsa başı.
Sönmeye başlıyor, sönmeye
Altın taç: yaz güneşi.

Böyle vakit: yaz mahsülünü
Ambarlara yığdığı zaman
Görünür şimdi, baksan,
Yazın yüzünde kırışıklık.

Tarla ve kırda saban izleri,
Ötmez bülbül de…
Sadece böyle de endişelenmeyiz biz,
Yaz olgunlaşır ağustosta!

Çilek, meyve, ağustos balı…
Ayların o en zengini!
Her evde gençlerin düğünü
Ağustos: kavuşma ayı!

Çiçekler az. Ev karşısında
Güneş dolu üvez ağacı var.
Havai fişek gibi yine
Her dalda salkımlar!

Bembeyaz sisleri öpüp,
Mantar saklanır kendisinden.
Yıldız yağmuru çiseler
Göğün mavi gözünden.

Yıldızlı kilim içinde
Değerli taş gibi dolunay!
Ağustos, ayların en güzeli!
Ağustos, o: benim doğduğum ay…

GÜZE AİT BAHÇEDE

Sorup durmadan güz girmiş bahçeye:
Yetişmiş nereden yol bulmaya?
Bahçenin kapısını sıcak rüzgarlar
Unutmuşlar, muhtemelen, kapatmayı.

Sarı gömlek güzde, sarı boya…
(Yeşil rengi yoksa sevmiyor mu?)
Kuşkulanarak kalan ağaçlarda
Vardır gibi hüzünlü derin düşünce.

Tuhaf sessizlik. At kişneyiverir,

Yeşil otunu, muhtemelen, bulamamış.
“Teşekkürler!” diye, söylemezdim güze;
Yeşilliği çekip alıp çiğnemiş.

Güz sessizce sarı yaprak koyar,
Serin rüzgarı biraz gecikmiş.
“Altın!” diye, söylemezdim güzü;
Fakat var mı ki bana soran?!

Güzün işi, yazı soymak,
Bahçe kalmış çıplak, ey, baksana!
İğne yaprakları güzü korkutmuş mu? —
Üstünü çıkarmadan kalmış sadece çam ağacı…

“İNCİNDİ GÖNÜL, İNCİNDİ…”

İncindi gönül, incindi,
İşkence ettiler kamçısız.
Söz ile de, göz ile de
Döktüler yaraya tuz!

İncindi gönül, incindi;
İncindi yalan yanlış.
Beyaza kara, diyenler
Gönle vurdu her zaman.

İncindi gönül, incindi;
Çiğnendiğinde namusum:
Yalan antlar içe içe,
Aldattığında gerçek dostum.

İncindi gönül, incindi;
Dayanmak gerek; bilirim…
…Yaşaması zor dünyada

Şair gönlü ile!..

“BEKLEMEDİĞİNDE, GENCECİK HÂLDE ÖLDÜ…”

Beklemediğinde, gencecik hâlde öldü…
Arabasıyla o çarpıldı.
(Geç kalmış olsan bir dakika,
Bırakmazdın bizi sen bu ateşe!)

Nice asır büyüyen yalnız çam ağacı,
Aniden esen yelden oldu harap…
(Nereden böyle zahmet yeli değdi,
Yaşıyordu daha, yaşıyordu…)
……
…Her hayatın olur “kendi külü”,
Her ölümün olur “kendi yeli”!

YILAN ZEHRİ

Kuş gibi küheylan atta han avlandı,
At tökezledi artık dörtnala koşmaktan.
Yere düştü han, kara bir şeride…
Ve can verdi yılan sokmasından!

Kara ölüm yıktı sultanı,
Şifa aradılar her taraftan.
Yılan zehrinden ilaç yapıp,
İçince hemen kalktı ayağa!..

…Bir maddede iki türlü sıfat:
Yaşam ya da ölüm bulursun…
Söz de şöyle, yılan zehri gibi:
Ya, zehirler gönül havasını,
Ya, düzeltir yürek yarasını!

“ÇOK KOŞAR, BURADA KOŞAR İNSAN…”

Çok koşar, burada koşar insan,
Gece-gündüz çalışsa da bitmez işi.
Dünyayı kovalar, kolay yaşlılık bekler,
“Bir gün zenginleşirim” deyip ümit eder.
Şans, mutluluk bekler her bir sabah,
Bekleye bekleye böyle ömür geçer…
Beklemediğinde yaşlılık geliverir:
Bedeni erir; ruhu, takati biter…
Gelir bir gün, “hastalık biter” deyip,
“Yürürüm” deyip, gençler gibi dans ederek
Gelecekten her zaman güneş bekler.
…Ümit ede ede insan gider!...

“SAKİN GÜNEŞ ANİDEN KIZGINLAŞTI…”

Sakin güneş aniden kızgınlaştı**,**
Yere güçlü, sıcak nurlar yağdı.
“Kavurur o böyle” dedi dede,
“Yağmur öncesi”.
Sanki, güneş,
Kara bulut gelip kaplayıncaya kadar,
Son kez,
Dünyaya bakıp kaldı.

Olur şöyle:
Ölüm bekleyip inleyen hasta
Sakinleşip kalır, yüzü kızarır…
Fakat birazdan onu aniden
Ölüm alır!
Sanki, insan,
Yaşamla ebediyen vedalaşıncaya kadar,

Son kez
Dünyaya bakıp kalır…

TEN VE CAN

Ten lezzeti, deniz suyu,
Güneşi ve meyvesi...
Dinlenmek için sıcak tarafa
Ondandır ki heyecanlanır insan!

Tene huzur, ancak her şeye rağmen
Yeli gönül harekete geçirir…
Tamamıyla sadece Memlekette
Benim canım dinlenir!

İKİYÜZLÜYE

Dolunaya güneş der idim,
Eğer ki güneşi görmesem…
Sana, belki, insan der idim,
İnsanının gerçek yüzünü bilmesem!

“ “KARA RENKTE AKLIK OLMAZ” DEME…”

“Kara renkte aklık olmaz” deme;
Saban izine damlar kara ter.
Kara renkte sadece kara görme;
Bembeyaz ekmek verir kara toprak!

“GÜNÜN GEÇTİĞİNE SEVİNME SEN…”

Günün geçtiğine sevinme sen;
Ömür geçer… ve ölüm!
Günleri kovma,

Sevin şimdi:
"Yaşıyorum hâlâ" diyerek bugün!

"FİL ARDINDAN BİR KÖPEK KOŞAR…"

Fil ardından bir köpek koşar,
Havlar kudurarak, ama o gider…
File, ona herkes havlar,
Kendi sahibine havlayıp gör!..

KIŞIN UZUN AKŞAMINDA

Kışın uzun akşamında, aile ile,
Çay içmelerin kendisi neye değer?!
Çaylar içe içe, bol sohbet edip,
Dünyalar da kimi zaman unutulur.

Kışın uzun akşamında sıcak evde
Dostlarla oturmak neye değer?!
Aydınlatır evin her köşesini,
Fakat sokakta… boran güçlenerek devam eder!

Kışın uzun akşamında, yalnız kalıp,
Mektuplar yazmanın kendisi neye değer?!
Bembeyaz kara boran bir şey çizer;
Cevap yazmaya mı gayret eder?..

Kışın uzun gecesinde, aya bakıp,
Hayale dalmak neye değer?!
…Soğuk mavi gökten bana doğru,
Sıcaklık arayıp, yıldız kayar!...

TÜRKÜ O, DUYGUNUN PARILTISI!

Duygulanır mı her insan,
Duygusuz insan, insan mı?..
Duygulanmalar, duygular çağırmak
Yoksa şair işi mi?

Duyguyu tutup bakan yok;
Sıcak olduğunu bilirim!
Duygusuz kişi, soğuk kişi,
Fakat ben sıcaklık olmadan ölürüm…

Duygular türlü renkte olur,
Fakat renkleri gören yok.
Bana kalsa, en renksiz duygu,
En çirkin duygu, yalnızlık!

Duygular da eskir, derler,
Çünkü mutlaka ömür akar.
Eskimez de, yaşlanmaz da;
Sevgi duygusu kalır!

Söze sığmaz duygu dalgası,
Söz o, duygunun yarısı.
Türküye sahip his alevi,
Türkü o, duygunun parıltısı!

ÇİSELİYOR YAĞMUR, ÇİSELİYOR

Çiseliyor yağmur, çiseliyor;
Eleğini nereden almış?
— Dumanı nereden, dumanı?
— Yer daha soğumamış…

Çiseliyor yağmur, çiseliyor;
Hiç de durmaz gibi!

— Baba, baba, o kadar su
Nasıl o göğe sığmış?

Çiseliyor yağmur, çiseliyor;
Durdurmaya yok çare!
— Pencereye bak baba!
Çamur götürerek, Güz gidiyor…

“TEKRARLANIR BAHARLAR, TEKRARLANIR”

Tekrarlanır baharlar, tekrarlanır
Damla olup mutluluk yaşı damlar,
Hisler taşar, gönül kanat çırpar!

Tekrarlanır yazlar, tekrarlanır,
Çayırlarda, işte, çıkıp bak,
Çiçek kokusu hoşuna gider!

Güzler, kışlar, hepsi de tekrarlanır…
“Tekrarlanmam, tekrarlanmam!” deyip,
Tekrarlanmaz canım ızdırap çeker…

GÜNEŞLİ YAĞMUR*

Sibgat Hekim’e

Bittiğinde ömrün, dudaklarını
Frenk çileği gelip kırmızılaştırdı.
Frenk çileği olup, memleketin
Dudaklarını öpüp uğurladı.

Düşünceye dalarak, eve dönüp geliyorum,
Sıcak yağmur yağıyor, güneşli…
Sessizce yağıyor, sine sine,
Eritmeyi dileyerek her taşı!

Yere sinip, yağmur, yavaşça
Tabiatı şımartıp uyandırdı;
Uyanırdı o fazıl çeşmelerini,
Aksöğüt ağacını… Bizi düşündürdü.

Ağaç köklerine sinip kaldı yağmur,
Ufuklara uzatıp gökkuşağını…
Her bir sözün, sıcak damla gibi,
Yüreklere sinip oturdu!

Düşünceye dalarak, eve dönüp geliyorum,
Arayıp sana layık seçeneği.
…Dudaklarını öpüp, yerini uğurladı,
Yağmur yağdı; sıcak, güneşli!

4 Eylül, 1986

*Sibgat Ağa Hekim'in hanımı Mürşide Abla: "Hastanede yattığında, ağzına Frenk çileği götürdü de, sessizce vefat etti Sibgat'ım" deyip üzüntüyle paylaşmıştı.

ĠARİF AHUNOV SOKAĞI

Her bir sokağın kendisi canlı tarih:
Baḳıy Ağa, Sibġat, İsenbet…
Bin hatıra söyler her bir pencere,
Hatırladığımızda biz, esenler!

Muzip sözün, açık aydınlık yüzün
Nura gömerdi dünyamı.
Soğuk kışta işte yeniden geçtim
Gülümsemenin kaldığı sokağı.

Sıcak bakışının ışıltısına

Çok şey sığdı, şahidim ben ona.
Saf ruhun kuş gibi kanat çırptı,
Sen öfkesizdin dünyaya.

Sokaklardan sokaklara geçerim…
Senin sokağın… İşte manzara!
Tok tok basarak Tulpar atı gelir;
Senin sevdiğin türküden kar ile…
Sokak, boran, gözler kamaşır!

Bu Tulpar atı mı yoksa Parnas atı mı?
Seni arayıp çıkmış sokağa.
"Yazılmayan onun türküsü kaldı!.."
At kayboldu girip borana.

Pencerelerde ışıklar, sözler gibi,
Evler, sanki, senin kitapların…
Bu evlerde büyüyen Arslanlar*
İsmini ebediyen tekrarlar!

…Hüzünlü Kazan'ımın sokakları;
Biner yıllık ömür yolları!
Onlar, uzun hatıra ipi gibi,
Bağlayıp durur milletin oğullarını!

* "Hazine" romanındaki ana kahramana gönderme.

TÜRKÜ SÖYLE, HEMŞEHRİ!

(Tukay'a Katılıp)

Tataristan'ın halk sanatçısı
Ferdinand Fethi'ye ithaf olunur.

İşittim ben gece, biri türkü söylüyor:
Hüzünlü ses, acı çekiyor!..

Dayanamıyor, onu aramaya gittim,
Bakıyım hele, deyip, kendisine.

Güzel, düzgün gövdeli bir yakışıklı delikanlı
Çıkıverdi sesin sahibi…
Hüzünlü türkücüleri dinlediğimde
Gelir benim başımı eğesim!

Halkımın ruhu henüz sığlaşmamış,
Verebilir şöyle yetenekler!
Bu yetenekler yaşatır elbet bizi,
Bu yetenekler yerleştirir kanatlar…

Türkü söyle, hemşehrim, konup yüreklere,
Gönül kilitlerini, sen, aç hadi!
Sen yetenekli yerin çocuğusun şüphesiz,
Sen, Tukaylısın, sen şüphesiz Arçalısın!

MANEVİ OCAK

Arça mıntıkasında 22 yıl boyunca "Kültür Bakanı" olarak çalışan
Rinat ağabey Fazlıahmetov'a ithaf olunur

Rinat ağabey, sana hiçbir zaman da
Bir yazı, bir söz yazan olmadı…
Bugün işte bu yanlışımı
Düzeltmeli, diye düşündüm!

Rinat ağabey, sen "iktidar"da olduğunda
Pek çok sözler kaldı söylenmeyen.
"İktidarsız"a ne söylesen de olur,
Tutamıyorum şimdi bu dili!

Karşılayabildin bütün yaratıcıyı,

Kucaklayıp, güzel gülümseyip.
Her insanı eşit görürdün…
İşte budur birinci “ayıp”!

İnsan zenginlik topladı ömür boyu;
Mümkün değil sana bağlanmaz…
“Maddi zenginlik o, bir aylık” dedin,
Senin zenginliğin oldu kültürel!

Sen birinin cebine girmezdin bir söze,
Hikmetli sözde oldun pek usta.
Ve hatta arttırarak cevap verdin,
Fakat cevabın oldu pek kısa:

“Hızlı unutur halk maddi zengini”
(Çünkü sadece kendisinin karnını doyurdu…),
Unutmaz o ne kadar yaşasa da,
Manevi zengini; büyük Tukay’ı!

Medeniyet, yumuşak ekmek değil,
Sanat insanları yanında.
Fakat onların gönülleri narin
Ve düzenlenmek için gerek hepsi de!

Her sanatçı ile ortak dili
Bulmayı bilerek güzel çalıştın,
Sen bilimli ve kültürlüsün,
“İktidar”dan da çok çabuk düşmedin.

Manevi ocak tütüyor Arça’larda;
Onu duymak cana pek huzurdur.
Bu ocağı söndürmeden saklayıp
Yaşayışına senin bin şükür!

…Kim artık söylesin sana gerçekliği
"İktidar" varken senin elinde?!
Beni şimdi ayıp ediyor görme…
Gerçek budur senin hakkında!

JÜBİLEN İLE, KÜÇÜK KARDEŞİM RİNAT!

Konuştuğumuzda bizim sesleri
Ayıramaz nedense hiç kimse de.
Görünüşün senin benden güzel,
Ayırabilir bunu herhangi birisi de.

Ayıramaz fakat seni benden,
Beni senden hayat boranı.
Yeryüzünde oldu mu acaba şu ana kadar
Bizim gibi kardeşlerin olduğu?!

Ayıramaz bizi altınlar da,
Zenginlik diyerek hayatı kovalayan yok.
Ayıramaz hatta kadınlar da,
Çünkü bizdedir manevi kardeşlik!

Çalışkandın çocukluk çağlarından,
Her bir işe ciddi baktın.
Hayatı sen benden hızlı anladın,
Çalıştığında hiç de usanmadın.

Sen doğalı yarım asır geçmiş.
İnanmıyorum da buna ben kimi zaman…
Sen şüphesiz benim için daima küçük kardeşimsin,
Yakınca gibi çocukluk!

Çocukluktan böyle yaşadık biz,
Geleceğe doğru atılıp…

Gelecek o, işte bugünkü gün,
Bayram edelim hadi kendimizden geçip!

Doğum günün ile, doğum günün!
Mutlu olurum ben senin varlığına.
Teşekkür ederim hürmet edip gelen
Dostlarına, her bir kardeşe!

Tebrik ederim seni, tebrik ederim!
Gönül türkü söylüyor, hislerin dolduğu gün.
Elli yaş o, ciddi büyük jübile,
Bir kere gelir o böyle doğum günü!

Kutlarım seni, kutlarım seni, küçük kardeşim,
Her zaman genç olarak kalsın gönlün!
Elli yaş o, sadece yarım ömür,
Uzun olsun senin ömrün!

DAHA DÜN

Daha dün henüz güneş idi,
Bugün göğü bulut kaplamış.
Bu çayırda çiçek büyürdü,
Bugün birileri onu çiğnemiş.

Daha dün mektep yolundan
Yürürdük ortak grupta…
Bugün artık büyümüşsün sen, güzel kız,
Yaşayamam sensiz bir gün de!

Daha dün sen gülümsemiştin,
Bugün yüzün neden karanlık?
Tabiattan örnek mi alıyorsun,
Yoksa artık kopardın mı arayı?...

Daha dün coşkuyla düğünler geçti,
Omuza koyarak kanatlar ve yelkenler,
Göz açıp da yummaya yetişemedik
Çocuklar da büyüyüp yetişmişler!

Daha dün torunları havaya atarak,
Oynardık…
Nereden bu felaket?
Daha dün sen: "Seviyorum" dedin,
Bugün şimdi… Bugün sen… Vefat ettin.

Daha dün hâlâ güneşti,
Bugün göğü bulut kaplamış.
Bu çayırda çiçek büyürdü…
(Ufuklarda oynuyor balk!)

…Yer döner vakit ekseninde;
Sular kurumuş, kum da, sadece taşlık,
Ay manzarası toprağın üstlerinde…
Yaz yağmuru yağıp geçmişti
Daha dün işte, daha dün…

TOYGAR ÇİÇEĞİ

"Nail!
Hesen Tufan nasıl
Yaşadı?
Biz de olalım
Toygar çiçeği!
İldar Yuzeyev.
08.19.89"
(Kitaptaki hatıra yazısından)

Bu vasiyeti o kendince söylemiş,
Bense anlıyorum onu kendimce:
Çok acınacak hâlde olur devamımız,
Şiirsel ezgi, eğer, kesilirse!

"Toygar çiçeği ol",
Tuhaf imaj!..
Yaşıyor, yaşar ebedi düşüncemde:
Halkın gönlünde toygar ol sen,
Çiçek olup yaşa koynunda!

Koparıp alsın halkın şiirlerini
Senin yarattığın sanat bahçenden,
Şakıyıp dursun onlar toygar gibi
Ve saf olsun hatta kırmızı tandan!

…İldar ağabey, senin vasiyetinin
Yerine getirebildim şu ana kadar çok azını…
Tufanın bulduğu toygar çiçeğinin
Olabilseydim bir tacı!

HİSLERİMİ TOPLAYIP TAKIYA ÖRDÜM…

SEVGİ HAKKINDA SORMA…

Sevgi hakkında sorma,
Çiçeklerinin ince yapraklarından yorumlama,
Sevgi, severek ölmek o,
Yeniden doğmak o dünyaya!

ANLA BENİ,ANLA!..

Güneşten de daha önce kalkıp,
Çiçek topladım sabahtan.

Hislerimi toplayıp, takıya[2] örüp,
Geldim sana, sevgilim!

Ak papatyalara birleştirip ördüm
Mavi nevruz gülünü.
Saf çeşmede yıkayıp, ardından
Geldim sana bugün.

Çiçeklerin ince taçlarından
Çeşme suyu damlıyor.
Hislerime bağlanıp, sözsüz duruyorum:
Anla beni, anla!..

EY, KADIN!..

Ey, kadın! Ey, ilahi varlık!
Sen, yerin meleği!
Sözler azdır, gelir sana
Hisle söz söyleyesi…

Gözlerin, göl; saçların, gece;
Kirpiklerin, yarım ay;
Yay kaşın, kuş kanadı;
Yüzün, pembe elma gibi!

Sen, güneşi; sen, çiçeği;
Sen, süsü yerimin!
Sen, özlemi; sen parıltısı
Ve sen ezgisi türkümün!

Ey, kadın! En güzel varlık!

[2] *"parlak taşlar ve pullarla süslü alçak fes biçiminde kadın başlığı."*

Cihanda sen tamamen eşsizsin!
O bakışın, o işvelerin…
Yaşam: çirkindir o sensiz!

Sen güçlüsün, gerektiğinde,
Güçsüzsün erkek kucağında.
Hürmet edip bakarak yaşarsın
Sen aile ocağına da!

Bazı vakitler yumuşak kedi,
Bazı vakitler kirpisin sen!
Güzel sözler seversin,
Bizden çokça hislisin sen!

Bazı vakitler sen sessiz göl,
Bazı vakitlerse fırtınasın.
Bazen alev, bazen soğuk:
Anlaması seni zor…

Ey, kadın, ilahi varlık!
Mükemmeldir senin her yanın.
Karşıtlıklarla dolu
Büyük sırrısın sen dünyanın!

Ey, kadın! Tanrıça varlık!
İnsan senin sırrını çözmek ister.
İnsanlığa can üfleyici,
Sensin yaşamın pınarı!

HATIRA ORMANI

Hatıra ormanında: sık ormanlık,
Her gün girip onda yolumu kaybederim.
Gençlik alanında beklersin çok;

Seni arayıp, sonra, ben sersemlerim.

Hatıra ormanında: özlem gölü,
Girme, deyip, kendimle dövüşürüm.
Nice yıllar, sızlayarak sensizce
Ben yaşamaya yerde gayret ederim.

Hatıra yeli gençlik alanında,
Eser şımararak, okşayarak yanağımı.
Yankın orman yollarında:
—"Dağlar yan yatsa da…Bekle beni!"

Efkarlandıran bu sözlerinde
Birçok sevgi kaldı sarılıp…
Engebeli hayat patikasında
Yıkılmayan olsam tökezleyip,

Huzur kuşum Hatıra ormanına
Uçmazdı beni bırakıp…
…Uzaklarda görürsen bir ateş: o benim,
Seni beklerim, umut yakarak!

"DENİZİN VAR TÜRLÜ ANI"

Denizin var türlü anı:
Bir bakarsın, sakin şu an…
Bir bakarsın, göğü yalar
Acımasız dalga dilleri!

Dönüşerek her zaman durur yer de:
Var baharları, güzleri…
Sakin göller de hep sakin olmaz,
Uçurumda dalga izleri…

Değişir şu yüzlerin de,
Değişir şu gözlerin…
Değişmeden kalsın bütün
“Seviyorum!” diyen sözlerin!

Değişimler: ebedir o,
Arayıp durmayalım sırlarını…
Değişimsiz kalsın lakin
“Seviyorum!” diyen sözlerin!

UNUTMAYI DİLİYORUM

Unutmayı diliyorum seni uzun zamandır…
“Unut” deyip, unutup olur mu?!
Geçmişlerden huzur talep ede ede,
Onu gömer hisler boranı.

Düşünce ile His bende savaşır,
Nereye koyarmışım bu canı?
“Azap çeksin!” deyip, Tanrı bende
Yaratmış mı iki “sahip”i?!

Senin için gece-gündüz savaşa kalkışır,
Akıl ile Yürek savaşır.
Bu savaşta kim yense de… Bilirim:
Sen olmazsın artık yan yana…

DENK GÖREREK KARŞILA!

Yuvarlak göl. Yalnız kuğu yüzüyor.
Ben oturuyorum sahilde yalnız başıma.
Sen, o kuğusun, dalganın kucağında,
Bense işte sahilde gün boyunca.

Sen de yalnız, ben de sahilde yalnız,
Aralarda su var, uçurum var.
Senin gençlik, işte, kanat çırpar,
Oynuyorsun, oynuyor dalgalar!..

Kulaç atıp, sana yüzerdim,
Ah, heyecanlanır, çoşar bu gönül!
Mesafe uzak, gücüm yeter mi peki?
Ben elbette hâlâ öyle genç değilim…

…Batarsam, batarım; bitsem, biterim bugün,
Yüzüverdim senin karşına.
Yaş arası, iki sahil arası…
Arşınlayıp yüzerim, denk görerek karşıla!

“SEVGİ YOK, DİYEREK YORUMLAMA”

Sevgi yok, diyerek yorumlama,
Her günü farklı farklı tan atar…
Her çeşme kendince ezgilenir
Her kişi kendince sever!

Sevgi yok, diyerek düşünme,
Sevgi: çocuk o kundakta,
Sevgi doğar o yürekte,
Sevmeden kalmaz onu hiç kimse de!

Sevgi hakkında sorma,
Çiçeklerin ince yapraklarından yorumlama
Sevgi: severek ölmek o,
Yeniden doğmak o dünyaya!

ÖZLEDİM İŞTE, ÖZLEDİM!..

Yeller olup dokundun mu,
Ezgi olup yayıldın mı,
Titredi duygularım,
Acaba öyleyse özledim mi?

Kuğu olup sen uçtun mu,
Dalga olup kucakladın mı,
Düşünce ve hislerim vermiyor huzur,
Acaba öyleyse özledim mi?..

Salkım söğütlere sarıldım,
Gönlümde aynı tempoda ezgi.
Söğütler, türkü söyleyerek cevap sundu:
"Özledin işte, özledin..."
…Özledim işte, özledim!...

SEVGİDE UYANIK OL!..

"Seviyorum" diye söyleyen her insanı,
Sen dinlemeye hazırsın can atarak.
"Seviyorum" sözü her vakitte
Hatırda olmaz elbette o yemin olarak.

"Seviyorum"dan sevgiye kadar
Vakit denilen ara, var şüphesiz o.
Sen mest olma duyguların parıltısına,
Sevgide her zaman ayık ol.

Söz perdesinin örttüğü yalancıyı
Sen geçirme yürek tahtına.
İnsanın gerçek yüzü bu hayatta
Sözde değil, eylemde görünür.

Bir damla su, daha deniz değil,

Bir goncadan orman olur mu?
“Seviyorum”, o: damla, gonca sadece,
Sevgide, aman, uyanık ol!..

ÖZLEMLERİM BİLİR…

“Özledim!” deyip, türkü söyleyerek
Kendimi avuturum.
Ömür geçer seni düşünerek
Kaybettim hayatın güzelliğini.

“Özledim” diyen türküler çok,
Kim sadece özlemeyen?!
Yalnızca hüzünlenir guguk kuşu,
Bütün çevre sessiz kalmış.

Özlüyorum seni, eksikliğini hissediyorum,
Gelsene lütfen, gel, sevdiğim yârim!
Yalnızlığa deva gibi
Bitirip özlemlerimi.

Bekleyebilirim şafağın sökmesini,
Yalnızlık canı parçalar.
Sadece seni sevdiğimi
Özlemlerim bilir…

KELEBEK ELİMDE…

Çiçekler denizi…
Kelebek tek başına
Çayırda, çiçeklerin koynunda.
Gözlüyorum ben onu,
Unutarak dünyamı,
Kondu o, titriyor elimde.

Kelebek elimde,
Bir tek sen düşüncemde…
Değil işte bu dünyam yuvarlak.
Çiçekler içinde,
Çiçekler renginde
Sendin en güzel kelebek!

Hafızamda bugün de,
Unutulacak gibi değil zaten,
Çiçekler serptin sen yoluma…
Beklemişsin çayırda…
Kelebek oldun da,
Sen kondun sakince elime.

“BÜYÜK YURT KURDU DELİKANLI; YUVA KURDU…”

Büyük yurt kurdu delikanlı, yuva kurdu,
Hatun aldı sevip, çok aşık olup.
İşe gitmedi hatun evde durdu;
Bakarak yine de hayvanlara ve ahıra.

Uzağa koştu delikanlı, buraya koştu,
Buldu malı zenginden, dünyayı kovaladı.
Bu büyük yurdu güzelleştirip, şenlendirip
Birbiri ardınca kız ve oğlan çocuk doğdu!

Yaşam devam ediyordu güzelce,
Ne yetmiyor şimdi kadına?..
Kocası işte olduğunda, sebep bulup,
Komşu ere gitti “Şırpı-toz”a.

Gidip durdukça, “yelden” çocuk yaptı;
Sevincinden, komşu acı güldü!..

… Ve bir gün, bunu öğrendikten sonra,
Yüreğini tutup, kocası aniden öldü…

Artık söze bütün kapıları kapalı;
“Biz çuvalda yatmayız!” diyen halkın…

GİZLİ SEVDA

Çeşme yanını söğüt ağacı sever,
Söğüt ağacını ise bülbül.
Çeşme yolunu pek severim,
Pek severim, sen geçince.

Şırıl şırıl çeşme ötüyor,
Şak şak ederek bülbül.
Türkü söylemeden nasıl katlansın
Yanlarında sen olunca?!

Çeşme öper dudaklarını,
Fakat ben soğuk çeşmeni.
Her gün böyle öpüşürüz,
Hiç sırrımı açıklamam.

Ne kadar böyle öpmüşümdür,
Sen diye, soğuk çeşmeni,
Soğuk algınlığı düştü burnuma,
Ses acaba ne hâle geldi.

Doktor dedi: “Öpüşmeler
Sürmüş muhtemelen pek çokça,
Sevginin alevinden
İltihaplanmış, diyor, ciğerin!”

…Çeşme suyu söndürmüyormuş

Gizli sevda ateşini…
Kendin gelip bir kere öpünce;
Dirilirdim, altınım,
Dirilirdim, altınım!

SENİ ÖZLÜYOR!..

Bu bahçede senin izlerin kalmış,
Her gün çıkarım onların yanına…
Nurlu gözlerinin bakışını duyan
Elma ağaçları seni özlüyor!

Ben bahçede her gün bakıp yürürüm
Çiçeklerin mavi, beyazına…
Senin koparmadığın kuş kirazı çiçekleri,
Meyve vererek seni özlüyor!

Bu gönlüm neden böyle üzgünmüş ki,
Ne maksatla yüreğim kuş gibi çarpıyor?
Koyu dalga saçlarını bilen
Tan yelleri seni özlüyor!

Bu bulutlar nereye doğru hareket edermiş,
Belki, senin memleketine?
Gülümsemeni kören bu sokaklar
Yürüyüşünü senin özlüyor!

ÇİÇEĞİN KADERİ

Billur vazoda, gül çiçeği…
Tutsak hâlinde, senin gibi.
Suda dursa da, sulanıp dursa da,
Bilir kendisinin solacağı günü…

Billur vazo gibi aydınlık büyük evin!
Huzursuz düşüncen, yok bu hürriyetin…
Her adımını gece-gündüz gözetip,
Evden çıkarmıyor, hay, kıskanç kocan!

Hür toprakta büyüyen güzel gül
Billur kafeste gene de solacak…
Hürriyet olmayınca, nedir o çiçek?
Solar al yüzün… O gün gelecek!

Billur vazoda solan çiçeği
Bir gün kocası çıkarıp attı:
"Yenisini alıp dönerim!" dedi…
…Çiçeğin kaderi hepsini anlattı!

"YEŞİL ELMA GÜZLER GİDİNCE ALLANIR…"

Yeşil elma güzler gidince allanır,
Ekşi kar topu çiçeği kışlar gidince ballanır.
Beklemeyi bilen eşler kavuşur sadece…
…Sabırsızlar çoğu durumda yanılır!

YALNIZ KALIVERME!

Cana sıcak genç çağda da gerek,
Fakat yaşlanınca şimdi, daha da çok!
Yalnız cana nereden gelsin sıcak?
Eşli olmak gerek yüreğe!

Canı eritecek canı bulmak,
Zordur çok da! Diyelim doğrusunu…
Yaşlılık gününde yapayalnız kalmak,
Sınavların en en büyüğü!

Bir çirkin söz: büyür söz yumağı,
Yuvarlanır da tutamazsın!
O yumağı geri çözmek zor,
Söz söylemesen ölçerek, olur geç…

Yalnızlığın başı çirkin sözde,
Sıkıca tut sen sözler yumağını.
Canı cana koyarak yaşamak için,
Söz kantarını bil sen dünyanın!

Tatlı sözün olur kendi tavası,
Yağlayıp dur sen, dibi yanmasın…
Öz eşini şımartmayı bilmek gerek,
"İyi olur" deme "yenisi!"

"Yazgılardan kaçış yok ya…" deme,
Koru eşini, uçma yukarı!..
Yaşlılık gününde yalnız kalıverme,
"Uzun sözün kısa yumağı!"

YALVARTMA…

Sevdiğimi biliyorsun ya,
Özletip özletip gelme.
"Seviyorum!" deyip, "Sevmiyorum…" deyip,
Yalvartıp, cana değme…

Yok sözden de dalga yapıp,
Tez döner senin kayığın.
Ya öpüp ya da kızıp,
Yalvartıp cana değme!

Güneş olup ya da buz olup
Yürekcağızımı benim parçalama.

Geleceksen, gel sen; gideceksen, git sen,
Yalvartıp cana değme!

İŞ GEÇİNCE…

"İş geçince, ağlamazlar" diyerek
Niçin halk söylemiş?..
Ağlamadan hiç katlanamıyorum,
Sevdiğim benden gitmiş.

Yıldızlar seslenir gökten,
Yeller de, okşayarak yanaktan:
"Ağlama, sakinleş," derler,
"O gitmiş ve iş bitmiş!".

Söylemesi kolay dil ile:
"İş bitmiş ve vesselam!"
Yüreğe nasıl dinleteyim?
Bekleyerek yaşıyor o bir selam!

Gururum sağlam dursa da,
Ağlamamak mümkün değil,
Çünkü yanlış bende de var;
Ben değil, ağlıyor gönül…

Gönül; taşa dönüşür o,
İnsan hiç ağlamazsa.
Ağlamak; gönlü temizler,
Taşı eritir, şüphesiz…

ÇAĞIRMA!

Sen çağırma artık, bir kere gidince,
"Özlüyorum" diyerek cana dokunma.

Yeller dindi, kanat çırpışıma
Zor ters yüzmek akıma.

Çağırma sen, ateş çoktan söndü,
Sevginin öldü büyüğü.
Tutuşturma sen ocağı yeni baştan,
Tutuşsa da olmaz sıcaklığı…

Göz yaşlarım söndürdü ateşleri,
Vakit yıkadı acı özlemimi.
Sen çağırma beni geçmişlere,
Geleceğe doğru seyrim…

PİŞMAN DEĞİLİM SEVDİĞİME

Gönlümün dolu zamanı,
İyi ilişki kurma, teselli de etme:
Ben pişman değilim sevdiğime,
Pişmanım kaybettiğime…

Bırakınız yalnızlıkta,
Kendi kaygımı kendim sindiririm.
Yanıp tükenirsem de yanıp tükenirim,
Korkmuyorum ben şimdi ateşten!

Yer çalkalanır, yer döner,
Eğilirim gök duyulur;
Benim için senden ayrı
Bomboş kaldı şimdi dünya…

Gönlümün dolu zamanı,
Teselli etme şimdi, teselli etme!
Güneş var ya… Dünya soğuk;
Bitti bana yaşamın güzelliği…

…Ben pişman değilim sevdiğime,
Pişmanım kaybettiğime!

GECELERİN KIYMETİNİ KİM BİLİR?

Gece öldü pembe şafak nurundan,
Çiy olarak kaldı göz yaşları.
Sen gittin… Sıçratıp çiyleri,
Adeta, şimşekler çaktı!

Ben öldüm, bilmiyorum**,** uzun zamandır mı?..
Yürek de sağ ki, aslında.
O geceler tekrardan doğar mı?
Doğacak, ben biliyorum, sen gelirsen!

Kavuşma olmaz o gitmeyince,
Gece ölmez gün doğmaz: teselli ederim…
Gecelerin kıymetini kim bilir?
Biliyordur hepsi aynı şekilde kaybetmiş…

SINAV

“Yanıyorum” diyorsun, niye “yanıyorum” diyorsun?
Yazlar gelsin artık, yazlar gelsin.
Uyanırım, inan, ağlamam,
Senin ateşinde sadece ben yanarım!

Senin sevdiğin çiçek kar altında,
Eritmek için karı ancak kızma…
Boşuna çıkma, eriyerek ak kar gibi,
Yazlar gelince gülerek çık karşıma!

Güneş, okşayarak eritir kışın karını;
Unutma sen bana seyahat ettiğini…
Gel sen yazın, baş üstünde tutup
Kışın muhafaza edilen sevgi ateşini!

“ “SEVİYORUM” DİYE, SÖYLEYEMİYORUM…”

“Seviyorum!” diye, söyleyemiyorum,
“Sevmiyorum” diye de...
Özlemeye hemen başlıyorum kendini,
Kaybolsan azıcık!

Ben sensiz yaşayamıyorum da,
Yaşar da gibiyim.
“Seviyorum” diyen aklı başında söz,
Söyler mi hissi?

Seninle ben kalırım,
Kalmam da gibi…
Tabiatta da olur ya hani
Bazen ak sis!

“SICAĞIN SONUNCU GECESİ BU…”

Sıcağın sonuncu gecesi bu,
Yaprağın sonuncu günü…
Görmesi zor, azaplı:
Hayat suyunun kuruduğunu.

Sevginin sonuncu günü bu,
Mutluluğun sonuncu günü…
Sarı yaprak bakıp kaldı
Bizim sevgimizin bittiğine…

SENİN GÖLGEN

Karanlık gece; senin dünyan,
Bir parlak ışıktır sözün bana.
Gönlünde nelerin var olduğunu
Söyleyip bir kere, sevdiğim yârim!
Benimle anlaşmaman
Yoksa artık yalan söylememen mi?
Geceyi öperek ocak yanıyor…
Benim yanımda senin gölgen;
Cansız gövde…

Isınamıyorum kucağında,
Ateşini ilave ediyorum ocağıma!
Alev güçlü olduğu anda,
Uzaklaşıyor gidiyor gölgen…
Ocak gibi söner gönül,
Karanlık gece, kara kömür…

…Geceyi öperek ocak yanar..

“SADECE KENDİMİN BİLDİĞİ MUTLULUĞUM VAR…”

Sadece kendimin bildiği mutluluğum var,
Sadece kendimin bildiği kaygım var.
Sadece kendimin bildiği güneşim var,
Sadece kendimin bildiği ayım var…

Hislerimi güçlükle ben dizginlerim,
Katlı değil gönül gömleğim.
Senin için, hepsi senin için:
Gizemli olarak kalmak dileğim!

SAYIKLAMA

Bu yıl yaz pek soğuk oldu,
Güz ise ne kadar sıcak!
Yoksa şimdi sayıkladım ben:
İşittim tarla kuşu ötüşünü!

Bahar diye bilip, bahçelerde
Elma ağacı çiçek açmış.
Yerde birçok ırmaklar var,
Suyu tersine akan.

Sayıklar bazen tabiat,
İnsanı söyleyen de yok.
Sayıklamıyor hiç, yanılmıyor da
İnsana geliyor yaşlılık.

İspatlasın, hadi, hayat:
Akmaz diye geri kan da…
Yaşlılık gençliğe döner,
Sen varken benim yanımda!

ACELE ETME SEN!

…..'ye

Neden, canım, neden acele ediyorsun?
Dur artık, dur, acele etme!
Dinle, işte, nasıl vakit akıyor
Ve yüreğim çarpıyor çoşarak ya…

Acele etme sen, hiç de acele etme sen,
Ömür bizim kısa böyle de.
Acele edenler aşa pişmiş derler,
Acele etmemeyi emretmiş Hüda da!

Bak, işte, yumuşak karlar yağıyor,
Bembeyaz ederek kara toprağın üstünü.
Güzelliği görmeden koşup geçme,
Güzellik ya bize güç katar!

…Ne keyif ne lezzet diyor o,
Çabucak girdiği hamamdan?..
Durup bir düşün hadi hepsini,
Düşünceleri düşünmek zor olsa da…

ÖZLEDİĞİN OLDU MU?

"Ömür geçti…" der insan,
Yetmiş yaşı doldu mu…
Fakat bu ömrün içinde
Özlediğin oldu mu?

Düşüncesiz, hissiz yaşadın mı?
Yoksa yandın mı ateşte,
Yoksa artık özlemeden
Durmadın mı bir dakika da?

Kışlar gelince, özledin mi
Güzel, sıcak yaz ayını?
Yazlar gelince, özledin mi
Yazın çilekli zamanını?

Yoksa zenginlik topladın mı sen
Tüm dünyanı unutarak?..
Özledin mi peki geceleri,
Sen birisini ateş yutup?

Fakat özlersen, özlemlerin
Hafızanda ebedi kalsın!

Geçmemiş ömrün boşuna,
Demek ki sen sevmişsin!

KOMŞU KIZI

Komşu kızını, çitten,
Gözetlerim arzulayarak:
O bakışı, o kirpikleri
Kaşı durur çizilerek!

Korkak zaman… Ancak öyle de
Sözler aradım acizleşip.
Ne dediğimi hatırlamıyorum,
Cevap bekledim titreyerek.

Söz vermiştik: buluşmak için
Göl kıyısında söğütlükte!
Sanki, sen suya gidiyorsun,
Bense gidiyorum balığa…

Bülbüllü o söğütlükte
İkimiz çiye battık…
O gün bana su kıyıları
Cennet olarak algılandı!

"Anacığım bekler" deyip tebessüm ettin…
Ben kaldım su kıyısında.
Aklımda o anlar,
Tutturmadın elini de…

O utangaç tebessümün
Tekrarlanıyor düşüncemde,
Ey, edepli komşu kızı!
Tutturmadın elini de…

Az mı yüzler unutuldu
Fakat sen akıldasın bugün bile:
Gönül sana heykel dikti
Yüreğimin başköşesinde!

BENİM SEVDİĞİM ÇİÇEK YOK O…

Benim sevdiğim çiçek yok o
Allı güllü bu bahçede
Gönlüm bu yüzden hüzünlü…
Bütün çiçekler kendisine has baksa da!

"TÜRKÜ SÖYLEDİ KIYIDA KAMIŞLAR…"

Türkü söyledi kıyıda kamışlar…
Durdurdu yel, niyeymiş?
"Türkü söylet!" desem dinler mi ki?
Seslenmeye ben korkarım.

Öttü söğüt ağacında bülbül…
Durdu o, niye, sevgilim?
"Öt!" desem, uçmaz mı ki?
Seslenmeye ben korkarım.

Göğümde yanar bir yıldız…
Seslensem… sönmez mi acaba?
"Seviyorum!" desem, denk görür mü ki?
Seslenmeye ben korkarım…

"BEYAZ ÇİÇEKLER KÖPRÜ ÜSTÜNDE…"

Beyaz çiçekler köprü üstünde,
Beyaz kaz tüyleri gibi etrafa saçılmış.

Kanatları kırılmış kuş gibi,
Kimin yazgısı burada beddua almış?..

SEN GEREKSİN!

Yıllar geçtikçe daha değerli!..
Yitirmekten korkar bu yürek.
Yıldızları birlikte saymak için
Şimdi de işte bana sen gereksin!

Olur böyle yanlış tökezlemeler,
Yeller girer bazen araya.
Sevgin sağlam mı, yoksa değil mi?
Hepsi bu zamanda anlamak için olur.

Sevgi o sınavlardan oluşur,
Sorular da onda hesapsız…
Sorular da sınavlar da olsun,
Fakat olmasın o cevapsız!

ELLERİNİ ELDEN ALMA SEN!

Pek geç geldi, nedense, sıcak yazlar,
Kışlar soğuk oldu, ondan mı?..
Uzun süre bekledim canı sıcak şımartır,
Şimdi sıcakta da donuyorum.

Pek geç geldin sen de, yazlar gibi,
Canım donmuş bunu anla sen.
Canı eritecek sözler bulup,
Ellerini elden alma sen!

Sıcak yazlar geliyor bekleyenlere,
Bekledim ben de seni, iki gözüm.

Ne kadar ömür artık geçmişte kalmış,
Her dakikanın bilelim değerini!

Bütün alemden nazlar aradım ben,
Buldum sende mutluluk elmasını.
Geçici nazlar gerek değil,
Ellerini elden alma sen!

KİRPİKLERİN…

Gözünü kırpıp, tebessüm edip sen bir baktın,
O bakışın parçaladı Hissin tüm kilitlerini.
Yüreğime nurlar saçıp ok sapladı
Yıldız konmuş kirpiklerin, kirpiklerin!

Hissim attı utangaçlık maskelerini,
Senin ardından gidip vardı ayaklarım.
Güzel heykelde cennet kuşu kanatları;
Yıldız konmuş kirpiklerin, kirpiklerin!

Yeniden öyle bir tebessüm edip bak hadi!
Bakışını ürkütmem, ürkütmem…
Kanat koyarak beni göğe yükselttiler
Yıldız konmuş kirpiklerin, kirpiklerin!

“GÖKTE OYNAR AK BULUTLAR…”

Gökte oynar ak bulutlar,
Birisini birisi kucaklayarak…
Göklerden sorarım yalvararak:
Nerede benim gençlik zamanlarım?

YÜREĞİMİ ANLA!

Güzel sözler, bilirim, sevdiğini
Nasıl nasıl sözler bulayım peki?
Sözsüz bak, anlayarak yüreğimi,
Gönlüm işte söyler hepsini!

Sel gibi hisler dalgasında
Söz boğulursa gözüme bak sen…
Gözlerimden anla yüreğimi,
Gönlüm işte söyler hepsini!

Altın dağları sana vaat etmem,
Çiçeklerin vermem sarısını…
Sözler yetmez hissimi anlatmaya,
Yüreğim işte söyler hepsini!..

“SEN İNANMAZSIN SÖZLERE…”

Sen inanmazsın sözlere
Bense muzip gözlere.
Sen taparsın göklere
Bense senin izlerine.

Ben severim mavi çiçek
Sense pembesini, kırmızısını.
Sen gözlersin gökte yıldız,
Bense yerin yıldızını!

Benim için bu dünyada
Güzel yıldız sadece sensin!
Düşünüveriyorum: bütün dünya
Bana ve sana mı bölünüyor?

Lakin var bir ortak sıfat:
Sen bekledin…

Ben de bekledim…
Biz işte böyle yarım yarım,
Olalım, hadi, bir bütün!

“PENCEREME VURDU BİRİSİ…”

Pencereme vurdu birisi,
Hiç kimse de yok boş sokakta,
Belki, gecedir?..

Nasıl bir ses gümbür gümbür?..
Nefesimi tutarak ayağa kalktım;
Belki, yeldir?..

…Geceleri ben hassas olurum,
Gündüz topladığım düşünce ve hislerim
Taşarak dolar!..
Özlem duyarak seni beklerim!
Her sese irkilirim,
Söndürdüm mum…

Kapıma vurdu birisi
Yoksa yanlış mı işittim?..
Belki sensindir?!.

UNUTTUR!

Geçmişler hakkında sorma,
Dokunma acıyan yarama,
Kıskanma, o deyip karşımda,
Seviyorsan unuttur hepsini de!

Unutmayı diliyorum çoktandır,
Kaldırma perdesini geçmişin.

Kalsın o olup bir yanlışım,
Olabilirsen ol benim kaderim!

Geçmişler hakkında sorma,
Yaramdan hâlâ kan damlar…
Uyandır da yepyeni dalgalar,
Alıver beni uçurumdan!

TÜRKÜ O, HİSSİN PARILTISI!

"SÖZE SIĞMAZ HİS DALGASI…"

Söze sığmaz his dalgası,
Söz, o; hissin yarısı.
Türküye sahip his ateşi,
Türkü, o; hissin parıltısı!

SU KIYISINDA OCAK YANAR

Sepsessiz kalmış geceleyin köy,
Uyuyor köy, sönmüş ateşi.
Döndüm sana yıllar geçince,
Hatıra oynar, girmez uyku.

Nakarat:
Su kıyısında ocak yanar,
Kim tutuşturmuş o ocağı?
İnersem eğer su kıyısına,
Bulurum sanki çocukluğu!

Sessizce nefes alıp uyuyor köy,
Yürüyorum geceleyin sokağında.
Tanıdık patika, tanıdık kuyu:
Ateşsiz de ben görürüm burada!

Nakarat:

Su kıyısında ocak yanar,
Sönmez mi ki şafak vaktine kadar?
Sokağında, köyümün,
Bulurum sanki çocukluğu!

Hatırlasan, unutmasan,
Ben başka bir şeyi ümit etmiyorum.
Yalın ayak sokağında
Oynayarak büyüyen çocuğunum işte ben!

Nakarat:

Su kıyısında ocak yanar;
Hatıralar gibi aydınlık.
Döndüm gibi gençliğime…
Bulurum sanki çocukluğu!

GÜZEL MEMLEKETİM

Nurlu memleketim benim, ezgili memleketim,
Yaşa ebediyen sakin parıltılarda!
Çiçek kokusu gelsin yellerinden,
Sadece aydınlık olsun beyaz kışlarda!

Nakarat:

Güzel memleketim benim
Mavi gözlü memleketim,
Gözlerime bakarsın hüzünle.
Sularının tadını, çiçeklerinin güzelliğini
Korur insan ebediyen!

Güneş şımartır gündüz, geceleyin yıldız,
Alem bilmez senin gibi güzel memleketi!

Güllerin hepsi büyür sadece sende,
Sadece sende bülbüllerin türküsü!

Nakarat.

SÖNMEZ TÜRKÜSÜN SEN TATARİSTAN!

Devletim Tataristan!
Halkımın şansına işte sen doğmuşsun!
Seni savunup, erler ateşe girmiş,
İsmini tarih taşa oymuş!

Nakarat:
Yükselir bayrakların
Nice asır katmanından!
Ana dili, sönmeyecek türküsün sen bize,
Devletim benim Tataristan!

Nakarat.

Dostça yaşar halkım sende,
Çoşkuyla geçer her yıl Sabantuylar!
Şanlı işler kalır tarihînde,
Yeni işler bekler senin ellerin…

Nakarat.

AY, BİLER'İM, AY, BOLGAR'IM!

Eskiden burada şehir varmış…
Minareler yükselip durmuş,
Kubbelerde güneş gülmüş,
Eskiden burada şehir varmış!

Nakarat:

Ay, Biler'im, ay, Bolgar'ım,
Sana götürür düşüncelerim…
Ay, Biler'im, ay, Bolgar'ım,
Yüreğimde hüzünlerin!

Halk burada dökme demir dökmüş,
Çizme giymiş, namaz kılmış…
Yusuf ile Züleyhalar
Artık burada, burada doğmuş!

Nakarat.

Düşman gelmiş, düşman gülmüş;
Halk bölünmüş, şehir ölmüş.
Taşa yatıp ben ağladım,
Eskiden burada şehir varmış…

Nakarat.

GECELEYİN KAZAN

Geceleyin Kazan İdil kıyısında,
İdil dalgaları gibi çalkalanır…
Ateşler söner, ateşler tutuşur,
Dalga gibi Kazan; taze kalır!

Nakarat:

Dalgaları, İdil'in dalgaları,
Kazan ateşlerinde tutuşur…
Akıp giden İdil dalgaları da
Kazan'ı, Kazan'ı özler!

Geceleyin Kazan, İdil üstünde

Ak vapur gibi çalkalanır…
Sakin olsun Vatanım, İdil'im,
İyi yolculuklar sana güzel ak şehir!

Nakarat.

ARÇA'M

Arça ormanları koyu siyah,
Arça ormanları düzlüklü.
Dönemesem de doyarak yaşarım:
Özlüyorsundur hüzünlü çocuğunu.

Arça kızlarında, çavdar, buğday,
Arça kızları o tarla serçeli.
Kendimden geçerek dinlerim bu tarla serçesini,
Sezebilir gönlün dolduğunu!

Arça Dağı büyük, beyaz camili,
Yankılanır ezan uzak uzak yerlere.
Arça Dağı; Tukay'ın çıktığı dağ o,
İman saçar her bir tarafa!

Kırların da, orman ve suların da
Gözümün önünde nereye gitsem de.
Cana şifa, yüreğe dinlence alırım
Hepsi sende: güzel Arça'mda!

AŞITBAŞ'IM

Aşıtbaş'ta leylak çiçeği açmış,
Elma ağaçlarıyla aynı zamanda.
Aşıtbaş'a bülbüller dönmüş,
Şakıyor onlar koparak yürekten!

Nakarat:

Ay da başka, yıldızlar da başka,
Hava başka hatta yel başka!
Yüreğime öylesine yakın hepsi de
Memleketim Aşıtbaş'ta!

Aşıt; ırmak başını isim etmiş,
Gururlanmış bizim babalarımız.
"Aşıt ırmağı gibi denizlere
Çıksın" diyerek cesur çocuklar!

Nakarat.

Sende akrabalarım, gerçek dostlarım,
Ömrümün başı, yolumun ilk başı…
Sen bir tanesin, aziz annem gibi,
Uzaklardan hissederim bakışını!

Nakarat.

DÜĞÜN ELBİSESİ

Düğün elbisesi ak ipekten,
Kızlar, sanki, kuğular!
Namusluluk ya o, saflık ya o,
Yağsın, hadi, alkışlar!

Nakarat:

Düğün elbisesi giyen kızdan
Kıskanıp da ölünesi!
Düğün elbisesi bir günlük mü?
Düğün elbisesi ömürlük!

Ak elbiseler, ak dilekler
Düğünde ömür boyu.
Düğün elbisesi giyen kızın
Yeri olur her zaman başköşede!

Nakarat.

Şans elbette o, mutluluk elbette o;
Düğün elbisesi giymesi.
"Sevgilim!" deyip "Yârim!" deyip
Kendinden geçerek sevmesi.

Nakarat.

KÖYÜMÜN SESLERİ

Curcunalı şehre bağlı
Olsa da bu yazgım,
Her yaz dinlemek için susarak,
Dönerim köyümün sesine!

Nakarat:
Türkü söyler çeşme, öter kuşlar,
Türkü söyler çavdarlarım.
Hava gibi gerekli bana
Köyümün sesleri!

Hüzünlü bülbül uyandırır
Saf çocukluk hislerini.
Gençlik türkülerini hatırlatır
Talyan[3] ezgisi akşamların!

[3] "*tuş düzeni aynı tarzda olan talyan garmonu*".

Nakarat.

Düğünler geçer. Türkü söyleyerek geçer
Çanlı sesi.
Köyümün ezgilerinden
Ayırmasın yazgım!

Nakarat.

AK BAŞÖRTÜLÜ ANNEM

Saçlarını örttüğün ak başörtün
Pek yakışıyor, annem, yüzüne.
Ak başörtün gibi ak gönlün,
Saf gönlün yansıyor gözünde.

Nakarat:
Ak renkleri acaba çok sevdiğinden mi
Saçların da bugün ak senin…
Gönül göğümde sen parlak güneşsin,
Ak başörtülü annem benim!

Ak günlerin, belki, az olmuştur,
Yitirdin işte artık sağlığını.
Kara kaygıları görsen de sen,
Karartmadın, anneciğim, başörtünü.

Nakarat:
Ak renkleri acaba çok sevdiğinden mi
Saçların da bugün ak senin…
Gönül göğümde sen parlak güneşsin,
Ak başörtülü annem benim!

AY, TUNA

Ay, Tuna'da aylı gecede
Su içiririm atlara…
Ay güneşe dönüştü işte
Sen gelince bu taraflara!

Ay güneşe dönüştü de,
Uykularımı kaçırdı.
Senin gelişini görüp,
Gök kapısı açıldı!

Ay, Tuna'da gördüm şu an
Yıldızdan yaş damladığını.
Sadece kendimce bilirim
Sensiz yaşayamayacağımı!..

DÖNÜYORUM SANA, ARÇA'M!

Senin hakkındaki şarkıyı, Arça'm,
Söylemeden ben duramam, nereye gitsem…
Türküler yeri, ezgiler yeri, Arça'm,
Sana dönüyorum, yollar yürüyüp yorulsam!

Nakarat:
Çalar Arça trenleri
Düdüklerini, düdüklerini.
Sorar onlar: "Memleketini
Unutmadın mı?.."
Dolaşır Arça trenleri,
Türküler söyleyip kırları boydan boya gezerek.
Dönüp geliyorum, Arça'm,
Seni düşünüp!

Arça, Arça; şanlı Kazan ardı!
Kızların ve oğullarınla dünya halkısın.
Yeteneklisin sen, ilham kanatlısın sen,
Kendine has ne kadar yıldız parlıyor!

Nakarat.

Memleketim benim, güzel Arça'm!
Sana dönüyorum, yollar yürüyüp yorulsam.
Memleketim benim, güzel Arça'm!
Dönmezdim, sensiz yaşayabilsem…

Nakarat.

BİR BULUŞMA; BİR ÖMÜR!

İdil nehri yavaşça akar,
Yer anadan güç alır.
Güzel İdil kıyılarında
Ömür de yavaşça akar.

Buluşalım, yakın dostlarım.
Vakit dursun şimdi.
Bizim için sular aksın,
Ömür akmasın hadi!

Anlaşılmaz ömrün geçtiği
Dostların toplandığı yerde.
Kaygı, hasret unutulur,
Onlar sadece kalır türküde.

Buluşalım, yakın dostlarım.
Vakit dursun şimdi.
Bizim için ocak yansın,

Ömür yanmasın hadi!

Dönelim ocak yanında,
Tutuşup el ele.
“Bir buluşma; bir ömür!” diye
Halk bilerek söylemiş onu.

Buluşalım, yakın dostlarım.
Vakit dursun şimdi.
Bizim için sular aksın,
Ömür akmasın hadi!
Bizim için ocak yansın,
Ömür yanmasın hadi!

BİR OLAĞANÜSTÜ MÜZİK!

Ne kadar ezgili müzik!
Gönül yüzer nazlı dalgalarda,
Yüreğimi kendine çekerek alan bu ezgi
Meğer doğmuş ne kadar güzel bir canda?
Kaygılara, hasretlere,
Zorluklara, yalnızlığa
Yenilmemeye çağırarak doğar canda;
Yaşamın özü sensin, müzik!

Nakarat:
Müzik, müzik; güneşli, hasretli,
Müzik, müzik; hayatın yoldaşı.

Ne kadar sihirli müzik!
Uyandırır o hafıza katmanlarını,
Geçmişlere bugünkünü bağlar,
Geleceğin duyarım adımlarını.
Tılsımlara ve nazlara;

Sahipsindir sen bin niteliğe!
Hüzünlü gönlümü çağırıp duran
Büyük bir dünyasın sen, müzik!

Nakarat.

ALTIN YÜZÜK

Mutluluk dolu düğün kadehini kırdı
İhanetin, canı parçalayıp…
Pirinç çıngırak çınlamasını hatırlatıp,
Altın yüzük, düştün yuvarlanarak!

Nakarat:
Altın yüzük, altın yüzük…
Yazgıları bağlamak olmaz.
Altın yüzük, altın yüzük…
İhaneti anlamak olmaz,
İhaneti anlamak olmaz.

Altın yüzük, hayalimi aldatıp,
Güneş olup yandın ufukta!
İhanete şahit olan yüzük,
Sevgiye oldun büyük nokta…

Nakarat.

DANS EDELİM, HADİ!

Kız:
Bakma sen bana hüzünlenip,
Dinleme sen beni sessiz kalıp.
Bu müzik bize çalmıyor,
Ben de artık seni düşünmüyorum.

Nakarat:

Düşünmüyorum ben, düşünmüyorum ben,
Fakat yine de, fakat yine de
Sen kaygılanma, sen hüzünlenme
Çağır beni, dans edelim, hadi!

Delikanlı:
Ne çok arayarak yürüdüğüm renkleri
Buldum sende, tutamıyorum hisleri.
Alamıyorum senden gözlerimi,
Gönlüm karşında diz çöktü.

Nakarat:

Sözlerle hislerimi
Söyleyemem, fakat yine de,
Çıkalım hadi biz ortaya
Ver elini, dans edelim, hadi!

Birlikte:
Gönlümü dans ederek uyandırdın,
Bütün dünyama neşe saçtın.
Bir baktın ki sen beni de baktırdın,
Sevdim ben seni, sevdim!

Nakarat:

Buluşmalıyız, kavuşmalıyız,
Sen elbette yeryüzündesin ayda değilsin!
Gönülleri bağlayalım birlikte;
Ver elini, dans edelim, hadi!

AH, ARÇA ÇİZMELERİ!

Çizme giymiş, ekin ekmiş
Halkım çok çok eskiden.
Çizme giyen halkımı görüp
Düşman yönünü değiştirip gitmiş.

Nakarat:
Ah, Arça çizmeleri,
Nakışlı, çok ilgi çekici!
Arça çizmeleri giyip
Sokaktan bir geç hadi!

Olgunlaşmış vişne, elma düşmüş,
Kenarı süslü de dantelli!..
Memlekette çizmeler çok olur,
Arça çizmesine peki yetişir mi?

Nakarat.

Arça kızları neden güzel?
Çizme giydiği için güzel.
Çizme giyip, oynayarak dans edip
Hadi, bir de türkü söyleyiver!

Nakarat.

ANNEMİN GÖZLERİ

Bu hayatta donduğum zamanlarımda
Uzaklardan güneş aramam;
Bütün dünyamı ısıtmaya yeter
Anneciğimin nurlu gözleri.

Nereye gitsem, ne yapsam da,
Bakıp durur annemin gözleri…

Anneciğim, sana ben kaygı vermem,
Sen kaygılanırsan nasıl dayanırım?

Yıldız konmuş her bir kirpiğine,
Uçsuz bucaksız alemdir nurlu bakışın.
Güneş olup yakar anneciğim canı,
Ömür boyu koruyarak çocuğunu.

Beni bekleyerek hüzünlü bakışın,
Ufuklarda yanar gece gündüz.
Annem, senin nazlı bakışından
Sallanırım yeniden beşikte gibi.

BEKLEYENLERİN KARŞISINDA BAŞ EĞELİM!

Hesen Tufan'ın sevgili hanımı, sanatçı
Luiza Hanım Saliasġarova'ya ithaf olunur.

Kan damlayan yıllarda
Haksız yere vurulan
Adamlarını hâlâ da
Bekliyorlar kadınlar.

Nakarat:
Artık kaç yıllardır
"Döner!" diye dileyerek,
Bekliyorlar kadınlar;
Baş eğelim, baş eğelim!

Çiçek gibi kadınlar
Vakitsiz yaşlanmış.
Tufanlar dönse de,
Kerimler dönmemiş.

Nakarat.

Ararsın, bulamazsın,
Yok, hatta, kabirleri…
İnanmıyor gönüller,
Sızlıyor bağırlar!

Nakarat.

MENDİLİN…

Nice yıllar artık aşılsa da,
Hayat kırını sensiz geçsem de,
Ayrıldığında verdiğin mendilin
Yürek yanımdaki cebimde.

Kenar köşeleri, mavi dantel ile,
Hatırlatıyor senin gözlerini…
Tekrar tekrar okuyorum mendildeki:
"Unutma!" diyerek yazdığın sözleri.

Uzak yıllar ayırır araları,
Mendiller yetmez bağlamaya.
Tedavi ediyorum özlem yaralarını;
Mendilini sarıp yarama.

Gözümün önümde senin severek işlediğin
Al çiçekler, yeşil çayır da…
Yadigarın yaparak koruyorum mendilini,
Yüreğime bastırıp, koynumda.

GÖNLÜMÜN GÜNEŞİ

Okşuyor yel saçımı,
Şımartıyor yel yanağımı:

Bu vakte kadar bilinmeyen nazlı yel…
Masmavi göğüm de,
Yeni türkü gönlümde
Hep nazdan ibaret gök, bütün yer.

Nakarat:
Bulundu, bulundu,
Bir kere değdi,
Benim beklediğim sıcak bakışın.
Tutuştu, tutuştu,
Isıtıyor canımı,
Sen olup, nazlı öz Güneşim!
Güneşim!
Güneşim!

Nur saçarak tebessüm ettin,
Yüreğe yol aldın,
Tutuşturdun yürekte alevleri.
Kımıldadı gönlümde,
Uyandı gönlümde,
Bu vakte kadar hissedilmeyen dalgalar.

Nakarat.

TAKIYA ÖRDÜM

Çayırlarda çiçek topladım.
Mavi, kırmızı ve pembelerini.
Çiçeklerden takıya ördüm,
Sarılarını almadım.

Nakarat:
Gözlerinde güneş gördüm,
Takıya, saçlarında…

Düşlerime öyle girdin,
Sanki gençliğimde.

Çayırdaki çiçeklerin
Sarılarını almadım.
Niye yazgı ayırdı ki,
Neden o bizi aldattı?

Nakarat.

Çiçeklerin hoş kokuları
Düşüncelerimi karıştırdı…
Belirsizlikte yıllarca dolaşıp,
Sevdiğim yar, sana döndüm!

Nakarat.

BULUTLAR KALDILAR AŞAĞIDA

Sise gömülmüş çevre,
Bulutlar ırmaktan su alıyor.
Güneşe muhtaç olan dünyada
Yürekler, gönüller sınanıyor.

Nakarat:
Ak kanat, eş kanat omuzlarda;
Biz ikimizin kavuştuğu günlerden.
Göklere atıldı gönüller,
Bulutlar kaldı aşağıda.

Aydınlandı, nurlandı dünyalar,
Kanatlı canımız göklerde.
Kaygılar, özlemler, yanlışlar
Kaldılar uzakta, geçmişte.

Nakarat.

Yaşamlar bayrama dönüştü,
Yürekler anlaşıyor yüksekte:
“Seviyorum,
Seviyorum,
Seviyorum…
Doymam görüp de, sevip de!”

Nakarat.

SENSİN O, SEN!

Sen sorma benden:
—Niye seviyorsun?
—Niye güneş çıkar?
Niye tan atar ki?

Nakarat:
Seviyorum bu yüzden:
Sıcak bakışına,
Nazlı sesine
Ben susuyorum.
Gönlümün nuru,
Yüreğimin ince duygusu,
Türkülerimin ezgisi:
Sensin o, sen!

Sen sorma, söylemem,
Niye sevdiğimi.
Ben ki kendim bilmiyorum
Niye tan attığını…

Nakarat.

Sevgiyi, onu
Nasıl anlatırsın?...
Can vererek sevdiğin için,
Can vererek seversin.

Nakarat.

GARMUN ÜSTADINA

Garmun üstadımız çok fazla tembel,
Çalmaktan pek çabuk bıkıyor.
Ne kadar fazla yalvarsak da,
Garmunu kenara bırakıyor.

Nakarat:
Garmun üstadı, garmun üstadı,
Türkü söylemiyor sensiz türkücü,
Döktürüp çalıp duruver!
Haydi, çal şimdi!
Güzel çalgı çalıp oyna hadi.
Hislerini dizginleme hadi!

Garmun üstadının hâlini anlıyorum:
Güzel kızlar karşısında
Durduğu zaman türkü söyleyip dans ederek
Gönlü heyecanlanıyor her şeye rağmen.

Nakarat.

Türküme sen katıl, haydi,
Kızlardan gözünü al da!
Bütün güzeller unutulsun,

Ben varken senin yanında…

Nakarat.

GECELEYİN KARLAR

Gece perdesini açıp,
Ak pamuk gibi uçup,
Yağıyor karlar, yeni karlar.
Çizerek yeni yollar,
Geçiyor yeni çiftçiler,
Hatırlatıyor seni onlar, seni onlar.

Nakarat:
Kelebek gibi hafif,
Nurlar yayarak ışıl ışıl,
Güzelce karlar yağıyor, karlar yağıyor.
Sadece sen yoksun etrafta,
Yalnız izler karda,
Yalnızlıktan yürek yanıyor, yürek yanıyor.

Saçarak yere aklık,
Geceleyin ateşte parlayıp,
Sessizce karlar yağıyor.
Yeni yağmış karda
Yeni ümit var tabii,
Yalnızlığa yok işte deva, yok işte deva.

Nakarat.

Sessizce karlar yağıyor, karlar yağıyor…

GÜZELİM

Yakışıyor kıyafetlerin,
Böğürtlen dudakların,
Can alır bellerin,
Çağırdım, neden gelmedin?

Nakarat:
Güzel, Güzel, Güzelim,
Frenk üzümü gibi gözlerin.
Ay hüznü bakışında,
Okşar sesin de.

Sisli gök bakışın,
Kırlangıç iki kaşın.
Severdim pek de,
Uçan kuşsun yüksekte.

Nakarat.

Hissimin isminde,
Sevgi tamamen bende…
Gönül bu yüzden azaplı,
Bekleyerek yaşıyorum cevabını.

Nakarat.

FAKAT SENDEN CEVAP YOK…

Bakıyorum yollara,
Geliyorum ırmağa,
Irmakta bulutlu bir gün geçiyor…
Giriyorum ormana,
Çıkıyorum dağlara,
İsmini sesleniyorum dünyaya.

Nakarat:

Sen pek tez geçtiğini
Unuttun mu ki?
Unuttun mu ki aynı şekilde?
Ormandan cevap var,
Dağlardan cevap var,
Fakat senden cevap yok,
Cevap yok…

Yenileniyor yankı,
Yeniden geliyor yaz,
Turnaların sesi havada,
Yollarda çift çam ağacı,
Irmakta martı
İsmini sesleniyor hep de.

Nakarat.

ANNEMİN SÖZÜ

Ömrümün her bir dakikasına
Anneciğimin gözleri bakar.
Yaşadı o kendisi için değil,
Yaşadı o, diyerek: "çocuklar!"

Nakarat:

Çocuk için ömürlerini vermiş
Birçok yerde aziz analar.
Nasıl düşler annem görür acaba?
"Çocuklar," diyor kendisi, "çocuklar…"

Hâlâ daha geceleyin yorganımı
Anneciğimin elleri örter.
Yavaş yavaş her şeye rağmen söyleyiverir:

— Mutlu olunuz, çocuklar!

Nakarat.

YEL YANDI OCAKLARDA

Dolunayı açıp kapatarak
Yel oynuyor bulutla.
“Seviyorum!” diyen sözün var,
Sözün var: “Unut!” diyen.

Nakarat:
Yel oynadı, yel oynadı,
Yel yandı ocaklarda.
Bense yandım, kelebek gibi,
Senin açtığın kucaklarda.

Yel oynuyor dalgayla da,
Yel oynuyor yaprakla.
Sense benim hislerimle
Dikkatlice, lütfen, davran.

Nakarat.

Sen yel değilsin, bense yaprak,
İncitme, bağrımı, yüreğimi.
Yel de diner, yatıp ağlar,
Görüp kırdığı kavak ağacını…

Nakarat.

SEN BENİM SEVDİĞİM YÂRİMSİN!

Yazdı, yaz… Hislerimin

Taşıp döküldüğü zamanı.
Yüreğimi açtım sana:
—Sen benim sevdiğim yârimsin!

Nakarat:
Sen benim sevdiğim yârim,
Tekrarla yine, yine!
Sen benim sevdiğim,
Güneşim, hüzünlü ayım.
Sen benim sevdiğim yârim,
Kanadım, hayallerim.
Sen benim sevdiğim yârim,
Tekrarlayarak doyamam,
Sevip doyamam.

Güzler yetişti. Ağaçların
Yel döküyor yapraklarını.
Yavaş yavaş söyleyiverdin:
—Sen benim sevdiğim yârimsin!

Nakarat.

YERYÜZÜNDE VAR SEVDİĞİ YÂR!

Ben seviyorum gece vakti mavi göğü
Ay olduğunda, yıldız yandığında.
Hayatın tadını ben daha güçlü duyuyorum,
Alem ile birlikte kaldığımda.

Nakarat:
Çağırıp göz kısarak
Ne dersiniz, yıldızlar?
Ama ya siz bilmezsiniz:
Yeryüzünde var sevdiği yâr!

Yeryüzünde var sevdiği yâr!

Ömür boyu gençlik olur gibi,
Sen varken benim yanımda.
Yıldızlara göçer bizim sevgimiz,
Güzel yanar onlar yine de.

Nakarat.

Uzak değil yıldız araları
Yakın onlar bana, epey yakın!
Sevgim, yeni yıldız olarak
Alemin genişliğinde sen parla!

Nakarat.

NE ZAMAN BULUŞURUZ?

Aydınlık güneş seni görüyor,
Saçlarını şımartıyor sadece yeller…
Güneş, yeller, yol gösterip
Buluşturmuyor bizi yeryüzünde niye?

Nakarat:
Ne zaman buluşuruz?
Unuturdum özlemimi.
Göğsüme sarıp ağlaya ağlaya,
Dinlerdim nazlı sesini.

Beklediğim baharlar geçip gitti,
Sen olmadan giriyorum şimdi güze.
Yalnızlığın azapları
Yüreğimi benim parçalıyor, parçalıyor…

Nakarat.

Kimler sadece seni bilir,
Nurlu yüzlerini gün de görür?
Arayıp bulursam seni al tanlarda,
Uyandırırım şımartarak öpe öpe.

Nakarat:
Ne zaman buluşuruz?
Unuturdum özlemimi.
Ezgili türküler gibi dinlerdim
Dinlerdim nazlı sesini.

KARŞISINA ÇIK ARTIK!

Yeller kovalıyor başımın üstündeki bulutları,
Basıp duruyorum bir şey de anlamıyor:
“Hoşça kal!..” dedin… “Dönmem!..” dedin,
“Dönmem!..” dedin…
Düşüm mü bu, gerçeğim mi bu, düşüm mü?..

Nakarat:
Yel, yel, yel,
Okşama saçımı,
Şımartma yanağımı.
Teselli etme, gitti o,
Dönmemek üzere gitti artık,
Dönmemek üzere gitti artık…

Acı parçalıyor sana doğru yüreğimi,
Karanlık kaplayıp aldı göğümü.
Yel taşıyor yollardaki toz ve külü…
Gecem mi bu, gündüzüm mü bu, gecem mi?..

Nakarat:

Yel, yel, yel,
Daha güçlü es artık,
Ayaklarımdan yık beni,
Döner, belki, o,
Karşısına çık artık,
Karşısına çık artık!

SESSİZLİKTE DOĞAN HÜZÜN

Masmavi göl,
Bembeyaz sis,
Bir ses yok, toprak ve su susmuş.
Gözler sadece beyaz siste
Bir şey arayarak unutulan.

Nakarat:

Düşünceler, düşünceler…
Bembeyaz is ötesinden
Geçmişlere varıp ulaşıyor.
Nasıl bir sessizlik
Cana hüzün sokan!..
Hatırayla yürek buluşuyor.

Masmavi göl,
Bembeyaz sis,
Mavi göl gibi hisler dolmuş.
Hatırlatıp senin simanı,
Beyaz kelebek kıyıya konmuş.

Nakarat.

Masmavi göl,

Bembeyaz sis,
Bir ses yok, yer ve su susmuş.
Dinleyip yürek atışını
Geçerdim yine şuradan.

Nakarat:
Düşünceler, düşünceler…
Bembeyaz is ötesinden
Geçmişlere varıp ulaşıyor.
Nasıl bir sessizlik
Cana hüzün sokan!..
Yürek seninle buluşuyor.

ORUÇ TUTUYORUM

Horoz çıkmış evin önündeki çite:
"Üüürrüüü!" diye ötmeye.
"Oruç tutmaya" diyerek
Ninem kalkmış daha erken.

Nakarat:
Pencerede ay ışıkları
Okuyor gibi bir ezan.
Tatlı bayram, ballı bayram,
Mübarek bayram Ramazan!

Günler boyunca su da içmez,
Yemek de yemez nineciğim.
Namaz kılar, dua eder
Cana siner söylediği.

Nakarat.

Sabah erkenden nine ile

Ben de kalkarım sahura:
Meyveyle şekerlemeyle
Pek lezzetle çay içmeye!

Nakarat.

BİZİM KEDİ

Mavi gözlü, bembeyaz,
Yumuşak yumuşak adımlayarak
Kedi yürür evde,
Mırıldanarak yalnız hâlde.

Nakarat:
Miyav, miyav, miyav,
Evde duruyorum uyanık.
Miyav, miyav, miyav,
Uyan artık, uyan!

Sabah erkenden kalkar,
Elini yüzünü temizler.
Gözleri pek nurlu,
Pek sevimli sesi.

Nakarat.

Yumuşak pamuk kendisi,
Okşar, şımartır bizi.
Anlayabilir sözünü,
Pek severim kendisini!

Nakarat.

TOZLU YOL

Tozlu yolda ben yalnızım,
Beddua ediyorum güneşsiz günüme.
Birileri seslenmeden geçiyorlar,
Toza kaplayarak bütün göğümü.

Ben doğru gidiyor muyum?
Ufuklar karanlık…
Gözlerde kül, toz,
Dudağımda hep toz.
Yola mı çıktım ben?
Tozda yaşayayım diye?
Nerede temiz çiçekler,
Nerede temiz yeşillik?

Yalnızım, yalnızım, yalnızım…
Gün uzun, gece uzun, yıl uzun.
Yolumu kaybetmeden kalmak için, Hüda'm,
Yakıver lütfen bir parlak yıldızını!

Ben doğru gidiyor muyum?
Ufuklar karanlık…
Gözlerde kül, toz,
Dudağımda hep toz.
Yola mı çıktım ben?
Tozda yaşayayım diye?
Nerede temiz çiçekler,
Nerede temiz yeşillik?

SONUNCU ZİL

Yılların gürültüsü bastıramıyor
Sonuncu zilin sesini.
Her gün seni görebilmek

Şanstı, sınıf arkadaşım.

Nakarat:

Sonuncu ders, sonuncu zil…
Neden biraz gecikmedin?
Bir söz bile demeden sevdiğimi
Gözümden anlamadın.

Her gün sabah seni bekledim,
Önceden gelip derse.
Hatta özlemeye başlıyordum
Ben seni teneffüste.

Nakarat.

Uzun teneffüs gibi,
Ayrılmış yıllarım…
Başlanır da yeni ders,
Gelirsin gibi gülümseyerek!

Nakarat.

NAZAR DEĞMESİN!

Dağlar, ırmak, orman, göller
Senin güzelliğini görüyor.
Tak attığında Zühre yıldızı
Gözlerinden gelip öpüyor.

Nakarat:

Nazar değmesin kirpiğine,
Gülümseyerek göz ucuyla bakışına!
Nazar değmesin boyuna posuna,

Nazar değmesin senin güzel yüzüne!

Bir söz söylesen, bir gülümsesen,
Aydınlanır da gider dünya.
Ağabeyler de, ablalar da:
“Ne kadar güzel” deyip kalır.

Nakarat.

Çiçek açtığın güzel çağın,
Mutluluk saçarak gül de oyna!
Çiçeklerin pak, saf hâli
Gelip yetişseydi düğüne!

Nakarat.

SABIRLI OL, DELİKANLI!

Gözlerime doğru baktın:
— Beraber olalım dedin, — ömür boyunca!
Ben nazlandım, düşünerek cevabı
Sen istedin daha tez bilmeyi.

Nakarat:
Delikanlıysan, öfkelenme, sözüm şudur:
Kız gönlü hemen erimez, sabırlı ol!

Kirpiklerin pek iş görüyor,
Hâllerini anlıyorum, düşünüyorum.
Niçin delikanlılar şöyle sabırsız?
Yoksa beklemek kızların işi mi?

Nakarat.

Biraz yalvartmak, kızlara
Pek yakışır, gerek bilmeyi!
Delikanlıysan bin kere tekrarla:
— Beraber olalım deyip — ömür boyunca!

Nakarat.

SENİNLE GİRERİM KAR FIRTINALARINA

Seninle girerim kar fırtınalarına
Şaşırtma beni, şaşırtma…
Seni anlamak için bana sadece
Bakışın da yeter, bakışın da.

Seninle girerim kar fırtınalarına
Beyaz dilekler bembeyaz yollarımda.
Güzel kelebeksin sen hayalimde
Salınırsın aydınlık düşüncelerimde.

Seninle girerim kar fırtınalarına
Yenilmeyiz ikimiz yel ve fırtınaya,
Uzun olsun gidilecek yollar önümüzde,
Şans yoldaş olsun bize yolda!

GÖZLERİN NİYE MAVİ?

Mavi gözlerinde
Mavi çiçek var mı?
Mavi dalgalar mı
Mavimsi kar mı?
Bilirim: sevgiyi
Almazlar sorarak.
Bakarım gözlerine
Doyamam bakarak!

Nakarat:

Niye, niye senin
Gözlerin mavi?
Güzel dünyadan sen
Aldın mı güzellikler?

Senin gözlerin olup,
Mavi gece bakıyor.
Senin gözlerin olup,
Aydınlık gün yanıyor.
Senin gözlerin olup,
Bakıyor bütün dünya.
Seni tükenerek seviyorum,
Sensiz dar dünya!

Nakarat.

LAMBADA

Yeryüzü, dönüp durunca, bir şarkı buldu,
Pek de ezgili ve öylesine aydınlık!
Dalgalara çarparak dalga çoğaldı,
Yayıldı şarkı, şarkıyı dünya yuttu.
Yüreklerde sevgi ateşi arttı,
Dans edelim hadi birlikte tan vaktine kadar!

Ey Lambada, şevkli güzel dans!
Alıp geldin bana ilk sevgiyi…
Senin ezginde okyanuslar uğultusu,
Seni söyleyerek döner yeryüzü.
Ey Lambada, oyna, bilme dinlenmeyi,
Ayırma sen benden sevdiğim yâri!

SENİN İÇİN ŞARKI SÖYLÜYORUM BUGÜN

Hislerimi sakladım derine,
Sözlerden bilmezsin hâlimi.
Gözlerim söylerler yine de,
Şarkılarım çözer şu dilimi.

Nakarat:
Sevgilim, sevdiğim gülüm,
Sevgilim, bir tanem!
İşitiyor musun? Senin için
Şarkı söylüyorum bugün, şarkı söylüyorum bugün!

Sözlerden bilmezsin hâlimi
Anlarsın, dinlersen şarkılarımı.
Göçsünler yürekten yüreğe,
Şarkılarım, gönlümün nurları.

Nakarat.

Sır vermez ateşlerde yansa da,
Kız çocuk, kız çocuk sabırlı.
Şarkı olup dökülür hislerim,
Anlamıyorum, anlamıyorum kendimi…

Nakarat.

BEN SENİ ARADIM

Yıldızlar ışıldar geceleri,
Var onlar yanarlar gündüz de.
Ben bilirim: neredesdir senin varlığın,
Bakarsın, benim gibi, yıldıza.

Nakarat:

Ben seni aradım, aradım,
Aradım izlerini, yüzlerini.
Gönlüm karşında diz çöktü,
Görünce naz dolu gözlerini.

Çocukluk hikayesi miydin,
Düşümde ben seni gördüm mü?
Resmin yüreğimin başköşesinde
Yaşadı, yaşadı ebediyen!...

Nakarat.

HER ZAMAN GÖNLÜMDE

Unutulup vazgeçiyorum ben,
Özleyip doyamıyorum
Sesleniyorum ismini
Yabancıya bazen.
Gönlü tutuyorum ben,
Yüreği tutamıyorum,
Bilsem de o günlerin
Kaldığını uzakta.

Nakarat:

Gündüz de, gece de
Her zaman dilimde,
İsmin şarkı olup
Yankılanır gönlümde.

Yüreği tutamıyorum,
Özleyip doyamıyorum
Sesleniyorum ismini

Düşümde bazen.
Yürekte ismin,
Kömür ateşi gibi hep,
Can üfler gibi aynı
O sönmüş ocağa!

Nakarat.

SENİ BEKLEDİM

Bu şarkımı ben söylemezdim,
Onu dinleyen birisi olmasa.
"Seni bekledim!" diyen sözlerinden
Gönlümü aydınlık ezgi kaplar.

Nakarat:
"Seni bekledim, diyorsun, seni bekledim!
Omuzlarıma koydun kanatlar.
"Seni bekledim, seni bekledim!" deyip
Tekrar, tekrar, tekrar tekrarla!
Bu sözleri ebediyen tekrarla!

Seni bekledim, ben de seni bekledim,
Ay nuruna bakarak geceyi geçirdim.
Ay yalnız kaldı mavi gökte,
Tan güneşi olup sen geldin!

Nakarat.

Sadece senin için şarkı söylüyorum bugün
Şarkım cevap olsun, sevdiğim yar!
"Seni bekledim!" diyen nazlı sözde
Gerçek sevmek, hakiki sevgi var!

Nakarat.

TULPAR ATIM

Atlar görsem, uçar gönlüm,
Hayal kuşum kanat çırpar.
At üstünde meydan tutan
Çocukluk çağım tekrarlanır.

Nakarat:
Nura gömerek meydanın göğünü
Parlar zafer güneşi.
Çocukluk çağında en büyük hediye
Kızların bakışı.
Hay!
Kızların bakışı!

Yarış kızışır, meydan kızışır,
Yürekler yüreğe çarpar.
At yarışı bir his dalgası,
En sona kalan at da hediye alır!

Nakarat.

Fark etmeden kaldık, koşa koşa,
Çıkmışız meğer ulu yola.
Çocukluk çağları arkada kaldı,
Fakat yine de dizgin elde!

Nakarat.

ACABA HATIRLIYOR MUSUN O GÜNÜ?

Ay ışığında ikimiz suya girdik,

El tutuşup, kenardan zıpladık,
Kulaç atıp yendik dalgayı!
Acaba hatırlıyor musun o günü?

Nakarat:
Girelim hadi şu akarsuya,
Girmesek de o aynı suya.
Yeni baştan aşığım elbette ben
Yine sana, tamamen sana!

Bütün yıldızlar seni gözledi,
Güzelliğini görüp diz çöktüm.
Göğsünde dalga oynadı,
Sana bakarak gözüm doymadı.

Nakarat:
Yanlışı da, yazgıyı da
Yıkayalım işte akarsuda.
Yeni baştan aşığım elbette ben
Yine sana, tamamen sana!

Ay ışığına batırıp gönlü,
Uzak kıyıya yüzüp gömüldün…
Bugün işte yine dayanamadım,
İzlerini kıyıdan aradım.

Nakarat:
Yazgı etmeyelim yanlışları,
Unutalım hadi hepsini de…
Yeni baştan aşığım elbette ben
Yine sana, tamamen sana!

KAYBETTİM

Tekrarlanmaz artık o günler,
Tekrarlanmaz artık o geceler.
Yüreğimi bastırarak avucuma,
Sensiz yaşıyorum, bilmiyorum bu gerçek mi?...

Tekrarlanmaz artık o baharlar,
Tekrarlanmaz artık o nazlar.
Seni düşünerek gönlümü ısıtıyorum,
Yalnız yazgımı unutuyorum.

İşitsem de yanlış ismini,
Baksam da alıp resmini,
Tekrarlanır aylı o geceler,
Tekrarlanır ilk saf hisler.

Kaybettim işte seni, kaybettim!
Dünyam artık hep beyaz sis…
Beyaz çiçekler koparıp çayırdan,
Beyaz siste sana atılırım!..

FEVZİYE

Gönlüm her daim seni düşünür,
Seni düşünerek gökler ağlar,
Yağmur değil, gözyaşı yağar…
Beyaz çamaşırlarını niye astın?
Yüreğimi ebediyen parçaladın,
Özlemeye yok deva.

Nakarat:
Özlemlerden yana yana,
Bu hayatı seve seve,
Yaşadın sen, Fevziye.
Gökten güneş seni arıyor,

Gece vakit yıldız, ümidini kesmiyor,
Seni arıyor, Fevziye.
Kuğu olup uçtun mu yoksa,
Sen göklere ulaştın mı yoksa?
Fevziye!..

Vefatı, muhtemelen, anladı,
Senin diktiğin ıtır çiçeğin.
Çiçekleri dökülüyor.
Yazın kuşların döndüğü zamanda,
Akşam vakti güneşin battığı zamanda,
Dönersin gibi hissedilir!..

Nakarat.

ÇİÇEKLER PAYLAŞIYORUM

Değer vererek çiçekler yetiştiririm,
Nergisler, laleler, ini çiçekleri.
Bakarım da hayran kalırım, arınırım.
İstemem çiçeksiz yazgılar.

Çiçekler yellerde sallanır,
Tebessüm eder güneşe sevinir.
Çiçeklerin şarkısını sen dinlersin,
Yankılansın bir güzel ezgi sadece!

Bütün dünyam temizlenir, paklanır,
Çiçeklerle bir konuşsam.
Gönüller aydınlansın, ak olsun,
Gelin, çiçekler paylaşıyorum!

YANILMA SEN!

Kızma, kızma,
Bulut yok ki geçmişlerde
Kızma!

Nakarat:
Kıskançlıklar bakışında
Oynuyor gönül fırtınaların…
Fırtınalarda yolunu kaybetme sen,
Yanılma sen, sevdiğim yârim!
Yanılma sen!

Sen acele etme, sen acele etme,
Gönlüm sana her daim açık tabii ki
Sen acele etme!

Nakarat.

Soğuk deme, soğuk deme.
Sana sadece alev bende
Soğuk deme!

Nakarat.

AKYAR'IM

Yıllar üzerinden yollar geçer
Yolumun başı sensin Akyar'ım!
Senin gibi güzel yerler vardır,
Senin gibi değerli değil yine!

Nakarat:
Ak gönüllü, aydınlık yüzlü,
Ak köyüm Akyar'ım!
Gürültülü hayat denizinde

Dönüp sığınır yarım!

Yalın ayak çiğneyip büyüdüm
Çimenli patikalarını.
Bütün yellerden koruyarak beni
Büyüttün sen, Akyar'ım!

Nakarat.

Yıllar üzerinden ellerimi uzatırım
Arayarak benim çocukluğumu.
Sokağında bekler gibi
Çocukluğum, Akyar'ım!

Nakarat.

GERİ DÖNÜŞÜNÜ ÖZLERİM

"Hoşça kal artık" diyorsun "hoşça kal artık!"
Yürekcağızım aniden duruverdi.
Eller artık elden ayrıldı,
İki kanat, sanki, çıkarıldı.

Nakarat:
İşittin mi acaba sesimi?
Ben beklerim her gün kavuşmayı
Birlikte yürüdüğümüz patikalara tapınırım,
Özlerim, geri dönüşünü özlerim!

Soğukça kopardın bağları,
Hangi sözüm seni yaraladı?
Adımlarını yürek sayıp durdu:
"Ayrıldık" dedi "ayrıldı"…

Nakarat.

GECİKME!

Gönlümde nurlar, dertli nağmeler.
Yüreğimi doğru anla da
Ömrümün baharı tamamıyla çiçekte hadi
Sevdiğim yârim, gel sen, gecikme!

Nakarat:

Yaprak öper izlerini…
Yakınlaştı güzler…
Sevgi o güzde sınanır.
Güzlerde de baharlar tekrarlanır
Sevdiğim yârim, gecikme, gecikme!

Beyaz karların rengi saçlarımda
Kışın geldiğini benden sorma.
Kır renkli kışların aklığında sır var
Sevdiğim yârim, gel sen, gecikme!

Nakarat.

DİL İNCELEMESİ

3.1. Ses Bilgisi

3.1.1. Ünlüler (Vokaller)

3.1.1.1. Tatar Türkçesindeki Ünlülerin Sınıflandırılması

Tatar Türkçesinde toplam dokuz ünlü ses (*suzıḳ avazlar*) bulunmaktadır: /*a*/, /*e*/, /*ĕ*/, /*ı*/, /*i*/, /*u*/, /*ü*/, /*o*/, /*ö*/. İncelenen metinden seçilen örnek sözcükler; seslerin söz başı, söz içi ve söz sonundaki konumlarına göre sıralanmıştır. Bu ünlülerin temel fonetik özelliklerine şu şekilde sınıflandırılabilir:

Teşekkülleri sırasında dudakların aldığı durumuna göre ünlüler yuvarlak ve düz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tatar Türkçesinde /a/, /e/, /ı/, /i/, /ĕ/ düz, /u/, /ü/ /o/, /ö/ yuvarlak ünlülerdir.

Teşekkül sırasında çene açıklığına göre ünlüler geniş, dar ve yarı-dar olarak üçe ayrılmaktadır. Tatar Türkçesinde /a/, /e/ geniş, /ı/, /i/, /u/, /ü/ dar ve /ĕ/, /o/, /ö/ yarı-dar ünlüdür.

Teşekkül yerlerine göre ünlüler dil ve damağın durumuna göre art damak (kalın) ve ön damak (ince) ünlüleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Tatar Türkçesinde /a/, /ı/, /o/, /u/ art damak, /e/, /ĕ/, /i/, /ö/, /ü/ ön damak ünlüleridir.

3.1.1.2. Tatar Türkçesindeki Ünlülerin Genel Özellikleri

/*a*/ sesi arka damakta, geniş-düz şekilde ve açık olarak telaffuz edilmektedir:

avır "ağır" (1959), *ḳoyaş* "güneş" (520), *dönya* "dünya" (216).

/*e*/ sesi ön damakta, geniş-düz şekilde ve açık olarak telaffuz edilmektedir:

etiy "baba" (1120), *çeçek* "çiçek" (1136), *kiçe* "dün" (1359).

/*ĕ*/ sesi ön damakta, yarı dar ve düz olarak telaffuz edilmektedir. *ı* ünlüsünün ince sıradaki dengi olan bu sesin Tatar Türkçesinin fonolojik gelişme yönü göz önünde bulundurulduğu zaman "*açık i*" olarak adlandırması daha uygun görülmektedir (Öner, 2007: 688):

ĕş "iş" (641), *bügĕn* "bugün" (1368), *izgĕ* "ilahi" (1441).

/ı/ sesi arka damakta, dar-düz şekilde ve orta açıklıkta telaffuz edilmektedir:

ılıslı "iğne yapraklı" (158), *bolıt* "bulut" (1371), *cılı* "sıcak" (163).

/i/ sesi ön damakta, dar-düz şekilde ve kapalı olarak telaffuz edilmektedir. Alıntı olmayan sözcüklerin ilk hecesinde görülmektedir:

imen "meşe ağacı" (445), *çitĕk* "Arça çizmesi" (2713), *taksi* "taksi" (297).

/u/ sesi arka damakta yuvarlak-dar ve kapalı olarak telaffuz edilmektedir. Bu ses Tatar Türkçesinde ilk hecede bulunmaktadır sonraki hecelerde ise yalnızca isim-fiil (infinitif) ekinde görülebilmektedir:

urman "orman" (1500), *tuvuv* "doğma" (1589), *daru* "ilaç" (975).

/ü/ sesi ön damakta yuvarlak-dar ve kapalı olarak telaffuz edilmektedir. *u* sesinde olduğu gibi *ü* sesi de Tatar Türkçesinde yalnızca ilk hecede bulunmaktadır, sonraki hecelerde isim-fiil (infinitif) ekinde görülebilmektedir:

ügiy "üvey" (85), *söyüv* "sevme" (1504).

/o/ sesi arka damakta, yuvarlak-yarı dar ve yarı açık olarak telaffuz edilmektedir. Sesin telaffuzu Türkiye Türkçesinde olduğu gibi tam yuvarlak bir şekilde değil daha dar bir şekilde sağlanır:

ofıḳ "ufuk" (1373), *toman* (475) "duman".

/ö/ sesi ön damakta, yuvarlar- yarı dar ve yarı açık olarak telaffuz edilmektedir:

öy "ev" (888), *köç* "güç" (492).

3.1.2. Ünsüzler (Konsonantlar)

3.1.2.1. Tatar Türkçesindeki Ünsüzlerin Sınıflandırılması

Tatar Türkçesinde ünsüz sesler (tartıḳ avazlar), şu şekilde sınıflandırılabilir (Turan, 2014 :50):

Seda Bakımından:

Sedalı Ünsüzler: */b/, /c/, /d/, /g/, /ġ/, /j/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /r/, /v/, /y/,/z/*

Sedasız Ünsüzler: */ç/, /f/, /h/, /ẖ/, /k/, /ḳ/, /p/, /s/, /ş/, /t/*

Teşekkül Noktalarına Göre:

Dudak ünsüzleri:

Çift dudak ünsüzleri: */b/*, */p/*, */m/*, */v/*

Diş-dudak ünsüzleri: */v/*, */f/*

Diş ünsüzleri

Diş-damak ünsüzleri: */d/*, */t/*, */n/*

Diş eti ünsüzleri: */c/, /ç/, /j/, /ş/*

Diş arası ünsüzleri: */z/*, */s/*

Damak ünsüzleri

Ön damak ünsüzleri: */l/*, */r/*, */y/*, */g/*, */k/*

Art damak ünsüzleri: */ġ/, /ķ/, /ӈ/, /ñ/*

Gırtlak ünsüzü: /*h*/

Temas Dereceleri Bakımından:

Patlamalılar: */b/, /c/, /ç/, /d/, /g/, /ġ/ /k/, /ķ/, /p/, /t/*

Sürtünmeliler: */f/, /ӈ/, /h/, /j/, /s/, /ş/, /z/*

Sürtünmesizler:

Geniz Sesleri: */m/, /n/, /ñ/*

Yan sesler: */l/*

Titrek Sesler: */r/*

Kayıcılar veya yarı ünlüler: */y/*, */v/*

3.1.2.2. Tatar Türkçesindeki Ünsüzlerin Genel Özellikleri

Dudak ünsüzleri: /*p*/, /*b*/, /*m*/, /*v*/

/*p*/ sesi *b* ünsüzünün sedasız eşidir ve süreksiz ünsüzdür. Söz başında daha çok alıntı sözcüklerde görülmektedir:

pěçen “saman” (777), *küpěr* “köprü” (2135), *ġacep* “acayip” (651).

/*b*/ sesi sedalı ve süreksiz ünsüzdür. Bu ses söz sonunda bulunmaz:

basma “köprü” (755), *kübelek* “kelebek” (783).

/*m*/ sesi sedalı, sürekli ve sonor ünsüzdür. Söz başı, söz içi ve söz sonunda kullanılır:

malay “çocuk” (779), *almaġaç* “elma ağacı” (859), *uram* “sokak” (847).

/v/ sesi sedalı, sürekli ve sonor ünsüzdür. Rusça alıntılar dışındaki bütün v sesleri çift dudak telaffuzludur:

vaḳıt "vakit" (1375), *suvıḳ* "soğuk" (1081), *sav* "sağ" (3172).

Diş-dudak ünsüzleri: /v/, /f/

/v/ sesi yalnızca Rusça alıntılarda bulunan sedalı, sürekli ve sızıcı bir ünsüzdür:

vlast "devlet" (422), *zvonok* "zil" (3320).

/f/ sesi sürekli, sızıcı bir ünsüzdür ve *v* ünsüzünün sedasız eşidir:

ferĕşte "melek" (1442), *yafraḳ* "yaprak" (1964), *saf* "saf, temiz" (582).

Diş ünsüzleri: /d/, /t/, /n/, /z/, /s/

/d/ sesi süreksiz, sızıcı bir ünsüzdür ve *t* ünsüzünün sedalı eşidir. Sadece alıntı kelimelerde söz sonunda bulunabilir:

dulḳın "dalga" (3450), *köndĕz* "gündüz" (3492), *paroḫod* "gemi" (2409).

/t/ sesi sedasız, süreksiz ve sızıcı bir ünsüzdür:

ḳart "yaşlı" (39), *tavış* "ses" (1226), *matur* "güzel" (22).

/n/ sesi sedalı, sürekli, sonor ve nazal bir ünsüzdür. Söz başında genellikle alıntı sözcüklerde bulunmaktadır:

nevrüz "nevruz" (1430), *tebenek* "alçak" (479), *upḳın* "uçurum" (1560).

/z/ sesi sürekli, sızıcı bir ünsüzdür ve s ünsüzün sedalı eşidir:

zeñger "mavi"(559), *sözek* "eğimli" (592), *ḫisapsız* "hesapsız" (564).

/s/ sesi sedasız, sürekli ve sızıcı bir ünsüzdür:

sıluv "güzel" (14), *istelĕk* "hatıra" (1179), *ḫis* "his" (1108).

Diş-damak ünsüzleri: /c/, /ç/, /j/, /ş/

/c/ sesi süreksiz bir ünsüzdür ve ç ünsüzünün sedalı eşidir. Genellikle söz başında görülür, söz içi ve söz sonunda kullanımı nadirdir:

cil "yel" (438), *icat* "sanat" (1276), *tac* "taç" (871).

/ç/ sesi sedasız ve süreksiz bir ünsüzdür:

çüplĕk "çöplük" (404), *cırçı* (408) "türkü söyleyen kişi", *sandugaç* "bülbül" (604).

/j/ sesi sürekli bir ünsüzdür ve ş ünsüzünün sedalı eşidir. Yalnızca alıntı ve yansıma sözcüklerde bulunur:

jelle- "acımak" (430).

/ş/ sesi sedasız ve sürekli bir ünsüzdür. Söz başında genellikle alıntı sözlerde kullanılır (Safiullina-Zekiyev, 2002: 198):

şigriy "şiirli" (1395), *romaşka* "papatya" (1429), *tormış* "hayat" (1303).

Ön damak ünsüzleri: */l/, /r/, /y/, /g/, /k/*

/l/ sesi sedalı, sürekli ve sonor ünsüzdür. Söz başında yalnızca alıntı veya yansıma sözcüklerde görülebilir:

lekin "lakin" (1302), *yoldız* "yıldız" (2184), *küñĕl* "gönül" (1333).

/r/ sesi sedalı, sürekli, sonor ve titrek bir ünsüzdür. Söz başında yalnızca alıntı kelimelerde bulunur:

roza "gül" (1758), *yörek* "yürek"(70), *zur* "büyük" (2647).

/y/ sesi sedalı, sürekli ve sonor bir ünsüzdür. Telaffuz bakımından /i/ sesiyle benzerliğine dayanarak yarı ünlü olarak değerlendirilebilir (Safiullina-Zekiyev, 2002: 199):

yañgır "yağmur" (1378), *kaygı* "endişe" (308), *cey* "yaz" (621).

/g/ sesi süreksiz bir ünsüzdür ve k ünsüzünün sedalı eşidir. Söz başında yalnızca alıntı kelimelerde bulunur:

garmunçı "garmun üstadı" (2934), *magnit* "mıknatıs" (686).

/k/ sesi sedasız ve süreksiz bir ünsüzdür:

kügerçĕn "güvercin" (8), *bĕrkön* "dün" (990), *nezĕk* "nazik" (541).

Arka damak ünsüzleri: */ġ/, /ķ/, /ḫ/, /ñ/*

/ġ/ sesi süreksiz bir ünsüzdür ve /*ķ*/ ünsüzünün sedalı eşidir. Söz başında yalnızca alıntı ve yansıma kelimelerde bulunur (Öner, 2007: 690):

ġoměr "ömür" (367), *yılġa* "ırmak" (558).

/ķ/ sesi sedasız ve süreksiz bir ünsüzdür:

ķartlıķ "yaşlılık" (989), *takıya* "fes" (1413), *sıyırçıķ* "sığırcık kuşu" (721).

/ḫ/ sesi sedasız ve sürekli bir ünsüzdür. Arapça Farsça ve Rusçadan dile giren sözcükler aracılığıyla zaman içerisinde dile yerleşmiştir:

ḫıyal "hayal" (679), *moḫtac* "muhtaç" (372).

Türkçe kökenli sözcüklerde ise söz ortasında "ķ" ünsüzünün sürekli hâle gelmesiyle türemiştir:

yaḫşı "iyi, değerli" (1810).

/ñ/ sesi sedalı, sonor ve sürekli bir ünsüzdür. Söz başında bulunmamaktadır:

diñgěz "deniz" (1626), *soñ* "son" (1018).

Gırtlak ünsüzü: /*h*/

/h/ sesi sedasız ve sürekli bir ünsüzdür. Alıntı sözcüklerde görülmektedir:

heykel "heykel" (2106), *şeher* "şehir" (2389).

Son devir alıntıları ile Rusçadan Tatar Türkçesine gelen ünsüzler: */ts/,/sç/*

Sovyet döneminde bazı Rusça sözcüklerin orijinal imlalarıyla yazılması zorunlu kılınmış, bu durum söz konusu sözcüklerin Tatar Türkçesinin öz ses yapısına göre uyarlanmasını engellemiştir. (Öner, 2013: 11). Bu sebeple, Rusçadan alıntı sözcüklerdeki /*ts*/ ve /*şç*/ sesleri Tatar Türkçesinde fonetik olarak korunmuştur.

/ts/ *rětsěnziya* "eleştiri" (467), *stantsiya* "istasyon" (483), *bolnitsa* "hastane" (1171).

3.1.3. Ses Olayları

Ses olayları *Diakronik (Tarih İçindeki) Ses Olayları ve Senkronik (Dil İçindeki) Ses Olayları* olarak iki ana başlık altında incelenecektir. Aynı dili konuşan bireyler arasında görülen *eş zamanlı* (*senkronik*) ses çeşitlilikleri, tarihî süreçteki *art zamanlı*

(*diakronik*) ses değişmelerinin başlangıç noktasını oluşturur. Dil biliminde, bireysel veya küçük topluluklara ait dal seslerin (allophone) zamanla ortak ses (phoneme) statüsü kazanması "ses değişmesi" olarak tanımlanır (Karaağaç, 1993: 19). Genel dil bilimi içerisinde ses değişmeleri *düzenli* ve *düzensiz* olmak üzere iki grupta incelenmektedir. *Düzenli ses değişmesi*, aynı kalitedeki dilin bütün seslerinin aynı biçimde değişmesidir. Bir dilin belli bir zaman ve mekân dilimine henüz kendisini kabul ettirememiş her türlü değişiklik *düzensiz ses değişmesi*dir (Karaağaç 2019: 108). Tatar Türkçesinde tarihî süreç içerisinde meydana gelen ses olayları, ünlülerde ve ünsüzlerde olmak üzere iki ana başlık altında incelenecektir. Ünlülerdeki ve Ünsüzlerdeki tarihî ses olayları, *düzenli* ve *düzensiz* olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır.

Söz konusu düzenli ve düzensiz ses olayları tespit edilirken, Eski Türkçe örneklerin belirlenmesinde *EDPT* (*An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*) esas alınmıştır.

3.1.3.1. Diakronik (Tarih İçindeki) Ses Olayları

3.1.3.1.1. Ünlülerde Tarihî Ses Olayları

3.1.3.1.1.1. Ünlülerde Tarihî-Düzenli Ses Olayları

Ünlülerde görülen tarihî düzenli ses olayları, Tatar Türkçesinin ayırt edici özelliklerini ortaya koyarak bu lehçeyi Genel Türkçeden ayıran temel ölçütleri oluşturmaktadır.

/e/ > /i/

Eski Türkçe sözcüklerde ilk hecede yer alan tüm /*e*/ sesleri, Tatar Türkçesinde düzenli olarak daralarak /*i*/ olmuştur. Söz konusu değişim, Tatar Türkçesi için karakteristik özellik göstermektedir:

> *el* > *il* "ülke, il" (2726), *sen* > *sin* "sen" (2748), *yemiş* ~ *yimiş* > *cimĕş* "meyve" (1744), *yer* ~ *yir* > *cir* "yer" (1890), *edgü* > *izgĕ* "iyi, mübarek" (455), *kel-* > *kil-* "gelmek" (555), *sez-* > *siz-* "sezmek" (3587), *er* > *ir* "erkek" (1462), *ekmek* ~ *etmek* > ikmek "ekmek" (750), çeşme > çişme "çeşme" (2500), te- > di- "demek" (3042).

Tatar Türkçesinde altını sözcüklerde genel olarak korunan /e/ sesinin birkaç alıntı sözcükte /i/'ye dönüştüğü görülür:

> Ar. *şek* > Tat. *şik* "şüphe" (260), Ar. *ḥesāb* > Tat. *ḫisap* "hesap" (564).

/i/ > /ĕ/

Eski Türkçe sözcüklerde bulunan bütün /*i*/ sesleri Tatar Türkçesinde düzenli olarak genişleyerek /*ĕ*/'ye dönüşmüştür. Bu ses değişimi Tatar Türkçesi için karakteristik özellik gösterir:

kişi > *kĕşĕ* "insan" (379), *eski* > *iskĕ* "eski" (1101), *ekin* > *igĕn* "ekin" (2713), *til* > *tĕl* "dil" (1846), *it* > *ĕt* "it, köpek" (1057), *bir* > *bĕr* "bir" (1057*), biz* > *bĕz* "biz" (1180), *sekiz* > *sigĕz* "sekiz" (178), *birinçi* > *bĕrĕnçĕ* "birinci" (1258), *eşit-* > *işĕt-* "işitmek" (2261), *bit-* > *bĕt-* "bitmek" (988).

/o/ > /u/

Eski Türkçe sözcüklerde ilk hecede yer alan bütün /o/ sesleri Tatar Türkçesinde düzenli olarak daralarak /*u*/'ya değişmiştir. Bu ses değişimi Tatar Türkçesi için karakteristik özellik göstermektedir:

ot > *ut* "ateş" (1510), *yol* > *yul* "yol" (2831), *bol-* > *bul-* "olmak" (1400), *yurt* > *yort* "bina" (1676), *ortu* > *urta* "orta" (621), *yok* > *yuḳ* "yok" (1576), *kol* > *ḳul* "el, kol" (235).

Ayrıca Rusça alıntı olan *bolnitsa* "hastane" (1171), *doktor* "doktor" (1723), *paroḫod* "gemi", *romaşka* "papatya" (1429), *okean* "okyanus" (3457), *noyabr* "kasım" (239) sözcüklerindeki /*o*/ sesi korunurken Farsça alıntılarda yine /*o*/ > /*u*/ değişimi gözlemlenmiştir:

Far. *ḫoca* > Tat. *ḫuca* "efendi" (823), Far. *ḫoş* > Tat. *ḫuş* "hoş" (2859).

/ö/ > /ü/

Eski Türkçe sözcüklerde ilk hecede yer alan bütün /*ö*/ sesleri Tatar Türkçesinde düzenli olarak daralarak /*ü*/'ye değişmiştir. Bu ses değişimi Tatar Türkçesi için karakteristik özellik göstermektedir:

köñül > *küñĕl* "gönül" (1029), *ögsüz* > *üksĕz* "öksüz" (101), *yüz* > *yöz* "yüz" (413), *söz* > *süz* "söz" (934), *kör-* > *kür-* "görmek" (1044), *öpke* > *üpke* "akciğer; öfke" (1190), *köz* > *küz* "göz" (1361), *öz* > *üz* "öz" (1809), *öç* > *üç* "öç, intikam" (448), *köp* > *küp* "çok" (1251), *kökrek* > *kükrek* "göğüs" (3609).

/u/ > /o/

Eski Türkçe kelimelerde ilk hecede yer alan bütün /*u*/ sesleri Tatar Türkçesinde düzenli olarak daralarak /*o*/ sesine değişmiştir. Bu ses değişimi Tatar Türkçesi için

karakteristik özellik göstermektedir:

uzak > *ozaḳ* “uzun” (2161), *ulug* > *olı* “ulu” (3588), *tur*-> *tor*- “durmak” (1405), *kul* > *ḳol* “kul” (431), *unıt*- > *onıt*- “unutmak” (1538), *tut*- > *tot*- “tutmak” (1696), *kuş* > *ḳoş* “kuş” (2137*), udık* > *yoḳı* “uyku” (2295), *tuz* > *toz* “tuz” (935).

Ek olarak Rusça alıntı olan *muzıka* “müzik” (2627), *gudok* “düdük” (2569) kelimelerindeki /*u*/ sesi korunurken Farsça ve Arapça alıntılarda yine /*u*/ > /*o*/ değişimi gözlemlenmiştir:

Ar. *ġorūr* > Tat. *ġurur* “gurur” (2452), Far. *usta* > Tat. *osta* “usta” (1266), Far. *ḫuda* > Tat. *ḫoda* “tanrı” (3308) , Ar. *muḥtāc* > Tat. *moḫtac* “muhtaç” (372).

/ü/ > /ö/

Eski Türkçe kelimelerde ilk hecede yer alan bütün /*ü*/ sesleri Tatar Türkçesinde düzenli olarak daralarak /*ö*/ sesine değişmiştir. Bu ses değişimi Tatar Türkçesi için karakteristik özellik gösterir:

tüş > *töş* “düş” (3503), *tüş*- > *töş*- “düşmek” (1283), *yüz*- > *yöz*- “yüzmek” (3619), *yüz* > *yöz* “yüz” (834), *küz* > *köz* “güz” (3779), *kün* > *kön* “gün” (38*), küç* > *köç* “güç” (433), *üz*- > *öz*- “koparmak” (1357).

ø > /-ı-/ / /-ĕ-/

Eski Türkçe son ses durumundaki /*nç*/, /*rk*/ ve /*lk*/ ünsüz çiftlerinin arasına Tatar Türkçesinde /*ı*/ veya /*ĕ*/ sesi girer. Belirlenen örneklerde /*r*/, /*l*/, /*n*/ gibi seslerin kullanılması bu türemenin düzenli olabileceği düşündürmektedir (Öner, 2007: 693):

tınç > *tınıç* “rahat, sakin” (2410), *ilk* > *ĕlĕk* “ilk” (558), *erk* > *irĕk* “özgür” (1770).

3.1.3.1.1.2. Ünlülerde Tarihî-Düzensiz Ses Olayları

/a/ > /e/

Art damak ünlüsü olan /*a* /, Eski Türkçeden Tatar Türkçesine geçen bazı sözcüklerde söz başı ve içinde ön damağa geçmiş ve /*e*/ sesine değişmiştir:

ataç > *eteç* “horoz” (3238), *ayıt*-> *eyt*- “söylemek” (253) *ana* > *eni* ~ *eniy* “anne” (2094), *saç*- > *çeç*- “saçmak” (2183), *bağla*- > *beyle*- “bağlamak” (277).

İncelenen metinde “anne” kelimesinin her iki türlü de kaydedildiği tespit edilmiştir:

ana “anne” (292) ~ *eniy* “anne” (2094).

ø > /a/

Tatar Türkçesinde bulunan bazı Eski Türkçe sözcüklerde söz sonunda ve kapalı hecede /*a*/ sesi türediği görülür:

yor- > *yura-* "yorumlamak" (1418), *sor-* > *sora-* "sormak" (420).

/ı/ > /a/

Bir örnekte Eski Türkçede söz başında bulunan düz /*ı*/ sesinin Tatar Türkçesinde genişleyerek /*a*/ sesine değiştiği görülür:

ıġaç > *aġaç* "ağaç" (153).

/u/ > ø

Bir sözcükte Eski Türkçe söz başındaki /*u*/ sesinin Tatar Türkçesinde düştüğü görülür:

udıḳı> *yoḳı* "uyku" (2295).

/u/ > /ı/

Bir sözcükte Eski Türkçe söz içindeki art damak ve yuvarlak /*u*/ sesinin Tatar Türkçesinde düz /*ı*/ sesine değiştiği görülmüştür:

bu yıl > *bıyıl* "bu yıl" (2002).

/u/ > /ü/

Bir sözcükte Eski Türkçe söz içinde bulunan art damak /*u*/ sesinin Tatar Türkçesinde ön damak /*ü*/ sesine değiştiği görülür:

bu kün > *bügĕn* "bugün" (2105).

ø > /u/

Tatar Türkçesine Farsçadan giren bir sözcükte titrek /*r*/ ünsüzünün önünde /*u*/ sesinin türediği görülür:

Far. *rūze* > OT. *rūzī* > Tat. *uraza* "oruç" (3236).

/ü/ > /ĕ/

Eski Türkçe söz başında ve içindeki yuvarlak /*ü*/ sesinin Tatar Türkçesinde düz /*ĕ*/ sesine değiştiği görülür:

tütün > *tötĕn* "duman" (289), *üçün* > *öçĕn* "için" (1547), *ünde-* > *ĕndeş-* "konuşmak" (3294), *bütün* > *bötĕn* "bütün" (2818), *bu kün* > *bügĕn* "bugün"

(2105), *ölüm* > *ülĕm* “ölüm” (374).

/e/ > /ü/

Eski Türkçede söz içinde bulunan düz /*e*/ sesinin Tatar Türkçesinde genişleyerek yuvarlak /*ü*/‘ye değiştiği bir sözcük görülür:

tegül > *tügĕl* “değil” (106).

3.1.3.1.2. Ünsüzlerde Tarihî Ses Olayları

3.1.3.1.2.1. Ünsüzlerde Tarihî-Düzenli Ses Olayları

/-g-/ > /-y-/ / /-g/ > /-y/

Eski Türkçede ön damak ünsüzü olan /*g*/ sesi, Tatar Türkçesinde söz içinde ve söz sonunda düzenli olarak yarı ünlü /*y*/ sesine değişir:

eg- > *iy-* “eğmek” (2773), *teg-* > *tiy-* “değmek” (33556).

/-ġ-/ > /-v-/ / /-ġ/ > /-v/

Eski Türkçede arka damak ünsüzü olan /*ġ*/ sesi, Tatar Türkçesinde iki ünlü arasında ve söz sonunda dudaksıl ve yarı ünlü olan /*v*/ sesine değişir:

aġır > *avır* “ağır” (1474), *saġ* > *sav* “sağ” (3172), *aġız* > *avız* “ağız” (1171), *taġ* > *tav* “dağ” (168), *tuġ-* > *tuv-* “doğmak” (63), “eklem yeri; nesil” (193).

İstisnai olarak birkaç örneklerde /*ġ*/ sesinin korunduğu da görülür:

baġışla- “bağışlamak” (1218), *aġaç* “ağaç” (153), *aġu* “zehir” (967).

3.1.3.1.2.2. Ünsüzlerde Tarihî-Düzensiz Ses Olayları

/b-/ > /m-/

Eski Türkçede yer alan bazı sözcüklerin başında yer alan patlamalı /*b*/ sesi, /*n*/ ve /*ñ*/ seslerinin etkisi ile Tatar Türkçesinde genizsi /*m*/ sesine değişir:

buñ >*moñ* “sıkıntı, hüzün” (1604), *bin->mĕn-* “binmek; yukarı doğru yükselmek” (735) , *beñgü* > *meñgĕ* “ebedi” (1017), *ben* > *min* “ben” (1094).

/b-/ > /p-/

Bir kelimede Eski Türkçede sözcük başında yer alan sedalı /*b*/ sesinin Tatar Türkçesinde sedasız /*p*/ sesine değiştiği görülür:

bus- > *pos-* “saklanmak, gizlenmek” (734).

/-p-/ > /-b-/

Bir kelimede Eski Türkçede iç seste bulunan sedasız /*p*/ sesinin Tatar Türkçesinde sedalılaşarak /*b*/ sesine değiştiği görülür:

töpü > *tübe* “üst kısım, tepe” (7).

/-b/ ~ /-v/ > /-y/

Eski Türkçe sözcüklerin son sesinde yer alan /*b*/ sesi Tatar Türkçesinde önce dudak yarı ünlüsü /*v*/ sesine ardından damak yarı ünlüsü /*y*/ sesine değişmiştir

ev > *öy* “ev” (7), *sev-* > *söy-* “sevmek” (3559).

/-d̲-/ > /-y-/

Bazı Eski Türkçe sözcüklerin iç seslerinde bulunan /*d̲*/ sesleri Tatar Türkçesinde yarı ünlü /*y*/ sesine değişmiştir:

ḳad̲ġu > *ḳayġı* “kaygı, endişe” (308), *ḳad̲ġur-* > *ḳayġır-* “kaygılanmak, endişelenmek” (880), *ad̲ır-* > *ayır-* “ayırmak” (1298), *ad̲aḳ* > *ayaḳ* “ayak” (3193).

ø > /-ġ̇-/

Eski Türkçede yer alan bazı sözcüklerin iç seslerinde bulunan /*ñ*/ sesinin yanında Tatar Türkçesinde /*ġ̇*/ sesi türemiştir:

ḳıñraḳ > *ḳıñġ̇ırav* “zil, çan” (2655), *yañra-* > *yañġ̇ıra-* “yankılanmak, çınlamak” (3690).

/-ġ̇-/ > /-y-/

Bir sözcükte Eski Türkçede iç seste yer alan arka damak ünsüzü olan /*ġ̇*/ sesinin Tatar Türkçesinde ön damak yarı ünlüsü olan /*y*/ sesine değiştiği görülür:

baġ̇la- > *beyle-* “bağlamak” (1211).

/h-/ > ø

Bir sözcükte söz başında yer alan /*h*/ sesinin düştüğü görülür:

haydi > *eyde* “haydi” (857).

/-h/ > ø

Alıntı iki kelimede söz sonunda yer alan /*h*/ sesinin Tatar Türkçesinde düştüğü görülür:

Far. *padişah* > *patşa* "padişah" (900), Ar. *hazır* > *ezĕr* "hazır" (1612).

/k-/ > /g-/

Bir kelimede Eski Türkçe söz başında yer alan sedasız /*k*/ sesinin Tatar Türkçesinde sedalı /*g*/ sesine değiştiği görülür:

kevde > *gevde* "gövde" (1977).

/-l-/ > ø

Bir sözcükte Eski Türkçede iç seste yer alan /*l*/ sesinin Tatar Türkçesinde düştüğü görülür:

oltur- > *utır-* "oturmak" (1555).

/-p-/ > /-f-/

Eski Türkçede yer alan bazı sözcüklerin iç seslerinde bulunan /*p*/ sesi Tatar Türkçesinde /*f*/ sesine değişir:

kirpik > *kĕrfĕk* "kirpik" (2076), *toprak* > *tufrak* "toprak" (1768), *yapurġak* "yaprak" > *yafrak* "yaprak" (1958), OT *ipek* > *yĕfek* "ipek" (2467).

/s-/ > /ç-/

Eski Türkçe sözcük başında yer alan /*s*/ ünsüzü Tatar Türkçesinde /*ç*/ ünsüzüne değişmiştir:

saç > *çeç* "saç" (1748), *saç-* > *çeç-* "saçmak" (1908).

/-st/ > /-sø/

Bir Farsça alıntıda söz sonunda bulunan sızıcı /*t*/ sesinin düştüğü görülür:

durust > *dörĕs* "doğru" (3297).

Aynı zamanda yine Farsçadan alıntı olan dust kelimesinin Tatar Türkçesinde hem *dust* hem de son ses /*t*/'nin düşmüş hâli olan *dus* şekli ile kullanıldığı görülür:

dust > *dus* "dost, arkadaş" (2458) ~ *dust* "dost, arkadaş" (378).

Ek olarak Eski Türkçe üst sözcüğünün Tatar Türkçesinde bazen olduğu gibi *üst* şeklinde bazen ise söz sonunda bulunan /*t*/ sesinin düşmüş biçimiyle kullanıldığı görülür:

üst > *ös* “üst, yukarı” (1377) ~ *öst* “üst, yukarı” (399).

/t-/ > /d-/

Tatar Türkçesinde Eski Türkçe sözcüklerin başında yer alan /t/ sesi neredeyse düzenli olarak korunmuştur:

tamır > *tamır* “damar, kök” (445), *tar* > *tar* “dar” (3442), *tiz* > *tëz* “diz” (343), *tokkuz* > *toġız* “dokuz” (178), *tegül* > *tügël* “değil” (476).

Ancak birkaç kelimede sedalılaşarak /*d*/ sesine değiştiği görülür:

tëş- > *deş-* “konuşmak, söz söylemek” (301), *te-* > *di-* “demek” (185).

/y-/ > /c-/

Eski Türkçe devresindeki sözcüklerin başında yer alan /*y*/ sesi Tatar Türkçesinde patlayıcı hâle gelerek /*c*/ sesine değişmiştir:

yemiş > *cimëş* “meyve” (1744), *yay* > *cey* “yaz” (621), *yër* > *cir* “yer” (690), *yël* > *cil* “yel, rüzgar” (810), *yëtmiş* > *citmëş* “yetmiş” (2048).

ø- > /y-/

Eski Türkçe ve Orta Türkçe devrelerinde yer alan sözcüklerdeki düz-dar ünlülerin önünde Tatar Türkçesinde ön seste yarı ünlü /*y*/ türemesi görülür:

ET *ırak* > *yırak* “uzak” (2801), OT *ipek* > *yëfek* “ipek” (2467).

3.1.3.2. Senkronik (Dil İçindeki) Düzenli Ses Olayları

Senkronik ses olayları, dilin tarihî gelişiminden ziyade mevcut işleyişinde, yani gramer içerisinde yapım ve çekim sırasında ortaya çıkan ses olaylarıdır bu yüzden *gramerlik ses olayları* olarak da adlandırılabilirler. Tatar Türkçesinde dil içinde görülen düzenli ses olaylarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Öner, 2007: 693):

3.1.3.2.1. Yardımcı Sesler

Türkçenin ses özelliği sebebiyle iki ünlü ve kelime sonunda, belli çiftler dışında, iki ünsüz yan yana bulunamaz (Ercilasun, 2007: 347). Yardımcı sesler, Türkçenin ses ve hece yapısına uygun olmayan bazı durumlarda, asıl sesler ile bağlı

morfemlerin buluştuğu çekim veya yapım eklerinin işleyişleri sırasında türerler (Öner, 2013: 21).

Yardımcı ünlüler: /ı/, /ĕ/

Tatar Türkçesinde yardımcı ünlüler Türkiye Türkçesindeki gibi dar ünlüdür:

> *uy-ı-m* "düşüncem" (2100), *ḫisler-ĕ-m-nĕ* "hislerimi" (1413), *sĕr-ĕ-m-nĕ* "sırrımı" (1716), *ḳoş-ı-m* "kuşum" (1508), *yap-ı-ḳ > yabıḳ* "kapalı" (1698), *işĕt-ĕ-l-* "işitilmek" (53), *uylan-ı-rġa kirek* "düşünmeli" (486), *küzler-ĕ-ñ* "gözlerin" (827), *kil-ĕ-gĕz* "geliniz" (3695), *ḳayt-ı-p* "dönüp" (3733), *yaz-ı-m* "baharım" (3773).

Yardımcı ünsüz: /y/

Yardımcı ünsüz Türkiye Türkçesinde olduğu gibi /*y*/'dir:

> *yuġalt-ma-y-açaḳ* "kaybetmeyecek" (226), *di-y-er iděm* "derdim" (1035), *yeşe-y-esĕ > yeşiysĕ* "yaşayası" (861).

Bunlara ek olarak Eski Türkçeden beri 3. şahıs iyelik ekli sözcüklere gelen *zamir n*'si (pronominal n), tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Tatar Türkçesinin de yardımcı sesidir:

> *nur-ı-n-a* "ışığına" (3618), a*ḳlıḳ-ı-n-da>aḳlığında* "beyazlığında" (3786), *moñ-ı-n-nan* "ezgisinden" (215), *diñgĕz-ĕ-n-e* "denizine" (679), *küz-ĕ-n-nen* "gözünden" (896), *bişĕk-ĕ-n-de> bişĕgĕnde* "beşiğinde" (820), *roman-ı-n-da-ġı* "romanındaki" (1213), *aġuv-ı-n-nan* "zehirinden" (976), *avız-ı-na* "ağzına" (1171).

3.1.3.2.2. Ses Uyumu

Ses uyumu, eklemeli dillerden olan Türkçenin bir özelliğidir ve bağlı biçim birimlerin asıl biçim birimlere eklenmesi anındaki seslik bir olaydır (Öner, 2022: 22). Ses uyumları, *ünlü uyumları* ve *ünsüz uyumları* olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir:

3.1.3.2.2.1. Ünlü Uyumları

Damak (incelik-kalınlık) ve dudak (düzlük-yuvarlaklık) olmak üzere Türkçede iki adet ünlü uyumu bulunmaktadır:

3.1.3.2.2.1.1. Damak (İncelik- Kalınlık) Uyumu

Ön damak ünlülerden olan /e/, /ĕ/, /i/, /ö/, /ü/ ünlülerinden sonra /e/, /ĕ/, /i/, /ö/, /ü/ ön damak ünlülerinin, arka damak ünlülerden olan /a/, /ı/, /o/, /u/ ünlülerinden sonra ise /a/, /ı/, /o/, /u/ arka ünlülerinin gelmesi ile damak uyumu oluşmaktadır. Genel Türk dilinde tarih boyunca sağlam bir şekilde var olan bu uyum Tatar Türkçesinde de vardır (Öner, 2007: 694):

> *meydannarda* "meydanlarda" (196), *sündĕrmiyçe* "söndürmeden" (1287), *taclarınnan* "taçlarından" (1434), *süzlerge* "sözlere" (2222), *cirsĕzlĕkten* "yersizlikten" (95), *işĕk-ĕ-m-e > işĕgĕme* "kapıma" (2260), *yuldaşı "yoldaşı"* (2638), *yılmayıp* "gülümseyip" (2181), *ḳaraşıñnı* "bakışını" (2192).

Alıntı Sözlerde Damak Uyumu Durumu: Damak uyumunun Rusçadan giren ön damak ünlülü alıntılara arka damak ünlülü ekler getirilerek bozulduğu göze çarpmaktadır:

> *poĕzdları* "trenleri" (2568), *ministrı* "bakanı" (1242), *rĕspublikam* "cumhuriyetim" (2348), *bolnitsada* "hastanede" (1171), *stantsiyasĕ* "inşaatı" (483), *okeannar* "okyanuslar" (3457), *minutnıñ* "dakikanın" (2172).

Rusçadan giren arka damak ünlülü alıntılarda ise damak uyumsuzluğu görülmemiştir:

> *rayonında* "bölgesinde" (1242), *vlastta* "iktidarda" (1250), *vlastsızġa* "iktidarsıza" (1252), *romaşkalarġa* "papatyalara" (1429), *tyulpannar* "laleler" (3683), *landışlar* "inci çiçekleri" (3683), *gudokların* "düdüklerini" (2569), *talantlı* "yetenekli" (2579).

Bir kelimede ise arka damak ünlülü Rusça alıntı olmasına rağmen damak uyumsuzluğu görülür:

> *noyabrĕnde* "kasımında" (230).

Arapça ve Farsça arka damak ünlülü alıntılarda damak uyumu genellikle gözetilmiştir:

> *namusım* "namusum" (943), *ġorurlanıp* "gururlanarak" (268), *ḫodayım* "tanrım" (3308), *ḫucasın* "hocasını" (823), *ḫuşlarıñnı al-* "hoşuna gitmek" (1136).

Fakat istisnai olarak bazı Arapça ve Farsça alıntıların arka damak ünlülü olmasına rağmen damak uyumuna uyumadığı da görülür:

> *behasĕn* "ücretini" (302), *behalerněñ* "ücretlerin" (306), *tabiyġatnĕ* "tabiatı" (355), *tabiyġatke* "tabiata" (368), *şiġırleréñ* "şiirlerin" (1403), *şiġırĕmde* "şiirimde" (186).

3.1.3.2.2.1.2. Dudak (Düzlük-Yuvarlaklık) Uyumu

Düz ünlülerden olan /*a*/, /*e*/, /*ı*/, /*i*/ ünlülerinden sonra /*a*/, /*e*/, /*ı*/, /*i*/ düz ünlülerinin, /*o*/, /*ö*/, /*u*/, /*ü*/ yuvarlak ünlülerinden sonra ya /*u*/, /*ü*/ dar yuvarlak ünlülerinin ya da /*a*/, /*e*/ düz geniş ünlülerinin gelmesiyle birlikte dudak uyumu sağlanmaktadır. Türkçede tarih boyunca damak uyumuna nazaran sağlam olmayan bu uyum standart Tatar Türkçesinde de bulunmamaktadır (Öner, 2007: 694; 2013: 23). Kelime kökünde /*u*/, /*ü*/ ünlüsü bulunan sözcüklerin devam eden hecelerinde dar-düz ünlülü ekler bulunduğu gözlemlenmiştir:

> *garmunçıġa* "garmun üstadına" (2926), *borçuvlı* "sıkıntılı" (1764), *külĕ* "gölü" (1393), *kilüvĕññĕ* "gelişini" (2552), *söyüvĕmnĕ* "sevgimi" (3331), küměldĕñ "gömüldün" (3619), *nurlı* "nurlu" (249), *küznĕ* "gözünü" (783), *kükně* "göğü" (1371), *ġorurlıḳ* "gururluluk" (258), *kürĕp* "görüp" (2891).

3.1.3.2.2.2. Ünsüz Uyumu

Ünsüz uyumu, Türkçe sözcüklerde, yan yana gelen ünsüzlerin seda bakımından birbirlerine uymasıdır (Ergin, 2020: §78). Tatar Türkçesinde ünsüzler arasındaki uyum, Genel Türkçedeki gibi bir seda uyumudur. Ünsüzle biten asıl şekillere ünsüzle başlayan bağlı şekillerin eklenmesiyle birlikte bir uyum oluşmaktadır ve Tatar Türkçesinde ünsüz uyumu tamdır (Öner, 2007: 694):

— Kök/Gövde sonunda sedalı + ek başında sedalı:

> *nurlandı* "aydınlandı" (2879), *nazlandım* "nazlandım" (3379), *birgen* "veren" (3045), *külden* "gölden" (474), *töşĕmde* "düşümde" (3503), *sağışlardan* "özlemlerden" (3661), *tomanda* "dumanda" (3649), *cirge* "yere" (804), *ambarlarġa* "ambarlara" (874), *tulġan* "dolan" (889), *yuldaşı* "yoldaşı" (2638), *bakçalarda* "bahçelerde" (2007), *seḫnelerge* "sahnelere" (13), *cırlarında* "türkülerinde" (20), *öyde* "evde" (778), *közgĕ* "sonbahara ait" (903), *ḫıyalımda* "hayalimde" (3409).

— Kök/Gövde sonunda sedasız + ek başında sedasız:

> *totḳın* "tutsak" (1759), *tınlıḳta* "sessizlikte" (63), *totaştı* "birleşti" (535), *atḳanda* "attığında" (3352), *ḳoyaşḳa* "güneşe" (3688), *kitapḳa* "kitaba" (467), *tönně* "geceyi" (1986), *yalġıştı* "yanlıştı" (197), *bĕrlĕkte* "birlikte" (458), *inĕşke* "dereye" (755), *tabiyġatten* "tabiattan" (1356), *ersĕzlĕkten* "arsızlıktan" (402), *arttan* "ardından" (144), *söyleşkende* "konuşurken" (1297), *taşḳa* "taşa"

(1856).

3.1.3.2.3. Ünlü Düşmesi

Ünlü düşmesi, söz ortasındaki vurgusuz açık hecede bulunan dar ünlünün düşmesi olayıdır (Öner, 2007: 695). Tatar Türkçesinde bu ses olayı sınırlı sayıda örnekte düzensiz olarak karşımıza çıkmaktadır:

/-ı-/ > -ø-

cıyın-a-p > cıynap "giriştirerek" (340), *ḫalıḳ-ı-m > ḫalḳım* "halkım" (96), *ḳurıḳ-ı-p > ḳurḳıp* "korkarak" (537), *yolıḳı-ı-p > yolḳıp* "yolarak" (503), *ḳuyın-ı-n-da > ḳuynında* "koynunda" (1401), *uyın-a-p > uynap* "oynayarak" (2317).

/-ĕ-/ > -ø-

küñĕl-ĕ-m-de > küñlĕmde "gönlümde" (2817), *küz yeşĕ-ler-ĕ > küz yeşlerĕ* "gözyaşları" (525), *iren-ĕ-m-de > irnĕmde* "dudağımda".

3.1.3.2.4. Ünlü Daralması

Yarı ünlü /*y*/ sesi önünde geniş ünlülerin (/*a*/, /*e*/) daralması (/*ı*/, /*i*/) olayıdır (Öner, 2007: 695). Geniş ünlü ile biten bir fiile, ünlü ile biten fiillere getirilen şimdiki zaman ifadeli geniş zaman eki -*y*'nin eklenmesiyle oluşur:

-a-y > -ı-y

başla-y > başlıy iděm "başlıyordum" (3336), *uyına-y > uynıy* "oynuyor" (3705), *ḳara-y > ḳarıy* "bakıyor" (3440), *sayra-y > sayrıy* "ötüyor" (60), *cırla-y > cırlıy* "türkü söylüyor" (282), *tıñla-y > tıñlıy* "dinliyor" (410), *saḳla-y > saḳlıy* "koruyor" (455)

-e-y > -i-y

ĕzle-y > ĕzliy "arıyor" (207*), görle-y > görliy* "ötüyor" (364*), kötme-y > kötmiy* "beklemiyor" (397), *yeşe-y > yeşiy* "yaşıyor" (448), *tĕle-y > tĕliy* "diliyor" (821), *bĕtme-y > bĕtmiy* "bitmiyor" (988), *iskĕrme-y > iskĕrmiy* "eskimiyor", *söyle-y > söyliy* "söylüyor" (1179).

3.1.3.2.5. Ünlü Türemesi

Kökteki son ünsüz ile ekin ilk ünlüsünün arasında bir ünlü türetilerek /*r*/ sesi düşmeye karşı güçlendirilir (Öner, 2007: 695):

-ø-r- > -ĕ-r-

bik-ĕ-rek > * *bigĕrek* > *bigrek* (1788).

3.1.3.2.6. Benzeşmeler

Bir dil biriminde bulunan seslerin çıkış yeri veya çıkış biçimi yönüyle birbirine yaklaşması olan benzeşme, ilerileyici ve gerileyici olmak üzere iki şekildedir (Karaağaç, 2013: 121):

3.1.3.2.6.1. İlerleyici Benzeşmeler

(/m/, /n/ +) /l/ > /n/

Çokluk ekinin başındaki akıcı ünsüzde ortaya çıkan ilerleyici benzeşme olayıdır (Öner, 2007: 695).

altınnar "altınlar" (1307), *ẖatınnar* "kadınlar" (1309), *dulķınnarı* "dalgaları" (42), *tomannarı* "dumanları" (893), *tufannar* "fırtınalar" (2777), *bolınnarda* "çayırlarda" (2841), *urmannarġa* "ormanlara" (104), *meydannnarda* "meydanlarda" (196), *isĕmnerĕ* "isimleri" (153), *könner* "günler" (557), *kilĕnner* "gelinler" (758), *irĕnnerĕñ* "dudakların" (1148), *ütkenner* "geçmişler" (2276), *Kerimner* "Kerimler" (2778), *kiyĕmnerĕñ* "kıyafetlerin" (2985).

(/m/, /n/ +) /d/ > /n/

Ayrılma hâli ekinin başındaki ünsüzde ortaya çıkan ilerleyici benzeşme olayıdır (Öner, 2007: 695).

uramnan "sokaktan" (3023), *bolınnan* "çayırdan" (3648), *yaķlarınnan* "taraflarından" (160), *uylarımnan* "düşüncelerimden" (204), *Ķazannan* "Kazan'dan" (229), *vaķıtınnan* "vaktinden" (384), *aġuvınnan* "zehrinden" (976), *östĕnnen* "üstünden" (399), *küzĕnnen* "gözünden" (896), *ġalemnen* " alemden" (2174), *üzĕnnen* "kendinden" (894), *cilleréñnen* "rüzgarlarından" (2329), *süzlerĕñnen* "sözlerinden" (3541).

3.1.3.2.6.2. Gerileyici Benzeşme

Söz içinde önce gelen sesin, sonraki sese, çıkış biçimi yönünden kısmen veya tamamen benzeşmesi (Karaağaç, 2013: 121) olarak tanımlanan gerileyici benzeşme olayı için

taranan metinlerde bir adet örnek bulunmuştur:

ET *saç* > *çeç* "saç" (602).

3.1.3.2.7. Sedalılaşmalar

Söz sonundaki ünsüzler, eklenme ile birlikte iki ünlünün arasında kaldıkları zaman sedalılaşma gerçekleşmektedir. Tatar Türkçesinde sedalılaşmalar yalnızca damak ve dudak ünsüzlerinde görülmektedir ve bu sedalılaşmalar düzenlidir (Öner, 2007: 695). Verilen kelime örnekleri incelendiği zaman Türkiye Türkçesinde ikinci hecede görülen sedalılaşma ses olayının, Tatar Türkçesinde sözcüklerin bütün hecelerinde görülebildiği gözlemlenmiştir:

3.1.3.2.7.1.Damak Ünsüzlerinde Sedalılaşmalar:

Arka damakta sedalılaşma

/-ķ-/ > /-ġ-/

aķ-ı-p > *ağıp* "akarak" (2405), *yavlıķ-ı-ñ* > *yavlığıñ* "mendilin" (2521*), yaķ-ı* > *yağı* "yeri" (2564), *savlıķ-ı-ñ* > *savlığıñ* "sağlığın" (2533), *çaķ-ı* > *çağı* "anı" (3087), *maturlıķ-ı-ñ* > *maturlığıñ* "güzelliğin" (3351), *balaçaķ-ı-m* > *balaçağım* "çocukluğum" (3745), *aķlıķ-ı-n-da* > *aķlığında* "beyazlığında" (3786), *avırlıķ-ı-n* > *avırlığın* "ağırlığını" (112), *çıķ-ı-p* > *çığıp* "çıkıp" (205), *şatlıķ-ı-m-a* > *şatlığıma* "mutluluğuma" (308), *suķ-ı-ş* > *sugış* "savaş" (201), *ofıķ-ı-n-a* > *ofığına* "ufuğuna" (532), *koçaķ-ı-n-da* > *koçağında* "kucağında" (539).

Ön damakta sedalılaşma

/-k-/ > /-g-/

bişĕk-ĕ-dĕr > *bişĕgĕdĕr* "beşiğidir" (618), *kük-ĕ-n* > *kügĕn* "göğünü" (723), *çitlĕk-ĕ-n* > *çitlĕgĕn* "kafesini" (848), *ilek-ĕ-n* > *ilegĕn* "eleğini" (1114), *cilek-ĕ* > *cilegĕ* "çileği" (1147), *çeçek-ĕ* > *çeçegĕ* "çiçeği" (1397), *bu kön* > *bügĕn* "bugün" (1432), *yörek-ĕ-n-e* > *yöregĕne* "yüreğine" (72), *çik-ĕ-p* > *çigĕp* "çekerek" (94), *yetimlĕk-ĕ* > *yetimliğe* "yetimliği" (99), *böyĕklĕk-ĕ* > *böyĕklĕgĕ* "büyüklüğü" (100), *tĕlek-ĕ-m* > *tĕlegĕm* "dileğim" (255).

3.1.3.2.7.2.Dudak Ünsüzünde sedalılaşma

/-p-/ > /-b-/

tap-ı-p > *tabıp* "bularak" (368), *çap-ı-ş-ı* > *çabışı* "yarışı" (3582), *cĕp-ĕ-n* >

cěběn “ipini” (74), *mektep-ě-m-e* > *mekteběmě* “mektebime” (674), *üp-ě-p* > *üběp* “öperek” (893), *ḳap-ar-* > *ḳabar-* “kabarmak” (417), *yap-arġa* > *yabarġa* “kapatmayı” (908), *çap-a* >*çaba* “koşar” (985), *cavap-ı-ñ* > *cavabıñ* “cevabın” (1258), *töp-ě* > *töbě* “dibi” (1808).

3.2. Şekil Bilgisi

Türkçe şekil bilgisi yönünden sağlam bir sisteme sahiptir. Kelime yapımında kullanılan ve sürekli ilişki kurulan ekler ile kelimelere geçici olarak gelen ve geçici anlam bağlantısı kurmaya yarayan ekler, nitelikleri ve işlevleri bakımından birbirlerinden ayrılır. Bunlardan ilki *yapım ekleri*, ikincisi ise *işletme ekleri* olarak adlandırılmaktadır (Korkmaz, 2009: 20-21).

Şekil bilgisi bölümü; isim, fiil ve edat olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmıştır. İsimler, isim yapımı ve isim çekimi; fiiller, fiil yapımı ve fiil çekimi; edatlar ise ünlem edatları, baglama edatları ve son çekim edatları alt başlıklarında incelenmiştir.

3.2.1. İsim

Gerçekler dünyasındaki varlıkların ve eylemlerin dildeki ifadesi olan canlı ve cansız varlıklara, çeşitli soyut ve somut kavramlara isim olan kelime türüne isim adı verilir (Korkmaz, 2023: 65). İsimler kendi başına var olan bir bilgiye işaret ederler. İsimlerin işaret ettikleri bilgiler, kendi başlarına var olabilen, var oluşları başka bir varlık veya olaya bağlı olmayan bilgilerdir. Bu yüzden isimlerin olumsuzu olmaz; varsa vardır ve ismi de vardır; yoksa yoktur ve bizim de böyle bir bilgimiz yok demektir (Karaağaç, 2013: 32).

3.2.1.1. İsim Yapımı

Sözcük kök ve gövdelerine getirilerek yeni kavramların yansıtılmasını, yapılmasını sağlayan eklere *yapım ekleri* adı verilir (Korkmaz, 2023: 251). Türkçede isim yapımı eklerini *isimden isim* ve *fiilden isim* yapan ekler olmak üzere iki tür oluşturur.

3.2.1.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

İsimlere ve isim soylu kök ve gövdelere gelerek, anlamca eskisinden farklı yeni bir anlam oluşturacak şekilde söz türeten eklerdir (Karaağaç, 2013: 53; Korkmaz, 2023: 67).

Metinde geçen isimden isim yapma ekleri şunlardır:

-lıḳ / -lĕk

Bu ek, başllangıçtan beri Türkçenin belli başlı isimden isim yapma eklerinden biri olarak kullanılagelmiştir (Karaağaç, 2013: 54). Tatar Türkçesinde çok geniş bir kullanım alanına sahip olan eklin başlıca işlevleri meslek, layıklık, gereklilik, miktar, soyut kavram, yer ve alet isimleri yapmaktır (Hisamova, 2006: 108; Öner, 2007: 698). Türkiye Türkçesinde olduğu gibi sıfat ekleri *-lI* ve *-sIz* ile elde edilen sıfatlar da *-lıḳ/-lĕk* ekiyle kavramlaştırılır:

> *yalġızlıḳ* "yalnızlık" (1649), *ḳartlıḳ* "yaşlılık" (1794), *baylıḳ* "zenginlik" (2062), *oyalçanlıḳ* "utangaçlık" (2186), *şatlıḳ* "mutluluk" (2485), *avırlıḳ* "ağırlık" (2632), *çistalıḳ* "temizlik" (170), *çüplĕk* "çöplük" (404), *dörĕslĕk* "dürüstlük" (1293), *yeşlĕk* "gençlik" (1490), *güzellĕk* "güzellik" (2038).

-çı /-çĕ

Meslek adları ve düşkünlük sıfatları yapan üretken bir ektir (Hisamova, 2006: 107; Karağaç, 2013: 57).

> *icatçı* "kurucu" (1280).

-lı / -lĕ

Bu ek, Eski Türkçeden beri kullanılan başlıca isimden isim yapma eklerinden birisidir (Karaağaç, 2013: 55). Ekin asıl işlevi sıfat olarak kullanılan niteleme isimleri yapmaktır. Var olma, bulundurma, çokça var olma, bir yere, bir yöreye ait olma, mensubiyet gibi anlamları belirtir (Öner, 2007: 699).

> *nurlı* "nurlu" (1738), *borçuvlı* "sıkıntılı" (1764), *ġazaplı* "cefalı" (1959), *sanduġaçlı* "bülbüllü" (2089), *insaflı* "insaflı" (2101), *moñlı* "ezgili" (2327), *danlı* "şanlı" (2363), *ĕzlĕ* "izli" (30), *sĕrlĕ* "gizli" (114), *beḫĕtlĕ* "talihli" (394), *çiremlĕ* "çimenli" (569), *köçlĕ* "güçlü" (656), *bĕlĕmlĕ* "bilgin" (1282).

-sız / -sĕz

-lı/ -lĕ ekinin olumsuzunu yapar. İsimlerin işaret ettikleri niteliğe veya varlığa sahip olmadıklarını ifade eder.

> *ḳıyuvsız* "cesaretsiz" (2079), *vaḳıtsız* "vakitsiz" (2776), *yortsız* "yurtsuz" (507), *bolınsız* "çayırsız" (788), *moñsız* "ezgisiz" (750), *ḳoyaşsız* "güneşsiz" (3293), *çiksiz* "sınırsız" (2751), *süzsĕz* "sözsüz" (704), *ḫissĕz* "hissiz" (1087), *üpkesĕz* "öfkesiz" (1190), *köçsĕz* "güçsüz" (1462), *tabiyġatsĕz* "tabiatsız" (382).

-ḳay* / *-key

Tıpkı *-çıḳ*/*-çĕk* eki gibi küçültme ve sevgi bildirmektedir. (Öner, 2007: 700).

enkey "anacık" (2752), *ebkeyĕm* "nineciğim" (3250), *yörekkeyĕm* "cancağızım" (1830).

-ça* / *-çe

Benzerlik, eşitlik işleviyle kalıplaşır (Öner, 2007: 700).

vaḳıtlıça "vakitlice" (2176), *törlĕçe* "türlüce" (1577), *üzĕnçe* "kendince" (1579).

-daş* / *-deş* , *-taş* / *-teş

Eşlik ve ortaklık işlevi vardır (Öner, 2007: 700). İsimlere eklenerek yer, zaman, iş bakımından ortaklığı bildiren isimler yapar (Hisamova, 2006: 108).

yuldaş "yoldaş" (3415), *yaḳtaş* "hemşehri" (1215).

-raḳ* / *-rek

Türkçede eskiden beri kullanılan bu ek, çokluk, fazlalık ifade eden karşılaştırma ekidir (Karaağaç, 2013: 62). Nitelik adlarının karşılaştırılmasında kullanılan bu ekle kalıplaşmış sıfatlar da görülür (Öner, 2007: 700).

bigrek (<bik-rek) "haddinden fazla" (1788), *tizrek* "daha hızlı" (3380).

-av* / *-ev

Sayı adlarından ortaklık, beraberlik ifadeli isimler yapar (Öner, 2007: 700).

bĕrev "herhangi biri; her biri" (417), *ikev* "ikisi" (3413).

-nçı* / *-nçĕ

Sıralama ekidir. Sayı adlarından sıra sayıları yapmak için kullanılır (Öner, 2007: 700).

bĕrĕnçĕ "birinci" (1258).

3.2.1.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

Fiilden isim yapma ekleri, fiil kök ve gövdelerinden isim ve sıfatlar üreten eklerdir (Korkmaz, 2023:134).

-v

Bütün fiil kök veya gövdelerinden hareket adları yapar (Öner, 2007: 701):

borçuv "sıkıntı" (1764), *buyav* "boya" (910), *ciñüv* "zafer" (3574), *ernüv* "sızı" (3184), *söyüv* "sevme, sevgi" (1504), *sınav* "sınav" (1795), *sorav* "soru" (2154).

-ma* / *-me

Fiilin sonunda ortaya çıkan iş, durum veya bu hareketin nesnesi ile ilgili isimler yapar (Öner, 2007: 701).

basma "basamak; köprü" (753), *ḳoyma* "çit" (2074), *ḳatlam* "kat, tabaka" (2355).

-m

Fiil ile ortaya çıkan iş ve durum hakkında kavram adları veya bu fiile bağlı çok çeşitli nesne adları yapan bir ektir (Öner, 2007: 701). Bu ek yardımıyla işin sonucunu, nesnesini ve öznesini bildiren isimler yapılır (Hisamova, 2006: 110).

kiyĕm "giyim" (2985), *ülĕm* "ölüm" (451), *bĕlĕm* "bilim" (1282), *ağım* "akım" (1866).

-ş

Fiilin sonunda ortaya çıkan işi ifade eden veya hareketi adlandıran isimler yapar (Öner, 2007: 701; Hisamova, 2006: 110).

suġış "vuruşma, savaş" (201), *açış* "açış; buluş" (210), *sulış* "soluma, nefes" (2250), *tanış* "tanış, tanıdık" (2305), *kürĕnĕş* "görünüş" (460).

-maḳ* / *-mek

Türkiye Türkçesindeki gibi hareket adı olarak kullanılmayan bu ek az sayıda kalıplaşmış varlık adında görülür (Öner, 2007: 701).

ikmek "ekmek" (1045), *suḳmaḳ* "patika" (2305), *dimek* "demek ki" (188).

-ḳ* / *-k

Fiilin nesnesinde oluşan durumu gösteren veya nesneyi adlandıran bir ektir (Öner, 2007: 702; Hisamova, 2006: 109).

açıḳ "açık" (3711), *artıḳ* "gereğinden fazla, çok" (970), *oçraḳ* "tesadüf" (1783), *tĕlek* "dilek" (2478), *yomşaḳ* "yumuşak" (2035), *özĕk* "parça" (231).

-aḳ* / *-ek

Fiil ile ilgili nesne adı yapar (Hisamova, 2006: 109).

bülek "hediye" (789), *yörek* "yürek" (1548).

-gĕç

Fiilin ilgili olduğu nesne ve özellikle alet isimleri yapar (Öner, 2007: 702).

üzek özgĕç "çok tesirli" (1503).

-ç

Fiillerin çoğunlukla dönüşlü gövdelerine eklenerek, fazlalık, aşırılık ifade eden veya fiilin sonunda ortaya çıkan hâli bildiren isimler yapar (Öner, 2007: 702). Genellikle hisleri bildiren fiillere eklenir ve o hisleri adlandırlan isimler yapar (Hisamova, 2006: 110).

ışanıç "güven" (222), *ķızġanıç* "zavallı" (1394), *tınıç* "sessiz" (1471).

-ġaķ

Düşkünlük, fazlalık ifade eden vasıf adları yapar (Öner, 2007: 703).

yomġaķ (1899) "muamma",

-tı

Fiillerin daha çok dönüşlü gövdelerinden hareketin oluşunu bildiren adlar veya bununla ilgili nesne adları yapar (Öner, 2007: 703).

yartı "yarım" (1339).

-ġın/ -ķın

Daha çok tek heceli fiillerden büyütme, aşırılık anlamında isimler yapar (Öner, 2007: 703; Hisamova, 2006: 110).

totķın "tutsak" (1759), *taşķın* "taşkın, taşma" (2210), *talġın* "dalgın" (1604).

-n; -an/-en

Fiillerin oluşu veya yapılışıyla ilgili isimler, kavram adları türeten bir ektir (Öner, 2007: 703).

iğĕn "ekin" (2713), *buvın* "boğum; nesil" (193), *kilĕn* "gelin" (758), *tötĕn* "duman" (289), *tuzan* "toz" (3299), *buran* "boran, fırtına" (1076), *pĕçen* "kuru ot, saman, yem" (644).

-mış/-mĕş

Türkiye Türkçesinde bir partisip eki olarak kullanılan ek, Tatar Türkçesinde bir fiilden isim yapma ekidir (Öner, 2007: 703).

yazmış "yazgı, kader" (3624), *tormış* "hayat" (71), *uzmış* "geçiş, geçme" (1812), *cimĕş* "meyve, yemiş" (1744)

3.2.1.2. İsim Çekimi

İsim çekimi ekleri, cümlede isimler ile fiiller arasındaki geçici anlam bağlarını kurmak üzere isimlerin girdiği durumları karşılayan eklerdir (Korkmaz, 2009: 23). Bu bölüm, isim çekimini (*isĕmnĕñ gramatik kategoriyelerĕ*) meydana getiren Çokluk Çekimi,

İyelik Çekimi, Aitlik Çekimi, Hâl Çekimi, İsimde Soru ve İsim Bildirmesi başlıkları altında incelenmiştir.

3.2.1.2.1. Çokluk Çekimi

-lar/-ler (> -nar/ -ner)

Çokluk eki, isimlerin çokluk biçimlerini yapmak için kullanılan çekim ekidir. Eklendiği ismi diğer sözcükler ile herhangi bir ilişkiye sokmaz yani sözcükler arasında bağlar kurmaz. Bu yüzden diğer isim çekim eklerinden ayrılmaktadır (Karaağaç, 2019: 325). Türkçenin çokluk eki eskiden beri *-lar/-ler*'dir (Ergin, 2020: § 349). Tatar Türkçesinde ise çokluk çekimi (*küplĕk kiläşĕ*), *-lar/-ler* eki ve /*m*/ ile /*n*/ seslerinden sonra *-lar/-ler* ekinin başındaki /l/ ünsüzünün düzensiz olarak ileri yönde benzeşmesi ile birlikte (nazal benzeşme) ortaya çıkan *-nar/-ner* şekli ile yapılmaktadır (Poppe, 1963: 29; Hisamova, 2006: 70):

***-lar/-ler* şekli:**

sanduġaçlar "bülbüller" (20), *ķartlar* "yaşlılar" (80), *cırlar* "türküler" (137), *ķırġıylıķlar* "vahşilikler" (217), *uylar* "düşünceler" (296), *külegeler* "gölgeler" (40), *terezeler* "pencereler" (45), *kübelekler* "kelebekler" (783), *tĕlekler* "dilekler" (3408).

***-nar/-ner* şekli:**

dulķınnar "dalgalar" (438), *tyulpannar* "laleler" (3683), *arıslannar* "arslanlar" (1205), *altınnar* "altınlar" (1307), *ḫatınnar* "kadınlar" (1309), *uramnar* "sokaklar" (1753), *moñnar* "ezgiler" (2564), *könner* "günler" (3249), *yemne*r "güzellikler" (3433), *tönner* "akşamlar" (3632), *kilenner* "gelinler" (758), *ütkenner* "geçmişler" (2266).

3.2.1.2.2. İyelik Çekimi

İyelik ekleri, isimlerin karşıladıkları nesnelerin kime veya neye ait olduklarını bildirirler ve dolayısıyla isimler arasında bağlantı kuran eklerdir. İyelik eklerinin üç teklik ve üç çokluk biçimleriyle şahıslara bağlı altı türü vardır (Korkmaz, 2009: 259). Tatar Türkçesinde de her şahsın kendine ait bir iyelik çekim eki vardır (Üstünova, 2008: 75). Tatar Türkçesinin iyelik çekimini (*tartım kiläşĕ*) gerçekleştiren iyelik ekleri kadrosu şu şekildedir (Poppe, 1963: 30; Hisamova, 2006: 100, Veliullina, 2002: 40):

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	*-m*	*-bız / -běz*
2. Şahıs	*-ñ*	*-ġız/-gěz*
3. Şahıs	*-ı/-ě, -sı/-sě*	*-ları / -lerě* *-ı/-ě, -sı/-sě* *(-narı/-nerě (nazal benzeşmelerde))*

Tablo 2 İyelik Çekimi

ḫalḳım "halkım" (12), *arbam* "arabam" (146), *çeçlerěm* "saçlarım" (838), *küñělěñ* "gönlün" (1338), *ġoměrěñ* "ömrün" (1340), *kěrfěklerěñ* "kirpiklerin" (1447), *ḳaşı* "kaşı" (2077), *isě* "kokusu" (2329), *canıbız* "canımız" (2880), *garmunçıbız* "garmun ustamız" (2998), *edebiyatıbız* "edebiyatımız" (228), *abzaġız* "ağabeyiniz" (418), *dusları* "dostları" (422), *tamırları* "kökleri" (445), *poězdları* "trenleri" (2568), *çitěklerě* "çizmeleri" (2721), *yěgětlerě* "yiğitleri" (28), *maşinası* "arabası" (955), *dulḳınnarı* "dalgaları" (2403), *urmannarı* "ormanları" (2417), *beyremnerě* "bayramları" (24).

Verilen örneklerde görüldüğü üzere, teklik ve çokluk 1. ve 2. şahıs iyelik ekleri, ünsüz ile biten sözcüklere araya *-ı-*, *-ě-* yardımcı ünlülerini alarak; ünlü ile biten isimlere ise oldukları gibi eklenmektedirler. 3. teklik şahıs iyelik ekli çekimde ise ünsüzle biten sözcüklere *-ı*/*-ě* ünlü ile biten sözcüklere *-sı*/*-sě* ekleri gelmiştir.

3.2.1.2.3. Aitlik Çekimi

-ġı/-gě, -ḳı/-kě

Zamana ve mekâna aitliği bulunma hâli eki almış gövdelerde yapmaktadır (Öner, 2022: 118). Örneklerde görüleceği üzere bu ek Tatar Türkçesinde Türkiye Türkçesinde olanın aksine kalınlık-incelik uyumuna uygun bir şekilde çekimlenmektedir.

bolındağı "çayırdaki" (2852), *yullardağı* "yollardaki" (3186), *başındağı* "başındaki" (54).

Anlamca zaten zaman veya mekân bildiren sözlere ise doğrudan doğruya eklenmektedir (Öner, 2022: 118):

ceygě "yazınki" (651), *közgě* "sonbaharki" (903), *töngě* "geceki" (2292), kiçkě "akşamki" (2396).

3.2.1.2.4. Hâl Ekleri

3.2.1.2.4.1.İlgi Hâli (Genitif Hâli)

nıñ/-nĕñ

İlgi hâli, ismi isme bağlama ekidir. (Ergin, 2020: § 353). Tatar Türkçesinde genellikle eki ile birlikte kurulan ilgi hâli çekimi (*iyelĕk kilĕşĕ*) bazen eksiz de görülebilir, yani eksiz ve ekli olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkar. Tatar dilinde de isim tamlaması kuran hâl, ilgi hâlidir (Hisamova, 2006: 79). İlgi hâlinde isim *-nıñ/-niñ* ekini alır ve cümlede ikinci bir isim ya da sözcük grubuyla bağlantıya girer (Hisamova, 2006: 83; Veliullina, 2002: 52).

Ekli ilgi hâli çekimi *belirtili isim tamlaması* kurmaktadır:

> *ķoyaşnıñ köçlĕ çağı* "güneşin güçlü çağı" (656), *avılımnıñ yemĕ* "köyümün güzelliği" (691), *basmanıñ sĕrlerĕ* "köprünün sırları" (767), *baķçanıñ ķapķası* "bahçenin kapısı" (907), *ḫisnĕñ balķışı* "hissin parıltısı" (1084), *talantlı cirnĕñ balası* "yetenekli yerin çocuğu" (1237), *çeçeklernĕñ ḫuş islerĕ* "çiçeklerin güzel kokuları" (2859), *diñgĕzнĕñ törlĕ çağı* "denizin çeşitli zamanı" (1515) , *sınavlarnıñ iñ zurısı* "sınavların en zoru" (1795), *avılımnıñ moñnarı* "köyümün ezgileri" (2514).

Eksiz ilgi hâli çekimi ise *belirtisiz isim tamlaması* kurar:

> *kön perdesĕ* "gün perdesi" (38), *cılı cilek isĕ* "sıcak çilek kokusu" (774), *cey urtası* "yaz ortası" (631), *çeçek yazmışı* "çiçeğin kaderi" (1776), *kük ķapusı* "gök kapısı" (2553), *Arça çitlĕklerĕ* "Arça çizmeleri" (2721), *küñĕlĕm ķoyaşı* "gönlümün güneşi" (2811), *tornalar tavışı* "turnaların sesi" (3030), *enkeyĕm ķulları* "annemin kolları" (3051), *tormış arbası* "hayat arabası" (109), *Ġarif Aḫunov uramı* "Ġarif Aḫunov sokağı" (1175).

3.2.1.2.4.2. Yükleme Hâli (Akuzatif Hâli)

***-nı/-nĕ; -n* (sadece 3. şahıs iyelik ekli sözcüklerde)**

İsmin, doğrudan doğruya, geçişli bir fiile bağlandığı hâldir. Tatar Türkçesinde *töşĕm kilĕşĕ* olarak adlandırılan yükleme hâli, geçişli fiillerin nesnesini gösterir (Öner, 2022: 121-122; Hisamova, 2006: 87):

Eski Türkçede yalın kök ve gövdelere *-g/-ġ*, iyelik eki almış sözcüklerde *-n* ve zamirlerde *-nI* şeklinde kullanılan (Erdal, 2004: 170; Gabain, 1988 :64) yükleme hâli

eki, Tatar Türkçesinde *-nı/-nĕ* şeklindedir. Ek, 3. şahıs iyelik ekinden sonra *-n* şeklinde kullanılmaktadır:

yörekně "yüreği" (1845), *ḫıyanetně* "ihaneti" (2662), *çeçlerĕñně* "saçlarını" (1748), *kükně* "göğü" (1517), *yortnı* "yurdu" (1685), *yomġaknı* "yumağı" (1799), *parıñnı* "eşini" (1809), *ḳaygımnı* "kaygımı" (1886), *ḳarın* "karını" (1933), *tönnerĕn* "geceleri" (2253), *cırların* "türkülerini" (2507).

3.2.1.2.4.3. Yönelme Hâli (Datif Hâli)

***-ġa/-ge, -ḳa/-ke; -a/-e* (3. şahıs iyelik ekli teklik 1. ve 2. şahıs iyelik ekli sözcüklerde)**

Fiilin istikametini gösteren ve yaklaşma ifade eden yönelme hâli daima ekli şekilde çekimlenir (Ergin, 2020: § 355). Tatar Türkçesinde *yünelĕş kilĕşĕ* terimi ile adlandırılan yönelme hâlinin çekimi, ünlüyle ve sedalı ünsüzle biten gövdelerden sonra *-ġa/-ge*; sedasız ünsüzle biten kök ve gövdelerden sonra *-ḳa/-ke*; iyelik ekli gövdelerden sonra *-a/-e* şekliye çekime girmektedir. 3. şahıs iyelik ekli ile çekimlenecekken araya *-n-* yardımcı sesi de eklenmektedir (Öner, 2022:129; Hisamova, 2006: 85; Veliullina, 2002: 53):

ḳaygıġa "kaygıya" (2747), *tomanġa* "dumana" (2868), *yoldızlarġa* "yıldızlara" (3125), *yarġa* "uçuruma" (3812), *suḳmaḳlarġa* "patikalara" (3759), *burannarġa* "fırtınaya" (3412), *ütkennerge* "geçmişlere" (3209), *süzge* "söze" (2285), *kĕşĕge* "kişiye" (2015), *tavışḳa* "sese" (2257), *taşḳa* "taşa" (2351), *ḳoyaşḳa* "güneşe" (2550), *meḫebbetke* "muhabbete" (2668), *yörekke* "yüreğe" (2831), *yörekĕme* "yüreğime" (2809), *töşlerĕme* "düşlerime" (2849), *nurına* "nuruna" (3552).

3.2.1.2.4.4. Bulunma Hâli (Lokatif Hâli)

-da/-de, -ta/-te

Eski Türkçeden beri değişmeyen bulunma hâli, fiilin olduğu veya yapıldığı yeri göstermektedir. Tatar Türkçesinde *urın-vaḳıt kilĕşĕ* "yer-zaman hâli" terimi ile adlandırılır. İsmi fiile ya da başka sözcük gruplarına bağlar (Öner, 2022: 129; Hisamova, 2006: 90; Veliullina, 2002: 55):

avılda "köyde" (641), *meydannarda* "meydanlarda" (196), *yortlarda* "yurtlarda" (1205), *bolında* "çayırda" (1346), *öyde* "evde" (1680), *küñĕlĕnde* "gönlünde" (1971), *tormışta* "hayatta" (2740), *çaḳta* "zamanda" (2943), *tuġan*

yaḳta “memlekette” (35), *küleçekte* “gelecekte” (226), *töste* “renkte” (1042), *meḫebbette* “sevgide” (1609).

3.2.1.2.4.5. Ayrılma Hâli (Ablatif Hâli)

dan/-den (> -nan/ -nen), -tan/-ten

İsmin fiilin gösterdiği hareketten uzaklaştığını ifade eden hâldir ve isim daima ek almaktadır (Ergin, 2020: § 357). Tatar Türkçesinde *çığış kilĕşĕ* terimi ile adlandırılan ayrılma hâlinin çekimi, ünlüyle veya sedalı ünsüzle biten bütün kök ve gövdelerden sonra *-dan*/*-den*; sedasız ünsüzle biten kök ve gövdelerden sonra ise *-tan*/*-ten* şeklindedir (Öner, 2022: 132-134; Hisamova, 2006: 88; Veliullina, 2002: 54).

yılġadan “ırmaktan” (2869), *yıraḳlardan* “uzaklardan” (2461), *tavlardan* “dağlardan” (3024), *yañadan* “yeniden” (3029), *süzlerden* “sözlerden” (3465), *cillerden* “rüzgârlardan” (3737), *börĕden* “goncadan” (1627), *balaçaḳtan* “çocukluktan” (1322), *ḳabattan* “tekrardan” (1913), *arttan* “arkadan” (144), *kükten* “gökten” (3664), *tabiyġatten* “tabiattan” (1356).

-dan/*-den* şekli /*m*/, /*n*/, /*ñ*/ sesleri ile biten kök ve gövdelerde benzeşme sonucu *-nan*/*-nen* şeklinde karşımıza çıkar:

urmannan “ormandan” (3023), *sinnen* “senden” (3025), *yaramnan* “yaramdan” (2277), *yaḳlarınnan* “taraflarından” (160), *ġalemnen* “alemden” (2174), *küzĕmnen* “gözümden” (3332).

3.2.1.2.4.6. Eşitlik Hâli (Ekvatif Hâli)

kĕbĕk (isim + eksiz ilgi hâli + kĕbĕk); (zamir + *-nıñ*/*-nĕ*n + kĕbĕk); *-ça*/*-çe; -dıy*/*diy; -day*/*-dey, -tay*/*-tey*

İsmin eşitlik, benzerlik ve gibilik ifade etmek için çekimlenmiş hâlidir (Ergin, 2020: § 359). Tatar Türkçesi üzerine yazılmış olan gramerler kitaplarında isim çekiminin içerisinde yer almayan eşitlik hâli (*tiñdeşlĕk kilĕşĕ*) (Öner, 2022: 137), Tatar Türkçesinde birçok şekilde kurulabilmektedir.

Asıl eşitlik eki Eski Türkçede de olduğu gibi (Erdal, 2004: 177) Tatar Türkçesinde de *-ça*/*-çe* ekidir:

vaḳıtlıça “vakitlice” (2176), *üzĕnçe* “kendince” (1392), *törlĕçe* “türlüce” (1577).

Kĕbĕk “gibi” edatı ile kurulan eşitlik hâli örnekleri şu şekildedir:

magnit kěběk “mıknatıs gibi” (686), *turġay kěběk* “tarla serçesi gibi” (729), *sabıy kěběk* “çocuk gibi” (851), *yeşler kěběk* “gençler gibi” (996), *yazlar kěběk* “baharlar gibi” (2164), *dulķın kěběk* “dalga gibi” (2400).

Tatar Türkçesinde bir diğer eşitlik hâli kuruluşu *-DAy* eki ile yapılmaktadır. *-DAy* eki Grønbech’in, *birle* “ile”, *üçün* “için”, *üze* “üzere” edatları ile birlikte, dört eski edattan biri olarak saydığı *teg* “gibi” edatının (Grønbech, 1995: 31) ekleşmiş hâlidir (Alkaya, 2022: 272). Benzetme görevli *teg* edatı Eski Türkçe devresi içerisindeyken bile zamirlerde ekleşmeye başlamıştır. Edat Günümüz Türk lehçelerinde (Azerice *tek,* Türkmence *dek* ve Tuvaca *deg* dışında) tamamen ekleşmiş biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır (Şirin, 2019: 28). Tatar Türkçesinde de konsonant uyumu (seda uyumu) ve kalınlık-incelik uyumu (damak uyumu) gözetilerek *-day*/*-dey; -tay*/ *-tey* şeklinde kullanılmaktadır:

şundıy “şöyle” (3388), *mondıy* “böyle” (1335), *çıbırķıday* “değnek gibi” (536), *vazaday* “vazo gibi” (1763), *zeñger küldey* “mavi göl gibi” (3216), *sindey* “senin gibi” (2340), *ķoştay* “kuş gibi” (1189), *aķ mamıķ-tay* “pamuk gibi” (2958), *kübelektey* “kelebek gibi” (2965).

3.2.1.2.4.7. Vasıta Hâli (Instrumental Hâli)

bělen (isim + eksiz ilgi hâli + edat); (zamir + *-nıñ*/*-něn* + edat)

Vasıta hâli (*instrumental kilĕşĕ*), ismin belirttiği varlık veya nesnenin fiildeki harekette “aracı” olarak kullanıldığını gösteren durumudur (Korkmaz, 2009: 25). Tatar Türkçesine vasıta hâli çekimi bělen edatı ile kurulmaktadır.

dulķın bělen “dalga ile” (3070), *çeçekler bělen* “çiçekler ile” (3693), *yañġır tamçıları bělen* “yağmur damlaları ile” (350), *duslar bělen* “dostlar ile” (1070), *uy bělen* “düşünce ile” (1542), *sinĕn bělen* “senin ile” (1950), *anıñ bělen* “onun ile” (818).

Tatar Türkçesinde diyalektolojik özellik gösteren *bĕle* edatının da incelenen metinde vasıta hâlinin çekiminde rol oynadığı gözlemlenmiştir:

ķız-ullarıñ bĕle “kız ve oğlanların ile” (2578).

3.2.1.2.4.8. Yön Hâli (Direktif Hâli)

taba (isim + yönelme hâli eki + edat)

Yön gösterme hâli (*yün kilĕşĕ),* Tatar Türkçesinde *taba, taban* ve *ķarşı* edatları ile

yapılmaktadır (Öner, 2022: 140). İncelenen şiir metinlerinde yalnızca bir örnek bulunmuştur:

kileçekke taba "geleceğe doğru" (1323).

3.2.1.2.4.9. Sınırlama Hâli (Limitatif Hâli)

isim + yönelme hâli eki + edat

Sınırlandırma hâli çekimi (*çiklenděrüv kiläşě*), Tatar Türkçesinde *çaḳlı, ḳader, tiklě* ve *ḫetlě* edatları ile yapılmaktadır (Öner, 2007: 710). İncelenen metinde *çaḳlı* ve *ḳader* edatlı şekilleri görülmüştür:

tañġa çaḳlı "tan vaktine kadar" (2310), *şuşı könge ḳader* "bugüne kadar" (225).

3.2.1.2.5. İsimlerde Soru

-mı/-mě

Soru eki (*sorav*), ismin soru şeklini yapan işletme ekidir. İsim fiile soru şeklinde bağlanmak için daima sonuna soru ekini alır (Ergin, 2020: §361). Tatar Türkçesinde bu çekim *-mı/-mě* ekleri ile yapılmaktadır:

yulġamı "yola mı?" (3301), *töşěmmě* "düşüm mü?" (3174), *öněmmě* "gerçeğim mi?" (3174), *töněmmě* "akşamım mı?" (3187), *köněmmě* "günüm mü?" (3174).

3.2.1.2.6. İsim Bildirmesi (Ana Yardımcı Fiil)

Ana yardımcı fiil olarak, Eski Türkçede *olmak ~ bolmak, ermek, turmak* fiilleri kullanılmış, daha sonra da *ermek* ve *turmak* fiilleri, kullanım alanlarını genişleterek, Türkçenin ana yardımcı fiillerini oluşturmuşlardır. Geçişsiz bir eylem olarak Türkçenin her yer ve zaman diliminde kullanılan *ermek* ve *turmak* fiilleri, *ermek* "ermek, olmak, olgunlaşmak > olmak var olmak" ve *turmak* "kalkmak, canlanmak, yaşamak, bulunmak > olmak, var olmak" biçiminde anlam alanlarını genişletip dilbilgiselleşerek Türkçenin bildirme yapılarını oluşturmuşlardır (Karaağaç, 2013: 111). Tatar Türkçesinde de isim bildirmeleri, Eski Türkçede *er-* şeklinde olan ana yardımcı fiilden gelişen *i-* ile *bol-* yardımcı fiilinden gelen *bul-* ana yardımcı fiilleri ile yapılmaktadır.

3.2.1.2.6.1. Geniş-Şimdiki Zaman

Tatar Türkçesinde geniş-şimdiki zaman (*ḫezĕrgĕ zaman*) bildirmesinde kullanılan 1. ve 2. şahısların ekleri, şahıs zamirlerinden kaynaklanmaktadır. 3. şahısların isim bildirmesinde ise *tur-ur*'dan gelişerek ekleşen *-dır/-dĕr*, *-tır/-tĕr* ekleri kullanılmaktadır (Veliullina, 2002: 58). Eski Türkçede 3. şahısların isim bildirmesinde de kullanılan *er-* yardımcı fiilinin zaman içerisinde yerini *tur-* yardımcı fiiline bıraktığı görülür (Ergin, 2020: § 501-503). Geniş-şimdiki zaman bildirmesinin olumsuz çekimi ise *tügĕl* "değil" ile yapılmaktadır (Veliullina, 2002: 58):

	Teklik	**Çokluk**
1. Şahıs	*-mĕn*	*-bız* / *-bĕz*
2. Şahıs	*-sĕn*	*-sız* / *-sĕz*
3. Şahıs	*-ø; -dır* / *-dĕr, -tır* / *-tĕr*	*-dırlar* /*-dĕrler,* *-tırlar* / *-tĕrler*

Tablo 3 Geniş-Şimdiki Zamanda İsim Bildirmesi

*Bar**dır** tağın başķa yulları…* "Var**dır** yine başka yolları…" (426),
*Bar**dır** sıman moñsu tiren uy.* "Var**dır** gibi hüzünlü derin düşünce." (913),
*Belki, şul**dır** — uylap ķarasañ?..* "Belki, şöyle**dir** düşünüp bakarsan?..." (184),
*Bĕzdegĕdey zifa tallar yuķ**tır** ul bĕr cirde de!* "Bizdeki gibi nefis söğüt ağaçları yok**tur** bir yerde de!" (608-609),
*Küñĕl bişĕgĕ**dĕr** alar* "Gönül beşiği**dir** onlar" (618),
*İşĕgĕme ķaķtı kĕm**dĕ**r / Elle yalġış işĕtemmĕ?.. / Belki, sindĕr?!.* "Kapıma vurdu kim**dir**, Yoksa yanlış mı işittim?.. Belki sensindir?!." (2260),
*Kötüvden**dĕr** ķaytmıy ul ķalġan.* "Sürüden**dir** dönmüyor o kalmış" (55)
*Sin — cil **tügĕl**, e min — yafraķ* "Sen yel **değilsin**, bense yaprak" (3077)
*Yıraķ **tügĕl** yoldız araları* "Uzak **değil** yıldız mesafeleri" (3130).

3.2.1.2.6.2. Görülen Geçmiş Zaman

Tatar Türkçesinde görülen geçmiş zaman (*bilgĕlĕ ütken zaman*) bildirmesi, Genel Türkçede olduğu gibi, *er- > i-* ana yardımcı eyleminin üzerine *-dı/-dĕ* görülen geçmiş zaman eki getirilmesiyle yapılmaktadır. Bu bildirmede II. tip (iyelik kökenli) şahıs ekleri kullanılmaktadır:

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	*iděm*	*iděk*
2. Şahıs	*iděñ*	*iděgěz*
3. Şahıs	*idě*	*iděler*

Tablo 4 Görülen Geçmiş Zamanda İsim Bildirmesi

*Bar **idě** bir těke yar "*Var **idi** bir dik uçurum" (436).

*Běz üskende bik şuķ, bik ut **iděk*** "Biz büyürken çok yaramaz, çok hareketli**ydik**" (683).

*Běz bit malay **iděk**, sizmeděk…* "Biz çok çocuk**tuk**, fark etmedik…" (709),

*Şul turġay turında **idě** / Ḫezěr eytesě süzěm* "Bu tarla serçesi hakkında **idi** şimdi söyleyeceğim sözüm." (724-725),

*Sin üpkesěz **iděñ** dönyaġa* "Sen öfkesiz **idin** dünyaya" (1190),

*Kiçe ğěne elě ķoyaş **idě** / Bügěn kükně bolıt ķaplaġan.* "Daha dün güneşli**ydi**, bugün göğü bulut kaplamış" (1344/1345),

*Sin **iděñ** iñ güzel kübelek!* "Sen**din** en güzel kelebek!" (1667)

*Yaz **idě**, yaz…* "Yaz**dı**, yaz…" (3086)

*Her kön sině küre aluv / Beḫět **idě**, klasstaşım.* "Her gün seni görebilmek şans**tı** sınıf arkadaşım." (3324-3325)

*Balaçaķ ekiyetě **iděñmě**?* "Çocukluk hikayesi **miydin**?" (3502).

3.2.1.2.6.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Tatar Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman (*bilgěsěz ütken zaman*)) bildirmesi, *er- > i-* ana yardımcı eyleminin üzerine *-ken* öğrenilen geçmiş zaman eki getirilmesiyle yapılmaktadır. Bu bildirmede I. tip (zamir kökenli) şahıs ekleri kullanılmaktadır:

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	*ikenměn*	*ikenběz*
2. Şahıs	*ikensěn*	*ikensěz*
3. Şahıs	*iken*	*iken(ner)*

Tablo 5 Öğrenilen Geçmiş Zamanda İsim Bildirmesi

*“Arça” — törĕk süzĕ: “artış” **iken**!* “Arça Türkçede ardıç **imiş**!” (155),

*Miněm yöz **iken**…* “Benim yüz **imiş**…” (413),

*Nige soñ ġaşıyķ **iken**?* “Neden acaba aşık**mış**?” (597),

*Bu küñĕlĕm nige moñsu **iken**/Nik yöregĕm ķoştay ķağına?* “Bu gönlüm neden böyle **üzgünmüş** ki / Ne maksatla yüreğim kuş gibi çarpıyor?” (1746-1747).

3.2.1.2.6.4. Şart

Tatar Türkçesinde şart (*şart*) bildirmesinde hem er-> *i-* hem de bol-> *bul-* ana yardımcı eylemlerinin üzerine -sa şart ekinin getirilmesiyle yapılır. Bu bildirmede II. tip (*iyelik kökenli*) kişi ekleri kullanılmaktadır:

	Teklik	**Çokluk**
1. Şahıs	*bulsam (isem)*	*bulsaķ (isek)*
2. Şahıs	*bulsañ (iseñ)*	*bulsağız (isegĕz)*
3. Şahıs	*bulsa (ise)*	*bulsalar (iseler)*

Tablo 6 İsim Bildirmesi Şart Çekimi

*Uylar uylav avır **bulsa** da…* “Düşünceleri düşünmesi ağır **olsa** da…”(2043),

*Yĕgĕt **bulsañ**, üpkeleme, süzĕm şul: Ķız küñĕlĕ tiz ĕrĕmes, tüzĕm bul!* “Yiğit **isen**, öfkelenme, sözüm şu: Kız gönlü hemen erimez, sabırlı ol!” (3383),

*Şav-şuvlı şeherge beylĕ / **Bulsa** da şul yazmışım* “Curcunalı şehre bağlı **olsa** da bu yazgım” (2493-2494).

3.2.2. Fiil

Bir kılışı, oluşu veya bir durumu ifade eden; olumlu ve olumsuz şekillere girebilen sözcükler fiil olarak adlandırılırlar. Bu sebeple fiiller nitelikleri bakımından *kılış, oluş* ve *durum* fiilleri olarak sınırlandırılabilirler. Fiiller, gösterdikleri kılış ve oluşun söz içerisinde bir şahsı veya bir nesneyi etkileyip etkilememesi bakımından da *geçişli* ve *geçişsiz* olarak sınıflandırılmaktadır. Fiillere eklenen çeşitli çatı ekleri ile fiil tabanları *dönüşlü, edilgen, işteş, ettirgen* gibi adlar alırlar. Zaman ve şahıs ekleri ile genişletilen fiiller bir kılış ve oluşu tamamlanmış duruma getirirler (Korkmaz, 2023 :133).

3.2.2.1. Fiil Yapımı

Sözcük kök ve gövdelerine getirilerek yeni kavramların yansıtılmasını, yapılmasını sağlayan eklere *yapım ekleri* adı verilir (Korkmaz, 2023: 251). Türkçede fiil yapımı eklerini *isimden fiil* ve *fiilden fiil* yapan ekler olmak üzere iki tür oluşturur.

3.2.2.1.1. İsimden Fiil Yapma Ekleri

İsimden fiil yapma ekleri, isimlere ve isim soylu kök ve gövdelere gelerek, anlamca eskisinden farklı yeni bir olma ve yapma bildirir biçimde fiil türeteren eklerdir (Karaağaç, 2013: 65). Şiir metinlerinde geçen isimden fiil yapma ekleri şunlardır:

-la-* / *-le-

İsimlerden hem geçişli hem geçişsiz filler yapar (Öner, 2007: 704). İsimden eylem yapma eklerinin en işlek olanıdır. Hemen hemen bütün isimlerin sonuna gelerek yapma ve olma bildiren eylemler yapmaktadır (Karaağaç, 2013: 65):

> *nazla-* "okşamak" *(1499), uyla-* "düşünmek" *(1581), isbatla-* "ispatlamak, ispat etmek" *(2017), tıñla-* "dinlemek" *(2027), ḳabatla-* "tekrarlamak" *(3093), ḳapla-* "kaplamak" *(3185),* sayla- "seçmek, tercih etmek" (565).

-la-n-* / *-le-n-

> *ġazaplan-* "azap çekmek" (1544), *moñlan-* "hüzünlenmek" (1640), *şatlan-* "sevinmek" (1685), *tınıçlan-* "rahatlamak" (1843), *yeşlen-* "gözlerine yaş dolmak" (89), *şiklen-* "şüphelenmek" (260), *ḫislen-* "duygulanmak" (862), *tĕzlen-* "diz çökmek" (2690).

-la-ş* / *-le-ş-

> *satuvlaş-* "pazarlık etmek" (196), *ḫuşlaş-* "vedalaşmak" (1017), *urtaḳlaş-* "paylaşmak" (1172), *bĕrleş-* "birleşmek" (818).

-la-t-* / *-le-t-

> *tıñlat-* "dinletmek" (1848), *cırlat-* "türkü söyletmek" (2120), *uylat-* "düşündürtmek" (1158), *ḫetĕrlet-* "hatırlatmak" (2655).

-a-* / *-e-

İsim kök ve gövdelerinden geçişli ve geçişsiz fiiller türetir (Öner 2007: 704; Karaağaç, 2013: 66).

> *aşa-* "yemek" (694), *sana-* "sanmak, zannetmek" (2144), *uyna-* "oynamak" (2317), *yeşe-* "yaşamak" (2328).

-ı- / -ĕ-

Geçişli ve geçişsiz fiiller türetir (Öner 2007: 705).

balḳı- “parlamak” (2580), *tözĕ-* “kurmak” (483), *nıġı-* “sağlamlaşmak” (811).

-ay- / -ey-

Geçişsiz ve özellikle vasıf adlarına dayanan tasvirli fiiller yapar (Öner 2007: 705).

ḳartay- “yaşlanmak” (522), *yıraġay-* “uzaklaşmak” (1982), *moñay-* “kaygılanmak” (2683), *ozay-* “uzanmak” (663).

-al- /-el- ; -l-

Eskiden beri çok kullanılan isimden fiil yapma eklerinden birisidir. Bu ek, olma bildiren geçişsiz eylemler yapar (Karaağaç, 2013: 66):

tĕrĕl- “iyileşmek” (1731), *yuġal-* “kaybolmak, yok olmak” (1943), *ḳaral-* “kararmak” (2535).

-sı-/-sĕ-

Bir şeyi isteme, özleme, onun eksikliğini duyma gibi anlamlar taşıyan gövdeler türetmesinin yanında, sadece olma bildiren örnekleri de görülür (Öner 2007:705)

yarsı- “kudurmak, azmak” (1929).

-sın-/-sĕn-

-sı-/-sĕ- ekinden *-n-* dönüşlülük ekiyle genişlemiştir. Olma, sayma ve kabul etme anlamları bildiren bir ektir (Öner, 2007: 705).

yuḳsın- “özlemek, hasret çekmek” (3336).

-ḳ- / -k-

İsimlerden olma ifade eden geçişsiz fiiller yapar (Öner, 2007: 705).

sayıḳ- “sığlaşmak” (1230), *tutıḳ-* “paslanmak” (572).

ger-, -ḳar-)

İsimlerden hem olma hem yapma bildiren fiiller yapar (Öner, 2007: 706).

ḳotḳar- “kurtarmak” (191), *üzger-* “değişmek” (1520).

-ar- / -er- ; -r-

İsimlerden geçişsiz fiiller yapan bu ek, özellikle nitelik adlarından olma bildiren fiillerde görülür (Öner 2007a: 706).

ḳayġır- “endişelenmek” (2683).

-ra- / -re-

Daha çok yansıma seslere dayanan ve oluş bildiren fiiller yapar (Öner, 2007: 706).

sayra- “şakımak” (2123), *yañġıra-* “yankılanmak” (3690), *iñre-* “inlemek” (95), *sıḳra-* “sızlanmak” (1495).

-da- / -de-

Türkçede eskiden beri görülen, daha çok ses yansıma sözlerden fiil yapmakta kullanılan bir ektir (Karaağaç, 2013: 67). Tatar Türkçesinde de yansıma seslerden oluş bildiren fiiller yapar (Öner, 2007: 706):

alda- "aldatmak" (945), şığırda- "gıcırdamak" (53).

3.2.2.1.2. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

Fiilden fiil yapma ekleri, fiik kök veya gövdelerinden fiil yapan eklerdir (Korkmaz, 2023: 134). Şiir metinlerinde geçen fiilden fiil yapma ekleri şunlardır:

-ma- / -me-

Bütün fiillerin olumsuz gövdeleri bu ekle yapılır (Öner, 2007: 706).

uzma- "geçmemek" (367), *aşıḳma-* "acele etmemek" (3710), *şatlanma-* "sevinmemek" (1049), *uzdırma-* "geçirmemek" (1622), *oçma-* "uçmamak" (1813), *çaḳırma-* "çağırmamak" (1863), *yuvatma-* "teselli etmemek" (1896), *onıtma-* "unutmamak" (1934), *küterme-* "kaldırmamak" (2272), *ĕndeşme-* "söylememek" (316), *kürme-* "görmemek" (1044).

-n-

Fiillerden dönüşlülük ifade eden gövdeler yapar (Öner, 2007: 706).

nazlan- "nazlanmak" (3379), *totın-* "tutunmak" (2614), *beylen-* "bağlanmak" (1262), *eylen-* "dönmek" (1375), *moñlan-* "hüzünlenmek" (1578), *sıyın-* "sığınmak" (3733), *söyĕn-* "sevinmek" (3688), *yeşlen-* "gözü yaş dolmak" (834).

-l-

Fiillerden edilgenlik veya öznesi belirsizlik ifade eden gövdeler yapar (Öner, 2007: 707).

ağıl- "yayılmak" (1751), *açıl-* "açılmak" (2553), *berĕl-* "çarpmak" (3450), *borçıl-* "kaygılanmak" (87), *cıyıl-* "toplanmak" (2604), *eytĕl-* "söylenmek" (1251), *işĕtĕl-* "işitilmek" (53), *taptal-* "bulunmak" (708), *onıtıl-* "unutulmak" (2104), *ayırıl-* "ayrılmak" (2793), *tügĕl-* "dökülmek" (3087), *özĕl-* "bölünmek" (2921).

-ş-

Fiillerden ortaklaşma ifade eden gövdeler yapar (Öner, 2007: 707).

alış- "alıp vermek, alışverişte bulunmak" (194), *kölĕş-* "gülüşmek" (331), *oçraş-* "buluşmak" (1916), *suğış-* "savaşmak" (201), *tabış-* "buluşmak" (2705),

ķavış- “kavuşmak” (2705), *üběş*- “öpüşmek” (761).

-dır- / -dĕr- , -tır- / -tĕr-

Fiillerin oldurma ve yaptırma ifadeli gövdelerini yapar (Öner, 2007: 707).

sızdır- “çizdirmek” (2936), *yalındır*- “yalvartmak” (3393), *sındır*- “kırmak” (541), *ķızdır*- “kızdırmak” (1004), *tuvdır*- “doğdurmak” (1404), *ķoyındır*- “yıkamak” (1431), *yandır*- “yakmak” (1511), *sündĕr*- “söndürmek” (2258), *özdĕr*- “koparmak” (2938), *siskendĕr*- “irkiltmek” (59), *işĕttĕr*- “işittirmek” (71), *üstĕr*- “büyütmek” (250), *arttır*- “arttırmak” (487), *tottır*- “tutturmak” (2097), *onıttır*- “unutturmak” (2271).

-t-

Fiillerin oldurma ve yaptırma ifadeli gövdelerini yapar (Öner, 2007: 707).

utırt- “oturtmak” (3672), *ĕrĕt*- “eritmek” (1792), *örkĕt*- “ürkütmek” (2192), *yörĕt*- “yürütmek” (153), *yañart*- “yenileştirmek” (637), *ķızart*- “kızartmak” (1146), *çistart*- “arındırmak” (1858), *ozat*- “uzatmak” (132), *yuġalt*- “kaybetmek” (226).

-r-

Fiillerin oldurma ve yaptırma ifadeli gövdelerini yapar (Öner, 2007: 708).

bĕtĕr- “bitirmek” (240), *ķaçır*- “kaçırmak” (2551).

-gele-

Hareketin tekrarını ve devamlılığını ifade eden fiil gövdeleri yapar (Öner 2007: 708).

tĕlgele- “dilimlemek” (2654), *örgele*- “havlamak” (50), *üpkele*- “kızmak” (1826).

3.2.2.2. Fiil Çekimi

Fiil çekimi, bir fiilin belirli bir zaman ve görünüş içinde bir özneye bağlanmasıdır (Karaağaç, 2013: 390). Fiil çekimi bölümünde fiil çekimini (*fiġılnıñ gramatik kategoriyelerĕ)* oluşturan şahıs ekleri, şekil ve zaman, soru kategorileri incelenmiştir.

3.2.2.2.1. Şahıs Ekleri

Eylemin bildirdiği olma veya yapmayı gerçekleştiren kişi veya varlık cümlenin öznesidir. Şahıs ekleri, cümlenin özne göstergeleridir (Karaağaç, 2013: 555). Genel Türkçede olduğu gibi Tatar Türkçesinde de üç tür şahıs eki (*zat kategoriyesĕ)* (Hisamova, 2006 :170; Tumaşeva, 2002:177) bulunmaktadır:

3.2.2.2.1.1. I. Tip (Zamir Kökenli) Şahıs Ekleri

Tatar Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman ifadeli geniş zaman, kesin gelecek zaman ve geniş zaman çekimlerinde zamir kaynaklı şahıs ekleri (*tulı törleneş*) kullanılmaktadır (Hisamova, 2006 :170; Tumaşeva, 2002:177):

	Teklik	**Çokluk**
1. Şahıs	*-mın* / *-měn*	*-bız* / *-běz*
2. Şahıs	*-sıñ* / *-sěñ*	*-sız* / *-sěz*
3. Şahıs	*-ø*	*-ølar* / *-øler* *-ønar* / *-øner (nazal benzeşmelerde*

Tablo 7 I. Tip (Zaman Kökenli) Şahıs Ekleri

3.2.2.2.1.2. II. Tip (İyelik Kökenli) Şahıs Ekleri

Tatar Türkçesinde görülen geçmiş zaman, şart ve istek çekimlerinde iyelik kaynaklı şahıs ekleri (*ḳısḳa törleneş*) kullanılmaktadır (Hisamova, 2006 :170; Tumaşeva, 2002:177):

	Teklik	**Çokluk**
1. Şahıs	*-m*	*-ḳ* / *-k*
2. Şahıs	*-ñ*	*-ġız* / *-gěz*
3. Şahıs	*-ø*	*- ølar* / *- øler*

Tablo 8 II. Tip (İyelik Kökenli) Şahıs Ekleri

3.2.2.2.1.3.III. Tip (Emir Çekimi) Şahıs Ekleri

bk. Emir Kipi

3.2.2.2.2. Şekil ve Zaman

Şekil ve zaman ekleri (*nakloněnie kategoriyesě*), fiil kök veya gövdesinin karşıladığı hareketi şekle ve zamana bağlayan eklerdir. Bu ekler, bir şekil, bir de zaman ifade ederler. Şekil ifadesi hepsinde, zaman ifadesi ise bazılarında vardır. Bildirme kipleri,

hem şekil hem de zaman ifadesi taşırlar. Tasarlama kiplerinde ise zaman ifadesi yoktur (Ergin, 2020: § 442-445).

3.2.2.2.2.1. Basit Çekimler

3.2.2.2.2.1.1. Bildirme Kipleri

Tatar Türkçesinde bildirme kipleri (*hikeye fiġıller*) görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman ifadeli geniş zaman, geçmiş zaman ve kesin gelecek zaman başlıkları altında incelenmiştir:

3.2.2.2.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

-dı/-dě, -tı/-tě

Tatar Türkçesinde görülen geçmiş zaman (*bilgělě ütken zaman*) çekimi fiil üzerine *-dı/-dě* görülen geçmiş zaman eki ve II. tip (iyelik kökenli) şahıs eklerinin getirilmesi ile yapılmaktadır. Sedasız ünsüzlerden sonra *-tı/-tě*; ünlüler ile sedalı ve sonor ünsüzlerden sonra ise *-dı/-dě* biçimi kullanılmaktadır (Tumaşeva, 2002: 125; Öner, 2022: 143):

> *uzdı* "geçti" (142), *yuvdı* "yağdı" (355), *ḳuydım* "koydum" (430), *ḳıçḳırdım* "bağırdım" (559), *tartmadıḳ* "çekmedik" (684), *ḳaradıñ* "baktın" (840), *birdě* "verdi" (972), *ězlediler* "izlediler" (975), *ěşlediñ* "çalıştın" (1281), *küterděler* "çıkarttılar" (2193), *köttěm* "bekledim" (2239), *cittě* "yetişti" (3102), *yuġalttım* "kaybettim" (3646), *ozattıñ* "uğurladın" (132).

3.2.2.2.2.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

-ġan/-gen, -ḳan/-ken

Tatar Türkçesinde öğrenilen geçmiş zamanın (*neticelě ütken zaman*) çekimi sedassız ünsüzlerden sonra *-ḳan/-ken*; ünlüler ile sedalı ve sonor ünsüzlerden sonra ise *-ġan/-gen* eki kullanılarak yapılır. *-ḳan/-ken, -ġan/-gen* ekinden sonra I. tip (zamir kökenli) kişi ekleri getirilmektedir. Olumsuz çekimi ise *-ma/-me* olumsuzluk eki üstüne - *GAn* eki ve I. tip (zamir kökenli) şahıs eklerinin getirilmesiyle yapılır (Tumaşeva, 2002: 127, Öner, 2022: 147)

> *çişělgenner* "saçılmışlar" (344), *iygen* "eğmiş" (574), *yeşlengen* "yaşlanmış" (834), *süngen* "sönmüş" (2293), *maylanmaġan* "yağlanmamış" (126), *tuyġan* "doymuş" (402), *citkenner* "yetişmişler" (1362), *kötkenšěñ* "beklemişsin"

(1672), *çeçek atḳan* “çiçek açmış” (2008), *çıḳḳanbız* “çıkmışız” (3588).

3.2.2.2.2.1.1.3. Şimdiki Zaman İfadeli Geniş Zaman

***-a/-e* (ünsüzle biten fiilde); *-y* (ünlüyle biten fiilde)**

Tatar Türkçesinde şimdiki zaman ifadeli geniş zamanın çekimi *-a/-e* ve *-y* eklerinden sonra II. tip (iyelik kökenli) şahıs eklerinin getirilmesi ile oluşturulmaktadır. Ünsüz ile biten fiillere *-a/-e*, ünsüz ile biten fiillere ise *-y* getirilir (Tumaşeva, 2002: 121; Öner, 2022: 174). Son sesi geniş ünlü ile biten kök ve gövdeler, /y/ sesinin tesiriyle daralırlar (Öner, 2022: 177).

ḳuva “kovalıyor” (407), *toram* “duruyorum” (717), *şatlanam* “mutlu oluyorum” (853), *sağınam* “özlüyorum” (1643), *yaratam* “seviyorum” (2227), *ḳaytam* “dönüyorum” (2560), *oraza totam* “oruç tutuyorum” (3236), *uzalar* “geçiyorlar” (3294), *çabışalar* “koşuyorlar” (333), *bĕlmiym* “bilmiyorum” (3634), *tĕlemiym* “dilemiyorum” (3685), *übĕşebĕz* “öpüşüyoruz” (1715), *bĕleseñ* “biliyorsun” (1819), *kürem* “görüyorum” (2306), *tıñlıym* “dinliyorum” (2424), *uḳıym* “okuyorum” (2798), *saḳlıym* “saklıyorum” (2808), *bĕlmiysĕz* “bilmiyorsunuz” (3119), *ḳarıysıñ* “bakıyorsun” (3494).

3.2.2.2.2.1.1.4. Geniş Zaman

***-r; -ar/-er; -mas/-mes* (olumsuz)**

Tatar Türkçesinde bu çekim, geçmişte başlayıp şu anda devam eden ve geleceğe de bağlanan bir fiili, yani her zaman olabilecek bir hareketi göstermej için kullanılmaktadır (Öner, 2022: 181). Tatar Türkçesinde geniş zaman çekimi ünsüz ile biten fiillere *-ar/-er*, ünlü ile biten fiillere *-r* eki getirilmesi ile oluşturulmaktadır. Ancak /r/ ve /l/ ünsüzleri ile biten genellikle tek heceli ve bazen iki veya üç heceli fiillerden sonra *–(ı)r/-(ĕ)r* eki getirilir (Hisamova, 2006: 189). Geniş zamanın çekiminde I. tip (zamir kökenli) şahıs ekleri kullanılmaktadır.

üser “büyür” (169), *sınar* “kırılır” (815), *ḳuşar* “eşler” (817), *yeşer* “yaşar” (33), *küçer* “göçer” (3125), *örĕr* “üfler” (3532), *bulmas* “olmaz” (1042), *tuḳtamas* “durmaz” (1119), *ḳabatlanmas* “tekrarlanmaz” (1140), *onıtmas* “unutmaz” (1272), *sünmes* “sönmez” (2356), *citmes* “yetmez” (2802), *birmes* “vermez” (3482).

3.2.2.2.2.1.1.5. Kesin Gelecek Zaman

-açaḳ/-eçek

Hareketin gelecek zamanda belirli ve kesin bir şekilde gerçekleşeceğini ifade eden çekim kesin gelecek zaman (*ḳatġıy kileçek zaman – çamalavlı kileçek zaman*) çekimidir. *-açak/ -eçek* gelecek zaman eki Eski Türkçe devresinde bulunmayan ve ilk defa Batı Türkçesinin başında görülen bir sıfat-fiildir. Bu ek Tatar Türkçesinin Kıpçak değil Oğuz lehçeleri ile ortaklaştığı bir unsurdur (Öner, 2022: 167-169). Sıfat fiil esaslı bir çekim olarak, I. tip (zamir kökenli) şahıs ekleriyle çekime girerler (Tumaşeva, 2002: 136).

tuvaçaḳ "doğacak" (1914), *kipeçek* (> kibeçek) "kuruyacak" (1769).

3.2.2.2.2.2. Tasarlama Kipleri

Tatar Türkçesinde tasarlama kipleri (*modallĕk)* şart, istek, gereklilik ve emirdir:

3.2.2.2.2.2.1. Şart Kipi

-sa/-se

Şart çekimi (*şart fiġıl*), başka bir işin gerçekleşmesi için şart olan iş veya durumu ifade eder. Eski Türkçe devresinde -sar/-ser biçiminde I. tip şahıs eklerine gelen bu ek Tatar Türkçesinde -sa/-se'dir ve II. tip şahıs eklerine gelir (Öner, 2022: 193) (bk. Tumaşeva, 2002: 157; Hisamova, 2006: 199).

barsam "gitsem" (2433), *ḳayġırsañ* "endişelensen" (2748), *yalınsaḳ* "yalvarsak", (2930) *tapsam* "bulsam" (3159), *kürsem* "görsem" (3567), *kĕrmesek* "girmesek" (3603), *işĕtsem* "duysam" (3641), *küzetseñ* "gözetlersen" (875).

3.2.2.2.2.2.2. İstek Kipi

-ası/-esĕ* + 2. tip şahıs ekleri + kile; *-maḳçı/-mekçĕ* + 1. tip şahıs ekleri > *-maḳ/-mek

İstek çekimi (*tĕlek fiġıl*), söz konusu hareketi istek olarak ifade eder, dilek bildirir. Tatar Türkçesinde de Türk dili tarihi boyunca olduğu gibi istek çekimi için özel bir ek yoktur bunu yerine yarımcı eylemler ile istek çekimi yapılmaktadır (Öner, 2022: 197-199). (bk. Hisamova, 2006: 202).

yazası kilmiy "yazası gelmiyor" (403), *başım iyesĕ kile* "başımı eğesim geliyor" (1228), *sĕrĕñ çişesi kile* "sırrını çözesi geliyor" (1482), *bĕlmek tĕlem* "bilmek

istiyorum” (301).

3.2.2.2.2.2.3. Gereklilik Kipi

***-rġa/-rge ; -arġa/-erge* kirek; *masḳa/-meske* kirek (olumsuz)**

Gereklilik çekimi (*kireklĕk nakloniesĕ*), tasarlanan hareketin gerekliliğini gösterir. Tatar Türkçesinde gereklilik ifadesi için mastar ekleri kullanılmıştır (Öner, 2022: 207).

uylanırġa kirek “düşünmeli” (513), *uyanırġa kirek* “uyanmalı” (514), *köylerge kirek* “kurmalı” (1278).

kirek sözcüğünün tasarruf edilmesi ile yapılan gereklilik çekimi örnekleri de bulunmaktadır:

küzetĕrge “gözetlemeli” (580), *eytĕrge* “söylenmeli” (1846).

3.2.2.2.2.2.4. Emir Kipi

Türkçenin şahıs çekiminde kullanılan iyelik kökenli ve zamir kökenli şahıs eklerinden farklı olarak emir çekimi, farklı kişi ekleriyle çekimlenir (Karaağaç, 2013: 369-370). Tatar Türkçesinde de genel Türkçede olduğu gibi emir çekiminde her şahıs için ayrı bir ek vardır (Hisamova, 2006: 196; Öner, 2007: 718; Tumaşeva, 2002: 146):

	Teklik	**Çokluk**
1. Şahıs	*-ıym* / *-iym*	*-ıyḳ* / *-iyk*
2. Şahıs	*-ø*	*-ġız/ -gĕz*
3. Şahıs	*-sın* / *-sĕn*	*-sınnar* / *-sĕnner*

Tablo 9 Emir Kipi Çekimi

ḳaytıym “döneyim” (668), *yatıym* “yatayım” (669), *bĕliym* “bileyim” (307), *bulsın* “olsun” (1340), *ḳalsın* “kalsın” (2273), *kilsĕn* “gelsin” (2329), *tiymesĕn* “değmesin” *(3359), kit-ø* “git” (1831), *tiymeø* “değme” (1827), *yuvıyḳ* “yıkayalım” (3614), *onıtıyḳ* “unutalım” (3625), *bĕliyk* “bilelim” (2172), *eyleniyk* “dönelim” (2613)*, kitmegĕz* “gitmeyin” (173)*, küçsĕnner* “göçsünler” (3477).

2. şahıs şekilleri + *-çı/çĕ* (nezaket şekli)

Emir kipinin 2. şahıslarına getirilen *-çı/-çĕ* eki ile nezaket ifadesi sağlanılmaktadır (Öner, 2007: 719).

küterçě "kaldır lütfen" (362), *kilçě* "gel lütfen" (1644), *ḳabızçı* "yak lütfen" (3309).

3.2.2.2.2.3. Birleşik Çekimler

Bildirme ve tasarlama kipleri ile bildirilen ve tasarlanan hareketlerin hikâye, rivayet veya şart şeklinde ortaya çıktığını veya çıkacağını ifade etmek için birleşik çekim kullanılır. Birleşik çekim, iki çekimli fiilin birlikte kullanılmasından ibarettir. Birleştirilen iki çekimden biri bir şekil ve zamanı, diğeri de başka bir şekil ve zamanı karşılayarak birbirine bağlanan iki şekil ve zamanı birlikte ifade ederler (Ergin, 2020: § 510).

3.2.2.2.2.3.1. Hikâye Birleşik Çekimi

Birleşik çekimin hikâye şekli asıl fiil kipinin gösterdiği hareketin görülen geçmiş zamanda gerçekleşmiş olduğunu bildirir (Ergin, 2020: § 511).

Tatar Türkçesinde fiillerin hikâye birleşik çekimi Eski Türkçe *er-* ana yardımcı fiilinden gelen *i-* yardımcı fiiline görülen geçmiş zaman eki *-dě* ve II. tip (iyelik Iökenli) şahıs eklerinin getirilmesi ile yapılmaktadır (Öner, 2022: 211).

3.2.2.2.2.3.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

-ġan/-gen idě, -ḳan/-ken idě

uzġan idě "geçmişti" (1378), *yılmayġan iděñ* "gülümsemiştin" (1354), *çeçken idě* "saçmıştı" (643), *urtaḳlaşḳan idě* "paylaşmıştı" (1172).

3.2.2.2.2.3.1.2. Geniş Zamanın Hikâyesi

***-r idě; -ar/-er idě; -mas/-mes idě* (olumsuz)**

yözer iděm "yüzerdim" (1564), *těrělěr iděm* "canlanırdım" (1731), *yaratır iděm* "severdim" (2998), *onıtır iděm* "unuturdum" (3146), *tıñlar iděm* "dinlerdim(3148)", *uzar iděm* "geçerdim" (3226), *eytmes iděm* "söylemezdim" (917).

3.2.2.2.2.3.1.3. Şimdiki Zaman İfadeli Geniş Zamanın Hikâyesi

-a/-e idě; -y idě

ḳuva iděñ "kovuyordun" (696), *ḳala idě* "kalıyordu" (790), *bara idě* "gidiyordu" (1688), *üse idě* "büyüyordu" (1346), *küme idě* "gömüyordu" (1183), k*üre iděñ* "görüyordun" (1257), *yörě-y iděk > yöriy iděk* "yürüyorduk"

(694), *yeşe-y idĕ > yeşiy idĕ* “yaşıyordu” (962), *uyna-y iděk > uynıy iděk* “oynuyorduk” (1365).

İstek Kipinin Hikâyesi

-sa/-se idĕ; -sın/-sĕn idĕ

citsĕn idĕ “ulaşsaydı” (3371).

3.2.2.2.2.3.2. Rivayet Birleşik Çekimi

Rivayet birleşik çekimi asıl fiil kiplerine i- ana yardımcı fiiline öğrenilen geçmiş zaman eki getirilmesi ile yapılan birleşik çekimdir. Asıl fiil kipinin gösterdiği hareketi rivayet eder (Ergin, 2020: § 521).

Tatar Türkçesinde fiillerin rivayet birleşik çekimi Eski Türkçe *er-* ana yardımcı fiilinden gelen *i-* yardımcı fiiline öğrenilen geçmiş zaman eki *-ken* getirilmesi ile yapılmaktadır (Öner, 2022: 211).

3.2.2.2.2.3.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

-ġan/-gen iken, -ḳan/-ken iken

tuvġan iken “doğmuştu” (2630).

3.2.2.2.2.3.2.2. Şimdiki Zaman İfadeli Geniş Zamanın Rivayeti

***-a/-e iken; -y iken* (> soru: *miken*)**

a*ğıla iken* “yayılıyormış” (1751), *küre iken* “görüyormuş” (3047*), bas-ma-y iken (> basmıy iken)* “kaplamıyormuş” (1728), *yarata miken* “seviyor muymuş?” (599).

3.2.2.2.2.3.2.3. Geniş Zamanın Rivayeti

-r iken; -ar/-er iken (> soru: miken); *-mas/-mes iken* (> soru: *miken*)

kaynar iken “kaynarmış” (1092), *sünmes miken* “sönmez miymiş?” (2129).

3.2.2.2.2.3.3. Şart Birleşik Çekimi

Birleşik çekimin şart kipi asıl fiil kiplerinin karşıladığı hareketi şart şeklinde ifade eder (Ergin, 2020: § 531).

Tatar Türkçesinde şart birleşik çekimi *bul-* “olmak” yardımcı fiili ile yapılmaktadır (Öner, 2022: 221).

Geçmiş Zamanın Şartı

-ġan/-gen bulsa, -ķan/-ken bulsa

yıġılmaġan bulsam "yıkılmayan olsam" (1506), *ķalġan bulsañ* "kalan olsan" (956).

3.2.2.2.3. Fiilde Soru

Tıpkı isim çekimdeki gibi fiil çekiminde de soru *-mı/-mĕ* ekleriyle yapılmaktadır:

uyanırmı "uyanır mı" (508), *bulırmı* "olur mu" (498), *yandıñmı* "yandın mı" (2053), *sağındıñmı* "özledin mi" (2064), *cıydıñmı* "topladın mı" (2062), *tıñlarmı* "dinler mi" (2120).

3.2.2.2.4. Çekimsiz Fiil Şekilleri (Fiilimsiler)

Fiilimsiler (*zatlanışsız fiġıller*), fiillerden türetilmiş isimlerdir. Fiillerin yüklem olarak kullanımları yanında bir de fiilimsi kullanımları da vardır. Bir fiil, bu fiilin gerçekleştirme biçimi (kip) veya zamanı, bir özneye bağlanmadığı sürece fiilimsidir (Karaağaç, 2013: 70). Fiilimsiler, fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilirler; ancak, şahıs ekleri alarak çekime girmediği için yargı bildirmezler (Korkmaz, 2023: 105). Bu yüzden çekimsiz fiil olarak da adlandırılırlar. Türkçede çekimsiz fiil şekilleri isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil olmak üzere üçe ayrılır:

3.2.2.2.4.1. İsim-fiil (İnfinitif)

-v

Ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerine *-v*, ünsüz ile biten fiil kök ve gövdelerine *-uv/-üv* şeklinde gelmektedir:

*Uylar uyla**v** avır bulsa da…* "Düşünceleri düşünmek ağır olsa da…" (2043)

*İskĕrmiy de, ķartaymıy da / Yaratu**v** ḫisĕ ķala!* "Eskimiyor da yaşlanmıyor da, sevme hissi kalıyor!" (1103-1104),

*Ḫatlar yazu**v** üzĕ ni tora?!* "Mektuplar yazmanın kendisi neye değer?!" (1075),

*Duslar bĕlen utıru**v** ni tora?!* "Dostlarla oturmak neye değer?!" (1070).

*Sağınırmın, ķaytu**v**ıñnı sağınırmın* "Özlerim, dönmeni özlerim" (3760),

***-rġa/-rge; -arġa/-erge; -masķa/-meske* (olumsuz)**

-r; -ar/-er sıfat-fiil eki ile *-ġa/ -ge* yaklaşma hâli ekinin birleşmesi ile oluşmuştur (Tumaşeva, 1978: 234; Zekiyev vd., 2002: 302). Ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerine

-rġa / -rge, tek heceli ve ünsüz ile biten fiillere *-arġa/-erge* şekliyle eklenmektedir (Zekiyev vd., 2002: 301).

*Sibeliy yañğır, sibeliy / Tuķtatı**rġa** yuķ çara!* "Durdurmaya yok çare!" (1124).

*Onıtı**rġa** tĕliym sinĕ küpten* "Unutmayı diliyorum seni tamamen" (1537).

*Eytĕ**rge** ciñĕl tĕl bĕlen* "Söylemek kolay dil ile." (1846).

*Avırlıķķa, yalğızlıķķa / Birĕş**meske** öndep tuva canda* "Zorluklara, yalnızlığa/ Yenilmemeye çağırarak doğar canda" (2632- 2633).

3.2.2.2.4.2. Sıfat-fiil (Partisip)

Tatar Türkçesindeki sıfat-fiil (*sıyfat fiğıl*) ekleri, ifade ettikleri zamana göre şu şekilde incelenmektedir (Öner, 2022: 223):

-ġan/-gen, -ķan/-ken

Geçmiş zaman ifade eden ek, aynı zamanda fiillerin geçmiş zaman çekimi için de kullanılmaktadır (Öner, 2022: 223):

*sün**gen*** "sönen" (3533), *kiy**gen*** "giyen" (2382), *Tuķay mĕn**gen*** "Tukay'ın çıktığı" (2492), *bir**gen*** "verdiğin" (2793), *min köt**ken*** "beklediğim" (2823), *üs**ken*** "büyüyen" (39), *kit**ken** çaķta* "gittiği zaman" (89), *yal it**ken** çaķta* "dinlendiğinde" (435), *ķara**ġan*** "bakan" (1091), *min yarat**ķan*** "sevdiğim" (2111), *avırt**ķan*** "ağrıyan" (2267), *aç**ķan*** "açtığın" (3068).

-ası/-esĕ

Gelecek zaman sıfat-fiil eklerinden birisi olan *-ası/-esĕ*, Tatar Türkçesinde aynı zamanda istek çekimi için de kullanılmaktadır (Öner, 2022: 225):

*eyt**esĕ** süzĕm* "söyleyecek sözüm" (725).

-r; -ar/-er

Geniş zaman ifade eden bu sıfat-fiil aynı zamanda geniş zaman çekiminde de kullanılmaktadır (Öner, 2022: 225).

*barı**r** yul* "gidilecek yol" (3414)*, oç**ar** ķoş* "uçar kuş" (2999), *cirnĕ yot**ar** köç* "yeri yutacak güç" (491), *tıñla**r** kĕşĕ* "dinleyecek insan" (3540), *barı**r** cir* "gidecek yer" (298).

-rlıķ/-rlĕk

-r, -ar/-er belirsiz gelecek zaman sıfat-fiili ile *-lıķ/-lĕk* isimden isim yapım ekinin birleşimiyle oluşmuş bir sıfat-fiil şeklidir (Turan, 2014: 268):

*onıtı**rlıķ** tügĕl* "unutulacak değil" (1670), *uylanı**rlıķ** sebep* "düşünülecek sebep"

(461), *cannı ěrětě**rlěk** cannı tabuv* “canı eritecek canı bulmak” (1792), *bětěrě*rlěk *tügěl* “bitirilecek değil” (240).

-mas/-mes

Belirsiz gelecek zaman sıfat-fiil eki *-r* ve *-Ar* ekinin olumsuzu olan *-mAs,* gelecek zaman sıfat-fiil eki olarak olumsuzluk işleviyle kullanılmaktadır (Türk, 2014: 268):

*ḳabatlan**mas** kön* “tekrarlanmayacak gün” (3631), *sün**mes** cır* “sönmeyecek türkü” (2346).

-vçı/-vçě

Fiilden isim yapım eki olan *-g/-ġ* ile isimden isim yapım eki *-çı/-çi*’nin birleşmesi ile gelişen *(-ġ-çı > -vçı*) bu ek geniş zaman sıfat-fiil eki olarak kullanılmaktadır (Öner, 2022: 226):

*arttan ětü**vçě*** “sonradan söyleyen” (144), *diyü**vçě*** “diyen kişi” (275), *üzěn zurġa ḳuyu**vçı*** “kendisini yücelten” (472), *kěşělěkkě can örü**vçě*** “insanlığa can üfleyen” (1483).

3.2.2.2.4.3. Zarf-fiil (Gerundiyum)

Zarf-fiiller (*ḫel fiġıl*) hareket hâli ifade eden eylem şekilleridir. Tatar Türkçesinde zarf-fiilleri basit ve birleşik olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür:

3.2.2.2.4.3.1. Basit Zarf-fiiller

-*a*/-*e* (ünsüzle biten fiillerde); -*y* (ünlüyle biten fiillerde):

— Tekrar Gruplarında Kullanımı:

ḳarıy ḳarıy “baka baka” (212), *bere bere* “vura vura” (323), *tiye tiye* “değe değe” (612), *diye diye* “diye diye” (614), *sayrıy sayrıy* “öte öte” (738), *yılıy yılıy* “ağlaya ağlaya” (812), *ite ite* “ede ede” (944), *köte köte* “bekleye bekleye” (992), *ěçe ěçe* “içe içe” (1066), *davlıy davlıy* “talep ede ede” (1539).

— Birleşik Fiillerde Kullanımı:

süreěle başla- ““sönmeye başlamak” (870), *tözěle başla-* “kurulmaya başlamak” (483), *ite kür-* “ yapıvermek” (1292), *ḳala kür-* “kalıvermek” (751), *tüze al-* “katlanabilmek” (1222), *bire al-* “verebilmek” (1231), *tıya al-* “önleyebilmek”, *ayıra al-* (1298) “ayırabilmek”, *yeşiy al-* “yaşayabilmek” (1352), *bula al-* “bulabilmek” (1411).

— Olumsuz Şekli *-mıy/-miy*:

*ĕndeş**miy** uzalar* “konuşmadan geçiyorlar” (3294).

***-p*:**

—Bağlama-Tarz Zarfı Olarak Kullanımı:

çabıp “koşup” (2037), *tuḳtalıp* “durup” (6), *alıp* “alıp” (77), *ġorurlanıp* “gururlanarak” (268), *taşıp* “taşarak” (849), *ḳarap* “bakarak” (1741), *kötĕp* “bekleyerek” (1849), *kölĕp* “gülerek” (1931), *ḫĕterletĕp* “hatırlatıp” (2655), *kiyĕp* “giyip” (2921), *ḳabatlap* “tekrarlayıp” (3099), *ḳaplap* “kaplayarak” (3185), *uylap* “düşünüp” (3379), *saḳlap* “koruyup” (3737).

—Birleşik Fiillerde Kalıplaşmış Zarf Olarak Kullanımı:

deşĕp tor- “konuşup durmak” (2646), *ḳalḳıp tor-* “kalkıp durmak”(2371), *kĕrĕp çıḳ-* “girivermek” (91), *kilĕp çıḳ-* “gelivermek” (701), *ĕzlep çıḳ-* “izleyivermek” (1199), *bulıp çıḳ-* “oldu çıktı” (1226), *aġıp kit-* “akıverdi” (2405), *borılıp kit-* “dönüvermek” (2716), *diyĕp ḳuy-* “deyivermek” (3364), *onıtılıp ḳuy-* “unutuluvermek” (3511), *tuḳtap ḳuy-* “duruvermek” (3752), *uylap ḳuy-* “düşünüvermek” (430), *uynap tor-* “oynayıp durmak” (2936).

3.2.2.2.4.3.2. Birleşik Zarf-fiiller

-ġançı/-gençĕ, -ḳançı/-kençĕ

*ḫuşlaş**ḳançı*** “vedalaşıncaya kadar” (1017).

-ġanda/-gende, -ḳanda/-kende*: *“-IncA” “-DIğIndA”

-GAn sıfat-fiili ile *-DA* bulunma hâli ekinin birleşimi ile oluşan bu ek, bulunma hâlindeki bulunma kavramı dolayısı ile eklendiği eyleme zaman anlamı katar. Bu zarf-fiildeki zaman anlamı hareketin tam olarak gerçekleştiğini bildirir (Öner, 2022: 232).

*alda**ġanda*** “kandırınca” (945), *tıñla**ġanda*** “dinlediğinde” (1227), *ayırıl**ġanda*** “ayrıldığında” (2793), *bul**ġand**a* “bulunca” (3112), *yan**ġanda*** “yanınca” (3114), *ḳal**ġanda*** “kalınca” (3114), *iske al**ġanda*** “hatırladığında” (1180), *yat**ḳanda*** “yattığında” (1171), *tañ at**ḳanda*** “şafak söktüğünde” (603), *kötme**gende*** “beklemediğinde” (993), *özĕl**gende*** “ayrıldığında” (1145), *ĕşle**gende*** “konuştuğunda” (1315), *söyleş**kende*** “konuştuğunda” (1297) *üs**kende*** “büyünce” (683).

-ġaç/-geç, -ķaç/-keç*: *"-IncA", "-DIğI zaman"

*cit**keç*** "yetince" (1780), *ěç**keç*** "içince" (977), *ki**lgeç*** "gelince" (2548), *ķartay**ġaç*** "yaşlanınca" (1788).

-rġa/-rge: "mAyA" "-mAk için"

*ěndeşě**rge*** "konuşmaya" (2121), *küzetě**rge*** "bakmaya" (580), *yal ite**rge*** "dinlenmeye" (1025), *yeşe**rge*** "yaşamak için" (1496), *eytě**rge*** "söylemeye" (1846), *ěrětě**rge*** "eritmek için" (1929), *tıñla**rġa*** "dinlemek için" (2496), *cılıtı**rġa*** "ısıtmak için" (2742).

-ġanday/-gendey, -ķanday/-kendey: "mIş gibi"

-GAn sıfat-fiili ve *-DAy* benzerlik hâli eklerinin birleşimi ile oluşan bu ek, eklendiği eyleme tarz anlamı katmaktadır:

*sizme**gendey*** "sezmemişçesine, sezmemiş gibi" (506).

-mıyça/-miyçe: "mEdEn"

*cırla**mıyça*** "türkü söylemeden" (1710), *sünděr**miyçe*** "söndürmeden" (1287).

3.2.3. Edat

Edatlar, tek başlarına anlamları olmayan, isim ve isim soylu sözcük ve sözcük gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri sözcükler ile cümledeki diğer sözcükler arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözcüklerdir. (Korkmaz, 2009: 1052). Yani edatlar, dilde bağımsız olarak var olamayan, kendi başlarına kullanılamayan, söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimlerini bir araya getiren (*bağlama edatları*), onları çekime sokan (*çekim edatları*) veya söz cümleler kuran (*ünlem edatları*) dil birimleridir (Karaağaç, 2009: 169).

Çalışmamızda Tatar Türkçesinde edatları şu başlıklar altında incelenecektir (Öner, 2007: 728-734; Türk, 2014: 281-330):

1. Ünlem Edatları
- Ünlemler
- Seslenme Edatları
- Sorma Edatları
- Cevap Edatları
- Gösterme Edatları
- Ses Yansımalı Ünlem Edatları

2. Bağlama Edatları
- Sıralama Edatları
- Açıklayıcı Bağlama Edatları
- Cümle Başı Edatları
- Sona Gelen Edatlar

3. Son Çekim Edatları
-Yalın Durumla Bağlanan Son Çekim Edatları
-Yaklaşma Hâli Ekiyle Bağlanan Son Çekim Edatları
-Uzaklaşma Hâli Ekiyle Bağlanan Son Çekim Edatları

3.2.3.1. Ünlem Edatları

Ünlem edatları, his, ve heyecanları; sevinç, keder, nefret, hayıflanma gibi ruh hâllerini; tabiat seslerini; onay, ret, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlardır (Ergin, 2020: §599). Ünlem edatları (*ımlıḳlar*); *Ünlemler*, *Soru Edatları*, *Cevap Edatları*, *Gösterme Edatları*, *Ses Yansımalı Ünlem Edatları* adlı alt başlıklar altında incelenecektir.

3.2.3.1.1. Ünlemler

Konuşanın korku, sevinç, acıma, şaşkınlık gibi her türlü duygu ve heyecanını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya, seslenmeye, çağırmaya yarayan ve kısmen bağımlı sözcükler sınıfına giren sözcük veya sözcüklere ünlem denilmektedir (Korkmaz, 2023: 237).

Tatar Türkçesinde yer alan ünlem edatlarını yapısal olarak *Asıl Ünlem Edatları* ve *Yapmacık Ünlem Edatları* olarak iki başlık altında değerlendirmek mümkündür (Hisamova, 2006: 313):

Asıl Ünlem Edatları

Asıl ünlem edatları, insanların duygusal durumlarına bağlı olarak çıkarttıkları sesler veya ses öbekleridir. Asıl ünlem edatları üç şekilde oluşmaktadır (Hisamova, 2006: 313):

a. Tek sözden oluşan ünlem edatları (*yalġızaḳ ımlıḳlar*): *a*, *e*, *ya*, *ye*, *ey*, *ay*, *iḫ*, *aḫ*, *ah*, *hay*, vb.

***İḫ**, Arça çitĕklerĕ* "**Ah**, Arça çizmeleri" (2719).

***Hay**, ķızları!.. Sıluvlardan sıluv!* "**Hey**, onların kızları!.. Güzellerden güzel!" (14).

***İẖ**, yěgětler! Beẖět — Tatar buluv!* "**Ah**, delikanlılar! Mutluluk, Tatar olmak!" (15).

*Çaba ķızlar, **aẖ**, ul tězler!..* "Koşuyor kızlar, **ah**, o dizler!.." (343).

***Ye**, ķaysığız tüzěp torır şuña?!* "**Ya** peki, hanginiz dayanıp durur buna?!" (502).

***Hay**!/Ķızlarnıñ küz ķaraşı!* "**Hay**!/Kızların bakışı!" (3577-3578).

*Öyden çığarmıy, **hay**, köngě irěñ!* "Evden çıkarmıyor, **hay**, kıskanç kocan!" (1766).

b. Tekrarlı ünlem edatları (*ķabatlanıp kilgen ımlıķlar*):
a-a, e-e, ı-ı, ı-ı-ı, ay-ay, hey-hey vb.

c. Eşli ünlem edatları (parlı ımlıķlar): *ay-hay, ay-yay, aẖ-uẖ* vb.

Ay-hay, azdı adem balası! "**Vah vah**, ahlaksızlaştı insanoğlu!" (400).

Yapmacık Ünlem Edatları

Belirli bir duyguyu ifade edecek şekilde kalıplaşarak ortaya çıkan yapmacık ünlem edatları (*yasalma ımlıķlar*), kısa yoldan duygu bildirmeye yarayan sözlerdir. Tatar Türkçesinde biçim birimler ve söz dizimsel yolla oluşmuş olan yapmacık ünlem edatları, zengin bir çeşitlilik göstermektedir. Bu türden yapmacık ünlemleri aşağıdaki şekilde sınıflandırmak mümkündür (Hisamova, 2006: 313-314):

a. Müstakil sözlerden oluşan ünlem edatları (*möstekıyl süzlerden ayırımlanġan ımlıķlar*): *kit annan "*git ordan*"* (çok şaşırmak), *ķara anı* "bana bak", *ķaravıl* "bak" (korku), *tamaşa* "kavga" (işten hoşlanmama) vb.

b. İlahî, mitolojik güçlere sığınmayı bildiren ünlem edatları(*ilahiyetke, mifik köçlerge sığınuvġa beylě ımlıķlar*): *Alla saķlasın* "Allah korusun", *ay Alla* "ey Allah'ım", *ye Rabbi* "ya Rabbi" vb.

c. Esenleşme, selamlaşma, vedalaşma gibi durumları bildiren ünlem edatları (*isenleşüv, savbullaşuv kěběk ětikět süzlerge beylě ımlıķlar*): *sav bulığız* "hoşça kalın", *ẖuşığız* "hoşça kalın", *ġafu itěğěz* "bağışlayınız" vb.
*"**Sav bul**!.." —diděñ…"Ķaytmam!.." diděñ* ""**Hoşça kal!**.." dedin…"Dönmem!.." dedin" (3172).

3.2.3.1.2. Soru Edatları

Soru edatları sorma ifade eden, soru için kullanılan edatlardır (Ergin, 2020: ç602). Ya bir söze soru ifadesi kazandırırlar ya da sözdeki soru ifadesini kuvvetlendirmeye yararlar (Karaağaç, 2013: 358). Tatar Türkçesinde soru cümlelerini kuvvetlendirmeyi sağlayan *elle* ve isim ve fiil çekimlerinde soru çekimini gerçekleştiren *-mı*/*-mě* ile

tamamen edatlaşmış olan *miken* yapıları soru edatı olarak kullanılmaktadır (Hisamova, 2006: 310; Türk, 2014: 286).

*Uyanır**mı iken** şul çaḳnı?..* "Uyanır **mı acaba** o zaman?" (508).

*Cir yözĕnde buldı **miken** elĕ / Bĕzdey tuġannarnıñ bulġanı?!* "Yeryüzünde oldu **mu acaba** şu ana kadar/ Bizim gibi kardeşlerin olduğu?!" (1304-1305).

*Su buyında uçaḳ yana,/ Sünmes **miken** tañġa çaḳlı?* "Su kıyısında ocak yanar, Sönmez **mi ki** şafak vaktine kadar?" (2309-2310).

*Aḳ töslernĕ **elle** küp söygenge — / Çeçlerĕñ de bügĕn aḳ sinĕñ…* "Ak renkleri **acaba** çok sevdiğinden mi/Saçların da bugün ak senin…" (2538-2539).

*Nik yĕgĕtler şundıy tüzĕmsĕz?/ **Elle** kötüv — ḳızlar ĕşĕmĕ?!* "Niçin delikanlılar şöyle sabırsız? **Yoksa** beklemek kızların işi mi?" (3388-3389).

3.2.3.1.3. Cevap Edatları

Cevap edatları, bir soruya cevap oluşturan kalıplaşmış ögeler olup, diğer edatlara göre, anlamları daha belirgindir. Sorulan soruyu karşılamaları, ya onaylama ve kabullenme ya da ret ve inkâr doğrultusunda olur (Karaağaç, 2013: 358). Tatar Türkçesi cevap edatı olarak *buldı* "oldu, tamam", *bulır* "olur, peki", *dörĕs* "oldu, tamam", *eyĕ* "evet", *yarar~yarıy* "olur, peki", *yuḳ* "yok, hayır" , *tĕ* "tamam, ya" sözleri kullanılmaktadır (Türk, 2014: 287). Metinde ise bu edatlara örnek olarak yalnızca şu cümle tanıklanmıştır:

***Yuḳ**, ulamıy- anıñ canı yılıy* "Yok, ulumuyor; onun ruhu ağlıyor" (214).

3.2.3.1.4. Gösterme Edatları

Hareketleri işaret yoluyla gösteren gösterme edatları, tek başlarına hiçbir anlam ifade etmezler. Görevleri ancak bir cümle veya çekimli fiilin yanında belli olur (Hacıeminoğlu, 1992: 306). Tatar Türkçesinde gösterme edatı olarak *ene* "işte" ve *mĕne* "işte" sözleri kullanılmaktadır (Türk, 2014: 288).

ene "işte"

*Ḳara, **ene**, öyĕñ tübesĕnde/ Niçĕk görliy ap-aḳ kügerçĕn!.. "*Bak, **işte**, evin tepesinde / Nasıl da ötüyor bembeyaz güvercin!" (7-8).

*Saflıḳ bĕlen yeşlĕk bĕrge, / Uynap-kölĕp, kür, **ene**! — "*Saflık ile gençlik birlikte,/ Oynayıp gülerek, anla, **işte**!" (348-349).

*Kür, **ene**, çıpçıḳlar übĕşe.* "Bak, **işte**, serçeler öpüşüyor." (761).

Bolınnarġa, ***ene****, çıġıp ķara "*Çayırlarda, **işte**, çıkıp bak" (1135).

měne "işte"

Salķın ķışta ***měne*** *ķabat uzdım* "Soğuk kışta **işte** yeniden geçtim" (1184).

Měne *monsı — běrěnçě "ġayěp"!* "**İşte** budur birinci "ayıp"!" (1258).

Kileçek ul — ***měne*** *bügěngě kön, / Beyrem itiyk elě ontılıp!* "Gelecek o, **işte** bugünkü gün, / Bayram edelim hadi kendimizden geçip!" (1324-1325).

Bügěn ***měne*** *tağın tüzmeděm* "Bugün **işte** yine dayanamadım" (3620).

3.2.3.1.5. Ses Yansımalı (Ses Taklidi) Ünlem Edatları

Ses yansımalı ünlemler, insanların tabiattaki canlı ve cansız bütün varlık ve nesnelere ait sesleri benzetme ve taklit yoluyla çıkardığı seslerden oluşmaktadır (Korkmaz, 2009: 1188). Ses yansımalı ünlem edatları Tatar Türkçesi gramerlerinde *avaz iyertěmnerě* veya *iyertěmner* başlıkları altında ele alınmaktadır (Hisamova, 2006: 292-296; Tumaşeva, 1978: 216-218). Tatar Türkçesinde ikilemelerin birçoğu niteledikleri şeyin çokluğunu ifade etmek için oluşturulmuştur. Sesin tekrarlandığını ifade etmek için basit ses yansımalı ünlemler ikilenir (Ganiyev, 2010: 61). Metinde geçen ses yansımalı kelimeler de tek bir kökün ikilenmesinden oluşmaktadır:

Şav-şuvlı *şeherge beylě/Bulsa da şul yazmışım* "Curcunalı şehre bağlı/ Olsa da bu yazgım" (2494-2495).

Tup-tup *basıp tulpar atı kile* "**Tok tok** basarak Tulpar atı gelir" (1194).

Çěltěr-çěltěr *çişme cırlıy* "**Şırıl şırıl** çeşme ötüyor" (1708).

Çut-çut *itěp sandıġaç* "**Şak şak** ederek bülbül" (1709).

Nindiy tavış ***döběr-döběr****?..* "Nasıl bir ses **gümbür gümbür**?.." (2249)

Nurlar siběp ***cěm-cěm****, / Matur bulıp ķarlar yava, ķarlar yava.* "Nurlar yayarak **ışıl ışıl**,/ Güzelce karlar yağıyor, karlar yağıyor." (2966-2967).

3.2.3.2. Bağlama Edatları

Cümleleri veya cümle içindeki sözleri ve söz öbeklerini anlam veya şekil yönünden birbirine bağlayan edatlar bağlama edatı olarak adlandırılır (Hacıeminoğlu, 1992: 112). Tatar Türkçesinde de bağlama edatları (*těrkegěç*), iki ya da daha fazla sözcüğü veya cümleyi birbirine bağlayarak anlam ilişkisi kurmaktadır (Zekiyev vd., 2002: 409; Hisamova, 2006: 305). Bağlama edatları; Sıralama Edatları, Açıklayıcı Bağlama Edatları olmak üzere iki ana alt başlık altında incelenecektir.

3.2.3.2.1. Sıralama Edatları

Tatar Türkçesinde *DA*, *hem* ve *bělen* sıralama edatı (*cıyuvçı tĕrkegĕç*) olarak kullanılmaktadır (Zekiyev vd., 2002: 362-366). Metinde DA kuvvetlendirme işlevi ile kullanılmış ve sıralama edatı olarak kullanımına rastlanılmamıştır.

hem: Türkçeye Farsçadan giren bu bağlama edatı (Alkaya 2008: 412) Tatar Türkçesinde "ve" anlamında kullanılan bir sıralama edatıdır (Türk, 2014: 292).

*Şatlığıma **hem** ķaygıma "*Mutluluğuma **ve** üzüntüme" (308).

*Bitaraf **hem** iğtibarsız buluv* "Tarafsız **ve** dikkatsiz olmak" (373).

*Cil **hem** dulķın tĕke yarġa/ Nige yeşiy üç saķlap?..* "Rüzgar **ve** dalga dik uçuruma/ Neden yaşar kin tutarak?.." (447/448).

*Ķuzġalaķlar, ķaķı **hem** cilekler… "*Kuzukulakları, sinir otu **ve** çilekler…" (695).

*Yĕgĕtler **hem** ķızlar kürĕşe.* "Delikanlılar **ve** kızlar görüşür." (763).

bělen: Tatar Türkçesinde genellikle çekim edatı olarak kullanılan *bělen* edatı, "ve" anlamında sıralama edatı olarak da karşımıza çıkmaktadır (Zekiyev vd., 2002: 366).

*Uy **bělen** Ḫis minde yaķalaşa* "Düşünce **ile** His bende savaşır" (1542).

*Aķıl **bělen** Yörek köreşe*. "Akıl **ile** Yürek savaşır." (1548).

*Saflıķ **bělen** yeşlĕk bĕrge "*Saflık **ile** gençlik birlikte" (348).

"*Atom **bělen** aķıl yeneşede*", ""Atom **ile** akıl yan yana"," (510).

3.2.3.2.2. Açıklayıcı Bağlama Edatları

Açıklayıcı bağlama edatları (*ķarşı ķuyuvçı ve bülüvçĕ tĕrkegĕç*) , parça-bütün, neden-sonuç, denkleştirme, ayırma vb. ilişkilerle, sözler, söz öbekleri ve özellikle de cümleler arasında ilişkiler kuran bağlı birimlerdir. Cümlelerin başında ya da sonunda yer alan ve kendisinden önce gelen dil birliklerini bir bütün içerisinde kendisinden önceki veya sonraki dil birlikleri ile ilişkilendiren bu edatların önemli bir bağlama rolü vardır (Karaağaç, 2013: 39).

3.2.3.2.3. Denkleştirme-Karşılaştırma Edatları

Denkleştirme-karşılaştırma edatları, mukayese yolu ile karşılaştırılan öbekleri veya unsurları birbirlerine bağlarlar (Hacıeminoğlu, 1992: 261).

Denkleştirme Edatları

Denkleştirme edatları, birbirine eşit olan veya birbirinin yerine geçebilecek iki unsuru birbirine bağlayan edatlardır. Bağlanan unsurlar sözcük, sözcük grubu veya cümle olabilir. Denkleştirme edatı, başında bulunduğu cümleyi, kendisinden önceki cümleye bağlar (Ergin, 2020: §608; Eraslan, 2012: §525).

ye "ya da, veya"

Ḳoyaş bulıp, ***ye*** *boz bulıp,/ Yörekkeyĕm miněm tĕlme*. "Güneş olup **ya da** buz olup/ Yürekcağızımı benim parçalama." (1829/1830).

yeki "ya da, veya"

...Bĕr matdede ikĕ törlĕ sıyfat:/ Yeşev ***yeki*** *ülĕm tabasıñ…* "…Bir maddede iki türlü sıfat:/Yaşam **ya da** ölüm bulursun…" (979/980).

Karşılaştırma Edatları

Karşılaştırma edatları, varlık veya olayların karşılaştırılmasında kullanılan edatlardır (Karaağaç, 2013:527). Karşılaştırılan iki veya daha fazla unsuru birbirine bağlarlar ve en az çift kullanılırlar (Öztürk, 2020: 118).

bĕr… bĕr "bir…bir"

Bĕr *süz eytseñ,* ***bĕr*** *yılmaysañ,/Yaḳtıra da kite dönya* "**Bir** söz söylesen, **bir** gülümsesen,/ Aydınlanır da gider dünya." (3361/3362).

DA… DA "da…da, hem…hem"

Orışsañ ***da*** *bĕzně, ḳarġasañ* ***da****,/ Bolınıñnan hiç te bizmedĕk!* "Azarlasan **da** bizi, beddua **da** etsen,/ Çayırından hiç de bezmedik!" (710/711).

Aşatḳan ***da*** *bolın, şat itken* ***de*** "Besleyen **de** çayır, mutlu eden **de**" (782).

İskĕrmiy ***de****, ḳartaymıy* ***da*** *— /Yaratuv ḫisĕ ḳala!* "Eskimez **de**, yaşlanmaz **da**; /Sevgi duygusu kalır!" (1103/1104).

Soravlar ***da****, sınavlar* ***da*** *bulsın,/ Bulmasın ul lekin cavapsız!* "Sorular **da** sınavlar **da** olsun,/ Fakat olmasın o cevapsız!" (2154/2155).

Ay ***da*** *başḳa, yoldızlar* ***da*** *başḳa* "Ay **da** başka, yıldızlar **da** başka" (2446).

İşĕtsem ***de*** *yalġış isĕmĕñ,/ Ḳarasam* ***da*** *alıp resĕmĕñ,* "İşitsem de yanlış ismini, Baksam da alıp resmini," (3641/3642).

ye… ye "ya…ya, ya…ya da"

Ye *übkelep,* ***ye*** *üpkelep, / Yalındırıp canġa tiyme!* "Ya öpüp ya da kızıp,/Yalvartıp cana değme!" (1826/1827).

3.2.3.2.4. Cümle Başı Edatları

Cümle başı edatları, başında bulundukları cümleyi bir önceki veya sonraki cümleye anlam bakımından bağlarlar (Ergin, 2020: §610). Şiir metinlerinde yer yer alan cümle başı edatları, bağlaçlardan oluşan cümle başı edatları ve cümlelik bağlayıcılardan oluşan cümle başı edatları olarak iki alt başlık altında incelenecektir (Hisamova, 2006: 305-307; Safiullina-Zekiyev, 2002: 306-307; Öner, 2007: 728).

Bağlaçlardan Oluşan Cümle Başı Edatlar

barı tik "ancak; sadece"

*Bělеdĕr **barı tik** yuġaltḳan…* "Biliyordur **sadece** kaybeden…" (1919).

belki "belki, fakat, ancak"

*Aḳ könnerĕñ, **belki**, az bulġandır* "Ak günlerin, **belki**, az olmuştur" (2532).

*Ürge, **belki**, mĕngen bulır iděm,/ Arttan ětüvçĕ şul bulmadı*. "Tepeye, belki, çıkmış olurdum,/ Arkadan iten kimse olmadı." (143/144).

çönki "çünkü"

*Ḫisler de iskĕre, diyler,/ **Çönki** bit ġomĕr aġa.* "Duygular da eskir, derler,/ **Çünkü** mutlaka ömür akar." (1101/1102).

*Ayıra almas ḫetta ḫatınnar da,/ **Çönki** bĕzde ruḫiy tuġanlıḳ!* "Ayıramaz hatta kadınlar da,/ **Çünkü** bizdedir manevi kardeşlik!" (1309/1310).

e "ama, fakat, ancak, hâlbuki"

*Tavlardan cavap bar,/ **E** sinnen cavap yuḳ* "Dağlardan cevap var, /**Fakat** senden cevap yok" (3024/3025).

***E** bit sĕz bĕlmiysĕz* "**Ama** ya siz bilmezsiniz" (3119).

eger "eğer, şayet"

*…**Eger** bĕrkön min arbasız ḳalsam, – / Güya balaçaḳḳa ḳaytırmın!..* "…**Eğer** bir gün ben arabasız kalırsam,/ Güya çocukluğa dönerim!..." (148/149).

***Eger** sĕzge bĕrev, yortḳa kĕrĕp,/ Uçaḳ yaḳsa iden-taḳtada, /Ye, ḳaysıġız tüzĕp torır şuña?!* – "**Eğer** size birisi, yurda girip,/ Ocak yaksa döşeme tahtada,/ Ya, hanginiz dayanıp durur buna?!" (500/501/502).

*Tulġan aynı ḳoyaş diyer iděm/**Eger** de ḳoyaşnı kürmesem…* "Dolunaya güneş der idim,/ **Eğer** ki güneşi görmesem…" (1035/1036).

güya "güya, sanki, sözde"

Güya balaçaḳḳa ḳaytırmın!.. "**Güya** çocukluğa dönerim!..." (149).

Ḳızlar, **güya**, aḳḳoşlar! "Kızlar, **sanki**, kuğular!" (2468).

ḫetta “hatta”

*Ḳırġıylıḳlar **ḫetta** ontıla!* “Vahşilikler **hatta** unutuluyor!” (217).

*Hem saf bulsıñ **ḫetta** al tañnan!* “Ve saf olsun **hatta** kırmızı tandan!” (1406).

*Hava başḳa, **ḫetta** cil başḳa!* “Hava başka **hatta** yel başka!” (2447).

lekin “lakin, fakat”

*Yetimlĕgĕ anıñ — yazmıştandır, / Böyĕklĕgĕ **lekin** — ḫalıḳtan*! “Yetimliği onun, yazgıdandır,/ **Lakin** büyüklüğü, halktan!” (99/100).

Lekin** cirnĕ yotar köçĕ bar! “Fakat** yeryüzünü yutacak gücü var!” (491).

***Lekin** bar bit urtaḳ sıyfat* “**Lakin** var tabii ki ortak sıfat” (2237).

tik “fakat, ancak”

***Tik** bĕr üzĕm gĕne bĕlem* “**Fakat** kendimce bilirim” (2557).

*Bĕz üskende bik şuḳ, bik ut iděk,/ **Tik** tartmadıḳ ḳızlar tolımın*. “Biz büyürken çok yaramaz, çok hareketliydik,/ **Fakat** çekmedik kızların saç örgüsünü.” (683/684).

Cümlelik Bağlayıcılardan Oluşan Cümle Başı Edatları

dimek “yani, demek ki”

***Dimek**, sin yaratḳansıñ*! “Demek ki sen sevmişsin!” (2070).

eytĕrsĕñ “sanki”

Eytĕrsĕñ** le, kilgen indĕ bügĕn/ Ul ḫucasın cirnĕñ kürĕrge! “Sanki**, gelmiş artık bugün/ O yerin sahibini görmeye! (822/823).

***Eytĕrsĕñ** le, kĕşĕ,/ Tormış bĕlen meñgĕ ḫuşlaşḳançı,/ Soñ mertebe, / Dönya ḳarap ḳala…* “**Sanki**, insan,/ Yaşamla ebediyen vedalaşıncaya kadar,/ Son kez/ Dünyaya bakıp kalır… (1016/1017/1018/1019).

***Eytĕrsĕñ** le, ḳoyaş,/ Ḳara bolıt kilĕp ḳaplaġançı,/Soñ mertebe,/ Dönya ḳarap ḳaldı*. “**Sanki**, güneş,/ Kara bulut gelip kaplayıncaya kadar,/ Son kez,/ Dünyaya bakıp kaldı.” (1006/1007/1008/1009).

şulay da “yine de”

*Küzlerĕm söyliyler **şulay da**,/ Cırlarım çişe şul tĕlĕmnĕ.* “Gözlerim söylerler yine de,/ Şarkılarım çözer şu dilimi.” (3466/3467).

şuña “bu yüzden, bundan dolayı, bu sebepten”

***Şuña** da ul üse Arçada!* “**Ondan dolayı** da o büyür Arça’da!”(171).

***Şuña** aşḳına kĕşĕ!* “**Ondandır ki** heyecanlanır insan!” (1026).

Küñël ***şuña*** *ġazaplı* "Gönül **bu yüzden** azaplı" (3005).

3.2.3.2.5. Sona Gelen Edatlar

Sona gelen edatlar (*kisekçe*), dil birliklerinin, sözcüklerin, sözcük gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki unsurlara, sözcüklere, sözcük gruplarına ve cümlelere bağlayan edatlardır (Ergin, 2020: §622). Bu edatlar, cümle başı edatları ve bağlama edatları gibi sözler veya cümleler arasındaki çeşitli ilişkileri bildirmezler. Onun yerine kalıp sözler olarak belirli bir görev üstlenirler (Hisamova, 2006: 308). Söz konusu edatların cümle içerisinde kuvvetlendirme, sınırlama/tekleştirme, belirsizlik/ihtimal ve olumsuzluk bildirmek üzere dört grupta karşımıza çıkmaktadır (Zekiyev, 2002: 402-414; Hisamova, 2006: 308-311; Öner, 2007: 730; Türk, 2014: 305-310).

Kuvvetlendirme Bildirenler

bit "elbette, tabii ki"

Beḫět ***bit*** *ul, şatlıḳ* ***bit*** *ul —/ Tuy külmegĕ kiyüvĕ.* "Şans **elbette** o, mutluluk **elbette** o/ Düğün elbisesi giymesi." (2485/2486).

Sin ***bit*** *cirde — tügĕl Ayda!* "Sen **elbette** yeryüzündesin ayda değilsin!" (2706).

DA "da"

Könner buyı su ***da*** *ĕçmiy,/ Aşamıy* ***da*** *ebkeyĕm.* "Günler boyunca su **da** içmez, /Yemek **de** yemez nineciğim." (3249/3250).

Miněm yul ***da*** *çoḳır-çaḳır buldı,/Çitlep uzdı tigĕz yullarnı…* "Benim yolum **da** çukurlu tümsekli oldu,/Görmeyip geçti düz yolları…" (141/142).

lebasa "şüphesiz"

Yılav — küñělnĕ çistarta,/ Taş ĕrĕte, ***lebasa****…* "Ağlamak; gönlü temizler,/ Taşı eritir, **şüphesiz**…" (1858/1859).

uḳ "daha; tam; aynı"

Kĕrmesek te şul ***uḳ*** *suġa*. "Girmesek de o **aynı** suya" (3603).

soñ "ya, peki"

İlde itĕkler küp bulır, Çitĕkke ***soñ*** *citermĕ?* "Memlekette çizmeler çok olur,/ Arça çizmesine **peki** yetişir mi?" (2726/2727).

Nige yuḳ ***soñ*** *annan talantlar?..* "Niye yok **o zaman** ondan ustalar?.." (264).

Tınıç bulırmı ***soñ*** *yoḳılar?!* "Huzurlu olur mu **peki** uykular?!" (498).

Sınırlandırma/Tekleştirme Bildirenler

ġına/ğene, ķına/kĕne "sadece"

*Barı Tuġan yaķta **ġına*** "Tamamıyla **sadece** Memlekette" (1030).

*Göller üse barı sinde **ğene**,/ Sinde **ğene** sanduġaçlar cırı!* "Güllerin hepsi büyür sadece sende,/ **Sadece** sende bülbüllerin türküsü!" (2341/2342).

*Sular kipken, ķom da, taşlıķ **ķına*** — "Sular kurumuş, kum da, **sadece** taşlık," (1376).

tik "sadece"

*Ķaygı, sağış onıtıla,/ Alar **tik** ķala cırda.* "Kaygı, hasret unutulur,/ Onlar **sadece** kalır türküde." (2605/2606).

Belirsizlik/İhtimal Bildiren

elle "acaba; yoksa"

***Elle** yandıñmı utta*, "**Yoksa** yandın mı ateşte," (2053/2054).

***Elle** baylıķ cıydıñmı sin?* "**Yoksa** zenginlik topladın mı sen?" (2062).

*İşĕğĕme ķaķtı kĕmdĕr —/ **Elle** yalğış işĕtemmĕ?..* "Kapıma vurdu birisi/ **Yoksa** yanlış mı işittim?.." (2260/2261).

Olumsuzluk Bildiren

tügĕl "değil"

*Ügiy **tügĕl**, söygen ulı bulıp/ Meñgĕ ķaldı Tuķay Ķırlayda!* "Üvey evlat **değil**, sevilen oğlu olup/ Ebedi kaldı Tukay Kırlay'da!(106/107).

*Taş ġasırı **tügĕl** — baş ġasırı"* Taş devri **değil**, akıl devri" (485).

*Çeçek **tügĕl** — tigenek...* "Çiçek **değil**, dulavrat otu…"(476).

*Atom cıyuv — **tügĕl** altın cıyuv* "Atom toplamak, **değil**dir altın toplamak," (495).

*Ķuvaķlarġa posıp **tügĕl**,/ Ul kükke mĕnĕp cırlıy!* "Çalılıklara pusup **değil**,/ O gökyüzüne yükselerek ötüyor!" (734/735).

*Yeşedĕ ul üzĕ öçĕn **tügĕl**,/ Yeşedĕ ul, diyĕp: "balalar!"* "Yaşadı o kendisi için **değil**,/ Yaşadı o, diyerek: "çocuklar!"" (3041/3042).

3.2.3.3. Son Çekim Edatları

Son çekim edatları, bir isim ile birlikte kullanılarak, o isme yer, yön, zaman, şekil, tarz, neden, miktar gibi nitelikler yükleyen, kendisinden sonra gelen fiil veya ismi bu

özellikler ile niteleyen veya ilişkilendiren çekimlik bağlı birimlerdir (Karaağaç, 2019: 434). Yani birer işletme eki görevi gören son çekim edatları, isimlerden sonra gelerek isimlerin çeşitli zarf hâllerini yaparlar (Ergin, 2020: §632).

Metinde kullanılan son çekim edatları (*beylĕkler*) eklendikleri söze bağlanırken bulundukları duruma göre şu şekilde sınıflandırılarak ele alınmıştır (Safiullina-Zekiyev, 2002: 307-308; Tumaşeva, 1978: 193; Hisamova, 2006: 298-299; Türk, 2014: 311):

1. Yalın hâl ve ilgi hâli çekimi ile bağlanan son çekim edatları:
   bĕlen, buyı, buyına, buylap, çaḳlı, dip, ḳader, kĕbĕk, öçĕn, sayın, sıman, şikĕllĕ, tiklĕ, töslĕ.
2. Yaklaşma hâli ile bağlanan son çekim edatları:
   çaḳlı, ḳader, taba.
3. Uzaklaşma hâli ile bağlanan son çekim edatları:
   alda, başḳa, soñ.

3.2.3.3.1. Yalın Hâl ile Bağlanan Son Çekim Edatları

bĕlen

Grønbech'in, dört eski edattan biri olarak saydığı" *birle* "ile", edatı ile (1995: 31) *-n* vasıta hâli eki ile birleşiminden oluşan ve "ile" anlamında kullanılan son çekim edatıdır (Hacıeminoğlu, 1992: 21; Alkaya, 2022: 156; Öner, 1999: 16).

*Tamırları **bĕlen** imen/ Yarnı tottı ḳoçaḳlap* "Kökleriyle meşe ağacı/ Uçurumu tuttu sarılarak" (445/446).

*Maşinası **bĕlen** ul berĕldĕ* "Arabasıyla o çarpıldı" (955).

*Her icatçı **bĕlen** urtaḳ tĕlnĕ/Taba bĕlĕp, matur ĕşlederĕñ* "Her sanatçı ile ortak dili Bulmayı bilerek güzel çalıştın" (1280/11281).

Bu edat zamirlere ilgi hâli eki ile bağlanır:

*Sinĕñ **bĕlen** min ḳalırmın* "Seninle ben kalırım" (1950).

*Yörek sinĕñ **bĕlen** oçraşa* "Yürek seninle buluşuyor." (3234).

buyı

buyı edatı *boy* "boy, uzunluk" sözünün teklik III. şahıs iyelik eki alması ile meydana gelmiştir (Tumaşeva, 1978: 195). Bu edat, "boyu, boyunca" anlamında kullanılmaktadır (Alkaya, 2022: 211).

*Könner **buyı** su da ĕçmiy,/ Aşamıy da ebkeyĕm*. "Günler boyunca su da içmez,/Yemek de yemez nineciğim." (3249/3250).

*Kĕşĕ baylıḳ cıydı ġomĕr **buyı*** — "İnsan zenginlik topladı ömür boyu" (1260).

buyına

boy "boy, uzunluk" sözü ile teklik III. şahıs iyelik eki ve yaklaşma hâli ekinin birleşmesi ile oluşan bir edattır. Söz konusu edat, "boyu, boyunca" anlamında kullanılmaktadır (Alkaya, 2022: 215).

Arça rayonında 22 yıl ***buyına*** *"Medeniyet Ministrı" bulıp ěşlegen Rinat abıy Fazlıyeḫmetovḳa bağışlana* "Arça mıntıkasında 22 yıl boyunca "Kültür Bakanı" olarak çalışan Rinat ağabey Fazlıahmetov'a ithaf olunur" (1242).

buylap

boy "boy, uzunluk" sözü ile *-la* isimden fiil yapma eki ve *-p* zarf-fiil ekinin birleşmesi ile oluşmuştur (*boy >boy-la-* "boyunca gitmek" > *boyla-p*) (Tumaşeva, 1978: 195; Korkmaz, 1994: 71; Güzel, 2010: 61; Alkaya, 2022: 207).

Çaba Arça poězdları, /Cırlar cırlap, ḳırlar ***buylap****.* "Dolaşır Arça trenleri,/ Türküler söyleyip kırlar boyunca." (2572/2573).

Bişěbězge tormış biş arbanı/ Bik tiz taptı olı yul ***buylap***! "Beşimize hayat beş arabayı / Pek tez buldu büyük yol boyunca" (133/134).

çaḳlı

çaklı edatı, *çak* "tam, aynı" sözü ile isimden isim yapma eki *-lI (<lıġ)* gelmesi ile oluşmuştur (Hangildin, 1954: 316; Öner, 2004: 2241) ve "kadar, -e kadar, -dığı kadar, gibi" anlamlarında kullanılmaktadır (Alkaya, 2022: 254).

Cir, eylene torġaç, běr cır taptı,/ Bik te moñlı hem şul ***çaḳlı*** *yaḳtı!* "Yeryüzü, dönüp durunca, bir şarkı buldu, Pek de ezgili ve öylesine aydınlık!" (3448/3449).

digen

di- "demek" fiilinin *-gen* sıfat-fiil eki almış biçimi olan edat, "diye, şeklinde" anlamında kullanılmaktadır (Alkaya, 2022: 284).

"Yaratam!" — ***digen*** *süzěñ bar,/ Süzěñ bar: "Onıt!" —* ***digen****. ""*Seviyorum!" diye sözün var, Sözün var: "Unut!" diye." (3061/3062).

dip

di- "demek" fiilinin *-p* zarf-fiil eki almış biçimi olan edat, "diye, için" anlamında kullanılmaktadır (Alkaya, 2022: 286).

Yaz ***dip*** *bělěp, bakçalarda/ Almaġaç çeçek atḳan.* "Bahar diye bilip, bahçelerde/ Elma ağacı çiçek açmış." (2007/2008).

"Ḳaytır!" ***dip*** *tilměrěp,/ Köteler ḫatınnar —* " "Döner!" diye dileyerek,/ Bekliyorlar kadınlar" (2771/2772).

ḳader

Arapça ḳadar "kadar" sözünden gelen *ḳader* "kadar" hem karşılaştırma hem sınırlandırma göreviyle kullanılmaktadır (Öner, 2003: 148).

— *Etiy, etiy, şul* ***ḳader*** *su/ Niçĕk ul kükke sıygan?* "— Baba, baba, o kadar su/ Nasıl o göğe sığmış?" (1120/1121).

kĕbĕk

kĕbĕk edatı, Eski Türkçe *kip* "kalıp, misal, benzer, örnek" sözcüğü ile -i teklik III. kişi iyelik ekinin kalıplaşmasıyla oluşan ET. *kipi / kibi* sözcüğünün (Hacıeminoğlu, 1992: 55; Clauson, 1972: 686; Ergin, 2020: §639) Tatar Türkçesinde (/i/ > /ĕ/ tarihî-düzenli ses değişimi ile) *kĕbi* şeklini alması üzerine kuvvetlendirme edatı +ük (<+ök) ile birleşmesinden (Öner, 1999: 15) oluşmaktadır: *kĕbi* + ük > *kĕbĕk*.

Malaylarnı gĕl üzĕne tarttı,/Magnit ***kĕbĕk****, Ġarif bolını! "* Mıknatıs **gibi**, Garif çayırı!" (685/686).

Turġay ***kĕbĕk*** *ḳırġa ġaşıyḳ/ Min başḳa ḳoşnı bĕlmiym! "Tarla serçesi* ***gibi*** *kıra aşık/* Ben başka kuşu bilmiyorum!" (729/730).

Moñlı cırlar ***kĕbĕk*** *tıñlar iděm,/Tıñlar iděm nazlı tavışıñnı.* "Ezgili türküler **gibi** dinlerdim,/ Dinlerdim nazlı sesini." (3147/3148).

Çağdaş Tatar Türkçesinde *kĕbĕk* olarak karşımıza çıkan edat, Tatar diyalektlerinde ve günlük konuşma dilinde *kük* biçiminde de görülmüştür (Alkaya, 2022: 444; Li, 2022: 318). Taranan şiirlerde de, Tatar Türkçesi yazı dilinde standartlaşmış bir edat olan *kĕbĕk* ile onun diyalektik özellik gösteren varyantı olan *kük* edatının bir arada kullanıldığı görülmektedir (Demirkaya, 2026: 62).

Çeçek ***kük*** *ḫatınnar* "Çiçek **gibi** kadınlar" (2775).

öçĕn

"uç, son" anlamlı *uç* sözcüğü ile teklik III. şahıs iyelik eki ve *-n* vasıta hâli ekinin birleşmesi ile oluşan (Hacıeminoğlu, 1992: 98) ve "için, dolayı" anlamlarında kullanılan son çekim edatıdır (Alkaya, 2022: 344).

Ni ***öçĕn*** *ḫalıḳ eytken?..* "N**için** halk söylemiş?.." (1837).

Bala ***öçĕn*** *ġomĕrlerĕn birgen/ Küpmĕ cirde ġaziz analar.* "Çocuk **için** ömürlerini vermiş/ Birçok yerde aziz analar." (3045/3046).

Sinĕñ ***öçĕn*** *gĕne cırlıym bügĕn* — "Sadece senin **için** şarkı söylüyorum bugün" (3558).

*Miněm **öçĕn** bu dönyada/ Güzel yoldız sin gĕne!* "Benim **için** bu dünyada/ Güzel yıldız sadece sensin!" (2232/2233).

*Bĕzneñ **öçĕn** sular aḳsın* "Bizim **için** sular aksın" (2600).

sayın

Sayın "her, -dıkça", *sayu* sözcüğünün *-n* vasıta hâli eki ile genişlemiş biçimidir (sayu-n> sayın) (Öner, 1999: 16; Bang, 1996: 56; Alkaya, 2022: 500).

*Yıllar uzġan **sayın** ḳaděrlĕrek!..* "Yıllar **geçtikçe** daha değerli!.." (2142)

sıman

sıman, Eski Türkçe +sıg/+sig benzetme ekinin (Gabain, 1988: §80; Banguoğlu, 1974: §50) üzerine -man fiilden isim yapma ekinin eklenmesi ile oluşmuş olduğu düşünülen bir benzetme edatıdır.

*Hava **sıman** kirek miña/ Avılım tavışları* "Hava **gibi** gerekli bana/ Köyümün sesleri!" (2502/2503).

*Uçaḳ **sıman** süne küñĕl* "Ocak **gibi** söner gönül" (1983).

*Utlar yana — uylar **sıman*** "Ateşler tutuşur, düşünceler **gibi**" (296).

*Sin — bĕr gĕne, ġaziz enkem **sıman*** "Sen bir tanesin, aziz annem **gibi**" (2460).

şikĕllĕ

Benzerlik ifade eden *şikĕllĕ* (<Ar. *şekl* "biçim, kılık") edatı Orta Türkçe döneminden itibaren kendisine isimden isim yapma eki +lI (<+lIG) ekinin eklenmesiyle birlikte anlam donuklaşması yaşayarak bir gramer ögesi hâline dönüşmüştür. *şikĕllĕ* edatı, kalıplaşarak dilin edat kadrosuna katılmış yani edatlaşmıştır (Öner, 2004: 2248; Alkaya, 2022: 555; Li, 2022: 453; Hangildin, 1954: 314).

*Bellür vazada — roza çeçegĕ… Totḳın ḫelĕnde, sineñ **şikĕllĕ*** "Billur vazoda, gül çiçeği…/ Tutsak hâlinde, senin **gibi**." (1758/1759).

*Ḳızlar küñĕlĕ **şikĕllĕ**,/ Çistara bara hava!* "Kızların gönlü **gibi**, Temizlenir gider hava!" (325/326).

töslĕ

Benzerlik ifade eden *töslĕ* (ET. *tüs* "tüy; renk" > Tat. *tös* "renk; yüz, sima") edatı Orta Türkçe döneminden itibaren kendisine isimden isim yapma eki +lI (<+lIG) ekinin eklenmesiyle birlikte anlam donuklaşması yaşayarak bir gramer ögesi hâline

dönüşmüştür. *töslĕ* edatı, kalıplaşarak dilin edat kadrosuna katılmış yani edatlaşmıştır (Öner, 2004: 2248; Alkaya, 2022: 610; Li, 2022: 520).

Fĕyĕrvĕrk ***töslĕ*** *yana/Her botaḳta telgeşler!* "Havai fişek **gibi** yine/Her dalda salkımlar!" (890/891).

Su buyında uçaḳ yana —/ Ḫatireler ***töslĕ*** *yaḳtı.* "Su kıyısında ocak yanar,/ Hatıralar **gibi** aydınlık." (2320/2321).

Aḳ yavlıġıñ ***töslĕ*** *aḳ küñĕlĕñ* "Ak başörtün **gibi** ak gönlün" (2523).

3.2.3.3.2. Yaklaşma Hâli Eki ile Bağlanan Son Çekim Edatları

çaḳlı

çaḳlı, çak "tam, aynı" sözü ile isimden isim yapma eki *-lI (<lıġ)* gelmesi ile oluşan (Hangildin, 1954: 316; Öner, 2004: 2241) ve yaklaşma hâli eki ile birlikte "kadar, -e kadar" anlamlarında kullanılan bir edattır (Alkaya, 2022: 254, Türk, 2014: 322).

Yöreklerde söyüv utı arttı,/ Biyiyk elĕ bĕrge ***tañġa çaḳlı****!"* Yüreklerde sevgi ateşi arttı,/ Dans edelim hadi birlikte **tan vaktine kadar**!" (3452/3453).

ḳader

Arapça *ḳadar* "ölçüsünde, derecesinde, dek, kadar" sözünden gelen *ḳader* "kadar" hem karşılaştırma hem sınırlandırma göreviyle kullanılmaktadır (Öner, 2003: 148). İsmin yaklaşma hâli eki ile "-e kadar" anlamında kullanılır (Türk, 2014: 322).

"Yaratam"nan ***meḫebbetke ḳader****/ Vaḳıt digen ara bar bit ul.* ""Seviyorum"dan **sevgiye kadar**/ Vakit denilen ara, var şüphesiz o." (1616/1617).

taba

tap- "bulmak" fiilinin -a zarf-fiil eki almış biçimidir. Söz konusu edat "-e doğru" anlamına gelmektedir (Alkaya, 2022: 562).

Balaçaḳtan şulay yeşeděk bĕz,/ ***Kileçekke taba*** *omtılıp…* "Çocukluktan böyle yaşadık biz,/ **Geleceğe doğru** atılıp…" (1322/1323).

3.2.3.3.3. Uzaklaşma Hâli Eki ile Bağlanan Son Çekim Edatları

alda

alda, *al* "ön" sözcüğünün bulunma hâli eki almış biçimidir (< al-da) ve "-den önce" anlamında kullanılan bir son çekim edatıdır (Alkaya, 2022: 71).

Vaḳıtınnan alda *ülmiyk bĕz! "***Vaktinden önce** ölmeyelim biz!" (384)

başḳa

başka edatı, "başka, dışında, farklı" anlamlarında kullanılmaktadır (Alkaya, 2022: 137).

*Miněm öçěn **sinnen başḳa**/ Bup-buş ḳaldı indě dönya…* "Benim için **senden ayrı**/ Bomboş kaldı şimdi dünya…" (1892/1893).

soñ

Türkçede isim, sıfat ve zarf olarak da kullanılan *soñ* "son" sözcüğü edat olarak da kullanılmaktadır: *soñ* "sonra; dolayı, için" (Alkaya, 2022: 538).

***Bězden soñ** da yeşep, İděl ḳala!* "Bizden sonra da yaşayarak İdil kalır!" (280).

DİZİN

A a

abın- Koşarken dengesini kaybedip tökezlemek, sağa-sola yıkılmak. [3]
a.- dı 970
a.- ıp 1506
a.- uvlar 2147

abıy Ağabey**.** [6]
a. 1243, 1245, 1250, 1408, 688, 713

abız bk. **abzıy** [1]
a.+ ġız 418

abzıy 1. Okumuş, tahsilli. **2.** Ağabey [1]
a. 76

acaġan Yaz günlerinde görülen gürültüsüz gök parıltısı, balk**.** [1]
a. 1373

aç- Açmak. [8]
a. 1236
a.- a 57
a.- ıp 1361, 201, 2957, 3059
a.- ḳan 3068
a.- tım 3088

aç Aç, açlık hissi duyan. [1]
a. 857

açı Acı. [2]
a. 1694, 1874

açıḳ Açık [3]
a. 1182, 345, 3711

açıl- Açılmak. [1]
a.- dı 2553

açın- Gamlanmak, kederlenmek. [1]
a.- a 383

açış Buluş, icat. [1]
a. 210

açlıḳ Açlık. [1]
a. 383

adaş- Yolunu kaybetmek, yoldan çıkmak. [3]
a.- am 1489
a.- ma 3706
a.- mıy 3308

adaştır- Şaşırtmak, kafa karıştırmak. [2]
a.- ma 3403

adem balası İnsanoğlu. [1]
a. 400

adım Adım. [4]
a.+ da 699
a.+ ġa 303
a.+ ıñnı 1765
a.+ narıñ yörek 3764

afet Felaket, bela [1]
a. 1366

aġa Yaşça büyük kişi, yetişkin erkek. [2]
a. 1171, 1178

aġaç Ağaç. [5]
a. 153, 175, 183
a.+ larda 912
a.+ larnıñ 3102

aġay Ağabey. *krş.* **aġa** [2]

a.+ lar 3363

a.+ nıñ 87

aġıl- 1. Yayılmak, dökülmek

a.- a iken 1751

2. Hep beraber bir yere hareket etmek.

a.- dıñmı 1594

3. Durmadan hareket etmek.

a.- ıp 40

[3]

aġım Deniz ve okyanus içindeki akıntı.

a.+ ġa 1866

[1]

aġımsu Akarsu, ırmak. [1]

a.+ da 3614

aġuv Zehir [3]

a.+ ı 967, 981

a.+ ınnan 976

aġuvla- Zehirlemek. [1]

a.- y 982

ah Pişmanlık, endişe anlatan ünlem. [1]

a. 343

aḫır 1. Son. **2.** Sonuç. **3.** Nihai. [1]

a.+ ı 868

aḫrı İhtimal ki, muhtemel olarak, şöyle olmalı ki, belki. [5]

a. 1491, 1724, 3671, 908, 916

aḳ- 1. Akmak. **2.** Sızmak. **3.** (Işık vb. hakkında) serpilmek, yayılmak. **4.** Çoğalmak. **5.** Dalga dalga yayılmak. [18]

a.- a 1102, 2027, 2596, 274, 278, 285, 287, 3014, 41

a.- ıp 2405

a.- ḳan 2010, 542

a.- masın 2601, 2621

a.- mıy 2018

a.- sın 2600, 2620

a.- tı 3450

aḳ **1.** Beyaz.

a. 1429, 1930, 1953, 2133, 2135, 2136, 2196, 2198, 2330, 2409, 2411, 2427, 2467, 2478, 2519, 2521, 2523, 2527, 2528, 2530, 2532, 2538, 2539, 2541, 2874, 2958, 3203, 3218, 3265, 3408, 3647, 3648, 3649, 3656, 3730, 3731, 3784, 827, 832, 837, 842

a. bulsın 3694

a.+ a 2593

a.+ ına 1742

a.+ nı 939

2. Temiz, kirsiz.

a. 716

[49]

aḳbaş Sinir otu. [2]

a. 698

a.+ lar 694

aḳçarlaḳ Martı. [1]

a. 3032

aḳıl Akıl. [3]

a. 1548, 492, 510

aḳḳoş Kuğu. [5]

a. 1554, 1556, 1598, 3667

a.+ lar 2468

aḳlıḳ 1. Aydınlık.

a. 1040, 1042, 2330, 2972

2. Namusluluk, ahlaklılık.

a. 2469

[5]

aḳtıḳ Son, en sona kalmış. [1]

a. 3583

al- 1. Almak.

üse a. 465

a.- a 1015, 2594, 2869, 3583

bire a.- a 1231

huşlarıñnı a.- a 1136

yasap a.- a 341

a.- a almıym 2689

a.- am 2434

kötĕp a.- am 1648

a.- asıñmı 1356

a.- dı 1679, 3185

a.- dım 137

ütey a.- dım 1409

a.- dıñ 2831

ḳarşı a.- dıñ barlıḳ 1255

a.- dıñmı 3433

a.- ġan 1114, 2629

iske a.- ġanda 1180

a.- ıp 1775, 3456, 3642, 374, 77, 848, 97

iske a.- ıp 269

a.- ıp çıḳ 2279

a.- ır 102, 503, 576

a.- ma 2157, 2177

a.- madım 2844, 2853

bĕle a.- madım 154

eyte a.- mam 2694

yeşey a.- mamın 2558

ayıra a.- mas 1302, 1307, 1309

ḳayta a.- masam 2419

2. Yardımcı fiil: "yeterlilik", "tezlik", "tamamlama". [69]

a.- mıy 739

ayıra a.- mıy 1298

basa a.- mıy 3322

diye a.- mıy 511

tüze a.- mıy 1222

a.- mıy bulmadı 139

a.- mıylar 3424

a.- mıym 1945

ala a.- mıym 2689

cılına a.- mıym 1979

eyte a.- mıym 1938, 1940

tıya a.- mıym 1253

tuya a.- mıym 3426

tüze a.- mıym 1838

yeşey a.- mıym 1352

tota a.- mıysıñ 1798

yeşey a.- sam 2587

bula a.- sam idĕ 1411

bula a.- sañ 2274

tıñlay a.- sañ 410

a.- sın 1403

a.- uv 1080

küre a.- uv 3324

al Ön, ön taraf. *krş.* **aldı.** [8]

a. 1406, 1771, 2807, 3159

a.+ dan 3335

a.+ ın 2228

a.+ ların 2842

a.+ ma 2167

alan Orman içinde açıklık alan, düzlük. [3]

a.+ ında 1490, 1498, 482

alanlı Düzlüklü. [1]
a. 2418
alar Onlar**.** [21]
a. 1210, 1405, 1737, 244, 2442, 2570, 2606, 2962, 3126, 3131, 3492, 399, 410, 613, 618
a.+ ġa 549
a.+ nı 430, 81
a.+ nıñ 175
a.+ nıñ küñĕllerĕ 1277
alay Öyle. [1]
a. 1567
alda *bk.* **al.** [2]
a. 3414, 384
alda- Yalan söylemek, kandırmak, hıyanet etmek. [3]
a.- dı 2855
a.- ġanda 945
a.- p 2665
aldan- Aldanmak, yanılmak. [1]
a.- a 1783
aldaş- Hile yapmak, yalan söylemek, aldatmak. [1]
a.- mavıñ 1974
ald > aldı Önü, ön tarafı. [4]
a. 1005
a.+ ma 701
a.+ mda 2433, 2806
alış- 1. Alıp vermek, alış verişte bulunmak. [1]
a.- tı 194
alihe Tanrıça. [1]
a. 1481
alḳa 1. Halka. [1]
a. 339
alḳış Alkış. [2]
a.+ ı 633
a.+ lar 2470
allan- Kızarmak, allanmak. [2]
a.- a 1778, 1780
allı Allı. [1]
a. 2112
alma Elma. [4]
a. 1778, 1780, 2724
a.+ day 1449
almaġaç Elma ağacı. [4]
a. 2008, 859
a.+ lar 1739, 2440
almas Elmas. [1]
a.+ ın 2175
almaş Seçenek, alternatif. [1]
a.+ nı 1166
alsu Açık kırmızı renk, pembe. [2]
a. 1449, 1906
alsulan- Kızarmak, kırmızılaşmak. [1]
a.- a 1013
altın Altın. [15]
a. 2215, 23, 2651, 2656, 2659, 2661, 2665, 495, 871, 922
a.+ ım 1731, 1732
a.+ nar 1307
ambar Ambar, erzak deposu. [1]
a.+ larġa 874
ana Ana. [6]
a. 283, 292
a.+ dan 2594
a.+ lar 3046
a.+ larġa 292

aña *bk.* **ul** (yaklaşma)**.** [1]
a. 1188
añar *bk.* **aña.** [1]
a.+ ġa 727
anda 1. Orada
a. 288
2. O kişide.
a. 2153
[2]
anı *bk.* **ul** (yükleme). [17]
a. 1014, 1059, 111, 113, 1222, 1286, 1347, 1393, 1658, 2919, 3540, 374, 378, 386, 555, 649, 76
anıñ *bk.* **ul** (ilgi). [7]
a. 214, 24, 99, 419, 818, 1200, 773,
añla- Anlamak. [25]
a. 1422, 1437, 2203, 2212
a.- da 3772
a.- dım 156, 219
a.- dıñ 1314
a. 2165
a.- madıñ 3332
a.- mıym 3485
a.- p 2207, 2662, 2663
a.- p bula 3285
a.- r 3404
a.- rġa 2150
a.- rsıñ 3476
a.- vı 1474
a.- ym 1393, 2941, 3387
añlaş- Anlaşmak. [2]
a.- mavıñ 1973
a.- a 2887
añlat- Anlatmak, açıklamak. [3]
a.- asıñ 2920
a.- tı 1776
a.- ırġa 2217
annan *bk.* **ul** (çıkma). **1**. Ondan [4]
a. 1431, 264, 442, 794
añnı *bk.* **ul** (yükleme). [1]
a. 1540
ant Ant, yemin. [2]
a. 1614
a.+ lar 944
apa Abla. [1]
a. 1171
ap-aḳ Bembeyaz. [16]
a. 8, 1045, 1076, 3201, 3208, 3215, 3223, 3230, 3408, 364, 389, 52, 778, 797, 893, 2036
apay Abla, kardeş. [2]
a.+ lar 3363
a.+ nıñ 90
aptıra- Âcizleşmek. [1]
a.- p 2080
ara Ara, mesafe. [9]
a. 1566, 1617
a.+ ġa 2148
a.+ larda 1560
a.+ ları 3130
a.+ larnı 2801
a.+ sı 1571
a.+ sın 367
arba Araba. [11]
a. 114, 117, 126
a.+ m 137, 146
a.+ nı 133

a.+ nıñ küp 118
a.+ sı 109, 114, 119
a.+ sın 369
arbasız Arabasız**.** [1]
a. 148
arça Ardıç ağacı. [32]
a. 1242, 155, 174, 188, 2417, 2418, 2422, 2423, 2427, 2429, 2568, 2572, 2577, 2711, 2719, 2721, 2731
a.+ da 171
a.+ ġa 161, 183
a.+ lar 246
a.+ larda 1285
a.+ lı 1238
a.+ m 2415, 2560, 2562, 2574, 2584, 2586, 2564
a.+ mda 2435
arı 1. Öte, uzak.
a. 1683
2. Fazla, çok.
a. 985, 987
[3]
arı- Yorulmak. [4]
a.- madıñ 1315
a.- masın 124
a.- sam 2565, 2585
arıḳ Cılız, pek zayıf. [1]
a. 77
arın- 1. Kurtulmak, serbest kalmak. **2.** Temizlenmek, arınmak. [1]
a.- ırġa 204
arıslan Arslan. [1]
a.+ nar 1205
arış Çavdar. [2]
a. 2422
a.+ larım 2501
art Taşra. [15]
a.+ ı 224, 225, 233, 238, 246, 248, 2577, 268
a.+ ına 75
a.+ ınnan 1055, 1057, 236, 407
a.+ ta 3589
a.+ tan 144
art- Artmak, çoğalmak. [1]
a.- tı 3452
artıḳ 1. Gereğinden fazla, artık. [2]
a. 1698, 970
artış Ardıç ağacı. [8]
a. 151, 169, 188
a. iken 155
a.+ ı 163
a.+ ḳa 181
a.+ larnı 173
a.+ nı 185
artist Sanatçı, artist, hüner sahibi. [2]
a.+ ı 1217
a. + ḳa 2761
artlı Ardınca, peşi sıra. [1]
a. 1686
arttır- Arttırmak. [1]
a.- masın 487
asıl Asıl, öz. [4]
a. 1768, 587, 899
a.+ ına 572
asra- 1. Terbiye edip yetiştirmek. [2]
a.- a 69, 97
ast Alt, aşağı. [2]
a.+ a 338

a.+ ında 1928

aş Yemek, aş. [2]

a.+ ıñ 86

a.+ ḳa 2032

aş- Ulaşmak. [1]

a.- tıñ melle 3668

aşa Sayesinde, ile. [10]

a. 1195, 2074, 285, 3208, 3230, 3724, 3742, 41, 45, 859

aşa- Yemek yemek. [2]

a.- mıy 3250

a.- p 694

aşat- Yemek yedirmek. [1]

a.- ḳan 782

aşıḳ- Acele etmek. [13]

a.- asıñ 2025, 361

a.- asıñ dönya 3, 5

a.- ḳannar 2032

a.- ma 2022, 2026, 2030, 3710, 3712

a.- masḳa 2033

aşḳın- Heyecanlanmak, şevklenmek, ileri doğru atılma hissi doğmak. [4]

a.- a 1026, 1565, 2944

a.- dı 2876

at At. [15]

a. 1198, 1201, 3569, 3582, 3583, 378, 915, 970

a.+ ı 1194, 1198

a.+ ım 3565

a.+ ında 77

a.+ lar 3567

a.+ larġa 2546

a.+ ta 969

at- Atmak. [7]

a.- a 1577

a.- ıym 678

a.- ḳan 2008, 2439, 3368

a.- tı 1774, 441

atıl- Heveslenerek öne atılmak, birine sarılmak için ileri atılmak. [2]

a.- a 1082

a.- ġan 2765

atḳazanġan Ünlü, saygıdeğer. [1]

a. 409

atla- Adımlamak. [2]

a.- p 3266

a.- ym 674

atlav Yürüme, gitme, adımlama [1]

a.+ ların 2643

atom Birkaç türü birleştiğinde çeşitli molekülleri, bir tek türü ise bir kimyasal ögeyi oluşturan parçacık. [6]

a. 482, 488, 490, 495, 497, 510

av- Yıkılmak, yan yatmak. [2]

a.- a 777

a.- dı 545

avaz Ses, seda. [1]

a.+ ın 85

av çap– Avlanmak. [1]

a.- tı 969

avġust Ağustos, ağustos ayı. [7]

a. 866, 868, 883, 886, 900, 901

a.+ ta 881

avıl Köy, oba. [20]

a. 195, 2292, 2293, 2303, 44, 49, 54, 642, 788

a.+ da 176, 641, 699

a.+ ım 2492, 2497, 2503, 3731
a.+ ıma 638
a.+ ımnıñ 690, 691, 2514
avır Ağır, hafif olmayan. [9]
a. 126, 1474, 1793, 1799, 1866, 1959, 949
a. bulsa 2043
a.+ ı 119
avıray- Ağırlaşmak.[1]
a.- dı 146
avırlıḳ Ağırlık. [2]
a.+ ın 112
a.+ ḳa 2632
avırt- Ağrıtmak, acıtmak. [1]
a.- ḳan 2267
avıruv 1. Hasta, sağlıksız, ağrılı. [2]
a. 1012, 995
avız Ağız. [1]
a.+ ına 1171
ay (I) Ay.
a.+ larnıñ patşası 900
a.+ ında 522
a.+ ı 868, 886
a.+ ġa 1079
a. 1377, 215, 2368, 2376, 2378, 2543, 2545, 2547, 2550, 2555, 3112, 3552, 3553, 3596, 3618, 209, 222, 519, 2446, 2993, 519, 3244, 901
a.+ da 2706
a.+ ım 1993, 3095
a.+ ın 2058
a.+ larnıñ ul 884
a.+ nı 58
a.+ nıñ 211
(II) Acı veya sızlanma.
a. 400
[38]
ayaḳ Ayak. [6]
a. 338, 570
a.+ ḳa 977
a.+ lar 334
a.+ larım 2187
a.+ tan 3193
ayıḳ Aklı başında. [2]
a. 1947
a. bul 1619
ayır- Bölmek, ayırmak. [8]
a.- a 2801
a.- a almas 1302, 1307, 1309
a.- a almıy 1298
a.- a bulır 1300
a.- dı 2854
a.- ma 3460
ayırıl- Ayrılmak. [5]
a.- dı 3753, 3765
a.- dıḳ 3765
a.- ġan 3342
a.- ġanda 2793
aylı Aylı, ay ışığı olan. [3]
a. 205, 2545, 3643
aylıḳ Bir aylık. [1]
a. 1262
az Az, biraz, herhangi bir şeyin küçük bir kısmı, küçük miktar. [6]
a. 159, 2532, 265, 888
a.+ dır 1443
a.+ ın 1409

az- Azmak, ahlaksızlaşmak, kötüleşmek. [1]

a.- dı 400

azan 1. Ezan. [2]

a. 2428, 3245

B b

babay Dede, ata. [3]

b. 1004, 772, 798

bağışlan- Bağışlanmak, adanmak. [3]

b.- a 1218, 1243, 2762

baḳ- Bakmak. [3]

b.- a 3436

b.- alar 3040

b.- sa 2114

baḳça Bahçe, sebze ve meyve bahçesi. [10]

b. 926

b.+ da 169, 1736, 1741, 2112, 903

b.+ ġa 905

b.+ larda 2007

b.+ nıñ ḳapḳasın 907

b.+ ñnan 1404

bal Bal. [1]

b.+ ı 883

bala 1. Çocuk, evlat. [23]

b. 1582, 1693, 3045, 3483, 571, 617, 69, 820

b.+ lar 1362, 3042, 3048, 3053

b.+ larıñ 282

b. + n 1781

b.+ ñ 2317

b.+ ñnı 132, 2420

b.+ sı 802, 807

b.+ sın 122, 2753

b.+ sına 809

balaçaga Çocuklar, çoluk çocuk. [1]

b. 658

balaçaḳ Çocukluk çağı, çocukluk. [17]

b. 1320, 2506, 3502

b.+ ım 3743, 3745

b.+ ḳa 149, 666, 668, 671, 673, 676

b.+ nı 2301, 2312, 2323

b.+ tan 1322

baldaḳ Yüzük. [8]

b. 2651, 2656, 2659, 2661, 2665, 2667

balıḳ Balık. [1]

b.+ ḳa 2087

balḳı- Parlamak, ışıldamak. [6]

b. 3133

b.- p 13, 33, 2973

b.- y 2580, 3574

balḳış Parıltı, parlaklık. [5]

b.+ ı 1084, 1453, 2281

b.+ ına 1618

b.+ larda 2328

bal ḳort Arı. [1]

b.+ ları 585

bar Var, mevcut. [69]

b. 1138, 1257, 1521, 154, 1560, 1617, 1641, 1698, 1853, 1897, 1988, 1990, 1991, 1992, 1993, 2009, 2063, 2114, 2174, 222, 2237, 2448, 246, 248, 254, 263, 2700, 2742, 29, 2950, 2976, 3023, 3024, 3109, 3120, 3121, 3295, 336, 3440, 346, 3492, 3561, 3607, 3692, 3737, 3786, 461, 469, 47, 470, 491, 526, 540, 581, 835, 889, 923, 975

b. idě 436

b.+ da 2020, 2951

b.+ dır 3726, 426, 913
b.+ ın 1971, 3493
b.+ ında 3124
b.+ mı 3420

bar- Gitmek, belli bir yöne hareket etmek. [24]
b.- a 1058, 1126, 1547, 1982, 326, 374
b.- a idĕ 1688
b.- am 2087
b.- ammı 3297, 3311
b.- asıñ 2086
b.- da 1291
b.- dı 2187, 3150
b.- ın 1934
b.- ıp 3209, 3231, 811
b.- ır 129, 298, 3414
b.- sam 2433, 2563, 2745

barı Hepsi, bütün, tamamen. [16]
b. 1030, 1339, 1527, 176, 1919, 1997, 2150, 233, 2341, 2435, 3004, 3404, 3605, 3616, 3627, 457

barısı Hepsi**.** [3]
b.+ n 2208, 2213, 2218

barış Gidiş, seyir. [1]
b.+ ım 1876

barla- Çağırmak. [1]
b.- v 1088

barlıḳ Bütün, hepsi. [2]
b. 1086, 236

barsı Hepsi. [3]
b.+ n 2042, 2269, 3625

bas- Basmak, adım atmak, yürümek. [11]
b.- a 47
b.- a almıy 3322
b.- ıp 1194, 297, 3171
b.- ḳan 521
b.- ma 338
b.- mıy 334
b.- tı 1873, 977
b.- tım 2250

basma Köprü. [6]
b. 753, 755, 760, 768
b.+ ġa 757
b.+ nıñ sĕrlerĕ 767

basuv Tarla, alan. [2]
b. 878
b.+ larnı 521

baş 1. Baş, kafa. [23]
b. 1935, 2760, 2773, 3170, 399,
b.+ ı 869
b.+ ım 1228, 2459, 3725, 575, 716, 797
b.+ ın 2451, 574, 804
b.+ ıñ 362
b.+ ıñ küt-erçĕ 6
b.+ ındağı 54
b.+ ları 168
2. Akıl, zekâ.
b. 481, 485, 512

başḳa Başka, ayrı [8]
b. 1892, 2446, 2447, 426, 730
b.+ nı 2315

başla- Başlamak. [4]
b.- ġaç 483
b.- y 870
b.- y iděm 3336

b.- ym 1942

başlan- Başlamak. [1]

b.- ır 3343

bat- 1. Batmak.

b.- am 1569

b.- ıym 679

b.- ķan 3675

b.- sam 1569

2. Güneş batmak.

b.- a 37

[5]

bay Malı mülkü çok olan, zengin. [3]

b. 19

b.+ nı 1270, 1273

bayı- Zenginleşmek. [1]

b.- mın 990

baylıķ Zenginlik. [4]

b. 1260, 1262, 1308, 2062

bayraķ Bayrak. [1]

b.+ larıñ 2354

beğır Bağır, yürek, can. [3]

b.+ ěm 2170, 3078

b.+ ler 2785

beha Fiyat. [3]

b. 428

b.+ lerněñ 306

b.+ sěn 302

beẖět 1. Talih, şans, baht. [13]

b. 15, 1508, 1539, 2175, 2485, 2653, 314, 3415, 991

b. idě 3325

b.+ ěme 312

b.+ ěne 2349

b.+ něñ soñğı 1963

beẖětlě 1. Şanslı, talihli. **2.** Mutlu, Mesut, bahtiyar. [2]

b. 3053, 394

běl- Bilmek, haberli olmak. [51]

b. 1805, 371

b.- dě 3671

b.- e 1631, 1651, 1761, 1904, 1918, 3157, 420

b.- e almadım 154

b.- eděr 1919

b.- em 1092, 1549, 1914, 2205, 3423, 3493, 948

b.- ěp 1281, 2007, 2616, 487

b.- ěrge 3380, 3394

b.- eseñ le 1819

b.- gen 1748, 1782, 1988, 1990, 1991, 1992, 1993

b.- gennen 1695

b.- iym 307

b.- me 3459

b.- megen 2815

b.- mek 302

b.- mesem 1038

b.- messěñ ẖelěmně 3465, 3475

b.- miy 2340, 807

b.- miym 147, 1911, 2914, 3634, 730

b.- miysěz 3119

b.- sem 3517

b.- üv 1809

bělem Bilgi, bilim. [1]

b. 2557

bělěmlě Bilgin, alim. [1]

b. 1282

belen İle, beraber. [41]

b. 1017, 1064, 1070, 1172, 1280, 1444, 1478, 1542, 1548, 1846, 1950, 1973, 2383, 2440, 2693, 2796, 3060, 3070, 3071, 3072, 3114, 3212, 3256, 3258, 3407, 348, 350, 3693, 445, 452, 497, 510, 535, 554, 581, 746, 934, 950, 955

belki Belki, fakat, ancak. [10]

b. 1037, 143, 1752, 184, 2247, 2251, 2262, 2532, 3194, 507

bellür Saf, temiz. [4]

b. 1758, 1763, 1769, 1773

ber- Bir şeyle sertçe vurmak, çarpmak. [2]

b.- dĕ 940

b.- e 323

bĕr Bir. [72]

b. 6, 1055, 1057, 1119, 117, 1246, 1262, 1335, 1352, 1411, 1457, 1516, 1517, 1626, 1627, 1686, 1730, 1797, 1857, 1863, 1970, 2030, 2042, 2128, 2181, 2191, 2273, 2460, 2475, 2557, 2591, 2615, 2647, 2701, 2722, 2734, 2822, 299, 3202, 3224, 3245, 3268, 3309, 3361, 3448, 3532, 362, 3690, 3693, 379, 393, 414, 419, 436, 452, 467, 519, 58, 609, 668, 673, 704, 810, 82, 928, 971, 979

bĕraz Biraz. [3]

b. 3330, 3393, 921

bĕrazdan Biraz sonra, birazdan. [1]

b. 1014

bĕrbötĕn Bir hâlde, bir bütün. [2]

b. 2241, 291

bĕrdem Hep beraber, birlikte. [1]

b. 505

bĕrdenbĕr Biricik, bir tane. [1]

b.+ ĕm 3471

berĕl- Çarpmak. [2]

b.- dĕ 955

b.- ĕp 3450

bĕrĕnçĕ İlk. [1]

b. 1258

bĕrev Birisi, herhangi biri, bazı. [5]

b. 1220, 1584, 417, 500

b.+ ně 2065

bĕrge Beraber, birlikte. [11]

b. 189, 2144, 2698, 2707, 3114, 3378, 3396, 3453, 348, 3759, 497

bĕrgelĕk Birlik. [1]

b.+ te 433

bĕrķayçan Asla, hiçbir zaman. [1]

b. 1245

bĕrkĕm Hiç kimse, hiç birisi. [2]

b. 1298, 2246

bĕrkön Bir gün, gelecekte bir vakit. [7]

b. 148, 700, 815, 990, 995

b.+ ně 1695, 1774

bĕrlĕkte Birlikte, beraber. [1]

b. 458

bĕrleş- Birleşmek, bir bütün olmak. [1]

b.- ĕp 818

bĕrnerse Bir şey, herhangi bir şey. [1]

b. 3171

bĕrretten Aynı zamanda. [1]

b. 2440

bĕrsĕ Birisi, herhangi birisi. [2]

b. 2199

b.+ n 2199

bĕrüzĕ Kendi başına, bir başına, tek başına, yalnız. [4]

b. 1656, 733

b.+ ñde 2580

b.+ ñnen 241

bĕt- Bitmek, tamamlanmak. [10]

b.- e 994

b.- em 1569, 1887

b.- er 995

b.- ken 1844

b.- kenměni 698

b.- miy 988

b.- sem 1569, 1887

b.- tĕ 1898

bĕtĕr- Bitirmek. [1]

b.- ĕrlĕk 240

beyle- Bağlamak, düğümlemek. [3]

b.- p 1211, 277, 648

beyle Bağlı, bağlanmış. [1]

b. 2494

beylen- Bağlanmak. [1]

b.- miy 1261

beyrem Tören, kutlama meclisi. [6]

b. 3246, 3247

b. itiyk 1325

b.+ ge 2886

b.+ nerĕ 24

bĕz Biz. [47]

b. 1180, 1322, 1386, 1699, 2240, 2695, 2875, 382, 384, 683, 693, 709, 880

b.+ de 1310, 163, 165, 254

b.+ degĕdey 608

b.+ den 1469, 280

b.+ dey 1305

b.+ ge 127, 2038, 2356, 2677, 3415

b.+ nĕ 1158, 1232, 1307, 221, 2855, 3142, 3284, 527, 710

b.+ nĕñ 372

b.+ nĕñ babaylar 2452

b.+ nĕñ ḳısḳa 2031

b.+ nĕñ öçĕn 2600, 2610, 2620, 2622

b.+ nĕñ pĕsiy 3263

b.+ nĕñ söyüv 1965, 3125

b.+ nĕñ tavışlarnı 1297

b.+ nĕñ yaḳta 626

bıyıl Bu yıl. [1]

b. 2002

bigrek Haddinden fazla, gereğinden çok. [3]

b. 1788, 2928, 405

bik **(I)** Tabii ki, elbette, şüphesiz.

b. 1251, 1268, 1283, 1286, 134, 1394, 1409, 1679, 1705, 1706, 1724, 1793, 2002, 2159, 2164, 2522, 2929, 2998, 3020, 3131, 3259, 3278, 3279, 3286, 3394, 3449, 415, 429, 490, 503, 683, 765

(II) Kilit.

b.+ lerĕn 1236, 2182

bil Bel. [1]

b.+ leréñ 2987

bilev Kundak. [1]

b.+ de 1582

bir- Vermek, eline tutuşturmak, sunmak. [13]

b.- dě 972

b.- děñ 1267

b.- e 1045

b.- e ala 1231

b.- em 69

b.- ěp 1744, 279

b.- gen 2793, 3045, 84

b.- mes 3482, 750

b.- miy 1600

bire Bura, burası, burada. [3]

b. 1683, 985, 987

birěş- Tesir altında kalmak, yenilmek, teslim olmak. [2]

b.- meběz 3413

b.- meske 2633

biş Beş. [4]

b. 122, 132, 133

b.+ ěbězge 133

bişěk Beşik. [4]

b.+ ěděr 618

b.+ ěnde 820

b.+ te 2758, 806

bit **(I)** Yanak, yüz.

b.+ ten 1842

b.+ ěmně 1499, 2814, 3179

b.+ ěn 3277

b.+ leréñ 628

(III) 1. Elbette, tabii ki.

b. 1102, 1232, 1237, 1238, 1319, 1567, 1614, 1617, 1912, 1952, 2038, 2145, 2208, 2213, 2218, 2237, 2240, 2349, 2469, 2485, 2547, 2678, 2706, 2914, 304, 3050, 3119, 338, 3588, 372, 379, 428, 698, 709, 790, 793 [44]

bitaraf Tarafsız, objektif. [1]

b. 373

bitlěk Maske. [1]

b.+ leréñ 2186

biyě- Müzik eşliğinde dans etmek, oynamak, ritim tutarak el ve kol hareketleri yapmak. [10]

b.- p 2699, 2733, 2943, 996

b.- v 3455

b.- yk 2672, 2684, 2696, 2708, 3453

biyěk 1. Uzun, uzun boylu.

b. 179, 2427, 742

2. Yüksek.

b. 662

b.+ te 2887, 2999 [6]

biz- Bezmek, bıkmak, usanmak. [1]

b.- meděk 711

bize- Bezemek, süslemek, güzelleştirmek. [1]

b.- p 558

bizek Bezek, süs, nakış. [1]

b.+ ě 1452

bizeklĕ Süslü, bezekli. [1]

b. 2720

bizmen El kantarı. [1]

b.+ ĕn 1805

boday Buğday. [1]

b. 2422

bokal Kadeh, bardak. [1]

b.+ ın 2653

bolay Böyle, bu şekilde. [2]

b. 2031, 2240

bolġa- Bir şeyi havada sallamak, silkitmek. [1]

b.- p 132

bolın Hayvan gütmeye veya at koşturmaya uygun otlak, çayır. [29]

b. 2807, 772, 782, 789

b.+ da 1346, 1372, 1657, 770, 793, 800

b.+ dağı 2852

b.+ ġa 569

b.+ ı 681, 686

b.+ ım 586

b.+ ımda 579

b.+ ıñ isen 689

b.+ ıñ şul 708

b.+ ına 566

b.+ ıñda 700

b.+ ıñnan 711

b.+ ıñnı 705, 715

b.+ nan 3648

b.+ narda 2841, 646

b.+ narġa 1135, 780, 787

bolınsız Çayırsız. [1]

b. 788

bolıt Bulut. [14]

b. 1007, 1345, 1371, 3060, 3700, 532, 669

b.+ lar 1751, 2196, 2198, 2866, 2869, 2877

b.+ larnı 3170

bolıtlı Bulutlu. [1]

b. 3014

bolnitsa Hastane. [1]

b.+ da 1171

borçuvlı Sıkıntılı, huzursuz, sıkıcı. [1]

b. 1764

borıl- Hareket yönünü geriye veya başka bir tarafa doğru değiştirmek, yön değiştirmek, dönmek. [2]

b.- ıp 2716

b.- ır 3194

borın Burun. [2]

b.+ ġa 775

b.+ ıma 1720

botaķ Ağaç dalı, budak. [2]

b.+ ları 541

b.+ ta 891

boz- Bozmak, tahrip etmek, parçalamak. [1]

b.- ıp 59

boz Buz. [2]

b. 1829, 848

bödre Salkım. [4]

b. 1603, 592, 596, 603

böl- Malını mülkünü kaybedip çok fakir bir hâle düşmek, batmak, iflas etmek. [1]

b.- gen 2389

börĕ Tomurcuk, gonca. [3]
b. 1628
b.+ den 1627
b.+ leréñ 833
börküv Sıcak, çok rutubetli, nefes almanın bile zor olduğu bir hava. [2]
b. 517, 519
börlĕgen Böğürtlen. [1]
b. 2986
bötĕn Tam, eksilmemiş, sağlam, hepsi, tamamen. [1]
b. 2818
bötĕr- Çevirmek, döndürmek, parmakları arasında çevirmek [1]
b.- ĕp 440
böyĕk Büyük önemi olan, yüce. [4]
b. 1273, 275, 283, 92
böyĕklĕk Büyüklük. [1]
b.+ ĕ 100
bu Bu. [47]
b. 1198, 1205, 1253, 1346, 1366, 1372, 1392, 1543, 1549, 1565, 1623, 1664, 1685, 1736, 1746, 1751, 1753, 1955, 1957, 1962, 2112, 2143, 2232, 2548, 2625, 2629, 2677, 2740, 303, 313, 3174, 3187, 3539, 3634, 3662, 387, 403, 414, 457, 544, 586, 72, 812, 84, 957
bul- Var olmak, yaşamak. [141]
b. 1397, 1400, 2274
ayıḳ b. 1619
tüzĕm b. 3375, 3384
uyav b. 1609
b.- a 1011, 1096, 1252, 1800, 1952, 2147, 2150, 245, 2481, 742
añlap b.- a 3285
b.- a alsam idĕ 1411
b.- a alsañ 2274
b.- adır 565
b.- am 2253
b.- amı 1538, 1627
b.- dı 1263, 1304, 141, 2002, 2160, 960
b.- dımı 2045
b.- dıñ bik 1266
b.- dıñ da 1673
tırış b.- dıñ sabıy 1312
b.- dıñ zur 2668
b.- ġaç 1711
b.- ġan 174, 1981, 2370, 2373, 2391, 2452
şahit b.- ġan 2667
b.- ġanda 3112, 492
b.- ġandır 159, 2532
b.- ġanġa 1328
b.- ıġız 3053
b.- ıp 106, 1131, 1147, 1242, 1338, 1401, 158, 1593, 1598, 1599, 1614, 1829, 1907, 1998, 2092, 2273, 2666, 2752, 2826, 2967, 3132, 3435, 3437, 3439, 3484, 3523, 3554, 3667, 404, 465, 604, 777
b.- ıp çıḳtı 1226
b.- ır 1394, 1810, 2726, 3123, 415, 519, 748, 778
ayıra b.- ır 1300
size b.- ır 2425
b.- ır idĕm 143

b.- ırmı 498

b.- ıyḳ 1386, 2241, 3378, 3396

b.- madı 1246, 129, 144

almıy b.- madı 139

b.- maġaç 1770

b.- maġan 94

b.- mas 1040, 1042, 1871

b.- masa 3540

b.- masın 2155

b.- massıñ indĕ 1550

b.- mıy 113, 1522, 1916, 2660, 2662, 2663

ḳarap b.- mıy 111

b.- sa 2495, 346, 748, 97

avır b.- sa 2043

b.- sam 1506

yĕgĕt b.- sañ 3383, 3395

b.- sañ bĕr 956

b.- sın 2154, 2330, 2410, 3559

aḳ b.- sın 3694

ozın b.- sın 1340, 3414

yardem b.- sın 124

yuldaş b.- sın 3415

b.- sıñ ḫetta 1406

b.- uv 15, 1790, 373

b.- uvın 228

bup-buş Bomboş. [1]

b. 1893

buran Kar fırtınası, rüzgârla uçuşuğ gelen kum. [12]

b. 1072, 1076, 1196

b.+ ġa 1201

b.+ ı 1303, 1540

b.+ narda 3706

b.+ narġa 3400, 3402, 3407, 3412

b.+ narıñ 3705

burazna Saban izi, çizi. [2]

b.+ ġa 1043

b.+ lar 878

buş Boş, yüksüz, işsiz. [1]

b. 2246

buvın Kuşak, nesil, göbek. [1]

b. 193

buy Boy. [2]

b.+ ıñ ḳal-a 479

b.+ larında 2595

buyav Boya. [1]

b. 910

buyı Kıyısında, sahilinde. [14]

b. 1260, 2753, 3249

b.+ ları 2091

b.+ na 1242, 2300

b.+ nda 2085, 2095, 2290, 2298, 2309, 2320, 39, 658

buylap Boyunca. [2]

b. 134, 2573

buysın Boy pos, gövde, vücut, görünüş. [1]

b.+ ıña 3358

bügĕn Bugün. [25]

b. 1, 1053, 1247, 1345, 1347, 1351, 1355, 1368, 1371, 1432, 1569, 1669, 186, 2105, 2528, 2539, 319, 3462, 3473, 353, 3558, 3620, 822

bügĕngĕ Bugünkü [2]

b. 1324

b.+ nĕ 2642

bülek Armağan, hediye. [3]

b. 3575, 3583

b. itseñ 789

bülĕn- Bölünmek, ayrılmak. [1]

b.- e 2235

bürĕ Kurt, canavar. [1]

b. 212

Cc

can Can. [36]

c. 1021, 1483, 3532, 972

c.+ da 2630, 2633

c.+ ġa 1286, 1787, 1789, 1804, 1822, 1827, 1832, 1864, 2161, 2434, 3211, 3233, 3252

c.+ ı 214, 2752

c.+ ıbız 2880

c.+ ım 1031, 1140, 2025, 2165, 356

c.+ ımnı 2825

c.+ ıñ ḳoştay 1189

c.+ nı 1543, 1649, 1792, 1804, 2166, 2654

canlı Canlı. [1]

c. 1177

cansız Cansız. [1]

c. 1977

cavap Cevap. [15]

c. 1077, 1267, 1605, 207, 2082, 290, 3010, 3023, 3024, 3025, 3026, 3559

c.+ ıñ bul-dı 1268

c.+ nı 3006, 3379

cavapsız Cevapsız. [1]

c. 2155

cĕm-cĕm Işıl ışıl.[2]

c. 2966

cĕp Yün, pamuk, şpek veya ketenden yapılmış ip, iplik, urgan. [3]

c.+ ĕ 1210

c.+ ĕn 74

c.+ lerĕn 340

cey Yaz mevsiminin haziran, temmuz ve ağustos aylarına denk gelen en sıcak dönemi. [19]

c. 2002, 621, 622, 627, 631, 636, 642, 662, 664, 868, 871, 873, 876, 881

c.+ ler 1134

c.+ nĕ 2496, 925

c.+ nĕñ cileklĕ 2060

cey- Yaymak, açmak, sermek. [2]

c.- ĕp 1564, 3598

ceygĕ Yaza ait, yazlık. [1]

c. 651

cılı Sıcak. [26]

c. 1025, 1069, 1082, 1151, 1162, 1168, 1187, 163, 164, 165, 1787, 1789, 2003, 2058, 2159, 2161, 2169, 2823, 2904, 651, 774, 907

c.+ da 2162

c.+ nıñ soñġı 1955, 1957

c.+ sı 1871

cılın- Isınmak, üşüdükten sonra kendini ısıtmak. [1]

c.- a almıym 1979

cılısız Sıcaklık olmadan. [1]

c. 1094

cılıt- Sıcaklık vermek, ısıtmak, sıcak hâle getirmek. [3]

c.- a 2825

c.- am 3638

c.- ırġa 2742

cır Türkü, ır. [40]

c. 1084, 1109, 2281, 2288,

2346, 2356, 2817, 3268, 3448, 3451, 3484, 748
c.+ da 2606
c.+ dan 1195
c.+ ġa 1108, 2287, 376
c.+ ı 2342, 3279, 584
c.+ ım 3559
c.+ ıma 2948
c.+ ımnı 3539
c.+ ımnıñ 1454
c.+ ın 2005, 3689
c.+ lar 137, 1633, 1638, 2573, 3165
c.+ larım 3467, 3478
c.+ larımnıñ moñı 2909
c.+ ların 2507
c.+ larında 20
c.+ larnı 284
c.+ nı 251, 2562, 3451
cırçı Türkücü, usta müzisyen. [3]
c. 2935, 408
c.+ larnı 1227
cırla- Türkü söylemek, şarkı söylemek. [31]
c. 1215, 1235
c.- dı 2116, 2118
c.- mas iděm 3539
c.- mıy 2563, 2935
c.- mıyça 1710
c.- p 1405, 1605, 1633, 2512, 2573, 2943, 3458
c.- p ciber 2734
c.- r 2564
c.- t 2120
c.- y 1333
c.- y 1220, 1708, 239, 2500, 282, 735, 773
c.- ylar 2501
c.- ym 3462, 3473, 3558
cıy- Toplamak, yığmak. [8]
c.- ar 874
c.- dı 1260
c.- dım 1425, 2841
c.- dıñmı 2062
c.- ġan 2254
c.- uv 495
cıyıl- Toplanmak. [1]
c.- ġan 2604
cıyırçıḳ Kırışıklık. [2]
c. 876
c.+ lar 521
cıyna- Toplamak. [1]
c.- p 340
ciber- Göndermek, yollamak [2]
cırlap c. 2734
c.- miy 839
cidě Yedi. [1]
c. 181
cihan Cihan, dünya. [2]
c. 529
c.+ da 1457
cil Yel, rüzgâr. [58]
c. 1472, 2119, 2447, 2813, 2814, 2815, 3057, 3060, 3065, 3066, 3070, 3071, 3077, 3079, 3103, 3177, 3186, 3191, 340, 3413, 438, 440, 447, 541, 810, 821
c.+ de 804

c.+ den 1693, 960

c.+ dĕr 2251

c.+ ĕ 1029, 1498, 921, 961, 965

c.+ ge 607

c.+ ler 1593, 164, 1842, 1865, 2148, 3140, 3141, 3170, 591, 602, 907

c.+ lerde 3687

c.+ lerden 3737

c.+ leréñnen 2329

c.+ ně 807, 817

c.+ něñ ḳoçaḳında 539

cilek Çilek meyvesi. [6]

c. 628, 657, 774, 883

c.+ ĕ 1171

c.+ ler 695

cilkĕt- Çalkanlandırmak, harekete geçirmek. [1]

c.- e 1029

cilpĕ- Kanat çırpmak. [1]

c.- p 737

cimĕş Meyve. [4]

c. 1744, 3258, 883

c.+ ĕ 1024

ciñ- Yenmek, galip gelmek, üstünlük sağlamak. [3]

c.- dĕk 3598

c.- e 457

c.- se 1549

ciñĕl Hafif. [5]

c. 1275, 129, 1846, 2965, 989

ciñüv Zafer, yengi. [1]

c. 3574

cir Yeryüzü. [62]

c. 1045, 1116, 1171, 1375, 1520, 1890, 2594, 2818, 3202, 3224, 3448, 535, 84

c.+ de 1496, 2009, 2604, 261, 265, 2706, 3046, 3109, 3120, 3121, 3142, 488, 609, 812, 816

c.+ de ite 520

c.+ ĕ 690

c.+ ĕm 2325, 2327, 2333, 2334, 298, 522

c.+ ĕmně 455

c.+ ĕmněñ 1452

c.+ ĕñ ozat-tı 1167

c.+ ĕñde 249

c.+ ge 1003, 1155, 195, 2972, 334, 526, 537, 540, 777, 804

c.+ ler 263, 3726

c.+ ně 209, 2340, 491

c.+ něñ balası 1237

c.+ něñ ferĕştesĕ 1442

c.+ něñ kür-ĕrge 823

c.+ něñ öslerĕnde 1377

c.+ něñ yoldızın 2230

cir cilegĕ Frenk çileği. [2]

c. 1146, 1147

cir östĕ Yeryüzü. [1]

c.+ n 2036

cirsĕz Ekeceği toprağı olmayan, yersiz.[1]

c.+ lĕkten 95

cir-su Toprak ve su, karnını doyurmak ve yaşamak için gereken toprak ve su kaynakları. [1]

c. 562

cir şarı Yer yuvarlağı, yeryüzü. [3]

c. 3458

c.+ n 25

c.+ nda 30

cir yözĕ 1. Yeryüzü. **2.** İnsanlık, dünya. [2]

c.+ nde 1304, 33

cit- Yakınlaşmak, yanına gelmek [25]

c.- e 234, 2742, 3405, 993

c.- ĕp 44

c.- ermĕ 1566

c.- keç 1778, 1780, 1781, 1931, 2057, 2059, 863

c.- ken 415, 644

c.- keněn 3785

c.- kenner 1362

c.- mes 2802

c.- miy 1689, 2217

c.- sĕn 1924

c.- sĕn idĕ 3371

c.- tĕ 3102, 3779

citdiy Büyük önem taşıyan, ciddi durum. [2]

c. 1313, 1334

citmĕş Yetmiş. [1]

c. 2048

ciz 1. Pirinç, sarı bakır. **2.** Pirinçten, sarı bakırlı. [1]

c. 2655

cömle Cümle, söz, ifade. [2]

c.+ ñ isen 393

c.+ sĕn 419

Ç ç

çabış- Birlikte koşuşmak. [1]

ç.- alar 333

çabış At yarışı. [1]

ç.+ ı 3582

çaḳ Çağ, devir.

ç. 2079, 2150, 627, 641, 874

ç.+ ı 1513, 1515, 1880, 1895, 3087, 656

ç.+ ım 3570

ç.+ ımda 617

ç.+ ın 2060

ç.+ ıñ 3368

ç.+ ında 1461

ç.+ lar 2201, 3589

ç.+ larımda 2740

ç.+ larıñnan 1312

ç.+ nı 508

ç.+ ta 1250, 1690, 174, 1787, 2943, 3575, 3674, 3675, 435, 708, 89

çaḳ- Yılan sokması. [1]

ç.- uvdan 972

çaḳır-Çağırmak, ses ve işaretle gelmesini istemek. [8]

ç. 2684

ç.- dım 2988

ç.- ıp 3117, 829

ç.- ma 1861, 1863, 1868, 1875

çaḳlı. … derecede, … miktarda, … şeklinde, gibi. [3]

ç. 2310, 3449, 3453

çal Kır renkli, ak saç veya sakal. [1]

ç. 3786

çalġı Tırpan. [3]

ç. 772, 773, 798

çama. **3.** Bir şeyin tahminî sınırı, yaklaşık büyüklüğü. [1]

ç.+ sı 178

çañ Çan. [3]

ç. 1, 186, 189

çap- Dörtnala koşmak, çok hızla gitmek. [14]

ç.- a 1055, 1057, 2572, 343, 3587, 985, 987

ç.- ıp 2037

ç.- tı 1683

ç.- uvdan 970

çara Çare. [1]

ç. 1124

çayḳa- Yıkamak, kir çıkarmak. [1]

ç.- rġa 757

çayḳal- Su veya rüzgâr tesiriyle silkelenmek,çalkalanmak, dalgalanmak. [4]

ç.- a 1890, 2398, 2409

ç.- dı 539

çeç- Saçmak, serpmek, dökmek.. [6]

ç.- e 2430

ç.- ĕp 2183, 250, 2972, 3369

ç.- ken idĕ 643

çeç Saç. [12]

ç.+ ĕmnĕ 2813, 3178

ç.+ lerĕm 838

ç.+ lerĕmde 3784

ç.+ lereñ 1446

ç.+ lerĕn 602

ç.+ lerĕñ de 2528, 2539

ç.+ lereñde 2848

ç.+ leréñe 2521

ç.+ leréñně 1748, 3140

çeçek Çiçek. [58]

ç. 1136, 1346, 1372, 1401, 1425, 1756, 1770, 1776, 1928, 2008, 2227, 2329, 2439, 2775, 2841, 3368, 476, 858

ç.+ ě 1381, 1397, 1387, 1758

ç.+ ěněñ 1410

ç.+ ke 853

ç.+ ler 1418, 1587, 1655, 1657, 1665, 1666, 1671, 2133, 2135, 2807, 3303, 3317, 3648, 3680, 3682, 3687, 3689, 3693, 3695, 633, 888

ç.+ lerden 2843

ç.+ lerě 1743, 3673

ç.+ leréñ paḳ 3370

ç.+ lerge 647

ç.+ lerněn 1742

ç.+ lerněñ 2852

ç.+ lerněñ bir-mem 2216

ç.+ lerněñ ḫuş 2859

ç.+ lerněñ yeměn 2336

ç.+ lerněñ yuḳa 1434

ç.+ ně 1773

ç.+ te 3773

çeçek at- Çiçeklenmek. [1]

ç.- a 405

çeçeklě Çiçekli, çiçek açmış. [1]

ç. 586

çeçeksěz Çiçeksiz. [1]

ç. 3685

çeçke *bk.* **çeçek.** [6]

ç. 2109, 2111

ç.+ ler 2114

ç.+ lerěn 789

ç.+ lerge 784

ç.+ sě 1451

çeçre- Sıçramak, saçılmak. [1]

ç.- p 408

çeçret- Sıçratmak, dökmek. [2]

ç.- ěp 1908, 328

çělter Pek ince veya desenli hafif dokuma tül. (Genellikle kapı perdesi veya elbise süsü için kullanılır.) [2]

ç. 1708

ç. 2796

çělterlě Dantelli. [1]

ç. 2725

çey Çay. [3]

ç. 1065, 3259

ç.+ ler 1066

çıbıḳ Esnek dal, çubuk. [2]

ç.+ ı 557

ç.+ ın 553

çıbırḳı Hayvan dürtmek için kullanılan çubuk, değnek. [1]

ç.+ day 536

çıḳ- Çıkmak, terk edip gitmek. [29]

ç. 1931, 3168, 3195, 3196, 368

alıp ç. 2279

ç.- a 13, 2899

ç.- alar 408

ç.- am 1737, 299

ç.- ardı 553

ç.- ardıñ 131

ç.- armıy 1766

ç.- ıp 1135, 205, 780

ç.- ıyķ 2695

ç.- ķan 1199

ç.- ķanbız 3588

ç.- ma 1930

ç.- maġandır 91

ç.- mıy 460

ç.- sın 2454

ç.- tı 534

bulıp ç.- tı 1226

ç.- tım 3301, 3315

ç.- tıñ miněm 701

çıķ Çiy, şebnem. [5]

ç. 1907, 48

ç.+ arıp 1774

ç.+ ķa 2090

ç.+ larnı 1908

çın Hakiki, gerçek. [4]

ç. 2458, 3561, 945

ç.+ mı 3634

çıñ Çınlama sesi. [1]

ç.+ ın 2655

çıñla- Çınlamak, sesi duyulmak. [1]

ç.- vın 582

çıpçıķ Serçe**.** [1]

ç.+ lar 761

çırķılda- Etrafı çınlatırcasına konuşmak, gülüşmek, bağırmak. [1]

ç.- p 331

çırşı Çam ağacı. [1]

ç. 928

çıtırmanlıķ Sık ormanlık alan. [1]

ç. 1488

çiber Görüntüsü pek güzel. [5]

ç. 1225, 2731, 2732, 2942

ç.+ ler 2950

çik- Çekmek. [2]

ġazap ç.- ĕp 94

ç.- ken 2806

çikĕrtke Çekirge. [2]

ç. 60

ç.+ ler 584

çikšz Uçsuz bucaksız. [1]

ç. 2751

çilken Yelken. [2]

c.+ ĕme 1865

c.+ ner 1360

çirat Tertip, düzen. [1]

ç. 397

çiremlĕ Çimenli. [2]

ç. 3736, 569

çista Temiz, pak, saf. [1]

ç. 168

çistalıķ Temizlik. [1]

ç. 170

çistar- Temizlemek. [3]

ç.- a 326, 3692

ç.- ıp 356

çistart- Kirden, pislikten arındırmak, temizlemek. [1]

ç.- a 1858

çiş- Çözmek, açmak. [1]

ç.- e 3467

çişĕl- Açılmak. [1]

ç.- genner 344

çişĕn- Soyunmak. [1]

ç.- üv 925

çişme Pınar, kaynak. [14]

ç. 1435, 1578, 1703, 1705, 1708, 1713, 1728, 2500

ç.+ de 1431

ç.+ ler 79

ç.+ leręn 1157

ç.+ męn 1716

ç.+ nę 1714, 1719

çit Kenar, kıyı. [5]

ç. 2796, 3514

ç.+ ke 2931, 58

ç.+ lerę 2796

çitęk Yumuşak deriden yapılmış uzun konçlu ayakkabı, çizme. [9]

ç. 2382, 2713, 2715, 2732, 2733

ç.+ ke 2727

ç.+ lerę 2711, 2719, 2721

çitle- 1. Sınır koymak. **2.** Kenarını dikmek. **3.** Benimsememek, dışlamak. [1]

ç.- p 142

çitlęk Kuş benzeri hayvan yetiştirmek için yapılmış ağaç veya metal kafes. [2]

ç.+ ęn 848

ç.+ te barıbęr 1769

çiye Vişne**.** [1]

ç. 2724

çoḳır-çaḳır Çukurlarla kaplı, engebeli yer. [1]

ç. 141

çor Devir, çağ. [1]

ç.+ ı 632

çormaḳ Tavan arası. [1]

ç.+ a 649

çönki Çünkü. [4]

ç. 1102, 1271, 1310, 1853

çöy- Yukarı atmak, havaya atmak [1]

ç.- ęp 1364

çum- Suya dalmak, gömülmek, batmak**.** [1]

ç.- a 216

çut Bülbül şakıması**.** [2]

ç. 1709

çuvalt- Karıştırmak, karmakarışık etmek, çetrefil hâle getirmek. [1]

ç.- tı 2860

çuyın Dökme demir [1]

ç. 2381

çüplęk Çöplük. [1]

ç. 404

D d

da Da ~ de, dahi, ve. [84]

d. 1028, 1067 1103, 1138, 1172, 1245, 1278, 1283, 1307, 1309, 131, 1318, 1362, 1376, 139, 141, 1424, 1464, 171, 1760, 1787, 1851, 1871, 1881, 1951, 2014, 2018, 2031, 2033, 2043, 2079, 2114, 2153, 2154, 2162, 2269, 2306, 2405, 2419, 2433, 2446, 2448, 246, 2495, 251, 2682, 2694, 2725, 2777, 280, 2807, 2949, 3033, 3126, 3249, 3250, 333, 3343, 3362, 3363, 346, 3466, 3482, 3590, 3613, 3625, 3642, 3684, 377, 393, 403, 61, 62, 748, 782, 880, 95, 97

dan Şan. [1]

d. 407

danlı Şanlı. [3]

d. 2363, 2577, 269

daru İlaç, şifa [2]

d. 975, 976

davıl Yağmurla gelen kuvvetli rüzgâr. [3]

d. 1472, 534

d.+ ġa 3413

davla- Bir şeyi talep etmek. [2]

d.- y 1539

de *bk.* ***da***. [80]

d. 1036, 1059, 1101, 1103, 1119, 1272, 1298, 1300, 1352, 1386, 1489, 1501, 1520, 1522, 1549, 1559, 1584, 1669, 1715, 1737, 1798, 1824, 1842, 1853, 1945, 1946, 1952, 2013, 2030, 2105, 2145, 2164, 2170, 2239, 2246, 226, 254, 255, 2550, 2596, 2745, 2766, 2791, 2792, 2816, 3050, 3070, 3079, 3158, 3171, 3257, 3334, 3369, 3492, 3517, 3521, 3551, 3641, 3781, 550, 555, 575, 607, 609, 616, 644, 663, 689, 691, 739, 782, 810, 817, 91, 934, 981, 988

deġva İstek, talep. [2]

d. 289

d. ḳılıp 288

derĕs Ders. [3]

d. 3329, 3343

d.+ ke 3335

dert Endişe. [1]

d. 346

dertlĕ Şevkli, arzulu, istekli. [2]

d. 3455, 3771

deş- Konuşmak, söz söylemek. [6]

d.- e 3033, 55

d.- em 3017

d.- ĕp 2646

d.- miysĕñ 301

d.- tĕ 79

deva Deva, ilaç, tedavi. [4]

d. 1645, 2977, 3658

devala- Tedavi etmek, bakmak. [1]

d.- ymın 2803

devam Devam eden, süren kısım. [1]

d.+ ıbız 1394

devlet Devlet, hükûmet. [2]

d. 194, 29

di- 1. Söylemek, demek, haber vermek. [101]

d.- dě 1004, 1775, 3765
d.- děñ 1262, 1367, 3172, 3173, 3378
d.- gen 233
d.- genner 458
d.- me 1040, 1042, 1810, 1812, 3716, 3718
d.- mek 188
d.- p 1053, 1172, 1611, 1633, 1719, 1821, 1836, 1864, 1938, 1940, 1941, 197, 2007, 2018, 2094, 227, 2615, 2771, 2799, 3302, 3316, 383, 408, 86, 90, 990, 996
d.- sem 2120, 2125, 2130
d.- señ 779
d.- y 1726, 2040, 3048
d.- ye 2047, 614
d.- ye almıy 511
d.- yĕp 1139, 1223, 1248, 1308, 1494, 1538, 1544, 1574, 1576, 1581, 185, 189, 199, 2268, 2454, 2487, 3042, 3240, 3364, 3396, 3547, 496, 69, 76, 79, 795, 80, 917, 922, 995
d.- yer iděm 1035, 1037
d.- yler 1101, 1843, 2032
d.- yseñ 1923, 3545, 3751
d.- yseż 3118
d.- yüvçĕler 939
d.- yüvçĕlerge 275

digen Adında, isimli, denen. [10]
d. 1528, 1533, 1617, 1638, 1699, 1947, 3061, 3062, 3541, 3560

dimek Demek ki, yani, öyleyse. [1]
d. 2070

din Din. [1]
d. 200

diñgĕz Deniz. [10]
d. 1023, 1626, 474
d.+ de 435
d.+ ĕ 1655
d.+ ĕnde 3732
d.+ ĕne 679
d.+ lerge 2453
d.+ nĕñ bar 1513, 1515

doġa Dua. [1]
d. ḳıla 3251

doktor Doktor, tabip, hekim. [1]
d. 1723

doşman Düşman, muhalif, aleyhtar. [3]
d. 2388, 2716

döbĕr Gürültü. [2]
d. 2249

dönya Dünya, yeryüzü. [39]
d. 1009, 1019, 1172, 1684, 1893, 1897, 216, 2234, 2578, 2647, 3362, 3440, 3442, 3451, 361, 366, 386, 402, 989
d.+ da 2232, 2870, 949
d.+ dan 3432
d.+ ġa 1420, 1589, 3017
d.+ lar 1067, 2879
d.+ m 1664, 3647, 3692
d.+ ma 2700
d+mnı 1183, 1659, 2742
d.+ nıñ 1479, 1805
d.+ ñnı 2063

dörĕs Gerçek, doğru. [4]
c. 3297, 3311, 3772, 38

dörĕslĕk Gerçeklik, doğruluk. [4]

d. 1293

d.+ ně 1290, 193, 261

dulķın Dalga. [32]

d. 1518, 1523, 1556, 1599, 1748, 1824, 2400, 3070, 3450, 3609, 447, 45

d.+ ı 1106, 2283, 2285, 2405, 3582

d.+ ıday 2398

d.+ ında 2210

d.+ nar 1562, 2278, 2835, 438, 450

d.+ narda 2628

d.+ narġa 3450

d.+ narı 2403, 42

d.+ narmı 3421

d.+ narnı 440

d.+ nı 3598

dus Yakın arkadaş, dost, yakınlık duyulan kimse. [10]

d. 424

d.+ lar 1070, 2604

d.+ ları 422

d.+ larım 2458, 2598, 2608, 2618

d.+ larıña 1330

d.+ larnıñ bul-a 423

dus-iş Eş dost, dostlar. [1]

d.+ lerně 136

dust *bk.* **dus.** [3]

d.+ ı 552

d.+ ım 378, 945

E e

e Fakat, ama. [38]

e. 1014, 1058, 1072, 1094, 1097, 1268, 1277, 1393, 1557, 1704, 1714, 175, 1788, 2049, 2067, 2087, 2105, 2223, 2225, 2228, 2230, 3010, 3025, 3067, 3072, 3077, 3119, 3590, 423, 456, 549, 689, 721, 723, 806, 811, 869, 923

ebiy Babanne-Anneanne. [1]

e. 3256

ebke Ninecik. [1]

e.+ m 3241

ebkey Ninecik. [1]

e.+ ĕm 3250

ĕ.+ ne 46

ĕ.+ ĕnde 1665, 898

eçĕ Ekşi. [1]

e. 1781

edebiyat Edebiyat. [1]

e.+ ıbız 227

edep Edep, terbiye. [1]

e. 346

eger Eğer, şayet. [5]

e. 1036, 1395, 148, 2300, 500

ekiyet Hikaye. [2]

e. 82

e.+ ĕ idĕñmĕ 3502

ekrĕn Yavaş, ağır. Ağırca, usulca. [8]

e. 1155, 2593, 2596, 3052, 3104, 37, 50, 607

elĕ Şimdi, şu an. [57]

e. 1053, 1116, 1223, 1230, 1236, 1304, 1319, 1325, 1344, 1370, 1379, 1409, 1516, 1626, 1896, 2042, 2145, 2191, 2277, 2555, 2599, 2601, 2609, 2611, 2619, 2621, 2623, 2678, 2695, 270, 2722, 2766, 2937, 2938, 2939, 3050, 3453, 3602, 3614, 3625, 3773, 643, 666, 668, 669, 670, 671, 673, 674, 675, 676, 678, 679, 689, 820, 962

elle Yoksa, acaba. [23]

e. 1089, 1198, 1357, 1596, 1601, 164, 166, 1721, 1974, 2004, 2053, 2054, 2062, 2149, 2261, 250, 2527, 2538, 3389, 493, 599, 75, 911

ene İşte, oradaki. [10]

e. 7, 1135, 1561, 2027, 2035, 349, 363, 388, 417, 761

eniy Ana, anne. [8]

e. 121, 124, 128, 2094

e.+ ĕm 2519, 2530, 2541

enke *bk.* **enkey.** [8]

e.+ m 2460, 2522, 2535, 2738, 2746, 2757, 3037, 3047

enkey *bk.* **eniy** (sevimlilik şekli). [6]

e. 131, 2747, 2752

e.+ ĕm 3040, 3051

e.+ ĕmnĕñ nurlı 2743

ernüv Sızı, ağrı, acı. [1]

e. 3184

ersĕz Arsız, cüretkâr. [2]

e.+ lerge 391, 397

ersĕzlĕk Arsızlık, cüretkârlık. [1]

e.+ ten 402

eteç Horoz. [1]
e. 3238
etiy Baba. [4]
e. 1120, 1125, 121
ey Ah (ünlem). [4]
e. 1565, 2101, 3455, 3459
eyde Haydi. [14]
e. 2017, 2241, 2470, 2672, 2684, 2696, 2708, 2734, 2937, 2948, 318, 706, 857, 86
eylen- Kendi ekseni etrafında dönmek, dolanmak. [15]
e.- dĕ 2547, 2550, 2886
e.- e 1375, 1825, 1856, 1890, 2019, 25, 3458, 351
e.- e torġaç 3448
e.- ĕp 668, 673
e.- iyk 2613
eyt- Söylemek. [33]
e.- e 3104 ,1723
e.- e almam 2694
e.- e almıym 1938, 1940
e.- emĕ 1948
e.- ĕp 3052, 749
e.- ĕrge 1846
e.- ĕrler 253
e.- ĕrsĕñ 1016, 1909, 235, 2850
e.- ĕrsĕñ le 1006, 822
e.- esĕ 725
e.- iyk 1793
e.- ken 1392, 1611, 1837, 2013, 2616
e.- keně 3252
e.- keněm 2081
e.- mes iděm 917, 922
e.- meseñ 307
e.- meseñ ülç-ep 1800
e.- miym 2912
e.- señ 3361
e.- señ de 1252
e.- üv 234
ezer Hazır, tamam. [1]
e. 1612

Ĕ ĕ

ĕç- İçmek. [8]

ĕ.- e 1066, 756

ĕ.- ĕrem 2546

ĕ.- erge 3259

ĕ.- keç 977

ĕ.- miy 3249

ĕ.- üvler 1065

ĕç İç taraf. [2]

ĕ.+ ĕnde 1665, 898

ĕl- Asmak. [3]

ĕ.- dĕm 649

ĕ.- dĕñ 3656

ĕ.- ĕp 58

ĕlĕk İlk, ilkin. [5]

ĕ. 2370, 2373, 2391, 2714

ĕ.+ ten 2714

ĕlĕktr Elektrik. [1]

ĕ. 482

ĕncĕ İnci. [1]

ĕ. 48

ĕndeş- 1. Söz söylemek, konuşmak.

ĕ.- e 1841

ĕ.- em 3513, 3528

ĕ.- ĕrge 2121, 2126, 2131

2. Cevap vermek.

ĕ.- me 316

ĕ.- miy 3294

ĕ.- sem 2129

[9]

ĕnĕ Küçük erkek kardeş, birader. [3]

ĕ.+ m 1295, 1319, 1337

ĕrĕ- Erimek. [3]

ĕ.- mes 3384

ĕ.- p 1930

ĕ.- y 740

ĕrĕt- Eritmek. [6]

ĕ.- e 1859

ĕ.- ĕr 1933

ĕ.- ĕrge 1153, 1929

ĕ.- ĕrlĕk 1792, 2166

ĕssĕ Sıcak, kızgın. [3]

ĕ. 1003, 517, 519

ĕş İş, megale, hizmet. [18]

ĕ. 1834, 1836, 1844, 3386, 641

ĕ.+ ĕ 490, 988

ĕ.+ ĕmĕ 1089, 3389

ĕ.+ ĕne 817

ĕ.+ ke 1313, 766, 1680

ĕ.+ ler 2363, 2364

ĕ.+ nĕ 378

ĕ.+ te 1624, 1690

ĕşḳuvar İş adamı, tüccar. [1]

ĕ.+ ına 359

ĕşle- Yapmak, bir işle meşgul olmak, çalışmak. [7]

ĕ.- dĕñ 1281

ĕ.- gen 1242

ĕ.- gende 1315

ĕ.- se 988

ĕ.- sem 2745

ĕ.- y 378

ĕ.- yler 488

ĕt İt, köpek. [3]

ĕ. 1055, 1057

ĕ.+ ler 50

ĕtüvçĕ Yapan kişi. [1]

ě. 144

ěz İz. [7]

ě.+ ěn 652

ě.+ ler 2969, 3778

ě.+ lerě 1523

ě.+ leréñ 3498

ě.+ leréñde 1500

ě.+ leréññě 3621

ězle- Kayıp bir şeyi bulmaya çalışmak, aramak, bakınmak. [26]

ě.- děler 975

ě.- děm 2174, 3489, 3497, 3498, 3621

ě.- miym 2741

ě.- p 1082, 1166, 1199, 1222, 1491, 1531, 193, 2687, 3159, 3204, 3743, 55

ě.- r 577

ě.- rséñ 2782

ě.- y 207, 3664, 3666

ě.- ym 2080

ězlě İzi olan. [1]

ě. 30

F f

fazıl Faziletli. [1]

f. 1157

feḳat Fakat. [1]

f. 227

ferĕşte Melek. [1]

f+sĕ 1442

fĕyĕrvĕrk Havai fişek. [1]

f. 890

fil Fil. [3]

f. 1055, 1057

f.+ ge 1059

G g

garmun Garmun, akordeon. [1]

g.+ ın 2931

garmunçı Garmun üstadı. [6]

g. 239, 2934

g.+ bız 2928

g.+ ġa 2926

g.+ nıñ ḫelän 2941

gěl Her zaman, hep, sık sık. [12]

g. 1338, 1520, 1522, 2481, 2818, 3300, 3314, 3531, 3653, 3711, 685, 758

gěne *bk.* **ġına** [43]

g. 1155, 1271, 1342, 1344, 1349, 1354, 1359, 1364, 1367, 1370, 1379, 1495, 1628, 1639, 1650, 1663, 1988, 1990, 1991, 1992, 1993, 2041, 2206, 2233, 2341, 2342, 2460, 253, 2557, 2822, 2930, 2968, 3052, 3104, 3140, 3151, 3157, 3203, 3331, 3558, 3690, 393

gěroy Sanat eserlerindeki başkişilik, kahraman. [1]

g.+ ġa 1213

gevde Gövde, vücut. [1]

g. 1977

gevdelě Boylu poslu. [1]

g. 1225

giz- Gezmek, dolaşmak. [1]

g.- ěp 2861

göl Gül. [7]

g. 1768, 3420

g.+ ěm 3470

g.+ ěn 1430

g.+ ler 2341, 574

g.+ lerge 575

göllě Güllü. [1]

g. 2112

gömbe Mantar bitkisi. [1]

g. 894

gömbez Gök kubbesi. [1]

g.+ lerde 2372

görle- Gürlemek, çağlamak. [5]

g.- p 1359, 2362

g.- y 8, 364, 389

gudok Siren, düdük. [1]

g.+ ların 2569

güya Sözde, sanki. [6]

g. 1204, 149, 2468, 3754, 613, 805

güzel Güzel, pek alımlı. [30]

g. 12, 17, 2188, 22, 2233, 2325, 2333, 2340, 2411, 2435, 2586, 263, 2630, 27, 2991, 32, 3364, 3368, 3409, 3432, 3455, 3726, 381, 617, 627, 784, 792

g.+ ěm 2983, 2991

güzelläk Güzellik. [3]

g. 2038

g.+ ěñ 3608

g.+ ně 2037

Ġ ġ

ġacep Şaşılacak şey, acayip, olağanüstü, tuhaf, ilginç. [3]

ġ. 1398, 505, 651

ġaceyĕp *bk.* **ġacep.** [2]

ġ. 2625, 732

ġadet Gelenek, görenek, örf, âdet. [1]

ġ. 23

ġafu ütĕn- Özür dilemek. [1]

ġ.- em 714

ġaile Aile. [2]

ġ. 1064, 1464

ġalem Âlem, bütün kâinat. [5]

ġ. 2340, 2751, 3114, 3133

ġ.+ nen 2174

ġasır Asır, yüzyıl. [9]

ġ. 1317, 2355, 959

ġ.+ ı 481, 485, 512

ġ.+ larnı 278

ġaşıyķ Âşık, seven. [4]

ġ. 3604, 3615, 3626, 729

ġayĕp Suç. [2]

ġ. 1258

ġ. ite 1292

ġazap Zulüm, cefa. [1]

ġ. çikĕp 94

ġazaplan- Azap çekmek, ızdırap çekmek. [2]

ġ.- a 1140

ġ.- sın 1544

ġazaplı Acı verici. [2]

ġ. 1959, 3005

ġaziz En değerli, biricik. [2]

ġ. 2460, 3046

ġına (gĕne, ķına, kĕne) Sadece birisi, teki. [19]

ġ. 1030, 1044, 112, 1172, 1320, 1674, 1688, 1782, 1926, 2240, 228, 2974, 2981, 3137, 3145, 3163, 3717, 3762, 920

ġomĕr Ömür, hayat, can. [36]

ġ. 1050, 1102, 116, 1209, 1260, 1339, 1635, 2031, 2047, 2171, 2459, 2479, 2591, 2596, 2601, 2603, 2611, 2615, 2621, 2623, 2753, 3123, 367, 3773, 429, 663, 992

ġ.+ den 2479

ġ.+ ĕmnĕñ herbĕr 3039

ġ.+ ĕñ 1145

ġ.+ ĕñ ĕçĕnde 2049

ġ.+ ĕñ zaya 2069

ġ.+ ge 3378, 3396, 3505

ġ.+ leren 3045

ġomĕrlĕk Ömür boyu. [1]

ġ. 2476

ġorĕf Örf, âdet. [1]

ġ. 23

ġorur Gururlu, mağrur. [1]

ġ. 2452

ġorurlan- Gururlanmak, kıvanç duymak. [1]

ġ.- ıp 268

ġorurlıķ Gurur. [4]

ġ. 256, 258

ġ.+ ım 1851

ġ.+ tan 266

H h

haman Daima, hep. [5]

h. 1319, 3033, 488, 496, 811

hava Hava, gökyüzü. [9]

h. 168, 2447, 2502, 326, 530

h.+ da 3030

h.+ nıñ tıptın 582

h.+ sı 856

h.+ sın 982

hay Şaşırma, sevinme veya korku ünlemi. [4]

h. 14, 1766, 3577, 400

hem Ve. [26]

h. 1021, 1024, 1050, 1267, 1278, 1282, 1406, 1454, 1681, 1686, 1695, 1844, 1847, 2028, 2644, 308, 3449, 373, 442, 447, 581, 695, 705, 763, 794, 972

her Her, hepsi, bütünü, hep. [23]

h. 1153, 1280, 1577, 1578, 1579, 1611, 1741, 1765, 2172, 2257, 2362, 2496, 303, 313, 3324, 3758, 537, 794, 854, 885, 891, 964, 965

herbĕr Bir grup teşkil edenlerin hepsi, tek tek her biri. [12]

h. 1162, 1177, 1179, 1313, 1330, 19, 2430, 2750, 285, 699, 853, 991

herçaḳ *bk.* **hervaḳıt.** [3]

h. 1619, 940, 997

herḳaysı Herhangi biri, her biri. [1]

h.+ na 245

herkĕm Herhangi biri, birisi. [2]

h. 1300, 369

hervaḳıt Her zaman, hep. [4]

h. 309, 3509, 3522

h.+ ta 1613

heykel 1. Heykel. [2]

h. 2106, 2184

hiç Hiç, hiçbir şekilde. [6]

h. 1315, 1716, 1838, 2014, 711, 740

huş Duygu, his. [1]

h.+ larıñnı ala 1136

Ḫ ḫ

ḫaḳ Hak. [1]

ḫ.+ ta 403

ḫalıḳ Halk, millet. [18]

ḫ. 1217, 1270, 165, 1699, 1837, 226, 2381, 2389, 2616, 287, 409, 418, 419, 425

ḫ.+ larnı 277

ḫ.+ nı 462

ḫ.+ tan 100, 270

ḫalḳ *bk.* **ḫalıḳ.** [20]

ḫ.+ ı 2578

ḫ.+ ım 10, 12, 1230, 17, 22, 2349, 2361, 27, 2714, 2715, 32, 505, 96

ḫ.+ ın 101, 260

ḫ.+ ıñ 1400

ḫ.+ ıñ şiġırleréñ 1403

ḫ.+ ına 234

ḫ.+ ıña 464

ḫan Han, hükümdar. [2]

ḫ. 969, 971

ḫanım Hanım. [1]

ḫ. 2762

ḫarap Harap, bozuk. [1]

ḫ. 960

ḫat Mektup. [2]

ḫ. 1246

ḫ.+ lar 1075

ḫatın Hanım (eş). [14]

ḫ. 1439, 1441, 1456, 1476, 1481, 1679, 1680, 1689

ḫ.+ ı 2761

ḫ.+ nan 231

ḫ.+ nar 1309, 2767, 2772, 2775

ḫatire *bk.* **isteléḳ.** [1]

ḫ.+ ler 2321

ḫel Hâl. [4]

ḫ.+ de 704

ḫ.+ ĕ 994

ḫ.+ ĕnde 1759

ḫ.+ leréññĕ 3387

ḫetĕr Hatır, hafıza. [10]

ḫ. 1210, 1486, 1488, 1493, 1498, 1508, 2295, 2641, 29, 3212

ḫ.+ ĕmde 2096

ḫetĕrle- Akla getirmek, anmak. [5]

ḫ.- miym 2081

ḫ.- señ 2314

ḫ.- yděr 84

ḫ.- yséñ miken 3594, 3599

ḫetĕrlet- Hatırlatmak, akla getirmek. [4]

ḫ.- e 2797, 2962

ḫ.- ĕp 2655, 3217

ḫetta Hatta. [6]

ḫ. 1309, 217, 2447, 2783, 511, 524

h. 2106, 245

ḫeyran Çok güzel, hayran olunası. [1]

ḫ. ḳalasıñ 398

ḫezĕr Şimdi. [6]

ḫ. 1052, 1253, 159, 1888, 3647, 399, 725

ḫezine Hazine. [1]

ḫ. 1213

ḫıyal Hayal, rüya, düş. [5]

ḫ. 3568, 679

ḫ.+ ımda 3409

ḫ.+ ımnı 2665

ḫ.+ larım 3097

ḫıyallan- Hayal etmek, çok istemek, ümitlenmek. [1]

ḫ.- ıp 1080

ḫıyanet Hıyanet, ihanet. [4]

ḫ.+ ěñ 2654

ḫ.+ ke 2667

ḫ.+ ně 2662, 2663

ḫis His, duygu. [49]

ḫ. 1098, 1099, 1106, 1108, 1444, 1542, 2283, 2285, 2287, 3582

ḫ.+ ě 1104

ḫ.+ ěm 2186, 2217

ḫ.+ ěměñ iseměñde 3003

ḫ.+ lě 1469

ḫ.+ ler 1088, 1096, 1101, 1132, 1333, 1540, 1618, 2210, 3072, 3216, 3644

ḫ.+ lerěm 1600, 2254, 3464, 3484

ḫ.+ leřěme 1436

ḫ.+ lerěmně 1413, 1426, 1995, 2693

ḫ.+ lerěmněñ 3086

ḫ.+ leřěn 2506

ḫ.+ leřěñně 2939

ḫ.+ lerně 2688, 637

ḫ.+ ně 1091, 1948

ḫ.+ něñ 1084, 1107, 2281

ḫ.+ něñ balḳışı 1109, 2288

ḫ.+ něñ bar 2182

ḫ.+ něñ yartısı 2286

ḫisapsız Sayısız, hesapsız. [2]

ḫ. 2153, 564

ḫislen- Duygulanmak. [3]

ḫ.- emě 1086

ḫ.- eměn 862

ḫ.- üvler 1088

ḫissěz Hissiz, duygudan yoksun. [3]

ḫ. 1087, 1093, 2052

ḫoday Tanrı, Allah. [3]

ḫ. 1544, 2033

ḫ.+ ım 3308

ḫörmet Saygı, hürmet. [1]

ḫ. itěp 1329

ḫuca Sahip, malik. [3]

ḫ.+ ña 1060

ḫ.+ nı 1545

ḫ.+ sın 823

ḫuşlaş- Vedalaşmak, “hoşça kalın” deyip ayrılmak. [1]

ḫ.- ḳançı 1017

I ı

ılıs Çam benzeri ağaçların iğne yaprağı. [1]

ı.+ ları 927

ılıslı İğne yaprak dolu. [1]

ı. 158

ıñğıraş- Acı çekerek feryat etmek. [3]

ı.- ḳan 1012

ı.- tı 195, 443

ırğıt- Eldeki bir şeyi fırtalıp atmak. [1]

ı.- tı 442

ışan- Güvenmek, inanmak. [5]

ı.- am 270

ı.- mıy 2784

ı.- mıym 1318

ı.- mıysıñ süzlerge 2220, 2222

ışan Güven, inanç. [1]

ı. 1925

ışanıç Güven, itimat. [1]

ı. 222

İ i

i- İmek (ana yardımcı fiil: *idě, iken, ise*). [63]

bar i.- dě 436
bara i.- dě 1688
beẖět i.- dě 3325
bula alsam i.- dě 1411
citsěn i.- dě 3371
çeçken i.- dě 643
ḳala i.- dě 790
ḳoyaş i.- dě 1344, 1370
küme i.- dě 1183
oçmas i.- dě 1509
turında i.- dě 724
urtaḳlaşḳan i.- dě 1172
uzġan i.- dě 1378
üse i.- dě 1346, 1372
yaz i.- dě 3086
yeşey i.- dě 962
malay i.- děk 709
ut i.- děk 683
uynay i.- děk 1365
yöreў i.- děk 1350, 694
başlay i.- děm 3336
bulır i.- děm 143
cırlamas i.- děm 3539
diyer i.- děm 1035, 1037
eytmes i.- děm 917, 922
ḳaytmas i.- děm 2587
onıtır i.- děm 3146, 3164
tĕrĕlĕr i.- děm 1731, 1732
tıñlar i.- děm 3148, 3165, 3166
uzar i.- děm 3226
yaratır i.- děm 2998
yözer i.- děm 1564
küre i.- děñ 1257
yılmayġan i.- děñ 1354
ḳuva i.- děñ bĕzně 696
salmas i.- děñ bĕzně 957
üpkesĕz i.- děñ dönyaġa 1190
sin i.- děñ iñ güzel 1667
kĕsege kĕrmiy i.- děñ süzge 1265
ekiyetě i.- děñmě 3502
aġıla i.- ken 1751
artış i.- ken 155
basmay i.- ken 1728
işĕttěñmě i.- ken 3757
ḳuyıym i.- ken 1543
küre i.- ken 3047
moñsu i.- ken 1746
nik i.- ken 2119
soñ ġaşıyḳ i.- ken 597
tuvġan i.- ken 2630
uyanırmı i.- ken 508
yöz i.- ken 413
ḳaynar i.- keněn 1092

icat Sanat eseri. [4]

i. 1276, 1404
i.+ ḳa 428
i.+ ta 405

icatçı İçatçı, yenilikçi. [3]

i. 1280, 394
i.+ nı 1255

iç Elbette, tabii ki. [3]

i. 3604, 3615, 3626

iden taḳta Döşeme tahtası. [1]

i.+ da 501

igĕn Ekin. [1]

i. 2713

iğtibarsız Önem vermeden, sakınmadan. [1]

i. 373

iḫ İfade içinde “sevinme, etkilenme, dertlenme, endişelenme, kızma, hor görme” vb. duyguları bildiren ünlem. [3]

i. 15, 2711, 2719

iḫlas Gönül saflığı, doğruluk. [2]

i. 1189, 3561

ik- Ekin etmek, çiftçilik yapmak. [1]

i.- ken 2713

ikĕ İki. [6]

i. 1545, 1571, 2997, 3754, 765, 979

ikĕlete İki defa, iki kat fazla. [1]

i. 863

ikev İkisi birlikte, ikisi birden. [4]

i. 2090, 2875, 3413, 3596

ikĕyözlĕ İki yüzlü, riyakâr. [1]

i.+ ge 1033

ikmek Ekmek. [3]

i. 1045, 748, 750

il Belli bir hükûmeti olan devlet, memleket, ülke. [2]

i.+ de 2726

i.+ ĕm 2410

ilahi İlahi. [1]

i. 1476

ilek Elek. [2]

i.+ ĕnde 392

i.+ ĕn 1114

ilham İlham, esin, heyecan. [2]

i. 2579, 84

illĕ Elli. [2]

i. 1334, 1339

ilt- Alıp gitmek, çekiştirerek götürmek. [3]

i.- e 2377

i.- ken 566, 569

iman İman, inanç. [1]

i. 2430

imen Meşe ağacı. [5]

i. 437, 445, 465

i.+ ge 451

i.+ ner 456

imĕş Sanki. [1]

i. 2086

iñ En, en çok. [5]

i. 119

i.+ ge 1360

i.+ nerde 2874

i.+ nerĕme 3546

i.+ nerĕnde 335

inde Şimdi, şu anda, biraz evvel, demin. [45]

i. 1292, 1351, 1357, 1368, 147, 1567, 166, 1689, 1788, 1863, 1893, 1924, 1974, 2004, 2026, 2054, 2162, 2171, 2384, 2533, 2770, 2791, 3151, 3168, 3181, 3182, 3192, 3195, 3196, 3274, 3631, 3632, 3636, 3637, 3751, 3753, 402, 49, 519, 550, 799, 822, 869, 875

inĕş Küçük su akıntısı, dere, çay. [4]

i.+ ke 755, 760, 768

i.+ te 765

iñle- Enlemek, enlemesine ölçmek, arşınlamak. [1]

i.- p 1572

iñre- İnlemek, sızlamak. [1]

i.- p 95

insaflı Edepli, mazbut, terbiyeli. [1]

i. 2101

ipiy Ekmek. [1]

i. 1275

ir Erkek. [7]

i. 1462

i.+ ě 1690, 1696, 1774

i.+ ge 1691

i.+ ler 2350

i.+ lerěn 2766

irěk Hürriyet, bağsızlık. [2]

i. 1770

i.+ ěñ 1764

iren Dudak. [6]

i.+ ěmde 3300, 3314

i.+ neréñ 1145, 1713, 2986

i.+ neréñ üp-ěp 1148, 1167

irke Sevgili, sevilen kız. [3]

i.+ m 1427, 2124, 2487

irkele- Öpüp hafifçe kucaklamak, sevdiğini bildirecek şekilde hareket etmek. [2]

i.- y 2994, 783

irken Hür, bağımsız. [1]

i. 1768

irte Sabah. [5]

i. 121, 2756, 991

i.+ ně 785, 794

irten Sabahleyin, sabahtan. [5]

i. 1425, 3256, 3276, 3334, 674

irtük Erkenden, çok erken. [2]

i. 3256, 3276

is- Esmek. [7]

i. 3192

i.- e 1499

i.- emě 164

i.- ken 607, 810, 960

i.- kende 591

is (I) Koku.

i. 2329,

i.+ lerě 2859

i.+ ě 1136, 774

(II) Akıl, hafıza, zihin. [11]

i.+ ěmde 1669

i.+ ěñde 2068

i.+ ke alganda 1180

i.+ ke alıp 269

i.+ te 2105

i.+ ten 460

isbatla- İspatlamak. [1]

i.- sın 2017

isem İsim, ad. [17]

i. 161, 183, 431

i. itken 2451

i.+ ě 30

i.+ ěñ 3530, 3641

i.+ ěñ cır 3523

i.+ ěñně 1206, 2351, 3017, 3033, 3513, 3528

i.+ nerě 153, 409, 425

isen Sağ, diri, esen. [8]
i. 185, 188, 1912, 507, 544, 560
i.+ ner 1180
isĕr- Güzel davranışlar karşısında mest olmak, keyiflenmek. [1]
i.- me 1618
iskĕr- Eskimek, yıpranmak. [2]
i.- e 1101
i.- miy 1103
iskitmelĕ Çok ilgi çekici, meraklı. [1]
i. 2720
isteleĕk Anı, hatıra [3]
i. 1390, 321, 354
işare İşaret, ima, jest. [1]
i. 1213
işĕk Kapı. [1]
i. + ĕme 2260
işĕt- İşitmek, duymak. [6]
i.- emmĕ 2261
i.- emsĕñ 3472
i.- sem 3641
i.- tĕm 1220, 2005
i.- tĕñmĕ iken 3757
işĕtĕl- İşitilmek, duyulmak. [1]
i.- e 53
işĕttĕr- 1. Duyurmak, işittirmek. **2.** Birisiyle haber göndermek, bilgi yerleştirmek. [1]
i.- dĕ 71
it- Etmek, yapmak (yardımcı fiil) [25]
i.- e 944
cirde i.- e 520
ġayĕp i.- e 1292
ömĕt i.- e 990
ömĕt ite i.- e 998
yal i.- e 1031, 594
ömĕt i.- e ite 998
tebriyk i.- em 1332
i.- ĕp 1709, 82
ḫörmet i.- ĕp 1329
i.- erge 3239
yal i.- erge 1025
i.- erlĕk 464
beyrem i.- iyk 1325
isĕm i.- ken 2451
şat i.- ken 782
yal i.- ken 435
i.- miyk 3624
ömĕt i.- miym 2315
veġde i.- miym 2215
bülek i.- señ 789
itĕk Çizme, bot. [1]
i.+ ler 2726
iy- Eğmek, bükmek. [8]
i.- dĕm 575
i.- ĕp 716, 797
i.- esĕ 1228
i.- gen 574
i.- iyk 2760, 2773
iy Ey, hey, ah. [9]
i. 1439, 1441, 1456, 1476, 1481, 633, 634, 926
iye Sahip, malik. [4]
i. 1108, 2287
i.+ dĕr 2645

i.+ sě 1226

iyěl- Eğilmek. [1]

i.- ěp 838

iyer- Birine uymak, birine uyup yoldan çıkmak. [2]

i. 387

i.- ěp 1216

iyul Temmuz. [1]

i. 1170

ize- El sallamak. [2]

i.- děñ 830

i.- y 613

izgě İlahi, mübarek, mukaddes. [3]

i. 1441, 3247, 455

izüv Gömlek vb. kıyafetin boyunda göğüse doğru açılan yaka kısmı. [1]

i. 345

J j

jelle- Acımak, merhamet etmek. [1]
j.- p 430

K k

kěběk Gibi, benzer, … şeklinde. [12]

k. 1320, 1405, 2164, 2210, 2322, 2400, 2453, 3165, 686, 729, 851, 996

kěçkěne Küçük. [2]

k. 42, 490

kekkük Guguk kuşu. [2]

k. 1640, 722

kělem Kilim, halı. [1]

k. 898

kěm Kim. [18]

k. 1059, 1290, 1549, 1639, 1904, 191, 1918, 2138, 2299, 386, 422, 527

k.+ ge 431

k.+ ner 288, 544, 3157

k.+ nerděr 3294

kěmděr Biri, birisi. [5]

k. 1347, 2243, 2245, 2260, 55

kěne *bk.* **ġına** [6]

k. 1014, 1152, 529, 61, 700, 977

kěr- Girmek. [30]

k.- děk 3596

k.- děm 123, 3552

k.- děñ 2849

k.- e 2148, 46

k.- em 104, 3151, 3400, 3402, 3407, 3412

k.- eměn 3015

k.- ěp 1201, 1489, 500, 775, 91

k.- ěrge 821

k.- gen 104, 2041, 2350, 905

k.- iyk 3602

k.- me 1494

k.- mesek 3603

k.- miy 1265, 2295

k.- miym 728

k.- sěn 857

kěr Çamaşır. [2]

k.+ leřěn 757

k.+ leřěñ 3656

kěrfěk Kirpik. [12]

k.+ ěñe 2750, 3356

k.+ ler 2076

k.+ leřěñ 1447, 2179, 2184, 2189, 2194

k.+ leřěñ bik 3386

kěrpě Kirpi. [1]

k. 1467

kěse Cep. [2]

k.+ ge kěrmiy iděñ süzge 1265

k.+ mde 2794

kěşě İnsan. [36]

k. 1016, 1026, 1037, 1086, 1087, 1093, 1260, 1579, 1857, 199, 2047, 2337, 379, 802, 807, 809, 816, 985, 987, 998

k.+ ge 2015, 313

k.+ ler 486, 493, 513, 514

k.+ lerden 199

k.+ lerě 1276

k.+ m 3540

k.+ ně 1257, 1611, 2013

k.+ něñ çın 1038, 1623

kěşělěk İnsanlık, insanlık âlemi. [3]

k.+ ke 1483, 220

k.+ něñ 202

kevse Ağacın gövdesi. [1]

k.+ sĕ 546

kiç Akşam. [10]

k. 2756

k.+ ler 3643, 651

k.+ leren 2508

k.+ te 1062, 1064, 1069, 1074, 1079, 2545

kiç- Geçmek. [1]

k.- sem 2792

kiçe Dün. [11]

k. 1220, 1342, 1344, 1349, 1354, 1359, 1364, 1367, 1370, 1379

kiçĕn Akşamleyin, akşam vakti. [1]

k. 3675

kiçkĕ Akşamki, geceki, geceleyin olan, geceye ait. [3]

k. 2395, 2397, 2408

kikĕrikük Kokoriko, horoz ötüşü. [1]

k. 3239

kil- Gelmek, ulaşmak, yetişmek. [62]

k. 1644, 1831, 1935, 795

k.- çĕ 1644

k.- dĕ 844, 846, 856

k.- dĕm 1427, 1432, 715

k.- dĕñ 3554

k.- dĕñ miña 3456

k.- e 1194, 1228, 1335, 1443, 1482, 2015, 2169, 3029, 38, 40, 532, 861

k.- eçek 1771

k.- ĕgĕz 3695

k.- em 1150, 1165, 2574

k.- emĕn 3013

k.- ĕp 1007, 1146, 13, 160, 3335, 3353, 3371, 44, 555, 639, 701, 71, 993

k.- ĕr 995

k.- ĕrsĕñ kük 3344

k.- ĕş 952, 954

k.- geç 2548

k.- gen 1329, 2388, 822

k.- me 1820, 1881

k.- medĕñ 2988

k.- miy 403

k.- señ 1914

k.- sĕn 1789, 2329

k.- sin 3774, 3787

k.- siñ 1831

kileçek Gelecek, istikbal, ilaeride yaşyacak olan, müstakbel. [6]

k. 1324

k.+ ke 1323, 1876

k.+ něñ toy-am 2643

k.+ te 226

k.+ ten 997

kilĕn Gelin. [1]

k.+ ner 758

kilĕş- Yakışmak, uymak. [6]

k.- e 2522, 2985, 3394, 755, 760, 768

kilĕş Dış görünüş, görüntü, hâl. [1]

k. 3370

kinet Ansızın, aniden, apansız, birden.

[8]
k. 1000, 1002, 1696, 3752, 529, 61, 700, 960
kiñlĕk Genişlik. [1]
k.+ ĕnde 3133
kip- Canlılığını kaybedip kurumaya başlamak. [4]
k.- eçek 1769
k.- er 1771
k.- ken 1376
k.- kenně 1960
kirĕ Geri [3]
k. 1799, 2018
k.+ ge 2010
kirĕ bor- Reddetmek, kabul etmemek. [1]
k.- adır 567
kirek Gerek, lüzum. [21]
k. 1278, 1461, 168, 1787, 1790, 1809, 181, 2140, 2145, 2176, 2502, 317, 431, 486, 492, 496, 513, 514, 766, 948
k.+ tĕr 170
kit- Gitmek. [31]
k.- e 3362, 998
k.- ĕp 1876, 2187, 3150
k.- keç 81
k.- keçtĕn 1863
k.- ken 1724, 1839, 1844, 2405, 2716, 89
k.- kende 839
k.- kenně 1965
k.- megĕz 173, 614
k.- miyçe 1916
k.- sin 1831
k.- siñ 1831
k.- tĕ 121, 3180, 3181, 3182, 530, 623
k.- tĕm 1222, 1570, 205, 703
k.- tĕñ 1908
kitap Kitap. [6]
k. 180, 379, 412, 414
k.+ ḳa 467
k.+ tağı 1390
kiy- Giymek. [9]
k.- ĕp 2721, 2733
k.- gen 2382, 2473, 2480, 2713, 2715
k.- genge 2732
k.- üvĕ 2486
kiyĕm Giyecek, elbise, kıyafet, giyim, giysi, üst baş [1]
k.+ neręñ 2985
klasstaş Sınıf arkadaşı. [1]
ḳ.+ ım 3325
klub Kulüp, eğlence yeri. [1]
ḳ. 51
köç Güç, enerji. [10]
k. 2038, 258, 2594, 433, 458, 492
k.+ ĕ 279, 491
k.+ ĕm 1566
k.+ ĕne 540
köçke Zar zor, zorlanarak. [1]
k. 1995
köçlĕ Güçlü, kuvvetli. [5]
k. 1003, 1461, 1981, 656
k.+ ler 511

köçsěz Güçsüz. [1]

k. 1462

köl- Gülmek, neşelenip kahkaha atmak. [6]

k.- dě 1694

k.- e 846

k.- ěp 1931, 349

k.- gen 2372, 2388

köl Kül. [5]

k. 3299, 3313, 3369

k.+ ě 964

k.+ ně 3186

kölěş- Gülüşmek. [1]

k.- eler 331

kön Gün. [42]

k. 1047, 1049, 1324, 1333, 1352, 1489, 1547, 1715, 1737, 1741, 1765, 1771, 1917, 2091, 3014, 3158, 3307, 3324, 3334, 3438, 3758, 38, 555, 988

k.+ de 1794, 1814

k.+ ě 1958, 1963

k.+ ěmmě 3187

k.+ ěmně 3293

k.+ ěn 3521

k.+ ge 225

k.+ ně 1577, 1761

k.+ ner 1051, 3249, 3517, 3631, 557, 661

k.+ nerden 2875

k.+ neřeñ 2532

köndelěk Günlük. [1]

k.+ ke 353

könděz Gündüz. [3]

k. 2254, 2339, 3492

könlěk Günlük, bir güne ait. [1]

k.+ mě 2475

könleş- Rakip olmak, kıskanmak, imrenmek. [2]

k.- ěp 2474

k.- üvler 3704

könozın Gün boyunca, bütün gün. [1]

k. 1557

köreş- Güreşmek. [2]

k.- e 1548

k.- ěp 816

köreş Güreş. [2]

k. 1547

k.+ te 1549

köt- Beklemek, olmasını veya gelmesini beklemek, hazır durmak. [52]

k. 1501, 780

k.- e 1782, 2094, 210, 2364, 3744, 800, 989, 991, 992, 997

k.- eler 2767, 2772

k.- em 1511, 2256, 795

k.- ěp 1012, 1849, 216, 2755, 297, 3006

k.- ěp alam 1648

k.- erměn 3758

k.- eseñ kük 1490

k.- ken 2823, 3150

k.- kenner 2760

k.- kennerge 2169

k.- kenseñ bolında 1672

k.- megende 952, 954, 993

k.- miy 397

k.- těm 2082, 2161, 2170, 2239, 3334, 3537, 3541, 3545, 3547, 3551, 3560

k.- těñ 2238

k.- üv 3389

kötüv Sürü. [2]

k. 780

k.+ denděr 56

köy Ahenkli ses, türkü, şarkı, ezgi. [3]

k. 3690

k.+ ge 3268

k.+ lerge 1278

ḳöy- Yanmak, dış tarafı kömürleşmek. [1]

ḳ.- em 1923

köz Güz, sonbahar. [19]

k. 1126, 2003, 905, 920

k.+ de 3780, 910

k.+ ge 3151, 917

k.+ ler 1138, 1778, 1780, 3102, 3779

k.+ lerde 3781

k.+ lerě 1521

k.+ ně 922, 927

k.+ něñ 869

k.+ něñ ěşě 925

közgě Güze ait, sonbaharınki. [1]

k. 903

kübelek Kelebek. [12]

k. 1653, 1656, 1662, 1667, 1673, 3218, 3409, 52

k.+ ler 577, 783

k.+ tey 2965, 3067

küç- Göçmek, geçmek, başka bir yere gidip yerleşmek. [2]

k.- er 3125

k.- sěnner 3477

küçer Dingil, mil, şaft. [2]

k. 126

k.+ ěnde 1375

kügerçěn Güvercin. [3]

k. 8, 364, 389

kük Gök, gökyüzü. [51]

k. 1891, 2301, 2312, 2323, 253, 2553, 2758, 2775, 2818, 2996, 3494, 3676, 535, 738, 743, 746, 829, 981

k.+ ěm 2816

k.+ ěmde 2128, 2529, 2540

k.+ ěmně 3185, 3295

k.+ ěn 3573, 723

k.+ ke 1121, 2193, 559, 735

k.+ ler 201, 3654

k.+ lerde 2880

k.+ lerden 2200

k.+ lerge 2876, 3668, 441

k.+ ně 1345, 1371, 1517, 3111

k.+ něñ 531, 896

k.+ te 2196, 2198, 3553, 740

k.+ ten 1081, 1841, 3664, 669

kükrek Göğüs, meme, sine. [2]

k.+ ěme 3147

k.+ ěñde 3609

kül Göl. [12]

k. 1446, 1471, 1554, 2085, 3200, 3214, 3222

k.+ den 474

k.+ dey 3216

k.+ ě 1493

k.+ ler 1522, 3350

külege Gölge, gölgeli yer. [5]

k. 469, 577

k.+ ler 40, 41, 43

külmek Gömlek. [8]

k. 910

k.+ ě 2465, 2467, 2475, 2476, 2480, 2486

k.+ ěm 1996

küm- Gömmek. [4]

k.- dě 554

k.- e 1540

k.- e idě 1183

k.- ěp 3573

küměl- Gömülmek. [4]

k.- děm 647

k.- děñ 3619

k.- gen 2868

k.- se 2211

küměr Kömür. [2]

k. 1984, 3531

kündem Uysal. [1]

k. 505

küñěl Gönül, ruh dünyası, hissiyat.. [70]

k. 1029, 1132, 1236, 1333, 1565, 1595, 1854, 1856, 1983, 1996, 207, 2106, 2425, 2529, 2540, 2628, 3005, 3638, 3705, 618, 74, 930, 932, 937, 94, 942, 947, 982

k.+ ě 2944, 325, 3384, 950

k.+ ěm 1746, 2208, 2213, 2690, 2811, 3478, 3499, 3567, 3653, 3711

k.+ ěmde 1604, 3509, 3524, 3771

k.+ ěmde 2817, 2834

k.+ ěme 18, 2113

k.+ ěmně 2646, 2699, 3542

k.+ ěmněñ nurı 2907

k.+ ěmněñ tulġan 1880, 1895

k.+ ěñ 1338, 2523

k.+ ěñ çaġıl-a 2524

k.+ ěnde 1400, 1971

k.+ ge 940

k.+ ler 2784, 2871, 2876, 3694

k.+ lerně yalġa-yķ 2707

k.+ ně 1858, 3515, 3618

küñěl bul- Keyiflenmek. [1]

k.- a 571

küñěllě Keyifli, neşeli. [2]

k. 3730, 847

küñělsěz Keyifsiz. [1]

k. 788

küp Çok, fazla, sayısı veya miktarı yüksek. [16]

k. 1066, 1251, 159, 1638, 1783, 244, 2527, 2538, 263, 2726, 410, 422, 564

k.+ ler 1188, 412

k.+ ně 524

küpěr Su kıyısında ağaç kütüklerinden yapılmış iskele, köprü. [3]

k. 2133, 2135

k.+ ně 1161

küpmě Ne kadar, ne miktarda. [20]

k. 116, 1272, 147, 1504, 156, 1718, 2009, 206, 2104, 2171, 2355,

241, 2580, 2687, 2791, 2930, 3046, 478, 713, 785

küpten Çoktan, çoktandır, uzun zamandır. [3]

k. 1537, 1868

k.+ nen 2271

kür- Görmek, bakmak. [42]

k. 349

k. 761

k.- çĕ 926

k.- dĕm 2555

k.- dĕmmĕ 3503

k.- e 3139, 3158, 642

k.- e aluv 3324

k.- e iděñ 1257

k.- e iken 3047

k.- em 2306

k.- ĕne 875

k.- ĕp 111, 2715, 2891, 3080, 3608, 552

k.- ĕrsĕñ ceyněñ yözĕn 654

k.- esĕñ 265

k.- geç 703

k.- geçtĕn 3500

k.- gen 1097, 524, 829

k.- gende 852

k.- me 1044, 1292

ḳala k.- me 1785, 1814

k.- mesem 1036

k.- miy 173, 2037, 366

k.- miyk 382, 751

k.- sem 3567

k.- señ bĕr 1510

k.- señ de 2534

k.- üvĕ 1959

k.- üvge 372

kürĕn- Görünmek, gözükmek. [1]

k.- e 1624

kürĕnĕş Görünüş. [1]

k. 460

kürĕş- Görüşmek, selamlaşmak, el sıkışmak. [2]

k.- e 3386, 763

kürset- Göstermek, ortaya çıkarmak, takdim etmek. [1]

k.- ĕp 3141

kürşĕ 1. Komşu. **2.** Yakın. [5]

k. 1691, 1694, 2072, 2074, 2101

küter- Yukarı çıkarmak, yükseltmek, kaldırmak. [5]

k.- çĕ 362

k.- dĕ 438

k.- dĕler 2193

k.- e 3186

k.- me 2272

küterĕl- Yukarı çıkarılmak. [1]

k.- e 2354

küz Göz [55]

k. 1361, 18, 2433, 2755, 2806, 2823, 3117, 3356, 3357, 3358, 3359, 739, 934

k.+ ĕ 89

k.+ ĕm 3610

k.+ ĕme 2211, 840

k.+ ĕmnen 3332

k.+ ĕñ al- 2949

k.+ ěñ sirp-ěp 2181

k.+ ěñde 2524

k.+ ěne 653

k.+ ěnnen 896

k.+ ler 1196, 3203

k.+ lerde 3299, 3313

k.+ lerě 2738, 2743, 2746, 3040, 3278, 330

k.+ leręm 2689, 3466

k.+ leręme 2335, 3377

k.+ leręmnen 2212

k.+ leręñ 1446, 1526, 2992, 3500, 828

k.+ leręñ bar 827, 832, 837

k.+ leręñ nige 3417

k.+ leręñ zeñger 3431

k.+ leręñde 2847, 3419

k.+ leręñe 3425

k.+ leręñnen 3353

k.+ leręñnęñ nazın 1738

k.+ lerge 2223

k.+ ně 783

küzet- Gözetlemek. üzere izlemek, araştırmak. [6]

k. 371

k.- em 1658

k.- eměn 2075

k.- ěp 1765

k.- ěrge 580

k.- señ 875

küzle- Gözlemek, gözetlemek. [2]

k.- dě 3607

k.- yseñ kükten 2229

küz tiy- Nazar değmek. [1]

k.- mesěn 3348

küz yeşě Gözyaşı. [3]

k.+ lerě 1907, 525

k.+ leręm 1873

Ķ ķ

ķabarın- Böbürlenmek. [1]

ķ.- ıp 417

ķabat Defa, kere, kez, yeniden, rekrar, kat. [8]

ķ. 1184, 197, 2758, 2798, 3226, 795

ķ.+ tan 1913

ķabatla- Yinelemek, tekrarlamak, tekrar etmek, ısrar etmek, tutturmak. [5]

ķ. 3093, 3395, 3548, 3549

ķ.- p 3099

ķabatlan- Yenilenmek, yeniden meydana gelmek. [19]

ķ.- a 1128, 1130, 1134, 1138, 2100, 3570, 3643, 3644, 3781

ķ.- mam 1139

ķ.- mas 1140, 3631, 3632, 3636, 3637

ķabĕr Kabir, mezar. [1]

ķ.+ ler 2783

ķabın- Yanmak, yanmaya başlamak, tutuşmak. [6]

ķ.- a 2399, 2404, 3491

ķ.- dı 2824

ķ.- sa 1871

ķabız- Yakmak.. [4]

ķ.- çı 3309

ķ.- dıñ yörekte 2832

ķ.- ġan 2299

ķ.- ma 1870

ķaç- Kaçmak, sıvışmak. gizlenmek. [2]

ķ.- a 894

ķ.- am 319

ķaçır- Kaçırmak. [1]

ķ.- dı 2551

ķada- Batırmak, sokmak. [1]

ķ.- dı 2183

ķader Kadar, gibi. [2]

ķ. 1616, 225

ķadĕr Kadir, kıymet, değer. [1]

ķ.+ ĕn 2172

ķaderlĕ. Değerli. [1]

ķ.+ sĕ 175

ķağıl- Değmek, dokunmak, temas etmek. [5]

ķ.- dı 2822

ķ.- dıñmı 1593

ķ.- ıp 530

ķ.- ma 1864, 2267

ķaķ- Vurmak. [8]

ķ.- a 3568, 3581

ķ.- a 1132, 1561

ķ.- tı 1189, 2243, 2245, 2260

ķaķı Turpgillerden sapları yenilen bir bitki. (Rus. *sverbiga*). [1]

ķ. 695

ķal- Kalmak. [71]

ķ.- a 1013, 1104, 2363, 2400, 2606, 280, 382, 61

ķarap ķ.- a 1019

ķ.- a idĕ 790

ķ.- a kürme 1785, 1814

ḫeyran ķ.- asıñ 398

ḳ.- dı 1009, 107, 1160, 1200, 121, 1251, 1504, 1893, 1907, 1964, 3553, 356, 3589, 529

ḳ.- dıḳ 3587

ḳ.- dılar 2877, 2882

ḳ.- dılar tübende 2866

ḳ.- dım 2095, 704

ḳ.- ġaç 507

ḳ.- ġan 159, 1641, 1736, 1936, 206, 2171, 2292, 56, 912, 926, 928, 956, 96

ḳ.- ġanda 3114

ḳ.- ġanın 3518

ḳ.- ıp 1074, 2676

ḳ.- ır 544, 816

ḳ.- ırġa 3308

ḳ.- ırmın 1950

ḳ.- ma 366

ḳ.- mam 1951

ḳ.- mıy 1584, 740

ḳ.- sa 1098, 393, 507

ḳ.- sam 148

ḳ.- sın 1338, 1527, 1532, 2068, 2273, 779

ḳ.- uv 1794, 1998

ḳala Şehir. [2]

ḳ. 2411, 751

ḳaldır- Belli bir yere koymak, bırakmak. [3]

ḳ.- ıġız 1885

ḳ.- ıp 113, 1509

ḳalıḳ- Kalkmak, ayağa kalkmak. [2]

ḳ.- ḳaç 762

ḳ.- ḳan 102

ḳaltıra- (soğuktan veya korkudan) Titremek. [1]

ḳ.- p 2082

ḳamaş- Gözleri kamaşmak. [1]

ḳ.- a 1196

ḳamçı Kamçı, kırbaç. [1]

ḳ.+ lar 341

ḳamış Kamış, saz, kargı. [2]

ḳ.+ lar 2116, 2118

ḳamiyl Kâmil, olgun, erişkin, yetişmiş, gelişmiş. [1]

ḳ. 1477

ḳan Kan. [5]

ḳ. 2018, 2277, 2764

ḳ.+ ı 287

ḳ.+ ında 29

ḳanat Kanat. [19]

ḳ. 1132, 1189, 1360, 1561, 1865, 2193, 2874, 336, 3568, 3754, 737

ḳ.+ ı 1448

ḳ.+ ım 3097

ḳ.+ lar 1233, 266, 3546

ḳ.+ ları 2137, 2188

ḳanatlı Kanatlı, uçabilen. [2]

ḳ. 2579, 2880

ḳap- Yemek veya içmek için bir şeyi ağza götürmek. [2]

ḳ.- ıp 2250

ḳ.- tı 1172

ḳapçıḳ Bez veya kâğıttan yapıkmış torba, kese. [1]

ḳ.+ ta 1699

ḳapḳa Kapı, cümle kapısı, avlu kapısı. [2]

ḳ. 53

ḳ.+ lar 1698

ḳapḳara Simsiyah. [1]

ḳ. 828

ḳapla- Kaplamak, sarmak, döşemek, yaymak. [5]

ḳ.- ġan 1345, 1371

ḳ.- ġançı 1007

ḳ.- p 3185, 3295

ḳapu *bk.* **ḳapḳa.** [1]

ḳ.+ sı 2553

ḳar Kar. [18]

ḳ. 1195, 1928, 1930

ḳ.+ da 2975, 2969

ḳ.+ ġa 1076

ḳ.+ lar 2035, 2955, 2959, 2967, 2974, 2981

ḳ.+ larnıñ tösĕ 3784

ḳ.+ mı 3422

ḳ.+ nı 1929

ḳara- Bakmak. [49]

ḳ. 7, 1060, 1125, 1135, 2191, 2211, 363, 388, 706

ḳ.- dıñ 1313, 2181, 2701, 3377, 840

ḳ.- ġan 1091

ḳ.- ġız 420

ḳ.- ma 2675

ḳ.- p 1009, 1079, 1463, 1681, 1741, 179, 1964, 2746, 3426, 3552, 3610, 669, 739, 797

ḳ.- p bulmıy 111

ḳ.- p ḳala 1019

ḳ.- sam 3642

ḳ.- sañ 184

ḳ.- sañ ḳızlar 653

ḳ.- sın 117

ḳ.- y 212, 3440

ḳ.- ym 1223, 3425, 3684

ḳ.- ymın 3012

ḳ.- ysıñ 1516, 1517, 2335, 3494

ḳ.- ysıñ da 398

ḳara Siyah, kara. [21]

ḳ. 1007, 1040, 1042, 1043, 1044, 1045, 1984, 2035, 2036, 2207, 2417, 2534, 42, 43, 45, 532, 535, 939, 971, 974

ḳaralt- Karartmak. [1]

ḳ.- madıñ 2535

ḳaraltı Ev eklemeleri olarak kümes, dam, hamam, ambar vb. çeşitli binalar. [1]

ḳ. 1681

ḳarañġı Karanlık. [4]

ḳ. 1355, 1969, 3298, 3312

ḳarañġılıḳ Karanlık. [3]

ḳ. 3185, 47, 57

ḳaraş Bakma yönü. [20]

ḳ.+ ı 18, 2076, 3576, 3578

ḳ.+ ıñ 1458, 2461, 2751, 2755, 2823, 2996

ḳ.+ ıñ da 3405

ḳ.+ ıñ vat-tı 2182

ḳ.+ ına 211

ḳ.+ ıña 2904

ḳ.+ ıñda 2993, 3704

ḳ.+ ıñnan 2757

ḳ.+ ıñnı 2192

ḳ.+ ıñnıñ yaḳtısına 1187

ḳarġa- Beddua etmek, nefretle yâd etmek. [2]

ḳ.- sañ da 710

ḳ.- ymın 3293

ḳarġal- Beddua almak, beddualanmak. [1]

ḳ.- ġan 2138

ḳarlıġaç Kırlangıç. [1]

ḳ. 2997

ḳarlıġan Frenk üzümü *(ribes nigrum)* [1]

ḳ.+ day 2992

ḳarşı Karşı. [12]

ḳ. 1866

ḳ. aldıñ barlıḳ 1255

ḳ.+ ma 1931

ḳ.+ mda 2268

ḳ.+ na 3168, 3195, 3196

ḳ.+ nda 2760, 2942, 888

ḳ.+ ñda 2690, 3499

ḳarşıla- Karşılamak. [3]

ḳ. 1552, 1572

ḳ.- dım 785

ḳarşılıḳ Karşılık, karşıtlık, aykırılık, terslik. [1]

ḳ.+ lar 1478

ḳart İhtiyar. [8]

ḳ. 212, 39, 524, 545, 560, 815

ḳ.+ ı 238

ḳ.+ lar 80

ḳartay- İhtiyarlamak, yaşlanmak, kocamak. [4]

ḳ.- a 522

ḳ.- ġaç 1788

ḳ.- ġan 2776

ḳ.- mıy 1103

ḳartlıḳ Yaşlılık, ihtiyarlık. [6]

ḳ. 1794, 1814, 2015, 2019, 989, 993

ḳaş Kaş. [3]

ḳ.+ ı 2077

ḳ.+ ıñ 1448, 2997

ḳat Kat, misli, kere, kez, defa. [4]

ḳ. 194, 536, 799

ḳatlam Katman.[2]

ḳ.+ ınnan 2355

ḳ.+ narın 2641

ḳavış- Kavuşmak. [4]

ḳ.- ḳan 2875

ḳ.- masḳa 2705

ḳ.- uv 886

ḳ.- uvnı 3758

ḳavrıy Kuş tüyü, kaz tüyü. [1]

ḳ.+ lar 2136

ḳaya Nereye, ne tarafa? [10]

ḳ. 3, 5, 127, 1543, 1751, 2433, 2563, 2745, 361

ḳ.+ dır 3493

ḳayan Nerede. [4]

ḳ. 1366, 1789, 307, 906

ḳaybĕrev Kimisi, bazısı. [1]

ḳ.+ ler 116

ḳayçaḳ Bazen, kimi zaman. [14]

ḳ. 1067, 1318, 1473, 1953, 2012, 2148, 414

ķ.+ ında 1466, 1467, 1471, 1472
ķ.+ ta 3514, 3529
ķayçan Ne zaman [4]
ķ. 3137, 3145, 3163, 643
ķayda Nerede, hangi yerde. [5]
ķ. 2201, 3303, 3304, 3317, 3318
ķaydan Nereden. [4]
ķ. 1114, 1115, 163, 961
ķayġı Endişe, gam, tasa, üzüntü, tedirginlik, vehim. [11]
ķ. 2605, 974
ķ.+ ġa 2747
ķ.+ lar 2881
ķ.+ larġa 2631
ķ.+ larnı 2534
ķ.+ m 1991
ķ.+ ma 308
ķ. + mnı 1886
ķ.+ nı 139
ķ.+ sı 1172
ķayġır- Endişelenmek, kaygılanmak. [3]
ķ.- ma 2683
ķ.- mıyķ 880
ķ.- sañ 2748
ķayın Akçaağaç, kayın. [6]
ķ. 648, 825, 827, 832, 837, 842
ķayırıl- Çıkarılmak, sıyrılmak. [1]
ķ.- dı 3754
ķayna- Kaynamak, köpürüp kabarmak. [3]
ķ.- ġan 641
ķ.- p 542
ķ.- vın 580
ķaynar Kaynar hâlde, sıcak. [1]
ķ. ikeněn 1092
ķaysı Hangi, hangisi? [2]
ķ. 287
ķ.+ n 565
ķayt- Geri gelmek, dönmek. [39]
ķ. 86
ķ.- a almasam 2419
ķ.- açağı 92
ķ.- am 2497, 2560, 2565, 2585
ķ.- ası 639
ķ.- ıp 1150, 1165, 2574, 3733, 728
ķ.- ır 2771
ķ.- ırmın 149, 1775
ķ.- ırsıñ 3676
ķ.- ıym 666, 668, 671, 673, 676
ķ.- ķan 2441, 3674, 638
ķ.- mağan 2778
ķ.- mam 3172, 3173
ķ.- mas iděm 2587
ķ.- masķa 3181, 3182
ķ.- mıy 56
ķ.- sa 2777, 572
ķ.- tı 77
ķ.- tım 2294, 2322, 2862, 799
ķaytavaz Yankı, akis. [2]
ķ. 3028
ķ.+ ıñ urman 1500
ķaytuv Geri dönüş [3]
ķ. 67
ķ.+ ıñnı 3749, 3760

ķayulı Kenar çekili, kenarı süslü. [1]
ķ. 2725
ķıçķır- Bağırıp çağırmak, çığlık atmak. [2]
ķ.- dım 559
ķ.- uvġa 70
ķıl- Yapmak, etmek, kılmak. [3]
doġa ķ.- a 3251
ķ.- ġan 2382
deġva ķ.- ıp 288
ķıl Derin his, ince duygu. [1]
ķ.+ larım 1595
ķılan- Tabii olmayan davranış ve hareketlerde bulunmak. [1]
ķ. 3073
ķına Kına. *bk.* **ġına.** [7]
ķ. 1152, 1376, 1820, 2330, 240, 284, 3266
ķıñġırav Çan, zil, büyük çıngırak. [1]
ķ. 2655
ķıñġıravlı Çıngıraklı. [1]
ķ. 2513
ķır Açık meydan, alan, kır [10]
ķ. 732
ķ. + da 878
ķ.+ ġa 729
ķ.+ ın 2792
ķ.+ lar 2573, 723, 750
ķ.+ larda 105
ķ.+ lardan 728
ķ.+ larıñ da 2432
ķırġıy Yabani, vahşi. [2]
ķ. 202, 206
ķırġıylıķ 1İlkellik, ibtidailik. [2]
ķ.+ lar 217
ķ.+ tan 221
ķıs- Sıkmak. [3]
ķ.- ıp 2809, 3117, 3633
ķısķa Kısa [2]
ķ. 1268, 661
ķış Kış. [10]
ķ. 3785
ķ.+ ın 1936
ķ.+ lar 1138, 1781, 2057, 2160
ķ.+ larda 2330
ķ.+ larnıñ aķlıķında 3786
ķ.+ nıñ ķarın 1933
ķ.+ ta 1184
ķışın Kış vaktinde. [1]
ķ. 778
ķışķı Kışa ait, kışın. [5]
ķ. 1062, 1064, 1069, 1074, 1079
ķıtıķla- Gıdıklamak. [2]
ķ.- y 570
ķ.- ylar 775
ķıyġaç Yay şeklini alan. [1]
ķ. 1448
ķıyna- Dövmek. [1]
ķ.- dılar 933
ķıynal- Üzülmek, incinmek. [11]
ķ.- dı 930, 932, 937, 938, 942, 947
ķıyuv Cesur, atılgan. [2]
ķ. 2454, 744
ķıyuvsız Ürkek, korkak. [1]
ķ. 2079

ḳız Kız. [43]

ḳ. 1351, 1439, 1441, 1456, 1476, 1481, 1686, 2578, 2674, 3384, 3483, 800

ḳ.+ dan 2473

ḳ.+ ġa 1689

ḳ.+ ı 19, 2072, 2074, 2101

ḳ.+ lar 2468, 28, 2942, 325, 329, 3389, 343, 351, 684, 758, 763, 787, 790

ḳ.+ lardan 2949

ḳ.+ largа 3393

ḳ.+ ları 14, 2423, 2731

ḳ.+ larında 2422

ḳ.+ larnıñ 335

ḳ.+ larnıñ küz 3576, 3578

ḳ.+ nı 792

ḳ.+ nıñ 2480

ḳız- Kızmak. [2]

ḳ.- a 3580

ḳızart- Kırmızılaştırmak. [1]

ḳ.- tı 1146

ḳızdır- Kızartmak, kavurmak. [1]

ḳ.- a 1004

ḳızġanıç Acınacak hâlde, zavallı. [1]

ḳ. 1394

ḳızıḳ- Bulmak istemek. [1]

ḳ.- ıp 2075

ḳızıl 1. Kırmızı, kızıl. **2.** Sovyet Ordusu'na bağlı. [2]

ḳ. 2842

ḳ.+ ın 2228

ḳızuv Kızgın, pek sıcak [1]

ḳ. 333

ḳızuvlan- Hızlandırmak. [2]

ḳ.- dı 1000, 1002

ḳoç- Kucaklamak, kucağına almak, sarmak. [2]

ḳ.- ıp 3147

ḳ.- tıñmı 1599

ḳoçaḳ Kucak. [5]

ḳ.+ ında 1462, 1556, 619

ḳ.+ ıñda 1979

ḳ.+ larda 3068

ḳoçaḳla- Kucaklamak, kucağa alıp sarmak. [2]

ḳ.- p 2199, 446

ḳol Kul, köle. [1]

ḳ.+ ları 431

ḳolaç Kulaç. [2]

ḳ. 1564, 3598

ḳolaç cey- Kulaç atmak. [1]

ḳ.- ĕp 1256

ḳom Kum. [1]

ḳ. 1376

konfĕt Şekerleme. [1]

ḳ. 3258

ḳor- Kurmak, düzmek, yapmak, tanzim etmek, meydana getirmek. [2]

ḳ.- dı 1676, 1678

ḳoş Kuş. [14]

ḳ. 1448, 2137, 2999, 622, 732

ḳ.+ ı 2188

ḳ.+ ım 1508, 3568

ḳ.+ lar 2500, 3674

ḳ.+ larnıñ cırı 634

ḳ.+ nı 730

ḳ.+ tay 1747, 969

ḳotır- Kudurmak, kuduz olmak. [1]

ḳ.- a 1072

ḳotḳar- Kurtarmak, azat etmek, serbest bırakmak. [3]

ḳ.- ır 191, 221, 527

ḳotla- Kutlamak, tebrik etmek. [2]

ḳ.- ym 1337

ḳoy- Üstündekileri dökmek, düşürmek. [4]

ḳ.- a 3103, 3661, 920

ḳ.- ġan 2381

ḳoyaş Güneş. [47]

ḳ. 1000, 1002, 1006, 1035, 1829, 1897, 1933, 2339, 2372, 2529, 2540, 2666, 2741, 2752, 28, 2899, 3139, 3141, 3664, 3675, 37, 520, 576, 584, 846, 889, 997

ḳ. idě 1344, 1370

ḳ.+ ı 1024, 1451, 2811, 3574, 871

ḳ.+ ım 1992, 2826, 2827, 2828, 3095

ḳ.+ ḳa 2547, 2550, 2870, 3688, 833

ḳ.+ nı 1036

ḳ.+ nıñ yeş 656

ḳ.+ tan 1424

ḳoyaşlı Güneşli, açık hava. [5]

ḳ. 1142, 1151, 1168, 2637, 324

ḳoyaşsız Güneşsiz. [1]

ḳ. 3293

ḳoyı Kuyu. [1]

ḳ. 2305

ḳoyıl- Yaprak vb. dökülmek, saçılmak, serpilmek. [1]

ḳ.- a 3673

ḳoyın- Yıkanmak. [1]

ḳ.- dıḳ 2090

ḳoyındır- Yıkamak, iyice ıslatmak. [1]

ḳ.- ıp 1431

ḳoyma Bahçe vb. için yapılan çit, duvar. [1]

ḳ. 2074

ḳul Kol. [29]

ḳ. 132, 235, 2614, 3597

ḳ.+ da 3590

ḳ.+ dan 2157, 2167, 2177, 3753

ḳ.+ ġa 122, 2614

ḳ.+ ıma 1674

ḳ.+ ımda 1653, 1660, 1662

ḳ.+ ın 3277, 858

ḳ.+ ında 798

ḳ.+ ıñnı 2696, 2708

ḳ.+ lar 3742, 3753, 613

ḳ.+ ları 3051, 593

ḳ.+ larıñ 830

ḳ.+ larıññı 2157, 2167, 2177

ḳulyavlıḳ Boynu veya yüzü silmek için kullanılan mendil. [5]

ḳ.+ ıñ 2789, 2793, 2808

ḳ.+ ıñ ḳapla-p 2804

ḳ.+ lar 2802

ḳun- Konmak. [10]

ḳ.- dı 1660

ḳ.- dıñ tın 1674

ḳ.- ġan 2184, 2189, 2194, 2750, 3218

ḳ.- ıp 1235, 598, 756

ḳup- Kopmak. [1]

ḳ.- tı 534

ḳurıḳ- Korkmak. [7]

ḳ.- mıym 1888

ḳ.- a 2143

ḳ.- am 2121, 2126, 2131

ḳ.- ıp 537, 733

ḳurḳıt- Korkutmak. [1]

ḳ.- ḳanmı 927

ḳuş- Eşlemek, eşini koşmak. [5]

ḳ.- ar 817

ḳ.- ıl 2948

ḳ.- ıp 1429

ḳ.- ḳan 183, 2033

ḳuşımta Nakarat. [124]

ḳ. 2297, 2308, 2319, 2332, 2344, 2353, 2359, 2366, 2375, 2386, 2393, 2402, 2413, 2445, 2456, 2463, 2472, 2483, 2490, 2499, 2510, 2517, 2526, 2537, 2567, 2582, 2589, 2636, 2649, 2658, 2670, 2680, 2692, 2704, 2718, 2729, 2736, 2769, 2780, 2787, 2820, 2837, 2846, 2857, 2864, 2873, 2884, 2893, 2902, 2917, 2924, 2933, 2946, 2953, 2964, 2979, 2990, 3001, 3008, 3019, 3035, 3044, 3055, 3064, 3075, 3082, 3091, 3107, 3116, 3128, 3135, 3144, 3155, 3162, 3176, 3189, 3206, 3220, 3228, 3243, 3254, 3261, 3270, 3281, 3288, 3327, 3339, 3346, 3355, 3366, 3373, 3382, 3391, 3398, 3428, 3444, 3469, 3480, 3487, 3496, 3507, 3520, 3535, 3544, 3556, 3563, 3572, 3585, 3592, 3601, 3612, 3623, 3660, 3678, 3703, 3714, 3720, 3729, 3740, 3747, 3756, 3767, 3776, 3789

ḳuv- Kovmak, belli bir yerden gitmeye mecbur etmek. [14]

ḳ.- a 3170, 407, 50, 989

ḳ.- a iděñ bězně 696

ḳ.- dı 1684

ḳ.- ġan 1308

ḳ.- ıp 3, 5, 361, 366, 386, 706

ḳ.- ma 1051

ḳuvaḳ Çalı, funda. [2]

ḳ. 158

ḳ.+ larġa 734

ḳuy- Koymak, yerleştirmek. [23]

ḳ.- a 1233, 2931, 3052, 3364, 428, 58

poşḳırıp ḳ.- a 915

ḳ.- am 2234, 3511

ḳ.- dı 1172, 2106

tuḳtap ḳ.- dı 3752

uylap ḳ.- dım 430

ḳ.- dıñ 3104, 3546

ḳ.- ġan 336

ḳ.- ıp 804, 1360, 1804, 2193, 245

ḳ.- ıym iken 1543

ḳ.- uvçıġa 472

ḳuyı Sık, yoğun. [2]

ḳ. 1748, 2417

ḳuyın İnsanın koynu, kucak. [2]

ḳ.+ ımda 2809

ḳ.+ ında 1401

ḳuyun Koyun. [1]

ḳ.+ ında 1657

ḳuzġal- Silkinip kalkmak, hareketlenmek, davranmak. [1]

ḳ.- dı 2833

ḳuzġalaḳ Kuzukulağı veya eşkikulak denen uzunca yapraklı ve yenebilen bir bitki. [1]

ḳ.+ lar 695

ḳuzġat- Hareketlendirmek, kımıldatmak. [1]

ḳ.- a 2641

L l

la Elbette, tabii ki.[5]

l. 1812, 1897, 2028, 2976, 3711

lambada Dans türü. [3]

l. 3446, 3455, 3459

landış İnci çiçeği. [1]

l.+ lar 3683

layıḳ Layık, değer, yaraşır, uygun. [1]

l. 1166

le *bk.* **la**. [5]

l. 1016, 1670, 235, 2474, 2938

lebasa Elbette, ya. [1]

l. 1859

lekin Lakin, ama, ancak, fakat; gerçi, ne var ki, oysa ki. [6]

l. 100, 1302, 1532, 2155, 2237, 491

leysen yañġır Yaz yağmuru. [1]

l. 1378

lezzet Lezzet, tat. [2]

l. 2040

l.+ ě 1023

M m

magnit Mıknatıs. [1]

m. 686

maḳsat Maksat, amaç. [1]

m. 493

maḳsatsız Amaçsız. [1]

m. 299

maḳta- Övmek, methetmek. [1]

m.- p 283

maḳtan- Övünmek, böbürlenmek. [1]

m.- uv 259

mal Dört ayaklı hayvan, evcil hayvanlar, davar. [2]

m.+ lar 1681

m.+ nı 1684

malay Oğlan. [10]

m. 123, 1686, 3570, 3575, 3589

m. iděk 709

m.+ lar 2454, 693

m.+ larnı 685

m.+ nıñ 85

malayçaḳ Oğlan yaşındaki devir, çocukluk. [1]

m.+ ıñ iste 779

maltuvar Davar, çiftlik hayvanları; mal, davar. [1]

m.+ ın 55

mamıḳ Pamuk. [2]

m. 3283

m.+ tay 2958

man- Suya batırmak, banmak. [1]

m.- ıp 3618

manara Minare. [1]

m.+ lar 2371

maşina Araba, otomobil. [2]

m.+ ñnı 318

m.+ sı 955

matdi Maddi. [2]

m. 1262, 1270

matur Güzel, latif, yakışıklı. [16]

m. 12, 1225, 1256, 1281, 1299, 1468, 1688, 17, 22, 2205, 27, 2967, 3126, 32, 354, 3690

maturlıḳ Güzellik. [1]

m.+ ıñ siněñ kür-e 3351

mayla- Yağlamak, yemeğin yağını koymak. [1]

m.- p tor 1808

maylan- Yağlamak, yağ sürmek. [1]

m.- maġan 126

meçětlě. Camili. [1]

m. 2427

medeniy Kültürel, medeni [1]

m. 1263

medeniyet Kültür, medeniyet. [2]

m. 1242, 1275

medeniyetlı Kültür sahibi. [1]

m. 1282

meḫebbet Muhabbet, sevgi, saygı. [26]

m. 1415, 1417, 1419, 1574, 1576, 1581, 1582, 1583, 1586, 1588, 2152, 3004, 3780

m.+ ěm 3132, 3470, 3471

m.+ ěñ nıḳmı 2149

m.+ ěñ yalḳınınnan 1725

m.+ ke 1616, 2668

m.+ ně 2919, 3423

m.+ něñ ül-dě 1869
m.+ te 1609, 1619, 1629
meḫşer Mahşer günü. [1]
m.+ de 544
mektep Mektep, ilköğretim okulu. [2]
m. 1349
m.+ ěme 674
mel An, zaman. [1]
m.+ de 1981

melle *bk.* **elle (< mě elle).** [6]

m. 266, 827, 832, 835, 837, 842
měn- Binmek. [6]
m.- eměn 3016
m.- ěp 735
m.- gen 143, 2429, 3238
m.- üv 127
měñ Bin. [5]
m. 1179, 1288, 2645, 2701, 3395
měne İşte [10]
m. 1184, 1193, 1247, 1258, 1324, 1557, 2003, 3620, 716, 799
meñgě Ebedi, daimi, aralıksız. [9]
m. 1017, 107, 1399, 2068, 2328, 2337, 33, 3549
m.+ ge 2337
meñgělěk Ebedilik. [2]
m. 1530, 560
mětr Metre. [1]
m. 178
meydan Meydan, alan [4]
m. 3569, 3573, 3580
m.+ narda 196
miken Acaba, … mi imiş, … mı ki. [8]
m. 1304, 154, 169, 2129, 2310, 420, 599, 642
mileş Üvez ağacı. [1]
m. 889
millet Millet, ulus. [2]
m. 1211
m.+ ěn 225
milliy Millî. [1]
m. 227
min Ben. [165]
m. 1094, 118, 1188, 1220, 123, 1318, 1328, 136, 138, 1393, 148, 1491, 1496, 1510, 1555, 1557, 1559, 1567, 1658, 1714, 1741, 1854, 1882, 1888, 1900, 1911, 1914, 1926, 1945, 1950, 1995, 2004, 2087, 2095, 2109, 2111, 2121, 2126, 2131, 2170, 2174, 219, 2223, 2225, 2227, 2230, 2239, 225, 2253, 2306, 2315, 2317, 2390, 2563, 260, 2678, 2681, 2702, 2747, 2823, 2906, 2914, 2951, 304, 3067, 3077, 309, 3111, 3113, 3257, 3292, 3297, 3301, 3311, 3315, 3337, 3379, 3489, 3493, 3497, 3503, 3511, 3515, 3539, 3551, 3604, 3615, 3626, 3743, 3758, 408, 430, 559, 575, 616, 646, 703, 714, 730, 784, 792, 901
m.+ de 1542, 1544, 1853, 3004, 3717
m.+ ě 1303, 1422, 1437, 1501, 1509, 2193, 2279, 3193, 3403, 3737,

706, 1292, 1875, 2676, 2684, 2755

m.+ ĕm 1031, 12, 1228, 141, 17, 176, 1830, 1892, 1973, 1976, 2020, 22, 2201, 2232, 2274, 2327, 2333, 2357, 2541, 2584, 2586, 2589, 27, 3072, 3084, 3089, 3092, 3094, 3096, 3098, 3105, 3124, 3153, 3494, 413

m.+ nen 1302, 1314, 1839, 2897, 3460, 3785

miña "min" zamirinin datif ile çekimlenmiş şekli. [14]

m. 1081, 1098, 1319, 1898, 1934, 2091, 2145, 2235, 2502, 2675, 3131, 317, 3404, 830

ministr Bakan, vekil. [1]

m.+ ı 1242

minlĕk Bencillik. [1]

m. 259

minut Dakika. [4]

m. 2055

m.+ ına 3039

m.+ ķa 956

m.+ nıñ 2172

miyav Kedi sesi. [6]

m. 3271, 3273

mizgĕl An, vakit, zaman. [1]

m.+ ler 2096

moḫtac Muhtaç, fakir, yoksul. [1]

m. 372

moñ Kaygı.

m. 1395, 1604, 215, 219, 221, 2629, 3198

m.+ ġa 216

m.+ ı 1454, 20, 2508, 2993, 746

m.+ ınnan 215

m.+ nan 219

m.+ nar 3771

m.+ narıñ 2379

2. Ezgi, nağme, melodi.

m+nı 63, 251

m+nın 210

[20]

moña "Bu" zamirinin yönelme hâli, buna. [1]

m. 1318

moñarçı Bugüne kadar, bu vakte kadar. [2]

m. 2815, 2835

moñay- Kaygılanmak, bunalmak, endişeye dalmak.

m.- ma 2683

monda "Bu" zamirinin bulunma hâli; bında, burada. [9]

m. 2138, 2306, 2370, 2373, 2381, 2384, 2391, 795

mondıy Bunun gibi, bu şekilde, böyle. [1]

m. 1335

monı "Bu" zamirinin akkuzatif ile çekimlenmiş biçimi. [1]

m. 1300

moñlan- Hüzünlenmek, kederlenmek. [3]

m.- a 1578, 1640

m.- ıp 2675

moñlı Keder, endişe. [15]

m. 1208, 1221, 1227, 209, 211, 2327, 2420, 2505, 2627, 2646, 2755,

3095, 3165, 3449, 376

moñnar Bunlar. [1]

m. 2564

moñsız Ezgisiz, melodisi/müziği eksik. [1]

m. 750

moñsu Hüzünlü, hazin. [3]

m. 2113, 913

m. iken 1746

mömkin Mümkün, olası. [2]

m. 1261, 1852

mul Bol, pek çok. [2]

m. 59

m.+ dan 1684

munça Hamam, sauna. [1]

m.+ dan 2041

muzıka Müzik. [10]

m. 2625, 2627, 2634, 2637, 2638, 2640, 2647, 2677

N n

naḫaḳ Hakiki olmayan; delillerle tesbit edilemeyen. [2]

n. 938

n.+ ḳa 2765

namaz Namaz.[2]

n. 2382

n. uḳıy 3251

namus Namus. [1]

n.+ ım 943

narasıy Çocuk, yavrucuk. [1]

n. 805

narat Çam ağacı. [2]

n. 3031, 959

naz Naz. [8]

n. 3500

n.+ dan 2818

n.+ lar 2161, 2174, 2176, 3637

n.+ larġa 2644

n.+ larıñ 1458

nazla- Şımartmak, şımartarak büyütmek. [12]

n.- ma 3179

n.- p 1156, 1499, 1933, 3160, 554

n.- y 1809, 209, 2339, 2814, 3140, 3284

nazlan- Nazlanmak, cilvelenmek. [1]

n.- dım 3379

nazlı Nazlı, cilveli. [7]

n. 2628, 2815, 2826, 2905, 3148, 3166, 3560

nĕçke İnce. [1]

n. 1277

nerkis Nergis çiçeği. [1]

n.+ ler 3683

nerse Şey. [5]

n. 1689, 1770, 2745, 424, 659

nevrüz Nevruz. [1]

n. 1430

nezĕk *bk.* **nĕçke**. [3]

n. 541, 805, 811

nıġı - Sağlamlaştırmak. [1]

n.- y 811

nıḳ Sağlam. [3]

n. 1851, 270, 456

nıḳlap Sağlamca. [1]

n. 1803

ni Ne? [12]

n. 1065, 1070, 1075, 1080, 1252, 1837, 2081, 3021, 3022, 3118, 766

n.+ ler 1971

niçe Pek çok, fazlasıyla, birçok. [5]

n. 1495, 193, 2770, 282, 959

niçĕk Nasıl? [11]

n. 8, 1121, 1384, 1710, 1848, 2027, 2748, 2920, 364, 389, 629

niçençĕ Kaçıncı? [2]

n. 194, 799

niděr Neyse, her neyse, herhangi bir şey. [2]

n. 1076, 3204

nige Niye, neden? [18]

n. 1746, 1923, 2025, 253, 264, 2854, 2898, 2899, 2900, 2913, 2915, 3142, 3430, 448, 597, 834

nik Niçin, neden, ne maksatla? [10]

n. 117, 1747, 2124, 2731, 2855, 2988, 301, 3330, 3388

n. iken 2119

niktĕr "Belirsiz bir sebeple, her nedense" anlamında bir zarf. [2]

n. 1298, 2159

nindiy Ne? [22]

n. 12, 17, 2003, 2040, 22, 2206, 2249, 24, 248, 2627, 2630, 2640, 27, 3047, 32, 3210, 3232, 3364, 3763, 585

nişle- "Ne yapmak" anlamında kullanılan soru fiili. [1]

n.- dĕ 1721

noḳta Nokta. [3]

n. 2668

n.+ da 742

n.+ sında 662

noyabr Kasım ayı. [1]

n.+ ĕnde 230

nur 1. Işık, ziya, nur, parıltı. [16]

n. 1970, 2830

n.+ ġa 1183, 3573

n.+ ı 222, 584

n.+ ına 3552, 3618

n.+ ında 3596

n.+ lar 1003, 2183, 2966, 3771

n.+ ları 209, 3244, 3478

nurlan- Aydınlanmak. [1]

n.- dı 2879

nurlı Işıklı. [6]

n. 1738, 2327, 249, 2751, 3158, 3278

O o

obraz Suret, kılık. [1]

o. 1398

ocmaḫ Cennet. [2]

o. 2092, 2188

oç- Uçmak, boşlukta yüzmek, havada gitmek. [11]

o.- a 3567

o.- ar 2999

o.- ıp 2958, 52

o.- ma 1813

o.- mas idĕ 1509

o.- masmı 2125

o.- tı 542, 623

o.- tıñ melle 3667

o.- tıñmı 1598

oçraḳlı Tesadüfi, rastgele. [1]

o. 74

oçraş- Buluşmak, görüşmek. [12]

o.- a 3212, 3234

o.- ırbız 3137, 3145, 3163

o.- ırġa 2084

o.- ıyḳ 2598, 2608, 2618

o.- uv 1916, 2591, 2615

oçraştır- Karşılaştırmak, buluşturmak. [1]

o.- mıy 3142

oçrat- Tesadüf etmek, karşısına çıkmak, görmek. [1]

o.- tım 793

ofıḳ Ufuk. [7]

o.+ ına 531

o.+ lar 3298, 3312

o.+ larda 1373, 2756, 37

o.+ larġa 1161

okean Okyanus. [1]

o.+ nar 3457

olı Ulu, büyük. [6]

o. 123, 131, 134, 24, 3588

o.+ sı 1869

omtıl- Kızıp saldırmak, hücum etmek, atılmak. [3]

o.- a 1077

o.- am 3649

o.- ıp 1323

onıḳ Torun. [1]

o.+ larnı 1364

onıt- Unutmak. [23]

o. 1538, 3062

o.- a 1270

o.- am 3639

o.- ıp 1538, 1659, 2063

o.- ır idĕm 3146, 3164

o.- ırġa 1535, 1537, 2271

o.- ırlıḳ 1670

o.- ıyḳ 3625

o.- ḳannar 908

o.- ma 1934, 90, 2799

o.- madıñ 2571

o.- mas 1272

o.- masañ 2314

o.- tıñ miken 3021, 3022

onıtıl- Unutulmak. [11]

o.- a 217, 2605

o.- a 1067

o.- dı 2104

o.- ġan 3204

o.- ıp 2424, 2488

o.- ıp 1325, 1612, 3511

o.- sın 2950

onıttır- Unutturmak. [2]

o. 2264, 2269

orış- Çok kızıp dövüşmek. [2]

o.- am 1494

o.- sañ da 710

osta Usta, ehil, becerikli, mahir. [1]

o. 1266

ot- Yutmak. [1]

o.- tı 3451

oya Yaşama yeri, ev, yurt. [2]

o. 1676, 1678

oyalçan Utangaç, çekingen, mahcup. [1]

o. 2099

oyalçanlıḳ Utangaçlık. [2]

o. 2186, 345

ozay- [1] Uzanmak.

o.- a 663

ozaḳ Uzak, uzun (yol).[2]

o. 2161

o.+ ḳamı 1911

ozat- Uğurlamak, yollamak, geçirmek. [2]

o.- tı 1148

o.- tıñ 132

ozın Uzun, uzun boylu. [14]

o. 1062, 1064, 1069, 1074, 1079, 1210, 1815, 3307, 3341, 661

o. bulsın 1340, 3414

Ö ö

öçĕn İçin, … sebebiyle, … bakımından. [12]

ö. 102, 180, 1804, 1837, 1892, 2144, 2232, 2921, 3041, 3045, 3404, 415

öleş- Üleşmek, bölüşmek, paylaşmak. [2]

ö.- em 3680, 3695

ölgĕr- Vaktinde yetişmek, zamanı veya fırsatı olmak. [4]

ö.- e 881

ö.- gen 657, 906

ö.- meděk 1361

ömĕt Ümit, umut. [6]

ö. 1511, 2976, 3665

ö. ite 990

ö. ite ite 998

ö. itmiym 2315

ön Hakikat, gerçek. [1]

ö.+ ĕmmĕ 3174

önde- Birisini bir iş yapması için teşvik etmek, nasihat etmek. [1]

ö.- p 2633

ör- **(I)** Havlamak.

ö.- e 1058, 1059

ö.- ĕp 1060

ö.- ĕr 3532

(II) Üflemek.

ö.- üvçĕ 1483

[5]

ör Bazı sıfatları pekiştirmekte kullanılan söz, “pek, çok”. [4]

ö. 2278, 3604, 3615, 3626

örkĕt- Ürkütmek, korkutmak. [2]

ö.- meměn 2192

öst Üst, yukarı. [11]

ö.+ ĕ 644

ö.+ ĕme 3170

ö.+ ĕn 928

ö.+ ĕnde 2133, 2135, 2408, 3569

ö.+ ĕñde 1935

ö.+ ĕne 44, 678

ö.+ ĕnnen 399

öste- Katmak, ilave etmek, arttırmak. [3]

ö.- p 1267

ö.- y 2038

ö.- ym 1980

öy Ev, yaşanan yer. [15]

ö. 46, 888

ö.+ de 1069, 1680, 3267, 3272, 778

ö.+ den 1766

ö.+ ĕñ 1763, 363, 388

ö.+ ĕñ tübesĕnde 7

ö.+ ge 1150, 1165

ö.+ nĕñ her 1071

öyenkĕ Aksöğüt ağacı, salkım söğüt. [1]

ö.+ nĕ 1158

öz- Kopmak. [10]

ö.- dĕñ aralarnı 3762

ö.- dĕñ aranı 1357

ö.- e 3153

ö.- ĕp 1403, 2442, 3648

ö.- me 3078

ö. -megen 1743

ö.- miy 3665

özdĕr- Koparmak. [1]

ö.- ĕp 2938

özĕk Parça, kesit. [1]

ö. 231

özĕl- Bölünmek, ayrılmak. [7]

ö.- e 1221

ö. eděr 2987

ö.- ĕp 2921, 2922, 3441

ö.- gende 1145

ö.- se 1395

P p

paḳlan- Temizlemek, paklamak. [1]

p.- a 3692

par Eş, çift. [6]

p. 2874, 3031

p.+ ıñ 1813

p.+ ıñnı 1809

p.+ lar 1782, 2961

parlı Eşli. [1]

p. 1790

parnas At. [1]

p. 1198

paroḫod Buharlı gemi, vapur. [1]

p. 2409

pěçen Yem, hayvan yiyeceği, ot, saman. [3]

p. 644, 774, 777

pěçenlě Otlu. [1]

p. 690

perde 1. Perde. **2.** Peçe. **3.** Sahne perdesi. [5]

p.+ sě 1621, 38

p.+ sěn 2272, 2957

pěsiy Kedi [2]

p. 1466, 3267

pěş- Pişmek. [3]

p.- ken 2032, 2724, 628

pıçraḳ Çamurlu, bulaşık. [1]

p. 1126

poçmaḳ Köşe. [1]

p.+ ı 1071

poězd Tren. [2]

p.+ ları 2568, 2572

pos- Bir şeyin arkasına saklanmak, görülmemek, fark edilmemek için gizlenmek. [1]

p.- ıp 734

poşḳır- Burun deliklerinden sesli şekilde solumak. [1]

p.- ıp ḳuya 915

R r

rayon Sovyet düzeninde *rĕspublika, kray* içinde coğrafi ve idari açıdan ayrılmış birim, bölge, mıntıka. [1]

r.+ ında 1242

reḫet Rahat, bolluk; huzur. [6]

r. 1028, 1286, 2040, 579, 64, 659

reḫmet Teşekkür. [1]

r. 917

reḫmet eyt- Teşekkür etmek. [1]

r.- em 1329

resĕm Resim, çizilen görüntü. [2]

r.+ ĕñ 3642

r.+ ĕñ yörekĕm 3504

rĕspublika Cumhuriyet, devlet. [2]

r.+ m 2348, 2357

rĕtsĕnziya Bilim veya sanat eserlerini inceleyerek yazılan değerlendirme, eleştiri yazısı. [1]

r. 467

roman Roman. [1]

r.+ ındağı 1213

romaşka Papatya. [1]

r.+ larġa 1429

roza Gül. [1]

r. 1758

ruḫ Ruh. [2]

r.+ ı 1230

r.+ ında 228

ruḫiy Manevi. [7]

r. 1240, 1273, 1285, 1310, 170, 383, 404

S s

sabıy Küçük çocuk. [1]

s. 851

sabıy çaḳ Çocukluk çağı. [1]

s.+ ta 809

saf Saf, temiz, pak, pür, arı, duru, halis, yalın. [12]

s. 1406, 1431, 2506, 2524, 3303, 3304, 3317, 3318, 3370, 3644, 582, 79

saflan- Arınmak. [1]

s.- am 3684

saflıḳ Saflık, arılık, duruluk, yalınlık, pürlük. [2]

s. 2469, 348

saġayış- Kuşkulanmak. [1]

s.- ıp 912

saġın- Görülen veya bilinen bir şeyi veya birisini iyi tarafları ile hatırlamak, özlemle yâd etmek, hasret etmek. [38]

s.- a 1734, 1739, 1744, 1749, 1942, 2406

s.- am 1643, 1864

s.- asıñdır 2420

s.- dım 1591, 1607, 1633, 1638

s.- dıñ 1606

s.- dıñ şul 1606

s.- dıñmı 2057, 2059, 2064

s.- ġanıñ 2045

s.- ġanıñ bul-dımı 2050

s.- ıp 3512, 3527, 567, 715

s.- ırmın 3749, 3760

s.- maġan 1639

s.- mıyça 2054

s.- sañ 2067

s.- uv 2803

s.- uvġa 3658

s.- uvlarım 1631, 1646, 1651

s.- uvlarıñ 2067

saġındır- Özletmek, hatıra getirmek. [1]

s.- ıp 1820

saġış Özlem, hasret, keder. [10]

s. 1493, 2256, 2605

s.+ ı 1453

s.+ ım 1874

s.+ ımnı 3146, 3164

s.+ lar 2881

s.+ lardan 3661

s.+ larġa 2631

saġışlı Üzücü, dertli, kasvetli. [1]

s. 2637

saḳla- Korumak, zarara karşı emniyetli bir yerde tutmak. [13]

s.- p 1287, 1936, 2753, 3737, 448, 96

s.- r 2337

s.- y 455, 462, 746

s.- yḳ 185, 189

s.- ym 2808

sal- (I) Koymak, yerleştirmek [7]

s.- dı 1676, 1678, 2186

s.- dılar 935

s.- ıp 918

s.- mam 2747

s.- mas iděñ bězně 957

salķın Serin, soğuk. [11]
s. 1093, 1184, 1473, 1714, 1719, 3716, 3718, 3762, 530, 921
sana- Saymak, hesap etmek, miktarını tespit etmek. [4]
s.- p 240
s.- p tordı 3764
s.- r 2144
s.- ym 227
sanduġaç Bülbül. [12]
s. 1704, 1709, 2123, 2505, 596, 604, 720, 879
s.+ lar 20, 2342, 2441, 756
sanduġaçlı Bülbüllü. [1]
s. 2089
sarı Sarı renk. [8]
s. 1964, 525, 910, 920
s.+ ların 2844, 2853
s.+ sın 2216
sarıl- Kucaklamak, sarılmak. **5** [2]
s.- dım 1603
s.- ıp 1504
sataş- Uykuda sayıklamak. [4]
s.- a 2012
s.- mıy 2014
s.- tım 2004
s.- uv 2000
satuvlaş- Pazarlık etmek. [1]
s.- tı 196
sav bul "Hoşça kal." [3]
s. 3172, 3751
savlıķ Sağlık, selamet. [1]
s.+ ıñ 2533
sayıķ- Sığlaşmak. [1]
s.- maġan 1230
sayın İsimlerden ve *-ġan* ekli fiilerden sonra "her" anlamı bildiren edat. [3]
s. 2142, 638, 885
sayla- Seçmek, tercih etmek. [1]
s.- sañ da 565
sayra- Kuş ötmek**.** [10]
s. 2125
s.- dı 2123
s.- mıy 879
s.- y 2442, 2500, 60, 604, 738, 743
sebep Sebep, neden. [2]
s. 1690, 461
sĕbĕrkĕ Süpürge. [1]
s.+ sĕ 648
sedep Sedef, inci. [1]
s.+ ler 344
seḫer Seher vakti, imsak vakti. [1]
s.+ ge 3257
seḫne Sahne. [1]
s.+ lerge 13
selam Selam. [1]
s. 1849
sĕñ- Sinmek, bir şeyin dokularına kadar nüfuz etmek. [5]
s.- e 3252
s.- ĕp 1152, 1155, 1160, 1163
sĕr Giz, sır. [8]
s. 3482, 3786
s.+ ĕ 1479, 210
s.+ ĕñ çiş-esĕ 1482
s.+ ler 248
s.+ lerĕn 1531

s.+ leréñ 835

sĕrlĕ Gizli, saklı. [3]

s. 114, 1998, 825

seyĕr Tuhaf, garip, acayip, ilginç. [1]

s. 915

sĕz Siz. [5]

s. 173, 3119

s.+ de 253

s.+ ge 254, 500

sıḳra- İnlemek, sızlanmak, ah etmek. [1]

s.- p 1495

sıluv Güzel, güzel yüzlü. [4]

s. 1351, 14

s.+ ġa 3359

s.+ lardan 14

sıman Gibi, benzer. [20]

s. 1119, 1162, 1203, 1210, 1645, 1930, 1951, 1983, 2136, 2137, 2409, 2460, 2502, 296, 298, 3744, 657, 663, 743, 913

sın- Kırılmak, iki veya daha çok parçaya ayrılmak. [3]

s.- ar 815

s.- ġan 2137, 3080

sın Heykel, yontu. [1]

s.+ da 2188

sınav Sınav, imtihan. [4]

s. 1921

s.+ lar 2154

s.+ lardan 2152

s.+ larnıñ iñ 1795

sındır- Kırmak, yarmak. [1]

s.- ġan 541

sıy- Sığmak. [5]

s.- dı 1188

s.- ġan 1121

s.- mıy 1106, 2283, 2285

sıyfat Özellik, kalite, nitelik. [2]

s. 2237, 979

sıyın- Sığınmak. [1]

s.- ır 3733

sıyırçıḳ Sığırcık. [2]

s. 721

s.+ lar 852

sıypa- Okşamak, elle sıvazlayıp sevmek. [5]

s.- ma 3178

s.- p 1499, 1842

s.- y 2813, 3284

sız- Çizmek. [2]

s.- a 1076

s.- ıp 2960

sızdır- Çizdirmek. [1]

s.- ıp 2936

sızġır- Rüzgâr uğuldamak.. [1]

s.- a 821

sızıl- Çizilmek. [1]

s.- ıp 2077

sızla- Sızlamak, ağrımak, acımak. [1]

s.- y 994

sızlan- Sızlanmak. [1]

s.- a 2785

sibĕl- Serpilmek, yayılmak, saçılmak. [9]

s.- iy 1111, 1113, 1118, 1123

s.- e 895

sigĕz Sekiz. [1]

s. 178

siḫriy Sihirli, büyülü. [3]

s. 210, 2640, 82

sikeltelĕ Engebeli. [1]

s. 1505

sikĕr- Sıçramak, zıplamak, hoplamak. [3]

s.- dĕ 450

s.- dĕk 3597

s.- señ de 478

sin Sen. [285]

s. 1047, 1049, 1190, 1195, 1236, 1237, 1238, 1250, 1265, 128, 1282, 1314, 1317, 1319, 1328, 1351, 1354, 1367, 1368, 1400, 1404, 1442, 1451, 1452, 1453, 1454, 1457, 1461, 1464, 1467, 1469, 1471, 1479, 1484, 1550, 1556, 1559, 1598, 1612, 1618, 1622, 1663, 1674, 1706, 1711, 1719, 1743, 1803, 1805, 1808, 1831, 1863, 1868, 1870, 1875, 1908, 1914, 1928, 1934, 1935, 2020, 2022, 2030, 2062, 2065, 2070, 2086, 2105, 2140, 2145, 2157, 2165, 2167, 2177, 2181, 2211, 2220, 2222, 2224, 2228, 2229, 2233, 2238, 2346, 2349, 2356, 2460, 2529, 2534, 2540, 2548, 2579, 2634, 2645, 2647, 2675, 2676, 2683, 2701, 2706, 2748, 2806, 2826, 2895, 2897, 2910, 2912, 2948, 2968, 2999, 3020, 3068, 307, 3072, 3077, 3084, 3089, 3092, 3094, 3096, 3098, 3105, 3124, 3133, 3359, 3380, 3409, 3432, 3460, 3493, 3554, 3668, 3672, 368, 3689, 3697, 3706, 3707, 3708, 3710, 3712, 3725, 376, 379, 387, 394, 478, 688, 706, 830, 957

s. iděñ iñ güzel 1667

s.+ de 2175, 222, 2341, 2342, 2361, 238, 2435, 250, 2688, 287

s.+ dĕr 2262

s.+ dey 2340, 3726, 3727

s.+ ĕ 1037, 1199, 1302, 1332, 1337, 1474, 1491, 1511, 1537, 1635, 1643, 1650, 1734, 1739, 1744, 1749, 2170, 2350, 2575, 2678, 2702, 283, 2962, 3139, 3157, 3159, 3324, 3334, 3337, 3404, 3441, 3458, 3489, 3497, 3503, 3537, 3541, 3545, 3547, 3551, 3560, 3607, 3638, 3646, 3653, 3654, 3664, 3666, 3763, 703

s.+ ĕñ 1288, 1950, 249, 2539, 3407, 3430

s.+ ĕñ arttan 2187

s.+ ĕñ bar 1477

s.+ ĕñ baylıḳ 1263

s.+ ĕñ bĕlen 3234, 3400, 3402

s.+ ĕñ bolınıñda 693

s.+ ĕñ dönya 1969

s.+ ĕñ ĕzler 1736

s.+ ĕñ ĕzlerge 2225

s.+ ĕñ ġoměrĕñ 1340

s.+ ĕñ ḳarşıña 1570

s.+ ĕñ kitaplar 1204

s.+ ĕñ köyme 1825

s.+ ĕñ ḳullar 2364

s.+ ĕñ küzler 3435, 3437, 3439

s.+ ěñ küzlerně 2797

s.+ ěñ minnen 1299

s.+ ěñ moñçda 3457

s.+ ěñ nazlı 2757

s.+ ěñ niçe 413

s.+ ěñ öçěn 1547, 1997, 3462, 3472, 3558

s.+ ěñ saġın-a 1754

s.+ ěñ şevle 1967, 1976

s.+ ěñ şikěllě 1759

s.+ ěñ tösně 3217

s.+ ěñ tuġanyaḳıña 1752

s.+ ěñ turında 1293

s.+ ěñ turındaġı 2562

s.+ ěñ uram 1193

s.+ ěñ utta 1926

s.+ ěñ vasıyetněñ 1408

s.+ ěñ yanda 2951

s.+ ěñ yeşlěk 1561

s.+ nen 1303, 1892, 2689, 3010, 3025

s.+ sěz 2792

s.+ sěz yeşe-y 1945

siña Sana. [30]

s. 1166, 1245, 1261, 1290, 1427, 1432, 1443, 1564, 2106, 2215, 2235, 2294, 2377, 2411, 2560, 2565, 2585, 2862, 3088, 3184, 3605, 3610, 3616, 3627, 3649, 3711, 3717

sine Seni. [2]

s. 2256, 2747

siněñ Senin. [1]

s. 2528

sinsěz Sensiz, sen olmadan. [9]

s. 1352, 1459, 1495, 2558, 2587, 2935, 3151, 3442, 3634

sip- **1.** Serpmek, yaymak.

s.- těñ sin 1671

2. Yağmur çiselemek, serpelemek.

s.- ěp 2966

siren Leylak. [1]

s. 2439

sirpě- Göz kırpmak. [1]

s.- p 2830

sisken- İrkilmek, sıçramak [2]

s.- eměn 2257

s.- ěp 703

siskenděr- Korkutmak, şüphelendirmek. [1]

s.- ěp 59

siz- Sezmek, hissetmek, duymak. [5]

s.- e bulır 2425

s.- meděk 709

s.- megen 2835

s.- megendey 506

s.- miy 3587

sizěl- Sezilmek, duyulmak, hissedilmek. [1]

s.- miy 2603

sizgěr Duyarlı, hassas, sezgisi güçlü. [1]

s. 2253

soḳlan- Vurulmak, hayran olmak. [4]

s.- a 371

s.- am 3684

s.- ıp 727, 784

soñ (I) 1. Geç, geç vakit.

s.+ ġa 2171, 956

2. Mademki, öyleyse, peki

s. 1566, 1695, 1800, 2120, 2125, 2130, 2206, 248, 264, 2854, 2900

(II) Sonra (son çekim edatı).

s. 280, 333

[15]

soñġı Sonuncu. [4]

s. 3320, 3323, 3329

soñla- Gecikmek, geç kalmak. [7]

s.- ġan 921

s.- ma 3769, 3774, 3782, 3787

s.- madıñ 3330

sora- Sormak. [17]

s.- ġan 923

s.- ma 1415, 1417, 1586, 2266, 2276, 2897, 2912, 3785

s.- p 3424

s.- p tormıy 905

s.- vlar 2153, 2154

s.- y 2570, 288, 526

s.- ym 2200

söt Süt. [1]

s. 778

söy- Elle okşayıp, kucaklayıp sevmek. [15]

s.- dĕlĕr 80

s.- e 239, 3662

s.- em 1528, 1533, 2130, 3441

s.- ĕp 1679, 2891

s.- gen 2921

s.- genge 2527, 2538

s.- megenněñ 260

s.- üvĕmně 3331

söyĕn- Sevinmek, kıvanmak. [2]

s.- e 3688

s.- eměn 851

söygen Sevilen kişi, sevgili, yâr. [22]

s. 106, 1644, 1972, 2862, 3084, 3089, 3092, 3094, 3096, 3098, 3105, 3109, 3120, 3121, 3460, 3470, 3559, 3707, 3774, 3782, 3787

s.+ ĕm 1839

söyle- Söylemek, demek. [8]

s.- p 1972

s.- r 82

s.- y 1179, 2208, 2213, 2218, 417

s.- yler 3466

söyleş- Konuşmak. [3]

s.- ĕp 1066

s.- kende 1297

s.- sem 3693

söyüv Sevme.[9]

s. 1504, 1701, 1729, 1936, 3452, 3456, 3561

s.+ ĕ 2488

s.+ něñ soñġı 1962

sözek Meyilli, eğik. [1]

s. 592

stantsiya İstasyon, konak, menzil, merkez . [1]

s.+ sĕ 483

su Su. [37]

s. 1120, 1560, 1626, 2091, 2095, 2290, 2298, 2300, 2309, 2320,

2546, 2869, 3202, 3224, 3249, 338, 3596, 39, 658, 678, 756
s.+ da 1760
s.+ dan 659
s.+ ġa 2086, 3603, 594
s.+ lar 1376, 2600, 2620
s.+ ların 328
s.+ larıñ da 2432
s.+ larıñnıñ temĕn 2336
s.+ vı 1960, 2010
s.+ yı 1023, 1435, 1728
suġar- Sulamak. [1]
s.- dı 555
suġış Savaş, harp. [1]
s. 201
suķ- Çalmak (çan). [3]
s.- am 1, 186, 189
suķmaķ Patika. [5]
s. 2305
s.+ ında 1505
s.+ ınnan 1349
s.+ larġa 3759
s.+ larıñ 3736
sula- Sulamak. [2]
s.- p 1760, 2303
sulış Soluma, soluk, nefes. [2]
s. 2250
s.+ ıñnı 3225
susa- Susamak, ağzı kurumak. [2]
s.- p 2496
s.- ym 2906
suvıķ Soğuk, soğumuş. [4]
s. 1897, 2002, 2160, 652
suvın- Soğumak. [2]
s.- a 86
s.- maġan 1116
suvıt- Soğutmak. [1]
s.- tı 652
suz- Çekme, genişletme veya büyütme yoluyla uzun hâle getirmek, uzatmak. [8]
s.- a 2568
s.- alar 235
s.- am 3742
s.- dı 1605
s.- ġan 858
s.- ġanmı 75
s.- ıp 1161, 3268
sün- Sönmek.[8]
s.- e 1983, 2399
s.- gen 2293, 3533
s.- mes 2129, 2310, 2346, 2356
sündĕr- Söndürmek. [2]
s.- dĕm 2258
s.- miyçe 1287
sürĕl- Yavaş yavaş sönmek. [2]
s.- e 870
süt- Kurulmuş, bağlanmış bir şeyi çözmek, bozmak. [1]
s.- üv 1799
süz Söz, kelime [60]
s. 1107, 1246, 1621, 1797, 1800, 1805, 1947, 2084, 2211, 2286, 3361, 934, 981
s.+ de 1624, 1802, 3560
s.+ den 1824
s.+ ĕ 155, 1613, 3037, 470
s.+ ĕm 3383, 3763, 725

s.+ ěn 3285

s.+ ěñ 1162, 1182

s.+ ěñ bar 3061, 3062

s.+ ěñ miña 1970

s.+ ge 1106, 1266, 1698, 2283, 2285

s.+ ler 1203, 1251, 1443, 1468, 1803, 2080, 2166, 2205, 2206, 2217, 2693, 317

s.+ lerden 3465, 3475

s.+ leréñ 1528, 1533

s.+ leréñ bar 842

s.+ leréñde 1503

s.+ leréñnen 3541

s.+ lerně 2799, 3549

s.+ ně 233

s.+ něñ bul-a 1807

s.+ něñ ḳısḳa 1815

süzsěz Sessiz, sözsüz. [4]

s. 1436, 2207, 3331, 704

Ş ş

şağıyr Şair. [3]

ş. 1089, 950

ş.+ lerně 251

şahit Bir suçun şahidi, tanık. [3]

ş. 1188, 559

ş. bulġan 2667

şartla- Patlamak, çatlamak. [1]

ş.- y 536

şaş- Şaşmak, sersemlemek. [3]

ş.- am 1491

ş.- ıp 60

şat Memnun, sevinçli, mutlu, mesut, hoşnut. [4]

ş. 330, 85

ş. itken 782

şatlan- Sevinmek, mutlu olmak, saadet bulmak. **[**6]

ş. 1052

ş.- am 853, 854

ş.- amın 1328

ş.- ma 1047, 1049

şatlandır – Mutlu etmek. [1]

ş.- ıp 1685

şatlıḳ Sevinç, mutluluk. [11]

ş. 1131, 138, 2485, 2700, 3369, 991

ş.+ ım 1988, 1990

ş.+ ıma 308

ş.+ ınnan 1694

ş.+ larnı 487

şav Gürültü. [3]

ş. 3773

ş.+ ı 3322, 3457

şavlı Gürültülü. [1]

ş. 3732

şav-şuvlı Gürültülü, curcunalı. [1]

ş. 2494

şayan Oyunbaz, çok oyuncu, muzip, şakacı. [2]

ş. 1182, 2223

şayar- Oynamak. [1]

ş.- asıñ 1562

şeher Şehir, kent. [6]

ş. 196, 2370, 2373, 2389, 2391

ş.+ ge 2494

şem Mum. [1]

ş. 2258

şere Yaprakları dökülmüş.. [1]

ş. 926

şevle Karanlık içindeki hafif ışık. [1]

ş.+ ñ 1982

şıġırda- Gıcırdamak, cayırdayıp akmak, cızırdamak. [1]

ş.- vı 53

şifa Şifa, iyileştirme gücü.[1]

ş. 2434

şiġır Şiir, nazım. [5]

ş. 239, 377, 675

ş.+ ĕmde 1, 186

şigriy Şiirli, poetik, manzum. [2]

ş. 255, 1395

şikĕllĕ Gibi. [2]

ş. 325, 3341

şiklen- Şüphe etmek, kuşkulanmak, güvenmemek. [1]

ş.- em 260

şiñ- Kurumaya başlamak, suyunu kaybetmek, solmak. [1]

ş.- gen 1773

şomırt Kuş kirazı. [2]

ş. 1743

ş.+ tay 828

şu Şu. [5]

ş.+ lar 227, 228

ş.+ nı 156, 1695, 2165

şuḳ Afacan, yaramaz, yumurcak. [1]

ş. 683

şul Şu. [45]

ş. 1232, 1233, 1287, 129, 1293, 144, 1525, 1526, 1591, 1607, 1664, 170, 1764, 185, 2049, 2089, 2096, 2109, 2111, 2150, 2182, 2279, 2424, 2495, 270, 284, 2977, 335, 3383, 3449, 3467, 3549, 3602, 3603, 3646, 424, 460, 493, 508, 63, 724, 800, 810

ş.+ dır 184

şulay Şöyle, şu şekilde. [20]

ş. 1004, 1011, 1028, 1322, 1715, 1718, 180, 2079, 2147, 2191, 2682, 2694, 2849, 3022, 3466, 3590, 880, 981, 992

şulçaḳ O anda, şu vakitte. [1]

ş. 806

şulḳader Şu kadar, öylesine, öyle. [1]

ş. 1120

şuña Ondan ötürü. [8]

ş. 1026, 166, 171, 2113, 2160, 2903, 3005, 502

şuñar Şunda ötürü, o sebeple. [1]

ş.+ ġa 207

şunda Yine de, her şeye rağmen. [5]

ş. 1267, 1489, 1681, 2944, 3052

şundıy Şöyle, böyle. [8]

ş. 1231, 2448, 3388, 354, 579, 847, 873, 961

şunnan O sebepten. [1]

ş. 3226

şuşı Şu, adı geçen. [5]

ş. 1247, 1503, 225, 437, 793

şuvış- Dağılmak, etrafa yayılmak. [1]

ş.- ıp 46

T t

ta Kadar. (Mesafe ve sınırlandırma belirtir.) [11]

t. 113, 1361, 170, 2055, 2278, 2930, 298, 3583, 378, 414, 879

taba -e doğru,... doğrultusunda**.** [3]

t. 1081, 1323

t.+ sı 1807

taban Taban. [1]

t.+ narın 570

tabıl- Bulunmak; ele geçmek. [2]

t.- dı 2821

tabın- Tapınmak, tapmak. [2]

t.- asıñ küklerge 2224

t.- ırmın 3759

tabış- Birbirini bulmak, buluşmak. [1]

t.- masḳa 2705

tabiyġat Tabiat. [12]

t. 2012, 526, 581

t.+ ke 368

t.+ ně 1156, 355, 371

t.+ něñ 631

t.+ te 381, 1952, 626

t.+ ten 1356

tabiyġatlĕ Tabiatlı. [2]

t. 165, 263

tabiyġatsĕz Tabiatsız. [1]

t. 382

tac Çiçek tacı. [5]

t. 871

t.+ ı 1411

t.+ ınnan 1418, 1587

t.+ larınnan 1434

tağı Tekrar, yine, tekrardan, yeniden. [8]

t. 3548, 3605, 3616, 3627, 376, 715

tağın Tekrar, yine, tekrardan, yeniden. [8]

t. 426, 2191, 3093, 3126, 3620, 3727, 62

taḳıya Parlak taşlar ve pullarla süslü fes biçiminde kadın başlığı. [5]

t. 1413, 1426, 2839, 2843, 2848

taksi Taksi. [1]

t. 297

taksist Taksici. [4]

t. 301, 316

tal Söğüt, salkım söğüt, sepetçi söğüdü. [29]

t. 1703, 524, 539, 545, 553, 557, 560, 592, 753, 755, 760, 768, 805, 811, 815

t.+ da 2123

t.+ ġa 596, 598

t.+ lar 1605, 589, 601, 603, 606, 608, 611

t.+ larda 616

t.+ lardan 39

t.+ largġa 1603

t.+ nı 552

tal- Dalmak. [2]

t.- ıp 1150, 1165

talant Ustalık, yetenek. [4]

t.+ lar 1231, 1232, 1233, 264

talantlı Yetenekli. [2]

t. 1237, 2579

talġın Sükûnetle, rahat rahat, aynı tempoda. [1]

t. 1604

tallıḳ Söğütlük, söğüt sazlığı. [4]

t. 720

t.+ nı 1704

t.+ ta 2085, 2089

talyan Tuş düzeni aynı tarzda olan *talyan* garmonu. [1]

t. 2508

tam- Damlamak, damla damla düşmek. [6]

t.- a 1043, 1131, 1435, 2277

t.- ġan 2764

t.- ġanın 2556

tamaşa Hayran edici manzara, görünüm. [1]

t. 1193

tamçı Damla.[6]

t. 1131, 1162, 1626, 1628

t.+ lar 339

t.+ ları 350

tamır Bitkinin, ağacın kökü. [3]

t.+ larġa 1160

t.+ ları 445, 453

tañ Tan, şafak.[6]

t. 1577

t.+ ġa 2310, 3453

t.+ nan 1406

t.+ narda 3159

t.+ nı 216

tañ at- Tan atmak, şafak sökmek. [5]

t.- a 2900

t.- ḳanda 3352, 603

t.- ḳannı 1648, 2915

tanı- Tanımak, bilmek. [1]

t.- p 235

tanış- Tanışmak, tanımak. [2]

t. 2305

tantana Tören, merasim, geçiş alayı, seremoni. [1]

t. 520

tap- Gerekli bir şeyi bulmak. [24]

t. 376, 377

t.- a 1281

t.- arġa 906

t.- armın 2301, 2312, 2323

t.- asıñ 980

t.- ıp 1690, 2166, 368

t.- ıym 2206

t.- ḳan 1410

t.- maġan 916

t.- massıñ 2782

t.- sam 3159

t.- tı 134, 1684, 1693, 3448

t.- tım 2175, 220, 2688

t.- uv 1792

tapḳır Kez, defa, kere. [2]

t. 1266, 792

tapta- Ayak ile basıp yürümek. [4]

t.- ġan 1347, 918

t.- p 3735

t.- ym 670

taptal- Çiğnemek, ayakaltına alınmak. [2]

t.- ġanda 943

t.- ġandır 708

tar Dar, sıkı, sıkışık. [2]

t. 3442, 94

tara- Taramak, düzene sokmak. [2]

t.- dıñ 838

t.- y 602

taraf Taraf, yan, yön. [1]

t.+ ḳa 2430

taral- Etrafa saçılmak, yayılmak. [2]

t.- dı 3451

t.- ġan 2136

tarat- Serpmek, dağıtmak. [1]

t.- tın 2700

tariyḫ Tarih. [5]

t. 1177, 2351, 428

t.+ ıñda 2363

t.+ nıñ ciz 392

tart- Çekmek, kendine çekmek.[6]

t.- a 369

t.- ıp 117

t.- ırmın 147

t.- madıḳ 684

t.- tı 685

t.- tım 118

tasma Süsleme aksesuarı olarak kullanılan bez, kurdele. [1]

t.+ ġa 971

taş Taş. [10]

t. 1859, 485, 512

t.+ ı 587

t.+ ḳa 1856, 2351, 2390

t.+ larnı 678

t.+ nı 1153

t.+ tay 899

taş- Taşmak, kabararak dışarı dökülmek. [4]

t.- ıp 2255, 3087, 849

t.- ıy 1132

taşbaş Taş kafalı, yaramaz çocuk. [2]

t.+ ıñ 714

t.+ lar 696

taşḳın Taşkın, sel, su baskını. [1]

t. 2210

taşla- Yukarıdan atmak. [2]

t.- p 113, 848

taşlıḳ Taşlık, çok taşlı yer, nehrin taş birikmiş yeri. [1]

t. 1376

tatlı Şekerli, tatlı, lezzetli, leziz. [2]

t. 3246, 679

tatu Huzurlu, barış içinde**.** [1]

t. 2361

tav Dağ. [11]

t. 168, 2429, 628

t.+ dan 475

t.+ ı 2427, 2429

t.+ lar 1501, 2215, 3350

t.+ lardan 3024

t.+ larġa 3016

tavış Ses, gürültü, seda, avaz. [20]

t. 1221, 1226, 1721, 2249, 3202, 3224

t.+ ı 202, 2513, 3030, 470

t.+ ımnı 3757

t.+ ın 2497, 3323

t.+ ıñ da 2994

t.+ ıña 2905

t.+ ıññı 3148, 3166

t.+ ķa 2257

t.+ ları 2492, 2503

tavışsız Sessiz. [1]

t.+ lar 407

tebenek Alçak, basık, bodur, bitki. [1]

t. 479

tebriyk Tebrik. [1]

t. item 1332

tegere- Yuvarlanmak, dönmek. [1]

t.- y 1798

těke Dikey, dikine, diklemesine. [3]

t. 436, 447, 463

těl Lisan. [11]

t. 1846, 2356, 462, 463

t.+ de 282

t.+ ěmde 3522

t.+ ěmně 3467

t.+ ěnde 227

t.+ leře 1518

t.+ ně 1253, 1280

těl- Dilmek, dilim dilim kesmek. [4]

t.- děñ 3657

t.- e 1649, 3184

t.- me 1830

těle- Dilemek, istemek. [12]

t.- děñ tizrek 3380

t.- miym 3685

t.- p 1153, 204, 787

t.- y 821

t.- ym 1535, 1537, 228, 302, 314

t.- yměn 2271

telek Dilek, istek, amaç, gaye, arzu, talep. [4]

t.+ ěm 1998, 255

t.+ ler 2478, 3408

tělev İstek, dilek. [1]

t. 256

tělgele- Dilimlemek, doğramak. [1]

t.- p 2654

telgeş Salkım. [1]

t.+ ler 891

tělsěz Dilsiz. [1]

t. 790

tem Tat, lezzet. [1]

t.+ ěn 3113

temle- Tatmak, lezzetine bakmak.[1]

t.- p 3259

temle Tatlı, lezzetli.[1]

t. 1807

ten Beden, gövde. [4]

t. 1021, 1023

t.+ ě 994

t.+ ge 1028

tenefěs Teneffüs, ara, mola, soluklanma, dinlenme, duraklama. [2]

t. 3341

t.+ te 3337

těrěl- Dikelmek, dikelip bakmak. [2]

t.- ěr iděm 1731, 1732

terez *bk.* **tereze.** [4]

t. 1179, 857, 859

t.+ lerde 1203

tereze Pencere. [6]

t.+ de 3244

t.+ ge 1125

t.+ ler 45

t.+ me 2245, 323, 2243

terte Araba oku. [1]

t.+ ge 123

tevgĕ İlk, birinci, baştaki. [4]

t. 2459, 3456, 3644, 792

tĕz Diz. [1]

t.+ ler 343

tĕzlen- Diz çökmek. [3]

t.- dĕ 2690, 3499

t.- dĕm 3608

tılsım Büyü, tılsım, sihir, efsun. [1]

t.+ narġa 2644

tın- Susmak, sakinleşmek, dinmek [5]

t.- ar 3079

t.- dı 548

t.- ġan 49

t.- ıp 529, 61

tın Sessiz, gürültüsüz. [9]

t. 1172, 1516, 1522, 1641, 2676, 920

t.+ dı 1865

t.+ ı 994

tınġan Sessizleşmiş. [2]

t. 3202, 3224

tınġı Sükûnet, huzur.[1]

t. 1600

tınıç Sessiz, sakin, rahat. [10]

t. 1000, 1002, 1152, 1471, 2303, 2328, 2410, 284, 498, 806

tınıçlan- Rahatlamak, sakinleşmek, yatışmak. [1]

t. 1843

tıñla- Dinlemek, kulak vermek. [17]

t. 2027

t.- ġanda 1227

t.- ma 2676

t.- p 284, 3225

t.- r 3540

t.- r iděm 3148, 3165, 3166

t.- rġa 1612, 2496, 581

t.- rmı 2120

t.- rsıñ 3689

t.- sañ cırlarım 3476

t.- y alsañ 410

t.- ym 2424

tıñlat - Dinletmek. [1]

t.- ıym 1848

tınlıḳ Sessizlik, sakinlik. [6]

t. 3210, 3232, 62, 915

t.+ nı 59

t.+ ta 63

tırış- Gayret etmek, çabalamak, uğraşmak, çalışmak. [2]

t.- am 1496

t.- tı 200

tırış Gayretli, çalışkan. [1]

t. 1312

tıy- Yasaklamak, önlemek, tutmak, uygun görmemek, izin vermemek. [6]

t.- a almıym 1253

t.- almıym 3516, 3526

t.- am 3515

t.- ma 2939

t.- mıym 2688

tibre- Sallanmak. [12]

t.- dě 1595

t.- e 1660, 589, 591, 601, 606, 611

t.- ěp 593

tigenek Yalak, yem teknesi. [1]

t. 476

tigěz Girintisiz, çıkıntısız, pürüzsüz düz. [2]

t. 1257, 142

tik Sadece, yalnızca; fakat, ancak.[11]

t. 1028, 1919, 1929, 2079, 2557, 2606, 2682, 2694, 684, 880

tilměr- Bir şeye çok muhtaç olmak. [2]

t.- ěp 2771

t.- gen 2870

tiñle- Denklemek, denk görmek, eşit saymak. [3]

t.- p 1552, 1572

t.- rmě 2130

tiñsěz Denksiz. [1]

t. 1457

tip- Tepmek, tekmelemek.. [1]

t.- e 2028

tir Ter. [1]

t. 1043

tirbel- Hafif hafif sallanmak, salınmak, çalkalanmak. [5]

t.- děm 616

t.- e 3687

t.- em 2758

t.- ěrge 598

t.- eseñ yaḳtı 3410

tire Belli bir noktanın veya eşyanın etrafı, yakın çevresi. [2]

t. 1641, 2868

tirek Kavak ağacı. [1]

t.+ ně 3080

tiren Derin. [5]

t. 258, 913

t.+ de 453, 767

t.+ ge 3464

tiy- Değmek, temas etmek. [9]

t.- dě 961

t.- e 612

t.- me 1822, 1827, 1832

t.- mesěn 3356, 3358, 3359

tiyěş Gerekli. [1]

t. 3394

tiz Çabuk, hemen, tez. [12]

t. 1270, 1283, 1314, 134, 1825, 2041, 2929, 3020, 3384, 429, 503

tizden Tezden, çabucak, hemen, hemencecik, derhâl. [1]

t. 576

toman Sis. [15]

t. 1953, 3201, 3208, 3215, 3223, 3230, 3647, 475

t.+ da 3203, 3649

t.+ ġa 2868

t.+ ı 1115

t.+ narda 2861

t.+ narı 893

tomanlı Sisli, puslu. [1]

t. 2996

tomav Nezle, soğuk algınlığı. [1]

t. 1720

tor- Belli bir yere basar hâlde durmak, durmak [43].

maylap t. 1808

t.- a 1065, 1070, 1075, 1080, 1211, 1520, 2077, 2152, 2746, 2818, 3276, 424, 639

t.- am 1436, 297, 3171, 3257, 3272, 716, 739, 797

t.- dı 1680

sanap t.- dı 3764

t.- ġaç 1693

eylene t.- ġaç 3448

t.- ġan 2371, 2646, 2943, 3241

t.- ıp 1424, 2250, 674

t.- ır 502

t.- madıñ běr 2055

t.- mıy 733

sorap t.- mıy 905

t.- mıyķ 1531

t.- sa 1760, 1851, 95

t.- sın 1405

torış Duruş. [1]

t.+ ķa 179

tormış Hayat, yaşama. [29]

t. 1017, 109, 114, 119, 1303, 1308, 133, 1459, 1505, 1636, 1688, 1960, 2017, 2792, 369, 3732, 580, 864

t.+ ķa 387

t.+ nı 1314, 3662

t.+ nıñ çişmesĕ 1484

t.+ nıñ yuldaşı 2638

t.+ ta 1623, 2740, 303, 313, 414, 457

torna Turna. [1]

t.+ lar 3030

tot- Tutmak, kavramak. [14]

t. 1803

t.- a almıysıñ 1798

t.- alġan 386

t.- am 3236

t.- arġa 3240

t.- ıp 1091, 111, 122, 1696, 1935, 858

t.- ķan 29, 3569

t.- tı 446

totaş- Bağlanmak, birleşmek, muttasıl olmak, daim olmak. [3]

t.- a 3209, 3231

t.- tı 535

totaş Bitişik. [2]

t. 3123, 3647

totın- Tutunmak. [1]

t.- ıp 3597

totınış- Birbirine tutunmak. [1]

t.- ıp 2614

totķın Tutsak, tutuklu, esir, bende, hapis, mahpus. [1]

t. 1759

tottır- Tutturmak. [2]

t.- madıñ 2102

t.- madıñ 2097

toy- Duymak, dokunarak duymak, hissetmek, sezmek. [7]

t.- am 2461, 3113

t.- amın 864

t.- asıñ 112

t.- ġan 1738

t.- ıp 2419

t.- uv 1286

toyıl- Duyulmak, hissedilmek, algılanmak**.** [3]

t.- a 1891, 3676

t.- dı 2092

toz Tuz. [1]

t. 935

töbek Yöre, mıntıka, bölge, semt. [1]

t. 153

tön Gece. [31]

t. 1446, 1547, 1765, 1906, 1917, 1969, 1984, 2957, 3307, 3436, 3552, 675, 988

t.+ dĕr 2247

t.+ ĕ 1955, 1957, 1962

t.+ ĕmmĕ 3187

t.+ ĕn 3521

t.+ nĕ 1975, 1986, 3594, 3599

t.+ ner 1913, 3632, 661

t.+ nerĕn 2253, 3491

t.+ nerněñ ḳaděrĕn 1903, 1918

töngĕ Geceki. [5]

t. 2292, 2304, 2955, 2973, 3111

tönle Geceleyin, gece vakti. [3]

t. 2339, 3050, 3665

töp Asıl, esas, temel. [3]

t. 1213, 226

t.+ ĕ 1808

töplen- Tamamlamak, nihayete ermek. [1]

t.- ĕp 404

törkĕm Topluluk, camia. [1]

t.+ de 1350

törlĕ Çeşit çeşit, envaiçeşit, her türlü. [5]

t. 1096, 1513, 1515, 979

t.+ sĕn 118

törlĕçe Türlüce, değişik biçimlerde, farklı farklı. [1]

t. 1577

tös Renk. [11]

t.+ ĕñ it-ĕp 2808

t.+ ĕnde 1666

t.+ lerĕn 1097

t.+ lerně 2527, 2538, 2687

t.+ ně 911

t.+ te 1040, 1042, 1044, 1096

töslĕ Gibi, benzer. [9]

t. 1946, 2321, 2523, 3123, 3245, 3531, 3532, 800, 890

töş- Düşmek, inmek. [6]

t.- e 48, 758

t.- ken 2724

t.- sem 2300

t.- tĕ 1720

t.- tĕñ tegere-p 2656

töş Düş, rüya, hakiki olmayan. [8]

t.+ ĕ 490

t.+ ĕmde 3503, 3529

t.+ ĕmmĕ 3174

t.+ ĕne 91

t.+ ler 3047

t.+ lerĕme 2849

töşĕn- Düşünmek. [2]

t.- em 3387

t.- miy 3171

tötĕn Yalan. [1]

t. 289

töye- Üst üste yığmak, yüklemek, doldurmak, istif etmek. [2]

t.- děm 138

t.- p 146

töz Düz, pürüzsüz. **2.** Dik, doğru. **3.** Doğru konuşan, namuslu. [1]

t. 1225

tözěl- Kurulmak, inşa edilmekk. [1]

t.- e 483

tözet- Düzgün hâle getirmek, düzeltmek, onarmak. [2]

t.- e 983

t.- ěrge 1248

tufan Tufan. [4]

t. 1384, 1410

t.+ nar 2777

t.+ nıñ söyěklě 2761

tufraḳ Toprak. [1]

t.+ ta 1768

tuġan Akraba, kardeş, hısım. [9]

t. 2356, 462, 463, 901

t.+ ġa 1330

t.+ ı 423

t.+ narġa 424

t.+ narım 2458

t.+ narnıñ bul-ġanı 1305

tuġan avıl Memleket, köy. [3]

t.+ da 65

t.+ ım 2311, 2449

tuġan cir Memleket. [3]

t. 619

t.+ ěn 745

t.+ ěñ 1147

tuġan kön Doğum günü. [3]

t. 1335

t.+ ěñ 1327

t.+ ěñ bělen 1327

tuġanlıḳ Kardeşlik. [1]

t. 1310

tuġan yaḳ Memleket. [7]

t.+ ım 2584

t.+ ım 2586, 566

t.+ ımıñ 587

t.+ nı 2570

t.+ ta 1030, 35

tuġız Dokuz. [1]

t. 178

tuġrı *bk.* **turı (I).** [1]

t. 3184

tuḳı- Dokumak. [1]

t.- ylar 496

tuḳlan- Karnını doyurmak, yemek yemek, beslenmek. [1]

t.- dı 1271

tuḳta- Hareketi durdurmak, dinmek, durmak, bitmek, sona ermek. [9]

t. 2026

t.- dı 2124

t.- mas 1119

t.- p 737

t.- p ḳuydı 3752

t.- sın 2599, 2609, 2619

tuḳtal- Durmak, dinmek. [3]

t.- ıp 6, 2042, 362

tuḳtat- Durdurmak, kesmek, duraklatmak, kesintiye uğratmak, dindirmek, sona erdirmek. [3]

t.- ıp 839
t.- ırġa 1124
t.- tı 2119
tul- Dolmak. [7]
t.- a 2255
t.- dımı 2048
t.- ġan 1333, 3216, 632
t.- ġannı 2425
t.- madı 137
tulġan Dolu, tam. [1]
t. 889
tulġan ay Dolunay. [4]
t. 762, 899
t.+ nı 1035, 3059
tulı. Dolu, tam, bütün, eksiksiz, dolgun. [4]
t. 1478, 2234, 2653, 3500
tulış- İçi bir hisle dolmak. [1]
t.- ḳan 632
tulpar Küheylan. [4]
t. 1194, 1198, 3565, 969
tuñ- Donmak, don tutmak, buzlanmak. [3]
t.- amın 2162
t.- ġan 2165, 2740
tup Oyuncak top. [2]
t. 1194
tupla- Toplamak, derlemek, dermek, bir araya getirmek, toparlamak, yığmak. [2]
t.- p 1413, 1426
tupturı Dosdoğru, dümdüz. [1]
t. 840
turġay Tarla serçesi, toygar. [13]
t. 1381, 1387, 1397, 1400, 1405, 1410, 2005, 718, 723, 724, 729, 744
t.+ nı 2424
turı Doğru, düz. [3]
t. 220, 3377
t.+ sın 1793
turında Dair, hakkında, hususunda, üzere, ilişkili. [6]
t. 1415, 1417, 1586, 2266, 2276
t. idě 724
tutıḳ- Paslanmak. [1]
t.- mıy 572
tuv- Doğmak, dünyaya gelmek. [17]
t.- a 1583, 215, 2633
t.- açaḳ 1914
t.- arın 271
t.- armı 1913
t.- dı 1686
t.- ġan 2384, 3198, 571, 63
t.- ġan iken 2630
t.- ġanġa 1317
t.- ġanın 219
t.- mıy 1917
t.- uv 1420, 1589
tuvdır- Doğrumak, çocuk dünyaya getirmek. [1]
t.- ġan 1404
tuy- Doymak, iştahı bitmek. [8]
t.- a 2929
t.- a almıym 3426
t.- almıym 3512, 3527
t.- ġan 402
t.- madı 3610

t.- mamın 2891

t.- mıym 727

tuy Düğün. [13]

t. 2465, 2467, 2473, 2475, 2476, 2480, 2486, 2653

t.+ da 2479

t.+ ġa 3371

t.+ ı 885

t.+ lar 1359, 2512

tuzan Toz. [9]

t. 3186, 3299, 3300, 3313, 3314

t.+ da 3302, 3316

t.+ ġa 3295

t.+ ın 670

tuzanlı Tozlu, toz kaplı. [2]

t. 3290, 3292

tübe Ev gibi yapıların çatısı, tepesi. [2]

t.+ sĕnde 363, 388

tüben Alçak. [1]

t.+ de 2877

tügĕl Değil. [28]

t. 106, 1261, 1275, 1567, 1624, 1626, 1664, 1670, 179, 1852, 1854, 1996, 2176, 240, 259, 2706, 3041, 3077, 3130, 317, 3655, 476, 485, 492, 495, 512, 734

tügĕl- Dökülmek, akmak, saçılmak, serpilmek. [3]

t.- dĕ 849

t.- e 3484

t.- gen 3087

tüle- Ödemek. [4]

t.- ym 294, 304, 309, 312

tülen- Ödenmek, borcu karşılanmak. [1]

t.- megen 314

tür Evin veya odanın kapıya bakan köşesi. (Buraya genellikle şeref misafirleri oturtulur.) [7]

t. 3238

t.+ den 2481

t.+ ĕn 721

t.+ ĕnde 3504, 732

t.+ ĕñe 1622

t.+ ge 136

tüz- Katlanmak, sabretmek, tahammül etmek, dayanmak. [11]

t.- dĕ 443

t.- dĕñ 128

t.- e almıy 1222

t.- e almıym 1838

t.- ĕp 502

t.- erge 948

t.- ermĕ 70

t.- erměn 2748

t.- medĕm 3620

t.- miym 2563

t.- sĕn 1710

tüzĕm Dayanma, sabır, tahammül. [2]

t. bul 3375, 3384

tüzĕmlĕ Dayanıklı, sabırlı, metin, dirençli. [1]

t. 3483

tüzĕmsĕz Sabırsız. [2]

t. 3388

t.+ ler 1783

tyulpan Lale. [1]

t.+ nar 3683

U u

uç Avuç, el içi. [1]

u.+ ıma 3633

uçaḳ Ocak. [22]

u. 1240, 1285, 1870, 1975, 1983, 1986, 2290, 2298, 2309, 2320, 2610, 2613, 2622, 501

u.+ ıma 1980

u.+ ın 1464

u.+ ḳa 3533

u.+ larda 3057, 3066

u.+ nı 1287, 2299, 506

uḳ Tam şu vakitte. [6]

u. 1267, 1942, 2183, 3022, 3336, 3603

uḳı- Yazılı bir metni yüksek sesle okumak. [5]

u. 379

u.- rġa 377

u.- y 3245

namaz u.- y 3251

u.- ym 2798

ul O (gösterme ve kişi zamiri). [117]

u. 1004, 1058, 1084, 1107, 1109, 1121, 1157, 1262, 127, 1272, 1324, 1334, 1335, 1339, 1392, 1419, 1420, 1458, 1459, 1510, 1530, 154, 1556, 158, 1582, 1583, 1584, 1588, 1589, 161, 1614, 1617, 1628, 1660, 171, 1770, 1771, 178, 1799, 1844, 1849, 1856, 1913, 1916, 2040, 2076, 2091, 2099, 2124, 2152, 2155, 2268, 2273, 2281, 2286, 2288, 2299, 2423, 2429, 2469, 2485, 258, 2616, 2641, 2855, 2895, 291, 2910, 3041, 3042, 3180, 3194, 343, 3517, 3533, 3594, 3599, 3631, 3632, 3636, 3637, 3643, 372, 3780, 404, 452, 463, 56, 569, 609, 61, 633, 634, 691, 699, 735, 766, 788, 792, 81, 817, 823, 901, 955

u.+ ı 106, 19

u.+ ım 76, 79, 80, 86

u.+ ların 1211, 269

u.+ larıñ bĕle 2578

ula- Ulumak. [2]

u.- mıy 214

u.- y 212

uñış Olumlu sonuç, başarı, kazanç. [3]

u.+ ıma 311

u.+ ın 873

u.+ larnı 138

upḳın Uçurum, yar. [2]

u. 1560

u.+ nan 2279

uram Sokak, cadde, yol. [17]

u. 1177, 1196, 847

u.+ da 1072, 2246

u.+ ġa 1199

u.+ ı 1175

u.+ ında 2304

u.+ ıñda 2311, 2316, 3744

u.+ nan 2722, 54

u.+ nar 1753

u.+ nardan 1192

u.+ narġa 1192

u.+ nı 1185

uraza Oruç. [2]

u. 3236, 3240

urın Meydan. [1]

u.+ ı 2481

urman Orman. [12]

u. 1627, 2432, 3350

u.+ ġa 3015

u.+ ı 1486

u.+ ında 1488, 1493

u.+ nan 3023

u.+ narġa 104

u.+ narı 2417, 2418

u.+ nı 722

urta Orta. [7]

u.+ ġa 2695

u.+ sı 621, 627, 631, 636

u.+ sında 664

urtaḳ Ortak, genel. [3]

u. 1280, 1350, 2237

urtaḳlaş- Hâlini paylaşmak, ortaklaşmak. [1]

u.- ḳan idě 1172

usal Acımasız, kötü. [1]

u. 1518

ut Ateş.[19]

u. 1510, 2065, 3531

u. iděk 683

u.+ ı 2293, 3452

u.+ ın 1936, 1980

u.+ ḳa 2350, 957

u.+ lar 1203, 2399, 296

u.+ larda 3482

u.+ larında 2404

u.+ ta 2973, 51

u.+ tan 1888

utır- Oturmak. [4]

u.- am 1555

u.- dı 1163

u.- ıp 675

u.- uv 1070

utırt- Oturtmak. [2]

u.- ḳan 3672

u.- tım 136

utrav Ada. [1]

u. 586

uy Akıl, fikir. [20]

u. 1542, 1600, 2254, 913

u.+ ġa 1150, 1165

u.+ ımda 1399, 1663, 2100

u.+ ıñ 1764

u.+ lar 2043, 296, 3207, 3229

u.+ larım 2377

u.+ larımda 3410

u.+ larımnan 204

u.+ larımnı 2860

uy- Oymak, çukur açmak. [1]

u.- ġan 2351

uyan- Uyanmak. [6]

u. 3274

u.- dı 2834

u.- ırġa 514

u.- ırmı iken 508

u.- ırmın 1925

uyat- Birisinin uykusunu bölmek, uyandırmak. [7]

u. 2278

u.- a 2505

u.- ırġa 256

u.- ırmın 3160

u.- tı 1156, 1157

u.- tıñ 2699

uyav Uyuklamayan, uyanık, uykusuz. [2]

u. 3272

u. bul 1609

uyla- Düşünmek, fikretmek. [16]

u. 2042

u.- dım 1248

u.- ma 1581

u.- mıym 2678, 2681

u.- p 1635, 184, 2234, 2575, 3379, 3638, 3654

u.- p ḳuydım 430

u.- v 2043

u.- y 3653

uylan- Derin düşüncelere dalmak, efkârlanmak. [3]

u.- ırġa 486, 513

u.- ırlıḳ 461

uylat- Düşündürtmek. [1]

u.- tı 1158

uyna- Oynamak. [24]

u. 2937, 2938, 3369, 3459

u.- dı 3065, 3609

u.- mıy 2677

u.- p 2317, 2733, 2936, 349

u.- vdan 2929

u.- y 1373, 1562, 2196, 2198, 2295, 3060, 3070, 3071, 3705, 798

u.- y iděk 1365

uysız Düşüncesiz. [1]

u. 2052

uz- Geçmek, geride bırakmak, aşmak. [31]

u.- a 1050, 1635, 2362, 2512, 2961, 3724

u.- alar 3294

u.- am 1192

u.- ar 429, 814

u.- ar iděm 3226

u.- dı 1359, 142, 2047

u.- dım 1184

u.- dırma 1622

u.- ġaç 1706, 1834, 1836, 2294, 713

u.- ġan 1317, 2142, 397

u.- ġan idě 1378

u.- ġanġa 1047, 1049

u.- ġanı 2603

u.- ma 367

u.- maġan 2069

uzmış Geçiş, geçme, geçmiş. [1]

u. 1812

Ü ü

üběş- Öpüşmek, birbirini öpmek. [3]

ü.- e 761

ü.- eběz 1715

ü.- üvler 1723

üç Öç, intikam, kin. [1]

ü. 448

ügiy Üvey. [2]

ü. 106, 85

ükěn- Pişman olmak, nadim olmak. [5]

ü.- eměn 1883, 1901

ü.- miym 1878, 1882, 1900

üksězlěk Öksüzlük. [1]

ü.+ ten 101

ül- Ölmek, vefat etmek, helak olmak. [11]

ü.- dě 1696, 1906, 952

ü.- děm 1911

ü.- em 1094

ü.- erlěk 2474

ü.- gen 2389

ü.- miy 1917

ü.- miyk 384

ü.- üv 1419, 1588

ülěm Ölüm, ölme. [7]

ü. 1012, 1015, 1050, 451, 980

ü.+ ge 374

ü.+ něñ bul-a 965

ülen Ot. [7]

ü. 41, 537, 777, 916

ü.+ ge 854

ü.+ nerge 48, 548

üp- Öpmek. [10]

ü.- e 3160

ü.- e 1713, 3353, 3778

ü.- ěp 1975, 1986, 893

ü.- kenměnděr 1718

ü.- señçě 1730

üpke Öfke, nefret. [1]

ü.+ ñ 1726

üpkele- Öfkelenmek. [5]

ü.- me 3383, 3699, 3701

ü.- p 1826

üpkesěz Öfkesiz. [1]

ü. iděñ dönyaġa 1190

ür Tepe. [2]

ü.+ ge 127, 143

ür- Örmek, bükmek. [5]

ü.- děm 1413, 1429, 2839, 2843

ü.- ěp 1426

ürěl- Uzanmak. [2]

ü.- ěp 1436

ü.- gen 833

ürnek Örnek, emsal. [1]

ü. 1356

üs- Büyümek, boy atmak, yetişmek [26]

ü.- e 158, 171, 176, 1797, 2341, 812

ü.- e al 465

ü.- e idě 1346

ü.- emě 166

ü.- ěp 1362

ü.- er 169, 180

ü.- esě 550

ü.- ken 1205, 1351, 1768, 2317, 306, 39, 437, 959

ü.- kende 683

ü.- tě 557

ü.- těm 3735

ü.- těreler 250

üstěr- Büyütmek, yaşatmak, besleyip büyütmek, yetiştirmek, bakmak. [2]

ü.- děñ sin 3738

ü.- em 3682

üt- Geçmek. [4]

ü. 2722

ü.- e 992

ü.- kenně 3020

ü.- tě 557

üte- Karşıya geçmek. [1]

ü.- y aldım 1409

ütěl- Geçilmek.[1]

ü.- se 2791

ütěn - Rica etmek. [1]

ü.- děm 794

ütken Geçmiş, mazi. [10]

ü.+ de 2882

ü.+ něñ 2272

ü.+ ner 2266, 2276

ü.+ nerde 3700

ü.+ nerden 1539

ü.+ nerge 1875, 2642, 3209, 3231

üz Kendi, öz. [52]

ü. 1060, 1807, 1809, 1886, 2114, 2826, 319, 817, 964, 965

ü.+ ě 101, 1065, 1075, 1177, 1271, 2634, 3041, 3048, 3283, 469, 71

ü.+ ěm 1494, 1886, 1988, 1990, 1991, 1992, 1993, 2557, 2914, 294, 304, 309, 312

ü.+ ěmçe 1393

ü.+ ěmně 1634, 3485

ü.+ ěmnen 319

ü.+ ěn 3286, 472

ü.+ ěñ 1942

ü.+ ěñ kil-ěp 1730

ü.+ ěñ ķulıñda 1291

ü.+ ěñ küpten 688

ü.+ ěnçe 1392, 1578, 1579

ü.+ ěne 1223, 685

ü.+ ěněñ şiñ-esě 1761

ü.+ ěnnen 894

üzek Orta, iç [2]

ü. 1221

ü.+ ně 3078

üzeközgěç Çok tesirli. [1]

ü. 1503

üzger- Bir hâlden başka bir hâle geçmek, değişmek, başkalaşmak, dönüşmek. [3]

ü.- ěp 1520

ü.- ěr 1525, 1526

üzgerěş Değişim, yenilik, ilerleme, gelişme. [1]

ü.+ ler 1530

üzgerěşsěz Değişimsiz. [2]

ü. 1527, 1532

V v

vafat Ölmüş, ölü, mevta. [1]

v. 1368

vaḳ Ufak, küçük. [1]

v. 678

vaḳıt Vakit, zaman. [12]

v. 1375, 1617, 1874, 2027, 2599, 2609, 2619, 368, 376, 377, 873

v.+ ınnan 384

vaḳıtlıça Geçici, zaman zaman, devamsız, süreksiz. [1]

v. 2176

vaḳıtsız Zamansız, yersiz. [1]

v. 2776

vals Dans türü. [1]

v. 351

vasıyet Vasiyet. [1]

v.+ ně 1392

vat- Parçalamak, kırmak, bozmak. [1]

v.- tı 2653

vaza Vazo. [3]

v.+ da 1758, 1773

v.+ day 1763

ve (eskimiş) Ve. [1]

v. 226

veġde Vaat, söz. [1]

v. itmiym 2215

vesselam Vesselam, “işte bu kadar”. [1]

v. 1847

vlast İktidar, egemenlik, otorite. [4]

v. 1291

v.+ ḳa 422

v.+ ta 1250

v.+ tan 1283

vlastsız İktidarsız. [1]

v.+ ġa 1252

Y y

yabıḳ Zayıf, cılız, çelimsiz, sıska. [1]

y. 1698

yabıl- Kapanmak. [1]

y.- ıp 38

yabış- Yapışmak. [1]

y.- tı 540

yafraḳ Yaprak. [8]

y. 1964, 3071, 3077, 3778, 920

y.+ lar 525

y.+ ların 3103

y.+ nıñ soñġı 1958

yaġıl- Yakılmak, ateşe verilmek. [1]

y.- ıp 532

yaġımlı Sevimli, güzel, gönül okşayıcı, hoş. [2]

y. 3279, 585

yaḫşı Güzel, iyi, olumlu. [1]

y. 1810

yaḳ Yön. [11]

y. 163, 1641, 2868

y.+ ı 2564

y.+ ıñ 1477

y.+ ında 174

y.+ ḳa 1025

y.+ larġa 2548

y.+ larınnan 160

y.+ tan 975

yaḳ- Yakmak. [2]

y.- ḳan 506

y.- sa 501

yaḳa Yaka, elbise yakası. [1]

y.+ dan 503

yaḳalaş- Kapışmak, savaşmak. [1]

y.- a 1542

yaḳın Yakın, yakındaki, yandaki. [12]

y. 1320, 18, 1881, 2448, 2598, 2608, 2618, 3131, 3727, 422, 765

yaḳla- Himaye etmek, savunmak, desteklemek, … tarafını tutmak. [3]

y.- p 2350

y.- r 527

y.- vın 261

yaḳtaş Hemşehri, memleketli, köylü. [2]

y. 1215, 1235

yaḳtı Işıklı, aydınlık. [12]

y. 1182, 1763, 1970, 2321, 2529, 2540, 3139, 3309, 3438, 3449, 3542, 3730

yaḳtır- Aydınlanmak. [3]

y.- a 3362

y.- dı 2879

y.- sın 3694

yal Dinlenme, istirahat etmek, soluklanmak, nefeslenmek. [6]

y. 2434

y. ite 1031, 594

y. iterge 1025

y. itken 435

y.+ nı 3459

yala- Yalamak, dil değdirmek**.** [1]

y.- y 1517

yalanayaḳ Yalın ayak. [1]

y. 670

yalantepiy Yalın ayak. [2]

y. 2316, 3735

yalġa- Bağlama, yapıştırma, dikme vb. gibi bir yolla parçaları birbirine kavuşturmak, sağlamlaştırmak. [4]

y.- p 2660, 278

y.- rġa 2802

y.- y 2642

yalġan Yalan, yanlış, hatalı. [2]

y. 938, 944

yalġan- 1. Bağlanmak. **2.** Haberleşme imkânı bulmak. **3.** Yara kabuk bağlamak. **4.** Çeliklenmek, aşılanmak. **5.** Dil bilgisinde ek gelmek, eklenmek. **6.** Söze devam etmek. [1]

y.- a 1782

yalġış- 1. Yanlış yapmak, hata etmek, yanılmak. **2.** Yanlış fikirde olmak. [6]

y.- ma 3697, 3707, 3708

y.- mıy 2014

y.- tı 197

yalġış 1. Yanlış, hatalı. **2.** Elde olmadan, aniden. [10]

y. 1853, 2147, 2261, 3641

y.+ ım 2273

y.+ ıma 311

y.+ ımnı 1247

y.+ lar 2881

y.+ larnı 3624

y.+ nı 3613

yalġız 1. Yalnız, tek. **2.** Bekâr. [18]

y. 1074, 1554, 1559, 1785, 1789, 1814, 211, 2969, 3553, 3639, 959

y.+ ı 1640

y.+ ım 1555, 3292, 3306

yalġızlıḳ Yalnızlık. [9]

y. 1099, 1649

y.+ ḳa 1645, 2632, 2977

y.+ nıñ başı 1802

y.+ nıñ ġazapları 3152

y.+ ta 1885

y.+ tan yörek 2970

yalın- 1. Rica etmek. **2.** Yalvarmak, yakarmak. [1]

y.- saḳ 2930

yalındır- Yalvartmak, çabuk razı olmamak. [5]

y.- ıp 1822, 1827, 1832

y.- ma 1817

y.- uv 3393

yalḳav Tembel, üşengeç, miskin. [1]

y. 2928

yalḳın Alev, yalaz, yalım. [10]

y. 1473, 1868, 1981, 28, 3717

y.+ ı 1108, 2287

y.+ ın 1729

y.+ nar 2832

y.+ narı 1873

yalḳınsın- İltihaplanmak. [1]

y.- ġan 1726

yalvar- Yalvarmak, yakarmak. [1]

y.- ıp 2200

yan Yan, taraf. [11]

y.+ da 1976, 2020, 2968

y.+ ımda 3124

y.+ ımdaġı 2794

y.+ ın 1703

y.+ ına 1737

y.+ ında 2613

y.+ ıñda 1276

y.+ ındaġı 51

y.+ narında 1711

yan- Yanmak, tutuşmak. [36]

y.- a 1285, 1975, 1986, 2128, 2290, 2298, 2309, 2320, 2752, 2756, 296, 2970, 3438, 3661, 546

y.- alar 3492

y.- am 1923

y.- ar 3126

y.- dı 3057, 3066

y.- dım 3067

y.- dıñ ofiḳta 2666

y.- dıñmı utta 2053

y.- ġan 51, 552

y.- ġanda 3112

y.- ıp 1887

y.- ırmın 1926

y.- masın 1808, 2611, 2623

y.- sa 3482

y.- sın 2610, 2622

yaña Yeni. [18]

y. 215, 2278, 2364, 271, 2817, 2959, 2960, 2961, 2975, 2976, 3132, 3343, 571, 675

y.+ dan 1420, 1589

y.+ sı 1810

y.+ sın 1775

yañabaştan Yenibaştan. [1]

y. 1870

yañadan Yeniden, tekrar, bir kez daha. [4]

y. 3029, 3604, 3615, 3626

yañar- Eski hâline dönmek, bozulmamış normal görünüşüne kavuşmak. [1]

y.- a 3028

yañart- Yenileştirmek, yenilemek.. [2]

y.- a 2507

y.- asıñ 637

yandır- Yakmak, ateşe vermek, kundaklamak. [1]

y.- ıp 1511

yañġır Yağmur. [18]

y. 1005, 1111, 1113, 1118, 1123, 1142, 1151, 1155, 1160, 1168, 324, 328, 340, 350, 355, 3655, 548

y.+ ı 895

yañġıra- Yankılamak, çınlamak. [4]

y.- mıy 1614

y.- sın 3690

y.- y 2428, 3524

yañġırat- Etrafı yankılatmak, çınlatmak. [1]

y.- tı 201

yañġırlı Yağmurlu, yağışlı. [1]

y. 321

yap- Kapatmak, üstünü kaplamak, örtmek. [6]

y.- a 43

y.- alar 3051

y.- arġa 908

y.- ıp 3059

y.- ḳan 2521

y.- ḳan aldaḳçını 1621

yapayalġız Yapayalnız, tek başına. [1]

y. 1794

yar **(I)** Su kıyısı, sahil, kenar; uçurum.

y. 443, 455

y.+ da 1523, 1555, 1557,, 2116, 2118, 592

(II) Sevgili, yâr. [48]

y. 1571, 2862, 3109, 3120, 3121, 3559, 436, 452, 463, 765

y.+ dan 3597, 3621, 534

y.+ ġa 3218, 3619, 437, 442, 447, 450, 553

y.+ ım 1644, 1972, 3084, 3089, 3092, 3094, 3096, 3098, 3105, 3707, 3733, 3774, 3782, 3787

y.+ ın 558

y.+ ında 2397

y.+ nı 3460, 446, 456

yara- Yaramak, faydalı olmak, bir iş başarabilmek. [1]

y.- mıy 810

yara Yara. [6]

y.+ ġa 935

y.+ ların 2803

y.+ ma 2267, 2804

y.+ mnan 2277

y.+ sın 983

yaral- Doğmak, meydana gelmek, varlık bulmak. [1]

y.- ġan 452

yarala- Yaralamak. [1]

y.- dı 3763

yarangölĕ Itır çiçeği. [1]

y.+ nĕñ 3672

yarat- **1.** Kendini çok yakın hissetmek, sevmek, hoşlanmak, âşık olmak. [55]

y.- a 1579, 1703, 599, 720, 722

y.- am 1367, 1611, 1628, 1705, 1706, 1821, 1938, 1940, 1947, 2227, 2888, 2889, 2890, 3061, 3111, 3286

y.- amın 1613, 2903

y.- amnan 1616

y.- asıñ 1468, 2898, 2922

y.- ıp 1419, 1588, 1679, 2806, 3100

y.- ır iděm 2998

y.- ḳan 1195, 1928, 2109, 2111

y.- ḳanġa 1878, 1882, 1900

y.- ḳanıñ 2205

y.- ḳanmı 1545

y.- ḳannı 1650, 2913

y.- ḳansıñ 2070

y.- mıy 1584, 911

y.- mıym 1821, 1941

y.- sañ 2269

y.- tım 2702

y.- uv 1104, 3561

y.- uvım 1819

yardem Yardım. [2]

y. 464

y. bulsın 124

yarım Yarım, yarı. [1]

y. 2487

yarımay Yarım ay. [1]

y. 1447

yarış- Yarışmak. [1]

y.- alar 412

yarış Yarış, yarışma. [1]

y. 3580

yarsı- Kızmak. [4]

y.- ma 1929

y.- p 1058, 2028

y.- y 1565

yartı Yarım, yarı. [4]

y. 1317, 1339, 2240

y.+ sı 1107

yasa- Yapmak. [4]

y.- p 1824

y.- p ala 341

y.- y 339

y.- ym 199

yat- Yatmak, dinlenmek veya uyumak üzere uzanmak. [12]

y.- ıp 195, 2390, 3079, 526, 548, 579, 594

y.- ıym 669

y.- ḳan 258, 537

y.- ḳanda 1171

y.- mıy 1699

yat Yabancı, el, tanıdık olmayan. [1]

y.+ ḳa 3514

yatla- Bir şeyi ezberlemek, iyi bilmek. [1]

y.- ym 675

yav- Yağmak. [16]

y.- a 1151, 1152, 2035, 2959, 2967, 2974, 2981, 324, 3655

y.- dı 1003, 1168

y.- ġan 2975

y.- ıp 1378

y.- sın 2470

yavla- Sarmak, kuşatmak. [1]

y.- y 738

yavlıḳ Başörtüsü, eşarp. [4]

y.+ ıñ 2521, 2523, 2535

y.+ tağı 2798

yavlıḳlı Başörtülü. [3]

y. 2519, 2530, 2541

yaz- Yazmak. [10]

y.- a 180

y.- arġamı 1077

y.- ası 403

y.- dım 353

y.- ġan 1246, 231, 2799, 393

y.- ıp 412

y.- uv 1075

yaz Bahar, ilkbahar. [28]

y. 2007, 2058, 3029, 3086, 522, 844, 846, 856

y. idě 3086

y.+ ım 3773

y.+ ın 1935

y.+ lar 1128, 1130, 1924, 1931, 2059, 2159, 2164, 2169, 3150, 3636, 3781, 863

y.+ ları 1521

yazın Yazın, yaz günü. [1]

y. 3674

yazmış Yazgı, kader, alın yazısı. [18]

y. 2854, 3624, 71, 74

y.+ ı 1756, 1776, 2138

y.+ ım 2274, 2495, 2515

y.+ ımnı 3639

y.+ lar 3685

y.+ lardan 1812

y.+ larnı 2660, 277

y.+ nı 3613

y.+ nıñ bul-a 964
y.+ tandır 99
yazuçı Yazar, edip, müellif. [2]
y. 241
y.+ sı 418
yazuv Yazı. [1]
y.+ ınnan 1390
ye Ya, veya. [6]
y. 1826, 1829, 502, 982, 983
yěfek İpek. [1]
y.+ ten 2467
yěgět Delikanlı, genç erkek. [12]
y. 1225, 1676, 1678, 1683, 2686, 3375
y. bulsañ 3383, 3395
y.+ ler 15, 3388, 763
y.+ lerě 28
yeki Ya da, veya. [1]
y. 980
yem Güzellik, güzel his, tat, kâm, yaşama sevinci. [7]
y.+ ě 1898, 358, 381, 691
y.+ ěn 1636, 864
y.+ ner 3433
yemle Güzel, hoş, keyifli. [6]
y. 2058, 249, 2584, 2595, 265, 664
yemle- Güzelleştirmek, bezemek. [1]
y. -p 1685
yemsěz Çirkin, kötü görünüşlü. [3]
y. 1459, 1797, 1802
yeneşe Yan yana, yanında dizili, yakın, komşu. [2]
y.+ de 497, 510
yeş Genç, taze, yeni. [18]
y. 122, 1334, 1338, 1339, 1567, 1571, 1787, 2201, 2400, 2556, 3655, 758, 952, 954
y.+ ě 1131, 238, 2048
y.+ ler 885, 996
yeşe- Yaşamak, ömür sürmek. [43]
y. 1401, 2328
y.- dě 1385, 3041, 3042, 3505
y.- děk 1322
y.- děñ sin 3663
y.- děñmě 2052
y.- p 116, 156, 206, 280
y.- r 1399, 1804, 1946, 33, 818
y.- rem 862
y.- rge 1496
y.- se 1272
y.- v 2634
y.- vě 949
y.- y alsam 2587
y.- y 1399, 1849, 2361, 268, 448
y.- y almamın 2558
y.- y almıym 1352
y.- y idě 962
y.- ym 1053, 2419, 3006, 3302, 3316, 3634
y.- ysě 861
y.- yseñ 1463
yeşěl Yeşil. [7]
y. 1778, 1780, 2807, 622, 772, 911, 916
yeşěllěk Yeşillik, çayır çimen. [3]
y. 3304, 3318

y.+ ně 918
yeşěn Şimşek. [2]
y. 536
y.+ ner 1909
yeşěr- Bir şeyi saklamak, gizlemek. [1]
y.- děm 3464
yeşěrěn Gizli, saklı. [3]
y. 1701, 1729, 835
yeşev Yaşama, hayat. [9]
y. 1898, 279, 3113, 358, 381, 560, 980
y.+ ěñe 1288
y.+ ler 2886
yeşlěk Gençlik; gençlik çağı. [9]
y. 1490, 1498, 2507, 3123, 336, 348
y.+ ěmde 2850
y.+ ěme 2322
y.+ ke 2019
yeşlen- Göz yaşarmak, gözlerine yaş dolmak. [1]
y.- genděr 89
yeşne- Şimşek çakmak, etrafı ışıklar içinde bırakmak. [1]
y.- dě 1909
yetimlěk Yetimlik. [1]
y.+ ě 99
yıġıl- Yere düşmek, yıkılmak, yığılmak. [3]
y.- dı 971
y.- ırmın 1891
y.- maġan 1506
yıķ- Yıkmak. [2]
y. 3193
y.- tı 974
yıl Yıl. [23]
y. 1242, 181, 2362
y.+ ġa 534, 552, 558
y.+ lar 146, 1495, 2142, 2294, 2770, 2791, 2801, 2861, 3322, 3724, 3742, 713, 814
y.+ larda 2764
y.+ ları 429
y.+ larım 3342
y.+ nıñ 230
yıla- Ağlamak, gözyaşı dökmek. [18]
y.- dım 2390
y.- ma 1843
y.- masa 1857
y.- mıy 1838, 1852
y.- mıylar 1836
y.- r 3079
y.- v 1858
y.- y 3147
y.- y 1854, 214, 3147, 3654, 524, 804, 812, 820
yılan Yılan. [4]
y. 967, 972, 976, 981
yılġa Akarsu, ırmak. [13]
y. 2451, 2453, 2593, 3350, 849
y.+ da 3032, 3014
y.+ dan 2869
y.+ ġa 3013, 3602, 542
y.+ lar 2009
y.+ sı 275
yıllıķ Bir yıl için hesaplanan, yıllık. [1]
y. 1209

yılmay- Tebessüm etmek, gülümsemek. [13]

y.- a 3688

y.- dıñ 2094, 2830

y.- ġan iděñ 1354

y.- ıñ kür-gen 1753

y.- ıp 1256, 128, 2181, 2191, 3344, 3357

y.- ırmın 1925

y.- sañ 3361

yır- (su taşkını, sel için) Önündeki her şeyi sürükleyip götürmek. [1]

y.- ıp 1126

yıraġay- Uzaklaşmak. [1]

y.- a 1982

yıraḳ Uzak, ırak. [12]

y. 1566, 2428, 2801, 3130, 3619

y.+ ḳa 2428

y.+ larda 1510

y.+ lardan 2461, 2741

y.+ ta 2882, 3518

y.+ tan 829

yoḳı Uyku. [2]

y. 2295

y.+ larım 2551

yoḳla- Uyumak. [4]

y.- y 505, 2293, 2303, 806

yol- Kurtarmak, kurtarıp muhafaza etmek. [1]

y.- ıp 102

yola Gelenek, görenek, örf, âdet. [1]

y.+ ları 23

yoldız Yıldız. [27]

y. 1082, 2128, 2184, 2189, 2194, 2229, 2233, 2339, 2580, 2750, 3112, 3130, 3132, 3352, 3665, 895

y.+ dan 2556

y.+ ġa 3494

y.+ ıñ 3309

y.+ lar 1841, 2446, 3118, 3491, 3607

y.+ larġa 3125

y.+ larnı 2144, 57

yoldızlı Yıldızlarla kaplı. [1]

y. 898

yolıḳ- Çekip çıkarmak, ansızın çekip koparmak. [1]

y.- ıp 503

yom- Göz veya ağız yummak. [1]

y.- ıp 1361

yomġaḳ Yumak. [4]

y.+ ı 1797, 1815

y.+ ın 1803

y.+ nı 1799

yomşaḳ Yumuşak. [4]

y. 1466, 2035, 3266, 3283

yort Bina, ev. [9]

y. 1676, 1678, 721, 885

y.+ ḳa 500

y.+ lar 1204

y.+ larda 1205

y.+ larnı 47

y.+ nı 1685

yortsız Evsiz. [1]

y. 507

yot- Yutmak. [4]

y.- am 1886

y.- ar 491

y.- ıp 2065, 2256

yögen Yular takımı, gemlike, dizgin. [1]

y. 3590

yögĕr- Koşmak, çok çabuk gitmek. [2]

y.- dĕm 705

y.- ĕp 367

yögĕrĕş- Koşuşmak. [1]

y.- eler 329

yörĕ- Yürümek. [18]

y.- dĕ 1691

y.- dĕm 646

y.- gen 105

y.- miy 1680

y.- p 2565, 2585

y.- rmĕn 996

y.- vĕñnĕ 1754

y.- y 1693, 3267, 399, 52, 787

y.- y iděk 1350, 694

y.- ym 105, 1741, 2304

yörek Yürek. [55]

y. 1548, 1622, 1696, 1912, 2143, 2794, 285, 2970, 3212, 3225, 3234, 70, 983

y.+ ĕm 1747, 2028, 2218

y.+ ĕmde 2379

y.+ ĕme 2183, 2448, 2809

y.+ ĕmnĕ 2203, 2207, 2212, 2629, 3088, 3153, 3184, 3633, 3657, 3772

y.+ ĕmnĕñ ķılı 2908

y.+ ĕmnĕñ’ türĕnde 2107

y.+ ĕne 72

y.+ ke 1790, 2434, 2831, 3477, 3581

y.+ keyĕm 1830, 3752

y.+ ler 2871, 2887, 3581

y.+ lerde 255, 3452

y.+ lerge 1163, 1235, 279

y.+ nĕ 1848, 3516, 3526

y.+ te 1583, 3530

y.+ ten 2442, 3477

yörĕt- Yürütmek. [1]

y.- ken 153

yöz **(I)** Yüz (sayı).

y. 181

y. iken 413

(II) Yüz, surat.

y.+ ĕ 1013, 1623

y.+ ĕn 1038

y.+ ĕñ 1182, 1449, 1771

y.+ ĕñ nige 1355

y.+ ĕnde 876

y.+ ĕñe 2522

y.+ ler 2104

y.+ lerĕ 330

y.+ lerĕñ 3498

y.+ lerĕñ de 1525

y.+ lerĕññĕ 3158

[16]

yöz- Yüzmek. [7]

y.- e 1554, 2628

y.- em 1572

y.- ĕp 1570, 3619

y.- er iděm 1564

y.- üv 1866

yöz-ḳıyafet Dış görünüş. [1]

y. 1299

yuġal- Kaybolmak. [2]

y.- dı 1201

y.- sañ küpke 1943

yuġalt- Kaybetmek, yitirmek. [11]

y.- ḳan 1919

y.- ḳanġa 1883, 1901

y.- maġan 226

y.- mayaçak 226

y.- tım 1636, 3629, 3646

y.- tıñ şul 2533

y.- uvdan 2143

yuġaltuv Vefat. [1]

y.+ nı 3671

yuġarı Yukarı, üst, yüksek. [1]

y. 1813

yuġıyse Yoksa. [3]

y. 1912, 698, 766

yuḳ Yok. [37]

y. 1091, 1097, 1124, 1308, 1574, 1576, 1581, 1764, 1812, 1824, 2013, 2109, 2111, 214, 2246, 264, 2783, 2968, 2977, 298, 3010, 3025, 3026, 316, 3202, 3224, 3658, 3727, 469, 470, 659, 688, 742

y.+ ḳa 1930

y.+ mı 2149

y.- tır 609

yuḳsın- Yokluğunu hissetmek, yokluğunda aramak, özlemek. [2]

y.- a 3336

y.- am 1643

yul Yol. [39]

y. 129, 134, 141, 220, 2411, 2831, 302, 3141, 3290, 3307, 3725, 567, 569, 670, 906

y.+ da 3292, 3415

y.+ ġa 131, 299, 3588

y.+ ġamı 3301, 3315

y.+ ıma 1671

y.+ ın 1705

y.+ lar 1934, 2565, 2585, 2960, 3414, 3724, 564

y.+ larda 3031

y.+ lardaġı 3186

y.+ larġa 3012

y.+ ları 1209, 426

y.+ larımda 3408, 564

y.+ larnı 142

yuldaş Yoldaş. [1]

y. bulsın 3415

yura- Kehanette bulunmak, yorumlamak. [4]

y.- ma 1418, 1574, 1576, 1587

yurġan Yorgan. [2]

y. 43

y.+ ımnı 3050

yuşḳın Kül. [1]

y.+ narı 554

yuv- Yıkamak. [4]

y.- a 3277

y.- dı 1874, 355

y.-ayḳ 3614

yuvat- Teskin ve teselli etmek, rahatlatmak. [6]

y.- am 1917

y.- amın 1634

y.- ma 1881, 1896, 3180

yübiley Önemli bir olayın veya büyük bir şahsın doğumunun belli dönemlerine atfedilen tören, jübile. [2]

y. 1334

y.+ ěñ bělen 1295

Z z

zakon Kanun. [1]

z. 200

zaman Zaman, çağ. [2]

z. 206, 383

zamana Zamane. [1]

z. 359

zar Keder, sıkınıt. [1]

z.+ nı 72

zat Zat, varlık, şey. [4]

z. 1441, 1456, 1476, 1481

zeḫmet Sıkıntı, zahmet. [1]

z. 961

zeñger Mavi. [21]

z. 1081, 1430, 1742, 2227, 2334, 2796, 2842, 3111, 3216, 3265, 3417, 3419, 3420, 3421, 3436, 3553, 441, 531, 559, 669, 743

zeñgersu Mavimsi. [1]

z. 3422

zepzeñger Masmavi. [4]

z. 2816, 3200, 3214, 3222

zifa Nefis, çok güzel, süsü yerinde. [1]

z. 608

zinhar Aman, lütfen. [2]

z. 1629, 3073

zöhre Çoban yıldızı. [2]

z. 3352, 90

zur **1.** Büyük. **2.** Fazla, çok. **3.** Kalabalık. **4.** Güçlü. **5.** Mühim. **6.** Ciddi. **7.** Yaşça büyük. [12]

z. 1334, 1479, 1676, 1678, 1685, 1763, 183, 258, 2647, 30, 586

z.+ ġa 472

zvonok Zil, çıngırak. [3]

z. 3320, 3323, 3329

4.2. Özel Ad Dizini

Arça Tataristan'da bir rayon. [32]

a. 1242, 155, 174, 188, 2417, 2418, 2422, 2423, 2427, 2429, 2568, 2572, 2577, 2711, 2719, 2721, 2731

a.+ da 171

a.+ ġa 161, 183

a.+ lar 246

a.+ larda 1285

a.+ lı 1238

a.+ m 2415, 2560, 2562, 2574, 2584, 2586, 2564

a.+ mda 2435

Aḳyar Tataristan'ın Arça bölgesinde yer alan bir köy. [5]

a.+ ım 3722, 3725, 3731, 3738, 3745

Aşıtbaş Tataristan'ın Arça bölgesinde yer alan bir köy. [4]

a.+ ım 2437

a.+ ḳa 2441

a.+ ta 2439, 2449

Biler Tataristan'ın Alekseyevsky Bölgesi'nde, Maly Cheremshan Nehri'nin sol kıyısında bulunan bir yer. [3]

b.+ ĕm 2368, 2376, 2378

Bolġar 1. Orta İdil'de bugünkü Tataristan topraklarında 10-13. Asırlarda var olan Bulgar-Türk devleti ve bu devletin Türkçe konuşan halkı. **2.** Bugünkü Bulgaristan ve halkı. [3]

b.+ ım 2368, 2376, 2378

Derdmend Muhammed Zakir Muhammedsadıkoğlu Remiyev, (1859-1921) Tatar şairi. [1]

d. 415

Dunay Tuna Nehri. Almanya'nın güneyinde Karaorman bölgesinde Breye ve Brigach dağ ırmaklarının 678 m yükseklikteki Donav-Eschingen'de birleşmesiyle meydana gelen ırmak. [3]

d. 2543

d.+ da 2545, 2555

Rinat Fazlıyeḫmetov Bibliyograf, yerel tarihçi. [5]

r. 1243, 1245, 1250, 1295

f.+ ḳa 1243

Fĕrdinand Feṯi Tataristan'ın halk sanatçısı. [1]

f.+ ge 1218

Ġarif Aḫunov (1925−2000) Tataristan'ın ünlü yazarlarından. [6]

ġ. 1175, 243, 681, 686, 688, 713

Ravil Feyzullin (1943) Tataristan halk şairi. [1]

r. 624

Ġabdulla Tuḳay 1900-1951 yılları arasında yaşamış Tatar Edebiyatı'nın en ünlü şairlerindendir. [13]

t. 101, 104, 105, 107, 2429, 243

t.+ ġa 1216

t.+ ların 96

t.+ larnıñ 271

t.+ lı 1238
t.+ nı 1273
t.+ nıñ 229, 92

Ġomer Ömer Beşirov (1901−1999) Tataristan'ın ünlü yazarlarından. [1]
ġ. 243

Sibġat Ḫekim Tatar Edebiyatı'nın en ünlü edebî şahsiyetlerinden. [9]
s. 1143, 1171, 1178, 243, 395
s.+ ĕm 1172
ḫ. 395
ḫ.+ ge 1143
ḫ.+ nĕñ ḫatını 1171

Ḫesen Tufan 1900-1981 yılları arasında yaşamış Tatar Edebiyatı'nın ünlü şairlerinden. [2]
ḫ. 1384, 2761

İdĕl İdil Nehri (Volga). [15]
i. 2397, 2398, 2403, 2405, 2408, 2593, 2595, 274, 275, 278, 280, 283, 285, 292
i.+ ĕm 2410

İldar Yuzeyev (1933-2004) Tataristan'ın ünlü şairlerinden. [2]
i. 1388, 1408

İsenbet Nekıy İsenbet (1899−1992), Tatar Sovyet Edebiyatı'nın ustası, tanınmış tiyatrocu, şairi, nesir yazarı ve âlim. [1]
i. 1178

Ḳamal Şerif Ḳamal (1884- 1942) Tatar yazarı. [1]
ḳ. 243

Ḳavḳaz Kafkas, Kafkasyalı. [1]
ḳ. 160

Ḳazan Tataristan'ın başkenti. [19]
ḳ. 224, 225, 233, 236, 238, 2395, 2397, 2400, 2404, 2408, 246, 248, 2577, 268, 75
ḳ.+ ımnıñ 1208
ḳ.+ nan 229
ḳ.+ nı 2406

Ḳazan Ardı Kazan taşrası; Tataristan'ın kuzey bölgesi. [4]
k. 224, 225, 233, 236.

Kerim Fatih Kerim (1909-1945) yılları arasında yaşamış Tatar Edebiyatı'nın önemli yazarlarından. [1]
k.+ ner 2778

Ḳırım Kırım şehri. [1]
ḳ. 160

Ḳırlay Tatar köyü. [3]
ḳ.+ da 107
ḳ.+ ġa 67
ḳ.+ ınnan 81

Luviza Saliasġarova Hesen Tufan'ın eşi. [1]
s.+ ġa 2762

Mercani 1818-1889 yılları arasında yaşamış Tatar kimliğinin benimsenmesi için mücadeleler veren ilk ve en önemli aydınlardan. [1]
m. 244

Mörşide Sibgat Hekim'in eşi Mörşide Hanım Vildanova Hekimova [1]

m. 1171

Ramazan Ramazan Bayramı. [1]

r. 3247

Rus Rus [1]

r. 275

Segdi Abdullah Tukay'ı Kırlay köyünden yanına alan çiftçinin adıdır. [3]

s. 72, 76, 87

sabantuy *bk.* **saban tuyı.** [1]

s.+ lar 2362

sabantuyı Haziran sonlarında, tarım işlerinin bittiği mevsimde, köyün geniş bir meydanında düzenlenen at koşusu, güreş, çuval yarışı gibi türlü yarışlarn yapıldığı geleneksel bahar bayramı. [1]

s. 25

Seğıyt Sünçeley (1889−1941) Ünlü Tatar şair ve mütercimi. Repressiya kurbanı Tatar yazarlarından. [2]

s.+ ge 231

ş.+ ġa 1691

tatar 1. İdil boyu merkez olmak üzere Kırım, Astrahan, Samara, Saratov, Moskova, Penza, Orenburg, Ufa ve Batı Sibirya bölgelerinde yaşayan Türk topluluğu. **2.** Kazan Tatar'ı. [4]

t. 15, 234, 236

t.+ ların 225

törĕk Türk. [1]

t. 155

Yosıf Hz. Yusuf. [2]

y. 2383

y. 1388

Zöleyẖa Hz. Züleyha. [1]

z.+ lar 2383

SONUÇ

Tatar Şairi Nail Kasıym'ın Şiirleri Üzerine Dil İncelemesi adlı çalışmamızda yaşayan usta Tatar şairlerinden biri olan Nail Kasıym'ın 2013 yılında yayımlanan *Küñĕlĕm Ḳoyaşı "Gönlümün Güneşi"* adlı şiir kitabında bulunan bütün şiirler dilbilimsel açıdan incelenmiştir. Bu kapsamda çalışma dört ana bölüm (*Giriş-Metin-İnceleme-Dizin*) etrafında şekillenmiştir. İnceleme sonucunda elde edilen veriler şu şekildedir:

• Dizindeki madde başlarının sayısı 38 tanesi özel ad olmak üzere toplam 1620 adettir. Çalışmada bu 38 özel adın dışında kalan sözleri toplam madde başı söz varlığı olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda genel dizin içerisinde yer alan söz varlığının, isim, fiil ve edat dahil toplam 1582 sözden oluştuğu tespit edilmiştir.

• Özel adlar dışarıda bırakıldığı zaman elde edilen verilere göre metinde toplam 1582 sözden oluşan madde başı söz varlığının 1019 adeti isim, 497 adeti fiil, 66 adeti edattır. İsimler genel toplamın %64.41'ine, fiiller %31.42'sine, edatlar ise %4.17'sine denk gelmektedir.

• Toplam madde başı söz varlığı içerisinde alıntı sözlerin sayısı 321'dir. Bu alıntı sözlerin 174'ü Arapça, 72'si Farsça, 58'i Rusça, 17'si Moğolca'dan alıntılanmıştır. Genel alıntılar toplamının %11'i Arapça, %4.55'i Farsça, %3.67'si Rusça, %1.07'si Moğolca'dır.

•Bu veriler ışığında metnin toplam madde başı söz varlığının %79.71'inin Türkçe sözlerden, %20.29'luk bir oranının da alıntı sözlerden oluştuğu görülmektedir.

• Şairin dilinin büyük oranda ölçünlü Tatar Türkçesine uygun olduğu ancak zaman zaman ölçünlü dilin dışına çıktığı da tespit edilmiştir. Gelecek zaman sıfat-fiili için ölçünlü dilde yer alan *-açak/-eçek* ekinin kullanımı yerine *-ası/-esĕ* ekinin kullanılması ile *şuñarġa* ve *añarġa* sözlerinin tercih edilmesi ölçünlü Tatar Türkçesinde olmayan yapılardır.

• *Ses Bilgisi* ve *Şekil Bilgisi* olmak üzere iki alt başlığa ayrılan *Dil İncelemesi* bölümünde metinde rastlanılan dil bilgisi yapıları mümkün olduğunca ayrıntılı bir

şekilde incelenmeye çalışılmıştır. Bu bölümünde metinde yer alan şiirlerde kullanılan sözcüklerin standart Tatar Türkçesinin ses ve şekil özelliklerini yansıttığı tespit edilmiştir.

• Şiir metinlerinde yer alan Tatar Türkçesi sözlerin Eski Türkçe ile karşılaştırılması sonucunda 37 ses olayı tespit edilmiştir. Bu 37 ses olayının 16'sı ünlülerde, 21'i ise ünsüzlerde gerçekleşmiştir. Ünlülerdeki düzenli ses olayı sayısı 7, düzensiz ses olayı sayısı 9'dur. Ünsüzlerdeki düzenli ses olayı sayısı 4, düzensiz ses olayı sayısı ise 17'dir. Bu bölüm Eski Türkçe sözcüklerin Tatar Türkçesinde ne tür fonetik değişikliklere uğradığını göstermek için önem arz etmektedir. Aynı zamanda bu bölüm Tatar Türkçesinin -Başkurtça dışındaki- diğer Türk şivelerinden daha farklı bir fonetik değişim gösterdiğini de kanıtlar niteliktedir. Bu ayırt edici fonetik değişim geniş ünlülerin darlaşması olayıdır.

• *Edatlar* bölümünün alt başlıklarından birisi olan *son çekim edatları* incelenirken şairin Tatar Türkçesi yazı dilinde standartlaşmış bir edat olan *kěběk* ile onun diyalektik özellik gösteren varyantı olan *kük* edatını bir arada kullanıldığı tespit edilmiştir.

•Tasarlama şekilleri içerisinde bulunan *-rġa/-rge kirek* şeklinde kurulan gereklilik çekiminde kirek sözcüğünün tasarruf edildiği örnekler de tanıklanmıştır.

• Basit fiil çekimleri üzerinde yapılan incelemede *kesin gelecek zaman çekimi*ne ait yalnızca iki örneğe rastlanılmıştır (*tuvaçaḳ* "doğacak" (1914), *kipeçek* (> kibeçek) "kuruyacak" (1769)). Şiir metinleri genelinde kesin gelecek zaman bildiren yapıların bu denli sınırlı kullanımı, şairin zamansal algısında gelecekten ziyade geçmiş ve geniş zaman kiplerine ağırlık verdiğini ve üslup tercihini bu doğrultuda şekillendirdiğini göstermektedir.

• *İsim çekimi* bölümünde şairin sınırlama hâlinin çekiminde *çaḳlı* ve *ḳader* edatlarını tercih ettiği *tiklĕ* ve *ḫetlĕ* edatlarını bu çekiminde kullanmadığı görülmüştür. Yine isim çekimi bölümünde vasıta çekimi için şairin Tatar Türkçesi yazı dilinde standartlaşmış bir edat olan *bĕlen* ile diyalektolojik özellik gösteren *bĕle* edatını bir arada kullanıldığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Abdullin, İ. A.; Vahitova, S. B.; Gazizova, F. M.; Gaynanova, L. R.; Ganiyev, F. E.; Möhemmediyev, M. G.; Hanbikova, Ş. S.; Ehmetyanov, R. G.; Ahuncanov, G. H.; Mingulova, R.R. (1977-1981). *Tatar Tĕlĕnĕñ Añlatmalı Süzlĕgĕ*, I-II-III. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

Alkaya, Ercan (2008). *Sibirya Tatar Türkçesi*. Ankara: Turkish Studies Publication.

Alkaya, E. (2022). *Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bang, W. (1996). *Köktürkçeden Osmanlıcaya*. (Çev. Tahsin Aktaş). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Banguoğlu T. (1974). *Türkçenin Grameri*. İstanbul: Baha Matbaası

Baytop, B. (2015). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.

Demirkaya, D. (2026). "Nail Kasıym'ın Şiirlerinde Tatarca Benzetme Edatları". *Türk Kültürü*, 2026/1, 49-64.

Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Ercilasun, A. B. (2007). "Türkiye Türkçesinde Yardımcı Ses", *Makaleler*, (Haz. Ekrem Arıkoğlu). s.347-352. Ankara: Akçağ Yayınları.

Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*, Leiden: Brill.

Ergin. M. (2020). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Gabain, A. (1988). *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. M. Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ganiyev, F. A. (2010). *Tatarcada Birleşik Kelime Teşekkülü*. (Akt. C. Turgunbayer). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Grønbech, K. (1995). *Türkçenin Yapısı* (Çev. M. Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gürsoy, E. (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Güzel, S. (2010). "Türkçede -lA-p > +lAp Zarf Kalıplaşması: Tatarca ve Başkurtça Örneği", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Bahar, s. 54-64.

Hacıeminoğlu, Necmettin (1992). Türk Dilinde Edatlar. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Hangildin, V.N. (1954). *Tatar Tělě Grammatikası*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

Hisamova, F. M. (2006). *Tatar Tělě Morfologiyesě*. Meġarif Neşriyatı: Kazan.

Karaağaç. G. (1993). "Türkçede Düzensiz Ses Değişmesi Örnekleri". Eğitim Bilimleri Dergisi.

Karaağaç, G. (2009). "Edat Üzerine Düşünceler" Gazi Türkiyat**,** *1*(5): 157-169.

Karaağaç. G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karaağaç. G. (2019). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kasıym, N. (2013). *Küñělěm Ķoyaşı*. Kazan: İḫlas.

Korkmaz, Z. (1994). *Türkçede Eklerin Kullanış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri: (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2023). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öner, M. (1999). "Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi" Türk Dili, 565, 10-18.

Öner, M. (2003). "Edatların Karşılaştırma ve Sınırlandırma Bağlantıları". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* 47(1999), 146-157.

Öner, M. (2004). "Türkçede -lIG > -lI Ekli Niteleme Sözlerinin Edatlaşması." *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı bildirileri I-II* (2239-2251). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Öner, M. (2007). "*Tatar Türkçesi", Türk Lehçeleri Grameri.* A. B. Ercilasun (Ed.), (s. 681-748). Ankara: Akçağ Yayınları.

Öner, M. (2022). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öner, M. (2025). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öztürk, Rıdvan (2020). Yeni Uygur Türkçesi Grameri. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Poppe, N. N. (1963), *Tatar Manual: Descriptive Grammar and Texts with A Tatar–English Glossary.* Indiana University Publications: Bloomington.

Safiullina, F. S., ZEKiYEV, M. Z. (2002). *Hezěrgě Tatar Edebi Tělě,* Kazan: Meġarif Neşriyatı.

Şçerbinin, V. G., Mustafayev, E. M. E. (1972). *Rusça-Türkçe Sözlük*. Moskova: Sovetskaya Entsiklopediya Yayınevi.

Şirin, H. (2019). *Kül Tigin Yazıtı -Notlar-*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

TDTEA: *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 18, 19, Tatar Edebiyatı I*:

2001, II: 2001, III: 2001, T. C. Kültür Bakanlığı, Ankara.

Tumaşeva, D.G. (1978). *Hezĕrgĕ Tatar Edebiy Tĕlĕ,* Kazan: Kazan Universitetĕ Neşriyatı.

Tumaşeva, D. G. (2002). *"Tatar Dili Fiilinde Zamansallık", Tatar Grammatikası-Morfologiye.* (Cilt 2). M. Z. Zekiyev (Ed.), (s. 25-61). Kazan: İnsan-Fikĕr.

Türk, A. T. (2014). *Nurihan Fettah'ın "Sızgıra Torgan Uklar" Romanı Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin).* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Üstünova, K. (2008). *Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Veliullina, Z. M. (2002). *"İsim", Tatar Grammatikası-Morfologiye.* (Cilt 2). M. Z. Zekiyev (Ed.), (s. 25-61). Kazan: İnsan-Fikĕr.

Genel Ağ Kaynakları

Garipov, Ş. (2020). "Su Buyında Uçaḳ Yana" Arça Devlet Edebiyat ve Sanat Müzesi. Erişim Adresi: https://archamuzei.ru/tag/sh-figulla-garipov/ (Erişim tarihi: 29.05.2026)

Mansurov, Z. (2023). "Tınıçsız Ḫissiyat Balḳışı" Ḳazan Utları Jurnalı, 2023/5: 157-163. Erişim Adresi: https://kazanutlary.ru/images/uploads/ckeditor/pdf/659d33fe140a7_ку%2005-23.pdf (Erişim tarihi: 31. 05. 2026)

Tatarstan Rĕspublikası Yazuçılar Bĕrlĕgĕ. (t.y.). Kasıymov Nail. Erişim Adresi: https://sptatar.com/kasyjmov-nail/ (Erişim tarihi: 30.05.2026)

Resimlerin Alındığı Kaynaklar

Resim I https://archamuzei.ru/tag/sh-figulla-garipov/ (Erişim tarihi: 24.04.2026)

Resim II https://kazanutlary.ru/images/uploads/ckeditor/pdf/659d33fe140a7_ку%2005-23.pdf (Erişim tarihi: 15.05.2026)

Resim III https://archamuzei.ru/gaziz-tugan-telem-2/nail-kasyjm/ (Erişim tarihi: 10.05. 20

EKLER

EK 1: Küñĕlĕm Ķoyaşı Adlı Şiir Kitabında Yer Alan Şiirlerin Listesi

SIRA	ŞİİRİN ADI	TATAR TÜRKÇESİ SS.	TÜRKİYE TÜRKÇESİ SS.
1.	ŞİĢIRĔMDE BÜGĔN SUĢAM ÇAÑ!	10	123
2.	ĦALĶIM!	10	123
3.	TUĢAN YAĶTA	11	124
4.	ĶIRLAYĢA ĶAYTUV	11	124
5.	TORMIŞ ARBASI	13	126
6.	ARTIŞ	14	127
7.	KĔM ĶOTĶARIR?..	15	128
8.	ĶAZAN ARTI	16	129
9.	İDĔL AĢA…	18	131
10.	ÜZĔM TÜLİYM…	18	131
11.	YAÑĢIRLI İSTELĔK	19	132
12.	YEŞEV YEMĔ	20	133
13.	ERSĔZLERGE…	21	134
14.	BĔRGELĔKTE — KÖÇ!	22	135
15.	BĔR KİTAPĶA RĔTSĔNZİYA	23	136
16.	ÜZĔN ZURĢA ĶUYUVÇIĢA	23	136
17.	BAŞ ĢASIRI	24	137
18.	“ĔSSĔ BÖRKÜV”	25	138
19.	CİRSU	26	139
20.	TİBRELE TALLAR, TİBRELE..	27	140
21.	CEY URTASI	28	141
22.	“BALAÇAĶĶA ĶAYTIYM ELĔ…”	29	142
23.	ĢARİF BOLINI	30	143
24.	TURĢAY	31	144

25.	TAL BASMA	32	145
26.	BOLINDA	32	145
27.	KĚŞĚ BALASI	33	146
28.	SĚRLĚ ĶAYIN	34	147
29.	YAZ KİLDĚ	34	147
30.	AVĠUST	35	148
31.	KÖZGĚ BAĶÇADA	36	149
32.	“ĶIYNALDI KÜÑĚL, ĶIYNALDI…”	37	150
33.	“KÖTMEGENDE, YAP- YEŞ KİLĚŞ ÜLDĚ…”	38	151
34.	YILAN AĠUVI	38	151
35.	“ARI ÇABA, BİRĚ ÇABA KĚŞĚ…”	38	152
36.	“TINIÇ ĶOYAŞ KİNET ĶIZUVLANDI…”	39	152
37.	TEN HEM CAN	40	153
38.	İKĚYÖZLĚGE	40	153
39.	“ “ĶARA TÖSTE AĶLIĶ BULMAS” DİME…”	40	153
40.	“KÖN UZĠANĠA ŞATLANMA SİN…”	40	153
41.	“FİL ARTINNAN BĚR ĚT ÇABA…”	41	154
42.	ĶIŞĶI OZIN KİÇTE	41	154
43.	CIR UL — ĦİSNĚÑ BALĶIŞI!	41	154
44.	SİBELİY YAÑĠIR, SİBELİY…	42	155
45.	“ĶABATLANA YAZLAR, ĶABATLANA”	43	156
46.	ĶOYAŞLI YAÑĠIR	43	156
47.	ĠARİF AĦUNOV URAMI	44	157
48.	CIRLA, YAĶTAŞ!	45	158
49.	RUĦİY UÇAĶ	46	159
50.	YÜBİLEYĚÑ BĚLEN, ĚNĚM RİNAT!	48	161
51.	KİÇE GĚNE…	49	162
52.	TURĠAY ÇEÇEGĚ	50	163
53.	“MEĦEBBET TURINDA SORAMA…”	51	164
54.	AÑLA MİNĚ, AÑLA!..	51	164
55.	İY, ĦATIN-ĶIZ!..	52	165

56.	ҺETĚR URMANI	53	166
57.	“DİÑGĚZNĚÑ BAR TÖRLĚ ÇAĠI…”	54	167
58.	ONITIRĠA TĚLİYM…	55	168
59.	TİÑLEP ĶARŞILA!	55	168
60.	“MEҺEBBET YUĶ, DİYĚP YURAMA…”	56	169
61.	SAĠINDIM ŞUL, SAĠINDIM!..	56	169
62.	MEҺEBBETTE UYAV BUL!..	57	170
63.	SAĠINUVLARIM BĚLE…	57	171
64.	KÜBELEK — ĶULIMDA…	58	171
65.	“ZUR YORT SALDI YĚĞĚT — OYA ĶORDI…”	59	172
66.	YEŞĚRĚN SÖYÜV	60	173
67.	SİNĚ SAĠINA!..	61	174
68.	ÇEÇEK YAZMIŞI	61	174
69.	“YEŞĚL ALMA KÖZLER CİTKEÇ ALLANA…”	62	175
70.	YALĠIZ ĶALA KÜRME!	62	175
71.	YALINDIRMA…	63	176
72.	ĚŞ UZĠAÇ…	63	177
73.	ÇAĶIRMA!	64	177
74.	ÜKĚNMİYM YARATĶANĠA	65	178
75.	TÖNNERNĚÑ ĶADĚRĚN KĚM BĚLE?	65	179
76.	SINAV	66	179
77.	“ “YARATAM!” — DİP, EYTE ALMIYM…”	67	180
78.	“CILINIÑ SOÑĠI TÖNĚ BU…”	67	180
79.	SİNĚÑ ŞEVLE	67	180
80.	“ÜZĚM GĚNE BĚLGEN ŞATLIĠIM BAR…”	68	181
81.	SATAŞUV	68	181
82.	AŞIĶMA SİN!	69	182
83.	SAĠINĠANIÑ BULDIMI?	70	183
84.	KÜRŞĚ ĶIZI	70	184
85.	MİN YARATĶAN ÇEÇKE YUĶ ŞUL…”	72	185

86.	“CIRLADI YARDA ҚAMIŞLAR…”	72	185
87.	“AҚ ÇEÇEKLER KÜPĔR ÖSTĔNDE…”	72	185
88.	SİN KİREK!	72	186
89.	ҚULLARIÑNI ҚULDAN ALMA SİN!	73	186
90.	KĔRFĔKLERĔÑ…	74	187
91.	“KÜKTE UYNIY AҚ BOLITLAR…”	74	187
92.	YÖREGĔMNĔ AÑLA!	74	187
93.	“SİN IŞANMIYSIÑ SÜZLERGE…”	75	188
94.	“TEREZEME ҚAҚTI KĔMDĔR…”	75	189
95.	ONITTIR!	76	189
96.	“SÜZGE SIYMIY ҢİS DULҚINI…”	77	190
97.	SU BUYINDA UÇAҚ YANA	77	190
98.	GÜZEL CİRĔM	78	191
99.	SÜNMES CIR SİN, TATARSTAN!	79	192
100.	AY, BİLERĔM, AY, BOLĠARIM!	79	192
101.	KİÇKĔ ҚAZAN	80	193
102.	ARÇAM	81	194
103.	AŞITBAŞIM	81	194
104.	TUY KÜLMEGĔ	82	195
105.	AVILIM TAVIŞLARI	83	196
106.	AҚ YAVLIҚLI ENİYĔM	84	197
107.	AY, DUNAY	84	197
108.	ҚAYTAM SİÑA, ARÇAM!	85	198
109.	BĔR OÇRAŞUV — BĔR ĠOMĔR!	86	199
110.	BU ĠACEYĔP MUZIKA!	87	200
111.	ALTIN BALDAҚ	87	201
112.	BİYİYK, EYDE!	88	201
113.	İҢ, ARÇA ÇİTĔKLERĔ!	89	202
114.	ENKEM KÜZLERĔ	90	203
115.	KÖTKENNER ҚARŞINDA BAŞ İYİYK!	91	204
116.	ҚULYAVLIĠIÑ...	92	205
117.	KÜÑĔLĔM ҚOYAŞI	92	205
118.	TAҚIYA ÜRDĔM	93	206

119.	BOLITLAR ĶALDILAR TÜBENDE	94	207
120.	SİN UL, SİN!	95	208
121.	GARMUNÇIĠA	96	209
122.	TÖNGĔ ĶARLAR	96	210
123.	GÜZELĔM	97	210
124.	E SİNNEN CAVAP YUĶ…	98	211
125.	ENKEM SÜZĔ	99	212
126.	CİL YANDI UÇAĶLARDA	99	213
127.	SİN MİNĔM SÖYGEN YARIM!	100	212
128.	CİRDE BAR SÖYGEN YAR!	101	214
129.	ĶAYÇAN ĠINA OÇRAŞIRBIZ?	102	215
130.	ĶARŞINA ÇIĶ İNDĔ!	103	216
131.	TINLIĶTA TUVĠAN MOÑ	104	217
132.	URAZA TOTAM	105	218
133.	BĔZNĔÑ PĔSİY	105	219
134.	TUZANLI YUL	106	219
135.	SOÑĠI ZVONOK	107	220
136.	KÜZ TİYMESĔN!	108	222
137.	TÜZĔM BUL, YĔGĔT!	109	222
138.	SİNĔÑ BĔLEN KĔREM BURANNARĠA	110	223
139.	KÜZLERĔÑ NİGE ZEÑGER?	110	223
140.	LAMBADA	111	224
141.	SİNĔÑ ÖÇĔN CIRLIYM BÜGĔN	111	225
142.	MİN SİNĔ ĔZLEDĔM	112	225
143.	HERVAĶIT KÜÑĔLĔMDE	113	226
144.	SİNĔ KÖTTĔM	114	227
145.	TULPAR ATIM	114	228
146.	ĦETĔRLİYSĔÑ MİKEN UL TÖNNĔ?	115	228
147.	YUĠALTTIM	116	229
148.	FEVZİYE	117	230
149.	ÇEÇEKLER ÖLEŞEM	118	231
150.	YALĠIŞMA SİN!	118	232
151.	AĶYARIM	119	233

152.	ĶAYTUVIÑNI SAĠINIRMIN	119	233
153.	SOÑLAMA!	120	234

Tablo 10 Küñĕlĕm Ķoyaşı Adlı Şiir Kitabında Yer Alan Şiirlerin Listei

TEŞEKKÜR

Lisans eğitimimden bu yana akademik ilgi ve çalışma isteğimin şekillenmesini sağlayan, çağdaş Türk lehçelerine dair içimdeki ilk heyecanı uyandırarak beni Tatar Türkçesi ve edebiyatı ile tanıştıran ve Türk dünyasını sevmeme vesile olan değerli hocam, danışmanım Prof. Dr. Mustafa ÖNER'e rehberliği ve üzerimdeki benzersiz emeği için sonsuz teşekkür ederim.

Yüksek lisans yapma fikrini zihnime aşılayarak beni teşvik eden, her yönüyle kendisini örnek aldığım sevgili hocam Doç. Dr. Özkan ÖZTEKTEN'in tez yazım sürecime tanıklık edememesinin derin üzüntüsünü yaşıyorum. Bugün ulaşmış olduğum bu başarıda onun emeği ve payı çok büyüktür. Kendisini şükran ve minnetle anıyorum.

Lisans ve yüksek lisans eğitimlerim süresince bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım hocalarım Prof. Dr. Hatice ŞİRİN ve tez savunmam esnasında dile getirmiş olduğu akademik tavsiyelerle çalışmamı zenginleştiren ve nihai hâlini almasını sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yasin KAYA'ya akademik gelişimime sağladıkları katkılar için gönülden teşekkür ederim.

Tezimi hazırlarken dizin oluşturma sürecinde yardım ve destekleri dokunan, çalışma sırasında kaynaklarını benimle paylaşarak literatür desteği sağlayan, tez savunmamda dile getirdiği kıymetli tavsiye ve katkıları ile çalışmya yön veren sayın hocam Doç. Dr. Ahmet Turan TÜRK'e teşekkür ederim.

Hem lisans hem de yüksek lisans sürecimde desteğini her daim hissettiğim, hayatı ve sıraları paylaşmaktan mutluluk duyduğum sıra arkadaşım ve en yakın dostum Selin SÜALP'e yoldaşlığı için teşekkür ederim.

Tezi okuma inceliğinde bulunarak çalışmanın edebî metnini gözden geçiren ve çalışmaya desteğiyle değer katan Tunahan AYDOĞAN'a varlığı ve bütün destekleri için içtenlikle teşekkür ederim.

Son olarak bu zamana kadar maddi ve manevî desteği ile arkamda duran, sevgisini, sabrını ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen canım anneme teşekkür ederim.

İzmir, 2026 Damla DEMİRKAYA

ÖZ GEÇMİŞ

2020 yılında girdiği Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 2024 yılında onur derecesiyle mezun olup aynı yıl Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalında tezli yüksek lisans eğitimine başladı.